

E. J. W. GIBB MEMORIAL

NEW SERIES I

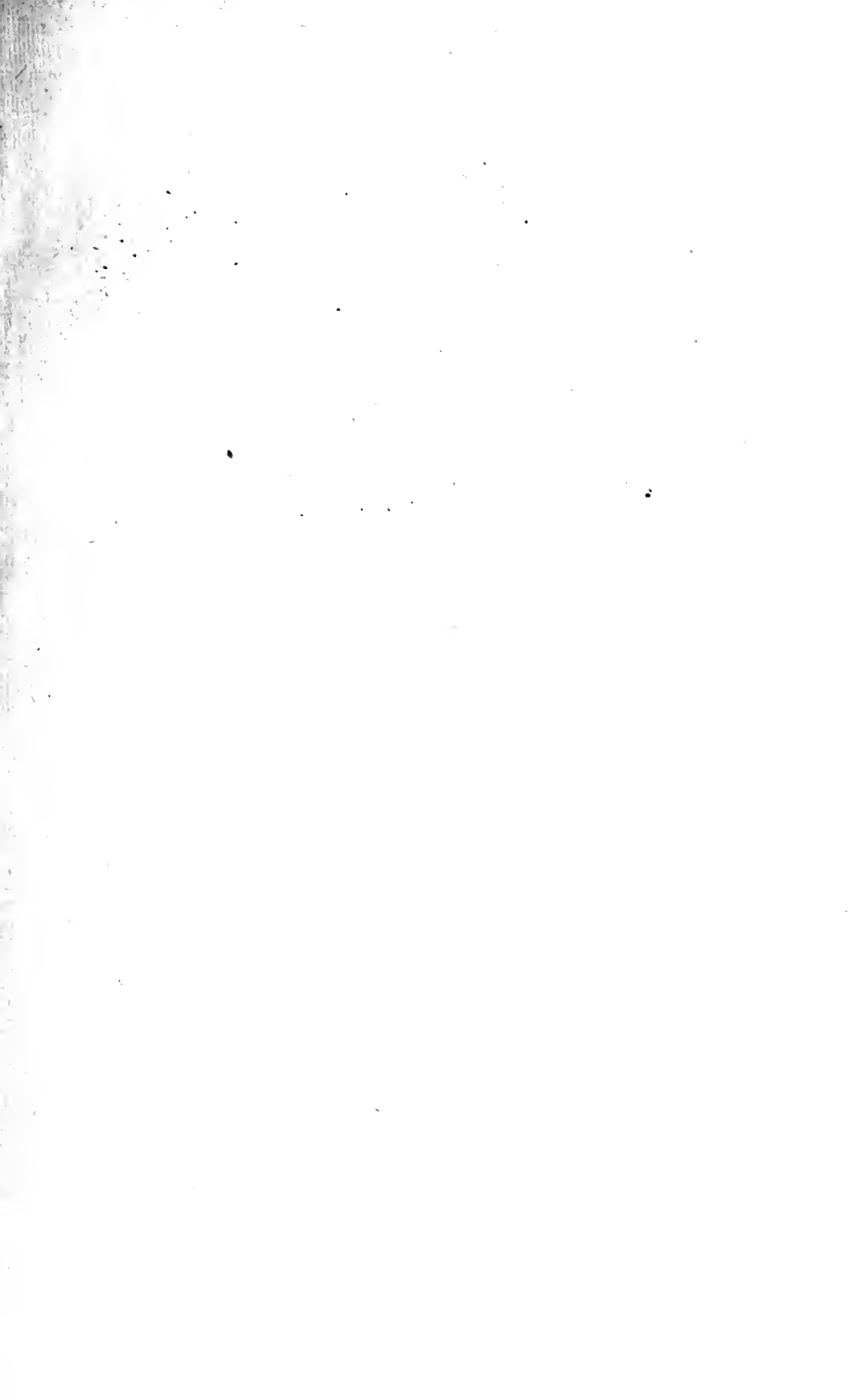
UNIVERSITY OF TORONTO

FÁRSNÁMA

EDITED BY
G. LE STRANGE
AND
R. A. NICHOLSON

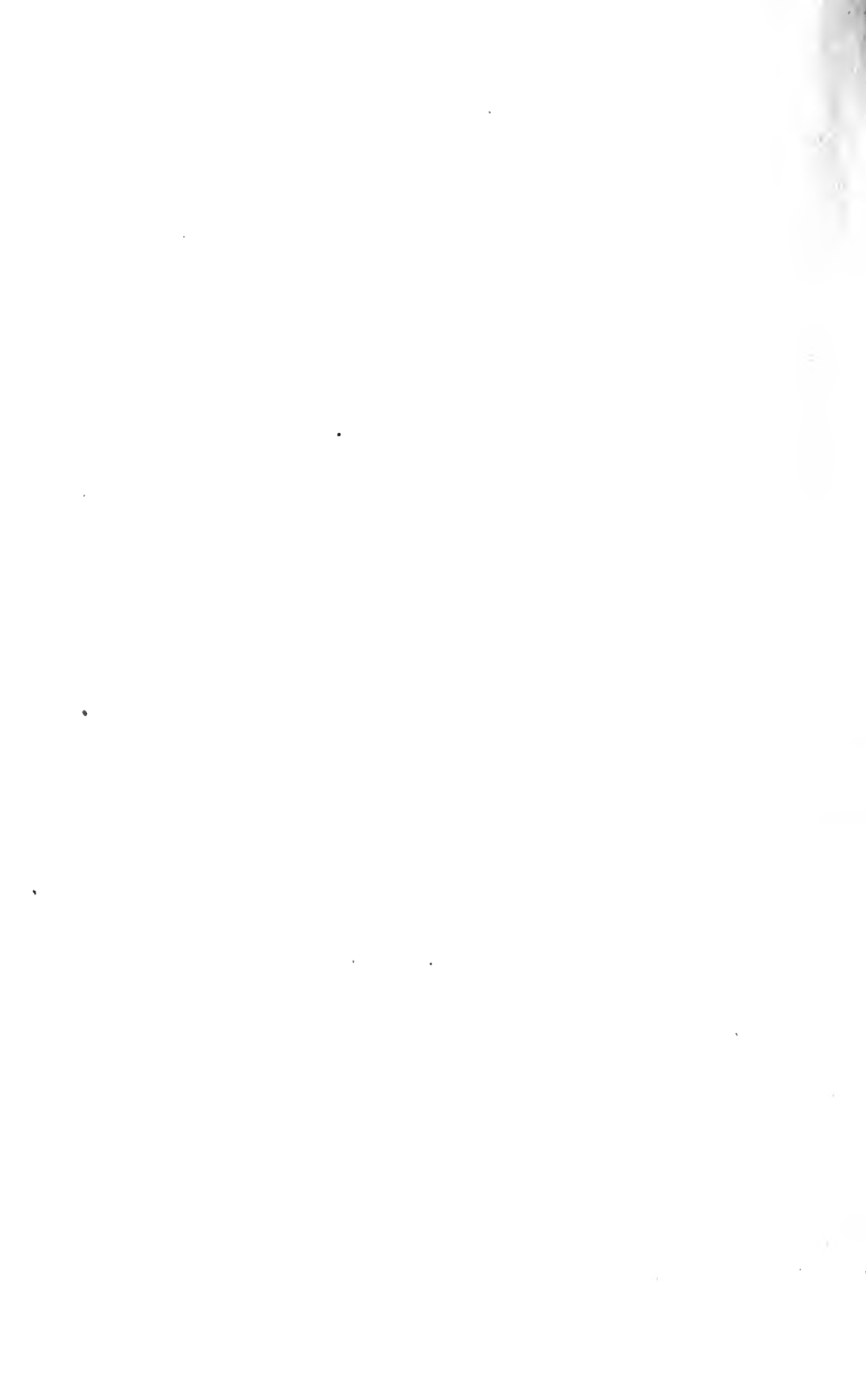
100-500

"E. J. W. GIBB MEMORIAL"

SERIES

NEW SERIES, I

Per
I/334f

Fārs nāmāh

THE FĀRSNĀMA OF IBNU 'L-BALKHĪ

EDITED BY

G. LE STRANGE

AND

R. A. NICHOLSON

177627
17.11.23

PRINTED BY THE CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS
FOR THE TRUSTEES OF THE "E. J. W. GIBB MEMORIAL"
AND PUBLISHED BY MESSRS LUZAC & CO.,
46, GREAT RUSSELL STREET, LONDON, W.C.

1921

CAMBRIDGE : PRINTED BY
J. B. PEACE, M.A.,
AT THE UNIVERSITY PRESS

PRINTED IN GREAT BRITAIN.

DS
324
F3F3
1921

"E. F. W. GIBB MEMORIAL" PUBLICATIONS.

OLD SERIES. (25 works, 37 published volumes.)

- I. **Bábur-náma** (Turkí text, fac-simile), ed. Beveridge, 1905. *Out of print.*
- II. **History of Ṭabaristán** of Ibn Isfandiyár, abridged transl. Browne, 1905, 8s.
- ✓ III, 1-5. **History of Rasúlí dynasty of Yaman** by al-Khazrají; 1, 2 transl. of Sir James Redhouse, 1907-8, 7s. each; 3, Annotations by the same, 1908, 5s.; 4, 5, Arabic text ed. Muḥammad 'Asal, 1908-1913, 8s. each.
- ✗ IV. **Omayyads and 'Abbásids**, transl. Margoliouth from the Arabic of G. Zaidán, 1907, 5s.
- ✓ V. **Travels of Ibn Jubayr**, Arabic text, ed. de Goeje, 1907, 10s.
- ✓ VI, 1, 2, 3, 5, 6. **Yáqút's Dict. of learned men** (*Irshádu'l-'Arab*), Arabic text, ed. Margoliouth, 1908-1913; 20s., 12s., 10s., 15s., 15s. respectively.
- ✗ VII, 1, 5, 6. **Tajáribu'l-Umam of Ibn Miskawayhi** (Arabic text, fac-simile), ed. le Strange and others, 1909-1917, 7s. each vol.
- VIII. **Marzubán-náma** (Persian text), ed. Mírzá Muḥammad, 1909, 12s.
- ✗ IX. **Textes Hourouffis** (French and Persian), by Huart and Rizá Tefvîq, 1909, 10s.
- X. **Mu'jam**, an old Persian system of prosody, by Shams-i-Qays, ed. Mírzá Muḥammad, 1909, 15s.
- ✗ XI, 1, 2. **Chahár Maqála**; 1, Persian text, ed. and annotated by Mírzá Muḥammad, 1912, 10s.; 2, English transl. and notes by Browne, 1921, 15s.
- ✓ XII. **Introduction à l'Histoire des Mongols**, by Blochet, 1910, 10s.
- ✓ XIII. **Díwán of Ḥassán b. Thábit** (Arabic text), ed. Hirschfeld, 1910, 7s. 6d.
- XIV, 1, 2. **Ta'ríkh-i-Guzída** of Ḥamdu'lláh Mustawfí; 1, Persian text, fac-simile, 1911, 15s.; 2, Abridged translation and Indices by Browne and Nicholson, 1914, 10s.
- XV. **Nuqṭatu'l-Káf** (History of the Bábis) by Mírzá Jání (Persian text), ed. Browne, 1911, 12s.
- XVI, 1, 2, 3. **Ta'ríkh-i-Jahán-gusháy** of Juwayní, Persian text, ed. Mírzá Muḥammad; 1, Mongols, 1913, 15s.; 2, Khwárazmsháhs, 1917, 15s.; 3, Assassins, in preparation.
- ✗ XVII. **Kashfu'l-Maḥjúb** (Šúfí doctrine), transl. Nicholson, 1911, 15s.
- ✓ XVIII, 2 (all hitherto published), **Jámi'u't-Tawáríkh** of Rashídu'd-Dín Faḍlu'lláh (Persian text), ed. and annotated by Blochet, 1912, 15s.

- XIX. **Kitábu'l-Wulát** of al-Kindí (Arabic text), ed. Guest, 1912, 15s.
- XX. **Kitábu'l-Ansáb** of as-Sam'ání (Arabic text, fac-simile), 1913, 20s.
- X XXI. **Díwáns of 'Ámir b. aṭ-Ṭufayl and 'Abíd b. al-Abras** (Arabic text and transl. by Sir Charles J. Lyall), 1914, 12s.
- X XXII. **Kitábu'l-Luma'** of Abú Naṣr as-Sarráj (Arabic text), ed. Nicholson, 1915, 15s.
- + XXIII, 1, 2. **Nuzhatu-'l-Qulúb** of Ḥamdu'lláh Mustawfí; 1, Persian text, ed. le Strange, 1915, 8s.; 2, English transl. le Strange, 1919, 8s.
- X XXIV. **Shamsu-'l-'Ulúm** of Nashwán al-Ḥimyarí, extracts from the Arabic text with German Introduction and Notes by 'Azímu'd-Dín Aḥmad, 1917, 5s.
- [XXV. **Díwáns of aṭ-Ṭufayl b. 'Awf and aṭ-Ṭirimmáh b. Ḥakím** (Arabic text), ed. Krenkow, in preparation.]

NEW SERIES.

- v I. **Fársnáma** of Ibnu 'l-Balkhí, Persian text, ed. le Strange and Nicholson, 1921, 20s.
- II. **Ráḥatu'ṣ-Ṣudúr** (History of Saljúqs) of ar-Ráwandí, Persian text, ed. Muḥammad Iqbál (in the Press).
- Letters of Rashídu'd-Dín Faḍlu'lláh**, abridged English transl. by Muḥammad Shafí', followed by transl. of **Tansúq-náma** (on Precious stones) by the late Sir A. Houtum-Schindler (in preparation).
- Mázandarán**, topography of, and travels in, by H. L. Rabino, with Map (in preparation).
- Díwán of al-A'shá**, Arabic text with German transl., ed. R. Geyer (in preparation).
- IV x **Masnaví-i Ma'naví** of Jalálu'd-Dín Rúmí, Persian text with English transl. and commentary, ed. Nicholson (in preparation).

1/25-26

*This Volume is one
of a Series
published by the Trustees of the
"E. J. W. GIBB MEMORIAL."*

*The Funds of this Memorial are derived from the Interest accruing
from a Sum of money given by the late MRS GIBB of Glasgow, to
perpetuate the Memory of her beloved son*

ELIAS JOHN WILKINSON GIBB,

*and to promote those researches into the History, Literature, Philo-
sophy and Religion of the Turks, Persians and Arabs, to which, from
his Youth upwards, until his premature and deeply lamented Death
in his forty-fifth year, on December 5, 1901, his life was devoted.*

*تلك آثارنا تدلُّ علينا * فأنظروا بعدنا إلى الآثارِ*

*"These are our works, these works our souls display;
Behold our works when we have passed away."*

“ E. J. W. GIBB MEMORIAL ” :

ORIGINAL TRUSTEES.

[*JANE GIBB, died November 26, 1904.*]

E. G. BROWNE,

G. LE STRANGE,

[*H. F. AMEDROZ, died March 17, 1917.*]

A. G. ELLIS,

R. A. NICHOLSON,

SIR E. DENISON ROSS,

ADDITIONAL TRUSTEE.

IDA W. E. OGILVY GREGORY, appointed 1905.

CLERK OF THE TRUST.

W. L. RAYNES,

15, Sidney Street,

CAMBRIDGE.

PUBLISHER FOR THE TRUSTEES.

MESSRS LUZAC & Co.,

46, Great Russell Street,

LONDON, W.C.

INTRODUCTION

THE *Fársnáma* of Ibnu 'l-Balkhí was first made known to European Orientalists by Mr G. le Strange, who in 1912 published a translation of the geographical portion of the work in the *Journal* of the Royal Asiatic Society¹. In the same year his sight failed and he was thereby prevented from completing the edition which he had already projected and which, but for this calamity, would have appeared under his name alone. To him, however, it owes not only its inception but a great part of its preparation (as will be explained below) and certainly the larger share of its merit; for I have no special knowledge of Muhammadan geography, while Mr le Strange is an expert of high eminence in that field. The introduction to his translation gives such an admirable account of Ibnu 'l-Balkhí's book, so far as the geography and history of Fárs are concerned, that I cannot do better than transcribe it here², only adding a few footnotes³ and supplementing it by some remarks on the history of the ancient Persian kings, which—though occupying nearly two-thirds of the whole—did not fall within the limits surveyed by Mr le Strange in 1912, in which year the following paragraphs were first published.

“In the *Journal* (of the Royal Asiatic Society) for the year 1902 a summary was given of the description of Persia and Mesopotamia found in the *Nuzhatu 'l-Qulub*, a geographical and cosmographical work written by Hamdu'llah Mustawfí in 740 (1340)⁴. In the course of next year I hope to publish (in the series of the E. J. W. Gibb Memorial Fund) the Persian text of

¹ *Description of the Province of Fars, in Persia, at the beginning of the twelfth century A.D., translated from the MS. of Ibn-al-Balkhí in the British Museum (JRAS, 1912, pp. 1-30, 311-339, 865-889)*. Published also separately in Asiatic Society Monographs, vol. XIV.

² For the sake of uniformity, the spelling of Oriental names has been altered, when necessary, so as to correspond with the system of transliteration which I have adopted elsewhere.

³ The original notes of Mr le Strange are distinguished by means of asterisks.

⁴ Published also separately in the Asiatic Society Monographs, vol. V. The map drawn to accompany this paper will serve to illustrate Ibnu 'l-Balkhí.

the geographical chapters of this work, and this will be followed by a full translation, with notes to elucidate geographical questions¹. Ḥamdu'llah, who is our earliest systematic geographer writing in Persian, collected his materials from the works of the earlier Arab geographers, and from various Persian monographs² which had been written each to describe a single province of the Moslem Empire; and it is found that the texts of some of these monographs, thereto adding somewhat of his own knowledge, after much curtailment and a rearrangement of the order in the articles, he has transcribed almost verbatim, to form the various chapters of the *Nuzhat*. A good instance of this method of writing a new book is the chapter describing the provinces of Fárs and Shabánkára, which in truth is little but a shortened transcript of the *Fársnáma*, a work written two centuries before the time of Ḥamdu'llah, and of which the British Museum possesses an excellent MS.

"The name of the author of this *Fársnáma* is as yet unknown, but he states in his preface that his ancestor was a native of Balkh, and Ibnu 'l-Balkhí will serve as a convenient title by which to refer to him until his identity be better established³. From the MS. all that appears is that the grandfather of Ibnu 'l-Balkhí (twice mentioned, fols. 2 *b* and 63 *a*)⁴ was Mustawfí, or Accountant for the Taxes, of Fárs about the year (4)92 under

¹ The Persian text, forming vol. XXIII, 1 of the Gibb Memorial Series, was published in 1915, the English translation (vol. XXIII, 2) in 1919.

² Ḥamdu'llah mentions the *Fársnáma* amongst his authorities (Rieu, *Persian Catalogue*, p. 418, col. 2).

³ It is, of course, a slip of memory that has caused Professor Browne to suggest (in his *Persian Literature under Tartar Dominion*, p. 99) that Ibnu 'l-Balkhí may be identical with Abú Zayd Aḥmad ibn Sahl al-Balkhí (Brockelmann, I, 229), whose *Šuwaru 'l-Aqdám* is one of the sources used by Ḥamdu'llah Mustawfí in the *Nuzhat*. The name Ibnu 'l-Balkhí is given to our author by Ḥamdu'llah and also by Hájjí Khalífa (ed. Fluegel, IV, 344, No. 8681), where we find the following brief notice:

فارسنامه لابن البلخی كان مستوفياً بها في زمن السلطان محمد السلجوقي. All that we know of him, and it is not much, is derived from the *Fársnáma*. To the particulars mentioned by Mr le Strange I may add that the author's original plan included a general history of Islam from the time of the Prophet to his own day (see p. 112, l. 19 foll.); but as this would have made the book too long, he promises to compile a separate work on the subject, such as will be approved by his royal patron. There is no evidence that he completed it.

⁴ See *infra*, p. 3, l. 7 foll. and p. 118, l. 18 foll.

the Atabeg Ruknu'ddawla Khumártagín, who had been sent to govern that province in the name of the Seljúq Sultan Barkiyáruq, 487-98 (1094-1104), the son of Maliksháh. Ibnu 'l-Balkhí, who accompanied his grandfather, was educated in Fárs, and becoming well acquainted with the physical and political condition of the country, was in due course of time commissioned by the brother and successor of Barkiyáruq, namely Sultan Ghiyáthu'ddín Muḥammad, 498-511 (1104-17), to compose the present work. No exact date for its completion is given, but since the book was dedicated to this Sultan, who died in 511, and further that the Atabeg Cháwulí is frequently mentioned in the text as still living, who we know died in 510 (1116), it follows that this *Fársnâme* must have been completed during the first decade of the sixth century A.H., equivalent to the twelfth A.D.

"The Museum MS. at present consists of ninety folios. Fol. 1 *b* begins with a short preface, followed by the dedication, fol. 2 *a*, to 'the Sultan—King of kings—may his glory increase, Ghiyáthu'd-Dunyá wa'd-Dín Abú Shujá' Muḥammad son of Maliksháh,' who further is given the title of Qasím-i-Amír-al-Múminín, 'the Associate (in the government) of the Caliph.' The author then relates how his august master commissioned him to write the present work, 'seeing that I had been brought up in Fárs, although by lineage descended from a native of Balkh...and knowing that I was well acquainted with the present condition of the people of Fárs...being well versed also in the events of their history, and exactly acquainted with the story of their kings and rulers, even from the days of Gayúmarth down to this present time.' Then on fol. 3 *a*, after a summary description of the province, and citing a few of the chief Traditions about Fárs ascribed to the Prophet Muḥammad, we start with the long line of the early Persian kings, whose history, much in epitome, closes with the last of the Sásánians and the rise of Islam, on fol. 60 *a*¹. Next very briefly the story of the Arab conquest of Fárs is narrated, ending with the reign of the Caliph 'Alí². Here follows an interesting account, fol. 62 *b*, of the Qádlís—chief justices—of Fárs³, to which we shall return later, and then, fol. 63 *b*, the Geographical Part (translated below) begins, concluding with the Itineraries,

¹ P. 4, l. 6—p. 113, l. 1.

² P. 113, l. 9—p. 117, l. 7.

³ P. 117, l. 7—p. 119, l. 5.

fol. 83 *b*¹. The author afterwards returns, fol. 87 *a*, to the history of Fárs, giving an account of the Shabánkára tribes and the Kurds, and this narration of details of almost contemporary history is of importance, as it mentions facts and personages not noted, apparently, elsewhere². A summary follows of the revenues of Fárs down to the time of the writer, and some of this too is new matter, for the author, as already said, was of a family of accountants, and wrote from first-hand knowledge³. And, finally, fol. 90 *b*, the MS. closes with a short note describing the days of the last Búyid rulers of Fárs, and the advent of the Seljúq Sultans.

“In the following pages a complete translation will be given of the Geographical Part, but before coming to this it will be useful to summarize what our author has narrated about personages and events immediately preceding his own time, and more especially the account he gives of the Kurdish tribes and of the Shabánkára, who, at a later date, gave their name to the eastern part of the Fárs province round Dárábjird. The reader will recall to mind how about the middle of the fourth (tenth) century, namely, a century and a half before the time of our author, the Búyids, under ‘Aḍudu’ddawla, from 338–72 (949–82) had been at the height of greatness: by the middle of the following century, however, this dynasty had collapsed before the rising power of the Seljúqs. Ṭughril Beg, the founder of the new dynasty, on his death in 455 (1063), had left as heir his nephew Alp Arslán, whose brother, Qáwurd, had already, during the lifetime of Ṭughril Beg, been put in possession of the government of some of the Eastern provinces, he thus ruling the most part of Persia under his uncle and brother from 433 (1041) down to the date of his death in 465 (1072). Alp Arslán was succeeded as Great Seljúq by his son, Maliksháh, 465–85 (1072–92), whose Wazír was the famous Nizámu’l-Mulk. Four of the sons of Maliksháh in succession came to the throne, of whom, however, two only concern us here, and these have both been mentioned before, namely, the eldest, Barkiyáruq, 487–98 (1094–1104), in whose reign the grandfather of our author served as Revenue Accountant in Fárs; and Sultan Ghiyáthu’ddín Muḥammad, his

¹ P. 119, l. 21—p. 120, l. 7. The Itineraries extend to p. 122, l. 7.

² P. 122, l. 7—p. 123, l. 12.

³ P. 120, l. 4—p. 122, l. 11.

brother, 498-511 (1104-17), the patron of Ibnu 'l-Balkhí, and the prince to whom he dedicates his book. After the overthrow of the Búyids these Seljúq Sultans who ruled in their stead were wont to send their Atabegs, originally the *Governors* of their sons, to govern the outlying provinces, and the first of these, in Fárs, was the Atabeg Ruknu'ddawla Khumártagin, under whom the grandfather of Ibnu 'l-Balkhí, as already stated, had served. The next Atabeg was Fakhru'ddín Cháwulí (or Jáwulí in the Arab chronicles), who was still living when our author wrote¹. This Cháwulí was famous for his many great buildings, and further, he had after much fighting succeeded in restoring order throughout Fárs by curbing the power of the Shabánkára and subduing the various affiliated Kurdish tribes.

"This much of the general history of the fifth century (eleventh A.D.) being premised, we come to what Ibnu 'l-Balkhí himself relates, which is the more valuable as being the almost contemporary history of the author's own time. The last of the Búyids to exercise any real sovereignty in Fárs was (he says) Bákálijár or Bákálinjár (for the name is given under both forms in the British Museum MS. of the *Fársnáma*)², otherwise Abú Kálijár or Abú Kálinjár. In regard to the proper spelling of his name, it is to be remarked that in the Arab chronicle of Ibnu 'l-Athír it is given as Abú Kálijár, while in the MS. of the *Zíju 's-Sanjari* in the British Museum³ (likewise in Arabic) the name is clearly

¹ The exact dates of appointment of these two Atabegs, who are specifically noticed by Háfiz Abrú, are not given by our authorities. Ibnu 'l-Athír, however, states that Cháwulí died in 510 (1116), and he reports him in Fárs as early as the year 493 (1099). This must have been the year of, or the year following, his appointment, for Ibnu 'l-Balkhí mentions Khumártagin as in Fárs in 492 (1098), and this probably was the year of his death. Ibnu 'l-Athír names Khumártagin more than once in his chronicle from the years 450 (1058) to 485 (1092), but never with the title of Ruknu'ddawla. He is called Najmu'ddawla, surnamed at-Tughrá'i, and ash-Sharábí (the Cupbearer); then he is referred to under the name of Khumártagin an-Ná'ib (the Lieutenant), who was Police Magistrate (*shihna*) of Baghdád in 482 (1089). Further, at about the same time there is mentioned Khumártagin at-Tutushí, but possibly this is a different person.

² I can find only two clear instances of the spelling Bákálinjár (p. 119, l. 0 and l. 15). These have inadvertently been omitted in the notes *ad loc.*

³ Or. 6669, consisting of astronomical and chronological tables, written by Abú Mansúr al-Kháziní for Sultan Sanjar (son of Maliksháh), who died 552 (1157). The British Museum MS. appears to be a copy of the Autograph, and was written in 620 (1223). The folios are loose, and have not yet been set in order or numbered, but the

written as Abú Kálizár. On the other hand, Ḥāfiẓ Abrú always writes Bá or Abú Kálinjár, and this is the modern spelling (e.g. in the *Fársnáma-i Náširi*). The original meaning of the name is apparently unknown, but from its form it would seem to have been a nickname. The *Fársnáma*, unfortunately, does not state who was the father of Bákáljár. The Persian historians and Ibnu 'l-Athír, however, agree in the statement that he was the son of Sulṭánu'ddawla, son of Bahá'u'ddawla, and hence the great-grandson of 'Aḍudu'ddawla. The *Guzṭa* (p. 432), followed by the *Ḥabíbu's-Siyar* (ii, pt. 4, p. 55), gives Bákáljár the titles of 'Izzu 'l-Mulúk and 'Imád li-Díni'llah, the latter authority also adding the third title of Ḥusámu'ddawla¹. Ibnu 'l-Balkhí, however, makes no mention of these honorary names, and gives no dates. Our other authorities say this prince reigned from 415 to 440 (1024 to 1048), and at his death he left five sons. The eldest, to whom our author gives the name of Abú Naş, died soon after his father, being succeeded by his brother, called Abú Manşúr, whose government was thrown into disorder by the meddling of his mother Khurásúya, a political busybody, who in the *Zij* is referred to under the title of As-Sayyida—'the Lady.' Abú Manşúr at first had governed according to the advice of his Wazír, called the Şáhib 'Ádil (he had served Bákáljár, according to the *Ḥabíb*, in the same capacity), a man of mark who, Ibnu 'l-Balkhí writes, had given a fine library to the town of Fírúzábád; but instigated by his mother, Abú Manşúr put this Wazír and his son to death, after which confusion became worse confounded throughout Fárs. Matters finally reached a crisis by the revolt

one giving a table of the Búyid dynasty will easily be recognized, for it bears the heading *Jadwalu Mulúki áli Burwayh min ad-Daylamati bi 'l-'Iráq*. Abú Kálinjár is the spelling in the *Guzṭa* (Gibb Fac-simile, p. 416) and in the *Ḥabíbu's-Siyar* (Bombay lithograph, ii, pt. 4, p. 55), both these histories being written in Persian. Among previous Búyid princes Şamsámu'ddawla (son of 'Aḍud) had also borne the name of Abú Kálizár, and this spelling with the long *ī* in the second syllable is probably the one we should adopt. See also the note by Mr Amedroz in *JRAS*, 1911, p. 672.

*¹ On the other hand, the *Zij*, which it will be remembered was written only a century after the death of Bákálizár (Abú Kálizár), gives a different account from that found in these later authorities. It is here stated that Abú Kálizár al-Marzubán, surnamed 'Izzu 'l-Mulúk, was the son of Sulṭánu'ddawla, and that he left no descendants. It was his uncle, Jalálu'ddawla Abú Ṭáhir Shírzil (brother of Sulṭánu'ddawla and son of Bahá'u'ddawla), who was the father of the five last Búyid princes. [Instead of Shírzil Mr le Strange writes Shír Zayd, but see Justi, *Iranisches Namenbuch*, p. 298.]

of Faḍlúya, the Shabánkára chief, who managed to get the Lady Khurásúya into his power and then, shutting her up in a waterless hot-bath, suffocated her. Next Abú Maṣṣúr was taken prisoner, and brought to the Castle of Pahan Diz (near Shíráz), where before long he too met his death, and Fárs passed to the government of Faḍlúya, and under the overlordship of the Seljúqs¹. The *Guzída*, however, adds that after the death of this Abú Maṣṣúr in 448 (1056) his brother, Al-Malik Abú 'Alí, was given, during nearly forty years, nominal rank by the Seljúq Sultans, being allowed the privileges of the Kettledrum and Banner (*Ṭabl wa-'Alam*) until the date of his death in 487 (1094) in the reign of Sultan Barkiyáruq.

"Ibnu 'l-Balkhí gives at some length (fols. 87*a* to 88*b*) the history of Faḍlúya and his Shabánkára tribesmen, with details of their descent and doings that apparently are not to be found in the accounts of other historians. The men of the Shabánkára tribe (he writes) had originally been herdsmen in Fárs, until, with the progressive disorganization of the Búyid rule in the latter days, the Kurds had become a power in the land. At this time, according to our author, the Shabánkára were divided among five tribes, namely, the Isná'ílí, the Rámání, the Karzuwí, the Mas'údí, and the Shakání. Of these, the Ismá'ílí were the noblest in descent, but the most important tribe was that of the Rámání (or Ráhání, as the MS. may be read), of which Faḍlúya² was chief. He inherited this dignity from his father 'Alí (ibnu 'l-Ḥasan ibn Ayyúb), and had in early youth, when only a neatherd, taken service under the Ṣáhib 'Ádil, the Wazír of the last Búyid prince, becoming a great warrior, and rising to command the army in Fárs. The fate of this Wazír and the subsequent imprisonment and death of this Búyid prince and

*1 Of Bákáljár's five sons Ibnu 'l-Balkhí (fol. 90*b*) only gives the names of two, Abú Naṣr, the eldest, and Malik Abú Maṣṣúr, the last of the Búyids. The *Zij*, however, gives their names as follows. The eldest, Abú Naṣr of Ibnu 'l-Balkhí, is presumably the one the *Zij* calls Amíru 'l-Umará Abú Shujá', and the last Búyid prince is named in the *Zij* al-Malik al-'Azíz al-Malik ar-Raḥím Abú Maṣṣúr Khusruh (Khusraw) Fírtúz. The three remaining sons were al-Amír Abu 'l-Fawáris Khursháh, then al-Amír Abú Dáma Rustam, and lastly al-Amír Abu 'l-Ḥasan 'Alí. Háfíz Abrú names the last Búyid Malik ar-Raḥím Abú Naṣr, instead of Abú Maṣṣúr as given by Ibnu 'l-Balkhí.

*2 Háfíz Abrú sometimes writes the name Faḍlún, and this is the spelling given in Ibnu 'l-Athír.

his mother have been narrated above, the outcome of which events being that Faḍlúya found himself before long the virtual master of Fárs. The Seljúqs, however, had now become the ruling power in the Caliphate, and Qáwurd, brother of the reigning Sultan Alp Arslán, was sent into Fárs to bring that province to due order. Faḍlúya, finding that matters were going against him, submitted, presented himself at the Court of Alp Arslán, and was thereupon re-established as deputy-governor of the province. He, however, had not yet learnt wisdom, for once more seeking to be independent, he revolted. The celebrated Nizámu 'l-Mulk, the Wazír of Alp Arslán, thereupon besieged him, taking him prisoner in the Castle of Diz Khurshah, where he had sought refuge. From here he was sent to the Castle of Iṣṭakhr, but managing in time to corrupt his guards, got this stronghold into his own hands. Sultan Alp Arslán on this lost patience, Faḍlúya was hunted down and caught, and to avoid further trouble, after being put to death, his skin was stuffed with straw as a manifest warning to his neighbours¹. Fárs, after the death of Faḍlúya, was put under the rule of the Atabeg Ruknu'ddawla Khumártagín, the patron of our author's grandfather, as already narrated, but Ibnu 'l-Balkhí adds that in his day some of the Rámání still were to be found living under a chief called Ibráhím ibn Razmán, also under a certain Mahamat, son of Abú Naṣr ibn Malák (Halák), whose name was Shaybán.

"According to Ibnu 'l-Balkhí, the noble tribe of the Ismá'ílí Shabánkára were descended from Minúchíhr, grandson of the celebrated Farídún, an ancient and mythical king of Persia, and the chiefs of the Ismá'ílí had aforesaid been Ispahbads, or sub-kings, under the Sásánians. After the Arab conquest their tribe was settled in the Dasht Úrd meadowlands, and in this neighbourhood remained, till the coming into those parts of Sultan Mas'úd, son of Maḥmúd of Ghazna, some time between 421 and 432 (1030 and 1040). His general Tásh Farrásh, finding the Ismá'ílí tribe in possession of Iṣfahán, expelled them, causing them to migrate south to the lands round Kamah and Fárúq. The Búyids having reason to object to their presence here, they next wandered westward and ultimately settled round Dárábjird,

¹ See also Ibnu 'l-Athír, x, 48. These events apparently took place in the year 464 (1071).

where, in the times of Bákáljár, they were ruled by two brothers, Muḥammad and Namrad, the sons of Yaḥyá. The descendants of these two brothers, of course, quarrelled as to who should be chief of the tribe. Muḥammad had left two sons, Bayán and Salk, the latter again leaving a son called Ḥasúya, while Namrad had a son called Mamá, who became the father of Ibráhím ibn Mamá. The first chief of the clan had been Muḥammad, the elder brother of Namrad; and he, our author states, in sign of his rank 'was wont to strike (the Kettledrum) five times, the same becoming a custom among these people almost down to the present time, but which has now been forbidden by the Atabeg Cháwulí' (successor in Fárs of the Atabeg Khumártagín). On the death of this Muḥammad the elder son Bayán succeeded, but was put to death by his uncle Namrad, who seized on the chiefship of the tribe, establishing himself in Dárábjird. Salk, Bayán's younger brother, thereupon called in the aid of Faḍlúya, at this time ruling supreme throughout Fárs, as described above. Faḍlúya re-established Salk in the chiefship, routed (and presumably killed) Namrad, and at the date when our author wrote, Ḥasúya, son of Salk, was chief in his father's room, governing the towns of Íj, Fustaján, Iṣṭahbánát, and Darákán, with other places of the Dárábjird district. But, as Ibnu 'l-Balkhí adds, between the cousins there could be no peace, Salk ibn Muḥammad, and his son Ḥasúya after him, living in perpetual war with Mamá ibn Namrad and his son Ibráhím ibn Mamá, and this state of things still obtained at the time when our author wrote.

"The three remaining Shabánkára tribes were of less importance. The chief of the Karzuwí clan was a certain Abú Sa'd, who is mentioned more than once in the geographical part of the work. Abú Sa'd was the son of a certain Muḥammad ibn Mamá; he took service under Faḍlúya, and in the disorders of the last Búyid days obtained possession of Kázirún with its districts. All this country he held till the arrival of the Atabeg Cháwulí in Fárs, who before long dispossessed him of Kázirún. Abú Sa'd, when our author wrote, was apparently already dead, having left a son named, after his early patron, Faḍlúya (ibn Abí Sa'd), now become chief of the remnant of the Karzuwí clan.

"Of the Mas'údí tribe, the chief had been a certain Amírawayh, who, making himself powerful in the time of Faḍlúya, was put in

possession of the Castle of Sahára, near Fírúzábád, together with some neighbouring fiefs. The Atabeg Khumártagín, coming to Fárs, allowed him to hold all these under the Seljúq overlordship, and then Amírawayh got into his possession the city of Fírúzábád. Next the Mas'údí, now become a powerful tribe, seized most of the district of Shápúr Khúra, round Kázirún, in addition to the lands of Fírúzábád. The rise to power of Abú Sa'd, the chief of the Karzuwí clan, however, proved the ruin of Amírawayh and his people: fighting took place, and the town of Kázirún, held by Amírawayh, having been taken by storm, Abú Sa'd forthwith put that chief to death. Amírawayh left a son, Vishtásf by name, and after Abú Sa'd had himself come to his end, and when the Atabeg Cháwulí had Fárs firmly under rule, he confirmed Vishtásf, who was related to Ḥasúya of the Ismá'ílí clan on the mother's side, in possession of Fírúzábád, where he governed till his death. When our author wrote, the Mas'údí were ruled by a certain Siyáh Míl, descended from this Vishtásf. In the geographical part of the work he is stated to have held the Castle of Búshkánát, and there were also of this family the two sons of a certain Abu 'l-Habaḥ (?), who still held rank in our author's time. The last clan of the Shabánkára to be mentioned is that of the Shakání, who lived in the mountainlands of the coast or hot region. They were for the most part robbers and highwaymen, Ibnu 'l-Balkhí states, but had been brought to order in recent times by the Atabeg Cháwulí.

“Our author next speaks of the Kurd tribes, who in Fárs were divided among the Five Ramms (clans)¹ named the Jílúya (or Jílawayh), the Rammu 'dh-Dhíwán, the Lawáliján, the Káriyán, and the Bázinján (Bázíján), and these five clans had occupied, he says, originally one hundred thousand Jawmas (Ḥawmas), villages or households. In the days of the Sásánians, according to Ibnu 'l-Balkhí, the Kurdish troops of the Great King had

*¹ In the British Museum MS. the word is clearly written, and with the vowel marked, *Ram* or *Ramm*. Possibly, but by no means certainly, in error the MSS. give it at times with initial *z*, written *Zamm*. See De Goeje in Glossary to *BGA*, IV, p. 250. *Jawma*, otherwise *Ḥawma* (the word is now pronounced *Húma*) means “a village,” also “the chief town of a district”; but it must here stand for “a household.” The above list of the Ramms Ibnu 'l-Balkhí has copied verbatim from *Iṣṭakhrí* (pp. 98 and 99). For *Rammu 'dh-Dhíwán* our MS. may read *az-Zabwán*; *Yáqút* has *az-Zizán*, and *Muqaddasí az-Ziráz*. For other variants see the notes to *Iṣṭakhrí*, pp. 98, 99.

been the flower of the Persian armies ; hence, at the time of the Moslem conquest, of the Kurd warriors all, save one man only, had fallen in the numerous battles against the Arab invaders. The one survivor, 'Alak¹ by name, had subsequently become a Moslem, and some of his descendants were yet living when our author wrote. He adds that the Kurds settled in Fárs in his day were of a tribe that had been brought down there by 'Aḍuḍu 'ddawla the Búyid from the neighbourhood of Iṣfahán.

" Ibnu 'l-Balkhí closes this section of his book (fols. 88 b-89 b) with a short discussion as to how the Persians, who are a refractory folk, may best be governed, whether by force or by clemency. In regard to the Shabánkára more especially, he remarks that you will certainly be respected by any one of these turbulent tribesmen if by force you take his turban and then restore it, and this much more than if in the first instance you had generously given him a new turban of your own as a present, for doing which indeed he would only despise you.

" Immediately following after the very meagre notice of the Moslem conquest of Persia Ibnu 'l-Balkhí has inserted a short account of the family of the Chief Justice of Fárs (fols. 62 a-63 b)²; a summary of these paragraphs will be of use, before passing to the translation of the Geographical Section of his work, where an allusion to the family of the Shíráz judge occurs. As is patent throughout his work, our author was an orthodox Sunní, and he held in horror the Shí'ite tendencies of the Búyids, whose heterodox beliefs (he further avers) had always when possible been combated by the Qáḍís of Shíráz. These judges were of a family come down in direct descent from Abú Burda of the Arab tribe of Fazára³, and during the reign of the Caliph Ráḍí, that is to say between 322 and 329 (934-40), the grandson of the grandson of this Abú Burda, by name Abú Muḥammad 'Abdallah, was promoted from being Judge in Baghdád to be Qáḍí 'l-Quḍát, or Chief Justice of Fárs, his jurisdiction being afterwards extended to include the outlying provinces of Kirmán

¹ The British Muscum MS. has, I think, **نام او علك بود**. Mr le Strange read **علك بود**.

² Pp. 117-119 *infra*.

³ He is usually known as Abú Burda son of Abú Músá al-Ash'arí; and he was Qáḍí of Kúfa and died in 103 (721). His father was a well-known Companion of the Prophet and had been Governor of Baṣra.

and 'Omán, with the city of Tíz in Makrán. Ibnu 'l-Balkhí adds that the Qádí Abú Muḥammad, who had composed no less than eighteen works on jurisprudence, 'had every care to order well, with good intent, both the (orthodox) Faith and the (Sunní) Tradition, thus firmly laying the foundations in the matter of the Law.' 'Aḍudu'ddawla, the Búyid prince of that day, in spite of his own strong inclination towards the Shí'a doctrines, had honoured the Qádí with his trust and esteem, for, putting him to the proof, he had ever found him to be incorruptible. This Abú Muḥammad left five sons: Abú Naṣr, the youngest, succeeded him in the judgeship, of whom later; next Abú Dharr and Abú Zuhayr, who settled down as Dihqáns, or provincial nobles, in Kirmán; Abú Ṭáhir, who acted as his father's deputy in the Kirmán judgeship, and was called to the Sublime Court (*Dargáh-i A'lá*, Baghdád presumably) for consultations on the affairs of that province; and lastly Abu 'l-Ḥasan, who, after having been associated with his younger brother (Abú Naṣr) in the Fárs judgeship, was sent for by Sultan Maḥmúd, some time between 388 and 421 (998 and 1030), who appointed him Qádí at Ghazna, and his descendants still held the office of judge there at the time when Ibnu 'l-Balkhí wrote. Abú Naṣr, the youngest of the Qádí Abú Muḥammad's five sons, as already said, succeeded him as Judge of Fárs. He was a man of great learning and influence throughout the province, his power coming to be increased upon his marriage with the only daughter of the Mirdásí chief, a family of local nobility. His son was named 'Abdallah, and when in due course he succeeded to the office of Chief Justice he became also, in his mother's right, the hereditary chief noble of the Fárs district. This power, judicial and tribal, Ibnu 'l-Balkhí adds, had afterwards passed to both his son and grandson, whose names our author does not specify, and the grandson was Judge of Shíráz when our author wrote. The Judge 'Abdallah had flourished in the reign of Bákáljár, the penultimate Búyid prince, whose heterodox Shí'ite proclivities the orthodox 'Abdallah had always valiantly striven to combat; and further, to his exceeding honour, a brother of the Qádí 'Abdallah had through scruples of conscience always refused to be made judge in Iṣfahán. But, as our author writes, 'in the days of Bákáljár, the sect of the Seven Imáms had become

very rampant,' and to the grief of Qáđí 'Abdallah the Búyid prince now appeared to be paying great attention to the preaching of a certain Shí'ite missionary named Abú Naşr ibn 'Imrán, whom the people also were beginning to look upon as a prophet. The pious zeal of the judge becoming inflamed by the disastrous influence which the missionary was getting to exercise over Bákáljár, he with much astuteness demanded a private audience, and succeeded in persuading the Búyid prince that the missionary, having succeeded in corrupting the fidelity of the troops, was now inciting them to revolt against the Government. Bákáljár thereupon, without pausing to inquire, ordered out a hundred men of his Persian horse-guards and a hundred of his Turk pages, putting them under the orders of a trustworthy person supplied by the Qáđí 'Abdallah. This officer managed matters promptly and cleverly. The missionary was seized and carried many days on horseback without rest or delay, being at length set free on the further side of the Euphrates, where a decree was forthwith published that it were lawful to slay him if he repassed that stream eastward.

"With this anecdote our author concludes his notice of the Chief Justices, and next comes the description of the province of Fárs (fols. 63 *b*-86 *b*)¹, which will be found translated in the pages which follow. For a general description of the province and its towns, I may refer the reader to the chapter on Fárs in *The Lands of the Eastern Caliphate*. References to the earlier Arab geographers are to the texts printed in the volumes of the *Bibliotheca Geographorum Arabicorum* (BGA.) of De Goeje. For the present condition of the province I have consulted the (modern) *Fársnáma-i Násiri* (referred to as *FNN.*), written by Hájjí Mírzá Hasan Tabíb of Shíráz (folio lithograph, Tíhrán, A.H. 1313, A.D. 1895), of which the great map, in Persian, on the scale of about ten miles to the inch, gives us the position of every village and stream throughout the province. This work has enabled me to identify many names written defectively in the manuscript, and also to verify the fact in regard to the names which, in the lapse of eight centuries since Ibnu 'l-Balkhí wrote, have disappeared leaving no trace². And it may be

¹ Pp. 112-114 *infra*.

² This map, which is difficult to procure, I have had on loan from Mr A. G. Ellis, to whom I am also indebted for having in the first instance brought the *Fársnáma-i Násiri* to my notice.

remarked that in many cases the name of an ancient town, or village, that has disappeared is preserved in the modern district; and sometimes vice versâ."

Here Mr le Strange brings to an end his summary of the *Fársnáma* proper, *i.e.* of the sections relating to Fárs, which beyond question form the most original and valuable part of the work. Concerning the remainder he wrote in 1912 that "it is merely a Persian version of Ḥamza Işfahání and contains, apparently, nothing new," but I am sure he would have modified this judgment if he had been able to carry out his intention of editing the text. In the first place, we should note that Ibnu 'l-Balkhí's account of the pre-Islamic kings of Persia (pp. ٨-١١٢ *infra*) is the oldest independent Persian prose history of those dynasties that has come down to us, being about fifteen years earlier than the *Mujmilu 't-tawárikh*, which was compiled in A.H. 520 (1126) in the reign of Sanjar¹. Secondly, although our author may be described as an epitomist, he did not derive his materials from any single book; on the contrary, it seems likely that he was familiar with many historical works, both Arabic and Persian. Thirdly, if he has no claim to be called a critical writer, he is not without some elements of criticism: he distinguishes between conflicting traditions and occasionally expresses his own view as to which is the more trustworthy. These facts give his work a certain importance, which only those can estimate precisely who possess a thorough knowledge of the Arabic and Persian authorities for the history of the period. Besides Ḥamza of Işfahán, with whom he often disagrees in chronological matters, Ibnu 'l-Balkhí mentions (p. ٨, l. ١٤) as one of his sources of information the *Kitáb-i mudhayyal-i Tàrikh-i Muḥammad ibn Jarír aṭ-Ṭabarí*, *i.e.*, probably, the abridgement of the Annals made by Ṭabarí himself, which has been published at Leiden². He adopts the traditional arrangement of the kings under four dynasties—

¹ See J. Mohl, *Extraits du Moǧmel al-Tewarikh relatifs à l'histoire de la Perse* in *Journal Asiatique* (1841), troisième série, vol. XI, pp. 136 foll., 258 foll., 320 foll.; vol. XII, pp. 497 foll.; and *ibid.* (1842), vol. XIV, pp. 113 foll.

² See De Goeje's Introduction to Ṭabarí, p. xiv. Sometimes, as in the notice of Kay Khusraw, Ibnu 'l-Balkhí translates Ṭabarí almost word for word. It is possible, however, that instead of *mudhayyal-i* we should read *mudhayyil-i*, in which case the above-mentioned title might refer to the *Mudhayyil*, compiled by Ṭabarí's pupil Abú Muḥammad al-Farghání (cf. De Goeje, *ibid.*, p. xx).

Pīshdādian, Kayánian, Ashkánian, and Sásánian—of which he treats in two sections, the first being devoted mainly to chronology and genealogy, while the second deals at greater length with the legendary or historical events of their reigns¹. The former section owes a good deal to Ḥamza as well as to Ṭabarí, the latter depends directly or indirectly on Ṭabarí to a very large extent², and takes little from Ḥamza. Comparison shows that Ibnu 'l-Balkhí used other sources besides these, and that he has now and then preserved information which is not found in the books known to us. For example, in his list of the Pīshdádiyán he includes Shahrírámán, a grandson of Nawdhar (p. 13), on what authority I have so far failed to ascertain; the name does not appear to be recorded elsewhere. On p. 25 he alone among Muḥammadan historians mentions the marriage of Búrándukht³ to Shahrbaráz and her putting him to death: this is confirmed by Armenian authorities (Nöldeke, *Sasaniden*, p. 390, note 2). His account of Jamshíd bears such a close resemblance to that given by Firdawsí (*Sháhnáma*, ed. Macan, pp. 18-21), that both may go back to a common source, for it is unlikely that he copied Firdawsí; and in the *Fársnáma* we read that Jamshíd was captured and sawn asunder by Zāḥḥák in the neighbourhood of the Sea of China, a detail which occurs in the *Sháhnáma* (p. 26, l. 10) but not in Ḥamza or Ṭabarí. On p. 123, after a passage describing how all the king's subjects, even the greatest nobles, were deemed to be his slaves, our author adds the text of the letter of emancipation (*ásádnáma*) which Rustam received from Kay Ká'ús, conferring upon him the kingdom of Sístán and Zábulistán and the insignia of royalty (cf. the abridged version in Ṭabarí, 1, 604, 3-5). Coming to the Sásánians, we find full and interesting articles on Shápúr Dhu 'l-Aktáf (pp. 11-13), Bahrámgúr (pp. 12-13), whose romantic adventures in his expedition against the Kháqán of the "Turks" are related at some length, Qubád ibn Fírúz (pp. 14-15), Anúsharwán (pp. 16-17), and Khusraw Aparwíz (pp. 18-

¹ The second section comprises only three dynasties—the Pīshdádian, the Kayánian, and the Sásánian, but some account is also given of Alexander and of Ashk ibn Dará.

² Consequently the *Fársnáma* may be of use for establishing the text of Ṭabarí: instances have been given in the critical notes and in the List of Corrections and Additions.

³ Incorrectly written Púrándukht (cf. *Sasaniden*, p. 390, note 2).

(1.8). Much of this agrees with Ṭabarí, but there is also a considerable amount of new matter, e.g. concerning Mazdak (pp. 87-91) and the administrative reforms introduced by Anúsharwán, including his appointment of two ministers for the purpose of checking the dangerous power which had hitherto been concentrated in the hands of the Vizier (Buzurjmíhr). Ibnu 'l-Balkhí places the last ten Sásánian monarchs in the following order: 1. Shírúya. 2. Ardashír ibn Shírúya. 3. Shahrbaráz (Farrukhán). 4. Kísrá Khurahán ibn Arslán. 5. Kísrá (ibn) Qubád ibn Hurmuz. 6. Búrándukht bint Kísrá (Aparwíz). 7. Fírúz Jushnaspdah. 8. Ázarmídukht bint Aparwíz. 9. Farrukhzád Khusraw ibn Aparwíz. 10. Yazdajird ibn Shahriyár. Ṭabarí omits the fourth and fifth names in this list, which otherwise follows the same order as his. For Kísrá ibn Qubád ibn Hurmuz (also mentioned by Ḥamza), see *Sasaniden*, p. 390, note 1. His predecessor, Kísrá Khurahán¹ ibn Arslán², is apparently unknown, except from Ibnu 'l-Balkhí. It should be noted, as further indicating the quality of our author's work, that besides the fact of Búrándukht's marriage to Shahrbaráz (on which I have commented above) he has preserved the names of seven ancestors of Fírúz Jushnaspdah, who traced his descent from Shápúr the son of Yazdajird al-Athím, while no other authority has recorded the names of more than three³. In short, if I may venture to pronounce an opinion, the history of the Persian kings which Ibnu 'l-Balkhí lays before us in this part of his book is compiled from palmary sources, adds something to our knowledge, and has the merit of being written in an easy and excellent style.

The manuscripts of the *Fársnáma* are described by Mr le Strange as follows:

"Two MSS. only of the work appear to exist in Europe. One a very old copy in the British Museum (Or. 5983), appa-

¹ Khurahán is another form of Farrukhán (*Sasaniden*, p. 292, note 2). The MSS. of the *Fársnáma* have خورهار, جرهار, and خرماز. His full genealogy is given on pp. 24-25.

² Arslán is of course a Turkish name and inadmissible here.

³ The *Fársnáma* gives the following pedigree (p. 20, l. 12): Fírúz Jushnas(p) dah, son of Bahrám, son of Manúzá Khusraw, son of Ádarnarsí, son of Bahrám, son of Ardashír, son of Shápúr, son of Yazdajird al-Athím; and adds that his mother was Khamrábukht, daughter of Yazdándádh, daughter (son) of Anúsharwán. Cf. Bfrúnf, *Áthár*, 122, 16; Ṭabarí, 1, 1066, 8.

rently undated¹, but by the writing and archaic spelling judged to be not later than the early fourteenth century (eighth A.H.). The other clearly a copy made of this MS., which belongs to the Bibliothèque Nationale in Paris, and came there from the Schefer Collection (Blochet, *Cat. MSS. persans*, i, p. 309, No. 503, and *Supplément*, 1052), and which was written in 1273 (1856). The Paris copy is indeed of little use except to show how a Persian of the present day read the older MS., and as occasionally giving us a word that has disappeared, partially or wholly, in the mending process to which the British Museum MS. was subjected when it came a few years ago, after presentation in loose leaves, to be bound for the Museum use. In some outstanding cases where lacunae occur I have been able to fill these in by a reference to the Geography of Háfiz Abrú, the Secretary of Tímúr—of which the India Office and the Museum (Or. 1577) both possess good copies—who has copied most of the *Fársnáma* into the work he composed in 820 (1417). Further, of course, the MSS. of the *Nuzhat* very often serve to emend a reading. The Museum MS. is written for the most part in double columns², a complicated system, which has led to the modern (Paris) copy having the articles very often transcribed out of order through the carelessness of the copyist, who thus has given many towns (under their separate headings) to the wrong District (*Kúra*). In the longer articles, however, the scribe of the Museum MS. has written across the page (*i.e.* in single column), and the order of this copy will be best understood by a reference to the following footnote³. The Persian text is in the British Museum MS. somewhat archaic, and in the spelling retains the older forms of *kí* for *kíh*,

*¹ Faintly written, and much disfigured by the mending, there is a colophon on fol. 90 *b* which may possibly read: "and the transcription thereof was completed in the year 671" (A.D. 1271).

*² This and the following observations refer to the geographical part of the work. The remainder, with the exception of a few folios, is written across the page in the usual way.

*³ If R. and L. be taken to indicate the right- and left-hand columns respectively, *a* and *b* standing for *recto* and *verso* of the folios, the Ištákhur District begins with the R. column fol. 65 *a*, following on with the R. columns of fols. 65 *b*, 66 *a* and *b*, then back to L. column of fol. 65 *a*, followed by fols. 65 *b* L., 66 *a* L. and *b* L. Next, on 66 *b* below, the MS. reads across for Ištákhur City, fols. 67 *a* and *b* and the top of 68 *a* being all in one column. After this, again, 68 *a* below goes back to the double column, the next article beginning 68 *a* R., followed by 68 *b* R., then back to 68 *a* L. and 68 *b* L., which gives the last town of the district.

ánk and *chunánk* for the modern *ánkih* and *chunánkih*. Further, we meet with a small number of words, mostly technical terms of revenue assessment, that are often wanting in the dictionaries, but the general meaning of which it is not difficult to come to from the context."

The present edition, therefore, is based upon the British Museum MS., Or. 5983 (referred to as **B**), which I have collated throughout with the Paris MS. (referred to as **P**), using the photographs that were made for Mr le Strange. He himself had already copied, collated, and prepared for press the last thirty folios (62–90); and this copy he handed over to me, together with a transcription of ff. 1–61 made at his instance by Dr Aḥmad Khán. Thus ff. 62–90 have practically been edited by Mr le Strange, while I am solely responsible for the remainder. In other words, he has taken charge of the geography, on which he is so great an authority, and the local history, leaving to me the general history and, of course, a free hand in all textual questions. Here the chief difficulties arise from the corruption of many names occurring in the legendary history of Persia. Probably most of them were incorrectly written by the author: we need not suppose that his copyists alone are to blame. In a few cases these names might be restored by conjecture, but their emendation lies beyond my scope, and as a rule I have not attempted it either in the text or in the footnotes. For the later period, Nöldeke's researches in his *Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sasaniden* (referred to as *Sasaniden*) have enabled me to correct a number of errors; and with the help of Ḥamza and Ṭabarí one may hope to have cleared the path more or less adequately, though some dark places must always remain in a text depending, as this virtually does, upon a single MS. written six hundred years ago. I have retained the archaic forms and spellings which characterize **B** and of which a list will be found below. The printed text, however, departs from the original in this respect, that پ is distinguished from ب, چ from ج, and گ from ك, for I agreed with Professor Browne, who advised me to follow the modern practice as being more convenient to the reader, while the defective script would also have left uncertain the pronunciation of many geographical and historical names.

A LIST OF ARCHAIC FORMS AND UNUSUAL WORDS
FOUND IN THE BRITISH MUSEUM MS. OF THE
FĀRSNĀMA.

آب دزد (۱۵۹, ۲), the diminutive form آب دزدك (۱۳۵, ۱۲). Mr le Strange translates it by "syphon-tube." In both passages the word denotes some contrivance for drawing off water (from a river) in order to supply a castle. On p. ۱۵۸, ۱۰ آب دزدند (آبرا) seems to mean "they draw off the supply of water."

آزادنامه (۱۴۳, ۱۲), "letter of emancipation."

آغالیدن compounded with بر (۹۸, ۱۱), explained in the dictionaries as meaning "to provoke (any one) to fight"; but here, probably, "to beset," "to encompass." Cf. آغاریدن and آگردن, "to swallow."

اسپرغم (۸۶, ۷) = سپرغم.

اسفسالار (۹۸, ۱۵) = سپسالار.

اشکوه (۲۸, ۲۰) = شکوه, "a bird used in hunting."

اشکم (۱۰۹, ۸; ۱۲۷, ۱۰) = شکم.

اصفبند (۷۹, ۴; ۸۵, ۶; ۹۹, ۹, etc.) = سپبند, اسپبند.

اوگندن (۵۵, ۱; ۸۶, ۱; ۹۰, ۲۳; ۱۰۳, ۴; ۱۳۲, ۱۵; ۱۳۷, ۱) = افگندن.

بادی (۲۷, ۱۰). لغت بادی, "rustic dialect," "*patois*."

بارگی (۸۱, ۸), "horse."

باریاب See پاریاب.

باز = ب or با (۷۱, ۱۸; ۹۱۴, ۲; ۹۱۴, ۱۱; ۱۰۶, ۱۹). In all these instances باز is followed by a noun and the meaning "back to" is implied, but the word seems to be used as a preposition, not as an adverb. Cf. my edition of the *Tadhkiratu 'l-Azeliyá* of Faridu'ddín 'Attár, pt. ii, Preface, pp. 7 and ۱3.

بخس (۱۳۵, ۴۱; ۱۴۰, ۱۵; ۱۴۳, ۹), "lacking irrigation," opposed to پاریاب, *q.v.*

- بَرْدُغِي (۵, ۲۳), "captivity."
- بَرَزْگَرِي (۳۱, ۱۸), "sowing," "agriculture."
- بَرِيْدِه (۹۳, ۳), "courier."
- بودن The pluperfect بود بوده occurs at ۳۰, ۶; ۶۰, ۵; ۱۱۸, ۱۸.
- بوزِي (۱۳۶, ۷), "a kind of ship or boat." Cf. Dozy, *Supplément*, under بوص.
- پَارْدُئِب (۷۱۴, ۱۳) = پَارْدُم.
- پَارِيَاب (۱۱۴۳, ۹; ۱۱۴۴, ۵), "irrigated (land or crops)." Apparently derived from پَارِي, "the produce of trees or cultivated land" and آب, "water." Another spelling is فَارِيَاب.
- پيشه‌وَرِي (۳۱, ۱۷), "trade," "handicraft."
- تَاخْتَن (۱۱۴, ۱۵, ۱۸), used as a noun, "incursion," "warlike expedition."
- تُوخْتَن (۱۴۴, ۴; ۱۴۵, ۱۰; ۹۱۴, ۱۷; ۹۹, ۴۱; ۱۱۰, ۱۸), in the *Fārsnāma* always کينِه توختن = کينِه خواستن, "to seek vengeance." An example is cited from Asadī by Vullers, I, 478. Cf. *Masnavī*, Búlāq ed., Bk I, p. ۱34: عدل توزير و عبادت آورير.
- چون او (۱۰۱, ۱۱) = چنو.
- چِيرْگِي (۱۲۵, ۱), "strength," "courage."
- خوشيدن (۱۵۵, ۱۴), "to become dry." The reading is conjectural but almost certain. At p. ۱۳۹, ۱۰ I think بخوشند, "they dry," should be read instead of بجوشند, "they boil."
- داشتن compounded with بر (۸۳, ۷), intransitive, "to continue." Cf. the English use of "hold on" and "hold out." *
- دريابندگِي (۳۱, ۸), "intelligence," "acute perception."
- دست‌ابزار (۲۷, ۱۷) and دست‌افزار (۳۰, ۹), "hand-tool," "implement."
- دست‌کير (۸۱, ۱۳), with کردن, "to make captive."
- دو The plural form دوان occurs with هر, meaning "both" (۱۰۰, ۱۶). هردوان is also found in the *Shāhnāma*.
- دوگانه (۷۷, ۲۰), "pair." شيري از آن دوگانه, "one of those two lions."
- ريختگَرِي (۱۵۶, ۸), "the art of moulding."
- زاد (۶۷, ۶), "age."

- سایه (۱۳۸, ۱۴). Mr le Strange translates سایه here by "shady places," "pavilions," but the reading is probably corrupt.
- ستوه (۸۰, ۱), "exhausted." استوه آمدن with از (۷۵, ۱۰; ۹۹, ۱۱), "to become weary of."
- سراهنگ (۱۴۶, ۱۴; ۱۴۹, ۱۰) = سرهنك.
- سولاخ (۱۳۷, ۲۱; ۱۳۸, ۱) = سوراخ. With كردن, "to bore" (through a mountain).
- شرزه (۱۲۵, ۱), of lions, "fierceness," "fury." The dictionaries have it only as an adjective.
- شططی (۱۴۰, ۴), "violent," "overbearing."
- شمرد (۲۹, ۱۷) = شمرده. In the phrase چند شمرد it is synonymous with the Arabic معدود.
- طیارات (۱۳۲, ۲۰). On this rare word, which Mr le Strange translates by "rents" or "surplus revenues," see his note in *JRAS* (1912), p. 316. He points out that it occurs in the *Mu'jam* of Shams-i Qays, p. 11*, l. 10.
- طیلسان (۱۵۳, ۷; ۱۵۳, ۱۲), "arm (of a sea)," "gulf."
- عبرت (۱۳۳, ۱), "estimate" (of the value of a crop).
- علاقه (۱۳۹, ۱۰). Mr le Strange renders the word by "condiment," "preserve." Dozy gives the meaning "grappe de raisin suspendue au plancher."
- فرا preposition (۱۰۵, ۵).
- فضولی (۱۴۹, ۱۱), "pride" (in a good sense), opp. to زیبونی.
- کنده‌گری (۵۰, ۱; ۱۲۶, ۱۰), "sculpture."
- که B writes کی for که, آنک for آنکه, چنانک for چنانکه, etc.
- گبرگی (۱۴۹, ۱۶; ۵۰, ۶) = گبری, "Zoroastrianism."
- کبره (۲۶, ۱۶) = گبر. In this passage گبرگان, for which the text has گبران, should be restored; it is supported by the form کبرگی noted above.
- گرفت و گیر (۱۷۰, ۹).
- گندگی (۱۴۹, ۱۶), "malodorousness."
- کوارا (۱۳۶, ۲; ۱۴۷, ۷), of a river, "sweet and wholesome."
- لگام‌کبیر (۱۳۴, ۱۹). Meaning obscure.

- ماندن (٩٦, ٥), transitive, "to leave."
- مردم‌زاده (٧٢, ٦), "of noble birth."
- مواضعه (٧١, ١٤; ٩١٤, ١٨, ١٩; ١٧١, ١٧; ١٧٢, ١١), "tribute," "revenue" (derived from taxes). At ٧١, ١٤ مواضعه, the reading of **B**, should be restored.
- میانہ (١٠١, ٢٢). Here میانہ کردن, apparently, means "to escape"; no doubt the idea is that the fugitive puts a space between himself and his pursuers.
- نَبْرَدَه (٧٥, ٧). نَبْرَدَهٗ جِهَان, "the champion of the world."
- نکارگری (٣٢, ٤), "the art of painting."
- نَو (٦, ٦; ٩١٤, ٣), "hostage." The plural نواان (from نوا) occurs at ٥, ٢٠.
- هر followed by plural noun (٩٠, ٦).

The foregoing list illustrates the fact that the Persian element in the language of the *Fārsnāma* is exceptionally large: in some passages the Arabic words amount to no more than 20 or 25 per cent. of the whole.

REYNOLD A. NICHOLSON.

CORRECTIONS AND ADDITIONS

- P. ۲, l. ۱۹. For سلطان read سلطانی.
- P. ۶, l. ۷. قضیه is probably a mistake of the copyist for قصه.
- P. ۹, l. ۱۹. For جسر read جیم.
- P. ۱۰, l. ۳. The correct spelling of برد is یرد (یارد). Cf. Ṭabari, ۱, 166, 3 foll.
- P. ۱۰, l. ۸. و گفته اند الخ. This genealogy agrees with codd. C and Tn. of Ṭabari, ۱, 175.
- P. ۱۱, l. ۲۰. افریدون بن اثفیان الخ. For this genealogy of Faridūn cf. Ṭab., ۱, 227, 4 foll.
- P. ۱۴, l. ۱۱. For کنایه read کیابنه.
- P. ۱۵, l. ۱۳ fol. According to Ṭab., ۱, 689, ۱ شهرزاد was the *laqab* of Khumání.
- P. ۲۴, l. ۱۶. For خرماز read خرهان, as on p. ۱۰۹.
- P. ۲۵, l. ۷. The mother of Búrándukht and Shirúya was the Roman princess, Maria (cf. *Sasaniden*, p. 390, note 2).
- P. ۲۵, l. ۱۴. Ṭab. and the *Mujmil* have یزدانداذ بن انوشروان, which is correct.
- P. ۲۶, l. ۱۶. For کبران read کبرگان and cf. the List of archaic forms etc., under کبره.
- P. ۲۷, l. ۱۷. For دست ابراز read دست ابزار.
- P. ۲۸, l. ۱۴. زیناوند. The correct form is زیباوند (*Ḥamza*, p. ۲۹).
- P. ۳۰, l. ۹. For دست افرازهء read دست افزاهء.
- P. ۳۳, l. ۲۲. For اسفور Ṭab., ۱, 181, 12 has اسفتوز.
- P. ۴۴, l. ۸. زرافه. Ṭab., ۱, 605, 9 has برزافره.
- P. ۴۶, l. ۳ and l. ۹. پروین is a corruption of بروی or گروی. The *Sháhnáma*, ed. Macan, p. ۸۷۳, l. ۶ from foot, calls him گروی زره. بروا بن فشجان. Ṭab., ۱, 611, 3 has گروی زره.
- P. ۴۶, l. ۱۳. بزرگ فرمای Cf. *Sasaniden*, p. 9, note 2.
- P. ۴۹, note ۱. Instead of ایران اندرزغر I would now propose to read either ابراز اندرزغر (High Counsellor) or اندرزغر alone. The corrupt form ایرانمازغر occurs again on p. ۹۱, l. ۱۷.
- P. ۵۶, l. ۶. احصار is probably a mistake for حصار.

- P. ۷۱, l. ۱۴. For **وظائف**, an unnecessary emendation, read **مواضع** and cf. the List of archaic forms, etc., where other examples are cited.
- P. ۷۲, l. ۱۴. **بزرخ شاپور**. So also Hamza (p. ۵۲), but the correct reading is **بزرگ شاپور = بزرگ شاپور**. Cf. Tab., I, 839, last line, and *Sasaniden*, p. 57, note 5.
- P. ۸۱۴, l. ۹. For **آن شهر** read **ابرشهر** (Hamza, p. ۵۶, l. ۳ fr. foot has **ایرشهر**). Abrashahr and Jurján are mentioned together in Tab., I, 819, 13. The former is the ancient name of the Nishápúr district (*Sasaniden*, p. 17, note 2).
- P. ۹۵, l. ۶. **مسلمانان**. *Sic!*
- P. ۹۵, l. ۱۸. For **جوات** read **جواب**.
- P. ۹۸, l. ۳. For **هند** read **فرس**. Cf. p. ۱۱۹, last line and fol.
- P. ۱۰۵, l. ۱. Here the *Fársnāma* has preserved the correct form of the name which in Tab. appears as **راهزار**.
- P. ۱۱۳, l. ۳. Read **پس این کتاب مقصور گردانیده آمد**.
- P. ۱۱۶, l. ۸. For **شاپور** read **شاپور**.
- P. ۱۳۴, l. ۱۴. For **شهمومات** read **مشمومات**.
- P. ۱۳۴, l. ۱۹. For **مخوف** read **مخوف**.
- P. ۱۳۵, note ۹. *Dele* "but the word is probably corrupt."
- P. ۱۴۲, l. ۱. For **بشاپوررا** read **بسایور**, or supply **بسایور نویسند** after the words **چون بتازی نویسند**.
- P. ۱۴۳, l. ۹. For **باریاب** read **باریاب**.
- P. ۱۴۴, l. ۵. For **باریاب** read **باریاب**.
- P. ۱۴۵, l. ۳. For **خمایجان** read **خمایجان**.
- P. ۱۵۱, l. ۱۹. For **مقدارانرا** read **مقدارانرا**.
- P. ۱۵۲, l. ۱۲. For **جنابا** read **جنابا**.
- P. ۱۵۶, l. ۱۱. For **عسیری** read, perhaps, **عشیری**, "a tithe."
- P. ۱۷۵. Under **پروین** *dele* **کرسویوز** **والصحيح**. Cf. note on p. ۱۴۶, l. ۳ above.

همجان: ۱۳۵	نهر طاب: ۱۴۸: ۱۵۰: ۱۵۲
هند: ۲۸: ۲۹: ۴۸: ۵۰: ۵۸: ۶۹	نهر مسن: ۱۵۲
۷۳: ۸۲: ۸۴: ۹۴: ۹۷: ۹۸: ۱۵۴	نیریز: ۱۲۲: ۱۲۸: ۱۴۲: ۱۵۴: ۱۶۲
هندوستان: ۴۷	نیو: ۱۴۸
هندیجان: ۱۴۸	
هنگام: انظر جزیره هنگام	ویشکان: ۱۲۱
هیاطله: ۸۳: ۹۴: ۱۱۲	
هیرک: ۱۲۹: انظر هیرک	هیرک: ۱۶۳: انظر هیرک
	هجر: ۶۸: ۶۹
یزد: ۱۲۱: ۱۲۲: ۱۲۴: ۱۶۴	هراه: ۱۲۵
یزد خواست: ۱۲۱: ۱۲۳: ۱۶۰	هراه: ۵۸
۱۶۱	هرم: ۱۴۵
یہامہ: ۶۸: ۶۹	هزار درخت: ۱۲۲
یمن: ۱۱: ۴۱: ۴۲: ۵۰: ۸۲: ۸۵	هزو: ۱۲۱: ۱۴۱
۹۵: ۹۶: ۱۰۶	هفت ده: ۱۶۲
یونان (یونانیان): ۵۸: ۶۹: ۷۰	هفت هلكه: ۲۹

میشکانات: ۱۴۲	مسعودیان: قومی از شبانکارگان:
میمند: ۱۴۹	۱۶۷: ۱۵۸
بنو ناجیه: ۱۱۴	مسن، انظر نهر مسن
نابین: ۱۲۲	مشرعه، ۱۶۲
نجیرم: ۱۴۱: ۱۵۲: ۱۶۴	مشرعه ابراهیمی: ۱۶۱
نصبین: ۷۱	مشرعه مهفته: ۱۶۲
نفتست: کوه: ۴۹: ۵۱: ۱۲۸	مشرقان: رود: ۶۱
نهر دیان: ۱۶۵	مشکان: انظر مرغزار بید و مشکان
نوبنجان (نوبندجان): ۱۱۵: ۱۴۷:	مص: ۱۴۱
۱۴۳: ۱۴۷: ۱۴۶: ۱۵۱: ۱۵۸:	مصر: ۶: ۴۸: ۵۸: ۱۰۴: ۱۱۹:
۱۶۲	مغرب: ۵: ۶: ۲۸: ۴۷:
نودر: ۱۴۵	مکران: ۸۲: ۱۱۷: ۱۲۰:
نهاوند: ۱۱۲	مکه: ۱۰۶
نهر برازه: ۱۴۴: ۱۴۷: ۱۵۱:	ملوك الطوائف: ۱۶: ۱۹: ۲۰: ۵۸:
نهر بروات: ۱۵۴	۵۹: ۶۰: ۶۱:
نهر بشاپور: ۱۵۱: ۱۵۲:	مور: ۱۴۶: انظر بحیره مور
بشاپور	مور جرّه: ۱۴۴: ۱۵۴
نهر پرواب: ۱۲۷: ۱۵۲: ۱۵۴	موصل: ۵۰: ۵۹: ۶۰: ۸۴:
نهر نکان: ۱۴۴: ۱۴۵: ۱۴۸: ۱۵۰:	موهو: ۱۴۵
۱۵۱: ۱۵۲: ۱۵۹	مهرویان (مهربان): ۱۴۶: ۱۴۹:
نهر جرّه: ۱۵۱: انظر رود گره	۱۵۰: ۱۶۲: ۱۶۴: ۱۷۲:
نهر خوابدان: ۱۵۱	مهرین: ۲۹:
نهر شیرین: ۱۵۱: ۱۵۲:	مهفته: انظر مشرعه مهفته
شیرین	میبد: ۱۲۲
	ميسان: ۶۴

ماهلویہ: ۱۶۲: انظر بحیرة ماهلویہ	کوره قباد خوره: ۱۲۱: ۱۵۰-۱۴۸
مایین: ۱۲۴: ۱۲۴: ۱۶۰	کوسجان: ۱۶۲
مداین: ۲۱: ۶۹: ۷۲: ۹۰: ۹۴: ۹۸:	کوشک زر: ۱۶۰
۹۹: ۱۰۲: ۱۰۸: ۱۱۱: انظر	کوشک شهریار: ۱۶۰
طیسبون	کوفه: ۱۲۰
مدینہ: ۱۰۶	کهرجان: ۱۴۰
مدینة شاپور: ۷۱: ۷۲: انظر طیسبون	کهندز: ۲۸
مرج شیدان: ۱۴۷	کیانیان: ۸: ۱۶-۱۴: ۵۹-۴۹:
مرداسیان: ۱۱۸	۱۲۷
مرغ بہمن: ۱۵۵	گرد فناخسرو: ۱۲۲: ۱۷۲
مرغ شیدان: ۱۵۵: انظر مرج شیدان	گرہ: ۱۴۲: انظر جرہ
مرغزار اورد: ۱۵۴	گنبد: ۱۵۲: انظر گنبد ملغان
مرغزار بید و مشکان: ۱۵۵	گنبد کیرمان: ۱۲۸
مرغزار دارابجرد: ۱۵۴	گنبد ملغان: ۱۵۲: ۱۶۲: انظر
مرغزار دشت ارزن: ۱۵۴	جنید ملغان
مرغزار رون: ۱۵۵	گنہ: ۱۳۹: انظر جنابا
مرغزار سیکان: ۱۵۴	لار: ۱۱۳: انظر جزیرہ لار
مرغزار قالی: ۱۵۴	لاغر: ۱۴۰: ۱۵۲: ۱۶۲
مرغزار کالان: ۱۵۴	ما وراء النهر: ۸۵: ۹۴
مرغزار کامفیروز: ۱۵۵	ماصرم: ۱۴۲: ۱۵۱: ۱۵۲: ۱۶۲
مرغزار کہہ و سروات: ۱۵۵	ماندستان: ۱۴۵: ۱۵۲: ۱۶۲
مرو: ۲۶: ۲۸: ۵۸: ۱۱۲	ماه البصرہ: ۱۲۰
مرودشت: ۱۲۵: ۱۲۷: ۱۲۸: ۱۵۴	ماه الکوفہ: ۱۲۰
مروست: ۱۲۵	
مسیجان: ۱۵۱	

کازرون: ۱۱۵: ۱۱۶: ۱۴۷: ۱۴۲:	کرمان: ۶۰: ۶۹: ۷۳: ۸۲: ۱۱۲:
۱۴۶: ۱۶۷:	۱۱۷: ۱۱۸: ۱۲۰: ۱۲۱: ۱۲۵:
کاس: ۱۴۰	۱۲۹: ۱۴۱: ۱۴۶: ۱۴۱: ۱۶۱:
کاسرود: رود: ۴۴	۱۷۲: ۱۷۱: ۱۷۰:
کالان: انظر مرغزار کالان	کرمانیان: ۱۵۹
کامفیروز: ۱۲۴: ۱۶۱: انظر مرغزار	کشن: ۱۶۲
کامفیروز	کنه: ۱۶۳
بنی کاوان: ۱۱۴	کلات: انظر دز کلات
کبرین: ۱۴۵	کلار: ۱۲۴: ۱۲۸: ۱۵۱: ۱۶۱:
کتاب خراج: ۱۷۰	کهارج: ۱۴۲
کتاب زند: ۴۹: ۵۰: ۵۱: ۶۲:	کهه: ۱۲۵: ۱۶۰: ۱۶۴: ۱۶۵: انظر
۱۲۸	مرغزار کهه و سروات
کتاب مذیل تاریخ محمد بن جریر	کههنگ: ۱۶۱: ۱۶۴
الطبری: ۸	کنعان: ۵۰: ۵۴
کت: ۱۶۲	کنعانیان: ۴۰
کته: ۱۲۲	کوار: ۱۴۴: ۱۵۲: ۱۵۴: ۱۶۳:
کُر: رود: ۱۲۴: ۱۲۴: ۱۲۸: ۱۲۹:	کوبنجان: ۱۴۹: ۱۴۰:
۱۵۱: ۱۵۴: ۱۵۵: ۱۶۰:	کورد: ۱۲۲: ۱۶۱:
کران: ۱۴۰: ۱۶۳	کوروش: کتاب: ۵۴
کربال: ۱۲۸: ۱۵۱: ۱۵۲	کوره اردشیر خوره: ۱۲۱: ۱۴۱: ۱۴۲-
کرخ: ۷۲	کوره اصطرخ: ۱۲۹-۱۲۱
کُرد (کردان): ۱۶۴: ۱۶۸	کوره دارا سبجد: ۱۲۱: ۱۴۲-۱۲۹
کروزوبیان: قومی از شبانکارگان:	کوره شاپور: انظر کوره شاپور خوره
۱۶۷	کوره شاپور خوره: ۱۱۶: ۱۲۱:
کرم: ۱۴۰: انظر دبه کرم	۱۴۸ ۱۴۱

قلعہ بوشکانات: ۱۵۶	فیروزآباد: ۶۰: ۱۴۲: ۱۴۴
قلعہ برگ و نارم: ۱۵۹	۱۴۹-۱۴۷: ۱۵۱: ۱۵۸: ۱۶۴
قلعہ پھندز: ۱۴۴: ۱۶۶	۱۶۷
قلعہ نیر خدای: ۱۵۹	فیروزرام: ۸۴
قلعہ جنید ملغان: ۱۶۰	فیروزشاپور: ۷۲: انظر انبار
قلعہ خرشہ: ۱۴۱: ۱۵۷	
قلعہ خرّمہ: ۱۴۹: ۱۵۹	قادیسیہ: ۱۱۱: ۱۱۲
قلعہ خوادان: ۱۵۹	قالی: ۱۲۳: انظر مرغزار قالی
قلعہ خوار: ۱۲۴: ۱۵۷	قبادخورہ: ۸۴: ۱۱۵: انظر کورہ
قلعہ رم روان: ۱۵۷	قبادخورہ
قلعہ رنبہ: ۱۵۹	قبق: کوبہ: ۷۹
قلعہ سپید: ۱۴۷	قرآن: ۵: ۷: ۴۰: ۵۰: ۶۲
قلعہ سمیران: ۱۴۲: ۱۵۹	قرمیسین: ۱۰۷
قلعہ سہارہ: ۱۴۹: ۱۵۸: ۱۶۷	قریش: ۴
قلعہ شکستہ: ۴۲: ۱۲۶: ۱۵۶	قسطنطینیہ: ۶۹: ۷۰: ۷۱: ۹۴
قلعہ شکنوان: ۴۲: ۱۲۶: ۱۵۶	۱۰۴
قلعہ کارزین: ۱۵۹	قصر شیرین: ۱۰۷
قہستان: ۱۶: ۴۸: ۴۹: ۵۸: ۱۲۰:	بنی قضاہ: ۶۱
۱۲۳	قطرہ: ۱۲۸: ۱۶۲
قہستان: از کورہ اصطخر: ۱۲۴	قلعتہاء آبادان: ۱۵۸
قیر: ۱۴۵: ۱۵۲	قلعہ آبادہ: ۱۵۷
	قلعہ اسپدندز: ۱۵۸
کارزین: ۱۴۵: ۱۴۰: ۱۵۲: ۱۶۴:	قلعہ اصطخر: ۴۲: ۵۱: ۱۲۶: ۱۵۶:
انظر قلعہ کارزین	۱۵۹: ۱۶۶
کاریان: ۱۴۵	قلعہ اصطہبانان: ۱۵۷

عمّان: ٦٩: ١١٢: ١١٤: ١١٧: ١٢١:

١٥٣: ١٧٠: ١٧١: ١٧٢

غزته: ١١٨

غندجان (غندبجان): ١٤٢: ١٥١:

١٥٧: ١٦٢

غوطه دمشق: ١٤٧

فارس: انظر پارس

فاروق: ١٢٥: ١٦٥

فخرستان: ١٢٨: ١٥١

فرات: ٤٧: ٩٨: ١٠٠: ١١٩: ١٢٠:

فرزك: ١٤٨: ١٦٢

فُرس: ٢: ٣: ٧: ٨: ٩: ٤٢: ٤٣: الخ

فرشاپور: ٧٢

فرع: ١٧٢

فرعان: ١٢٠

فرغانه: ٩٤

بنی فزاره: ١١٧

فسا: ٥٤: انظر پسا

فستجان: ١١٥: ١٢١: ١٦٢: ١٦٥

فلسطين: ٦: ١٧: ٤٨

فهرج: ١٢٢: ١٧١

فهل: ١٧١

طبریه: ٥

طخارستان: ٩٤

طربال: ١٢٨

طمبدر: کوه: ٥٢

طور: ١٢٩: ١٦١

طهران: ١٢٤

طیسبون: ٧١: ٧٢: ٧٥: ١٠٨: ١٠٩:

انظر مداين

طیهرجان: ١٥٤

عاد: ٥

بنی عبد قیس: ٦٩: ١١٢: ١١٤

عدن: ٩٦: ١٥٣

عُذیب: ١١١

عراق: ٥: ٢٨: ٣٧: ٤٩: ٥٢:

٦: ٧١: ٨٤: ١٠٢: ١١٧: ١٢٠:

عرب (العرب): ٤: ٨: ١١: ١٢: ٢١:

٢٢: ٤٢: ٥٠: ٥١: ٦١: ٦٢: ٦٦:

٦٧: ٦٨: ٦٩: ٧٠: ٧١: ٧٢: ٧٤:

٧٥: ٧٨: ٨٥: ٩٧: ١٠٢: ١٠٥:

١٠٦: ١٠٧: ١١٢: ١١٣: ١١٤:

١١٧: ١٢٠: ١٢١: ١٢٥: ١٢٨:

١٤٠: ١٦٤

عقروف: نل: ٤١

عکبرا: ٧٢

شهر رستم: ۵۲	شاپورخوره: ۱۱۵: ۱۶۷: انظر كوره
شهرآباد کواد: ۸۴	شاپورخوره
شهرزور: ۵۸	شادروان شوشتر: ۶۳: ۷۲
بنی شیبان: ۱۰۰	شادشاپور: ۶۳
شیدان: انظر مرغ شیدان	شادفیروز: ۸۳
شیراز: ۱۱۵: ۱۱۷: ۱۳۴-۱۳۲:	شام: ۲۸: ۵۲: ۶۸: ۱۳۵
۱۳۹: ۱۴۴: ۱۵۲: ۱۵۳: ۱۵۴:	شاهستون: انظر دشت شاهستون
۱۵۵: ۱۶۰: ۱۶۱: ۱۶۲: ۱۶۳:	شبانکارگان مسعودی: ۱۳۵: انظر
۱۶۴: ۱۷۰: ۱۷۲	مسعودیان
شیرجان: ۱۵۲: انظر سیرجان	شبانکاره (شبانکارگان): ۱۳۰: ۱۳۳:
شیرین: ۱۵۲	۱۴۵: ۱۵۸: ۱۶۷-۱۶۴: ۱۶۹
صابثان (صابیان): ۴۴: ۴۹	شتشگان: ۱۴۶
صاهه: ۱۲۵: ۱۶۱: ۱۶۲	شروان: ۹۵
صرام: ۱۴۴	شعب بوان: ۱۴۷-۱۴۶
صفه شیدیز: ۱۰۷	شق رودبال: ۱۳۰
صمکان: ۱۳۹: ۱۵۲: ۱۶۳	شق میشانان: ۱۳۰
صین: ۲۰: ۳۴: ۴۷: ۴۵: ۴۸: ۵۰:	شکانیان: قومی از شبانکارگان: ۱۶۷
۵۱: ۵۸: ۶۲: ۶۵: ۸۵: ۹۴: ۹۷:	شکی: ۹۵
۱۱۲: ۱۵۳	شکوان: انظر قلعه شکوان
ضادشویانان: ۱۶۴	شنانا: انظر ديه شنانا
طاب: نهر: انظر نهر طاب	شنانان: ۱۳۵
طبرستان: ۳۷: ۸۴: ۱۲۰:	شورستان: ۱۲۴: ۱۶۱
	شوش: ۷۲
	شوشتر: ۶۳: ۷۲
	شهر بابک: ۱۶۱

سروات: ۱۲۴: انظر مرغزار کبه و

سروات

سروستان: ۱۴۹: ۱۵۴: ۱۶۲

سغد: ۱۴۷

سبیران: انظر قلعه سبیران

سبیرم: ۱۲۱: ۱۴۴: ۱۴۸: ۱۵۰:

۱۵۲: ۱۶۰: ۱۶۱

سند: ۷۳: ۹۴: ۱۵۴

سوس: ۲۸

سه گنبدان: ۴۴: ۱۲۶: ۱۵۶

سهاره: انظر قلعه سهاره

سیراف: ۱۲۷-۱۴۶: ۱۴۰: ۱۴۱:

۱۴۹: ۱۵۲: ۱۶۴: ۱۷۱: ۱۷۲

سیرجان: ۱۲۱: انظر شیرجان

سیستان: ۴۳: ۵۲: ۶۵: ۷۲

سیف: ۱۲۱: ۱۴۵: ۱۴۰: ۱۶۴:

سیف آل ابی زهیر: ۱۴۰

سیف عماره: ۱۴۰

سیکان: انظر مرغزار سیکان

سیمتخت: ۱۴۴: ۱۵۲

سینیز: ۱۱۴: ۱۴۹: ۱۵۰: ۱۵۲:

۱۶۲: ۱۶۴

شاهورخواست: ۶۴: ۱۱۶

ریشهر: ۱۱۴: ۱۴۹: ۱۵۰

زاب اسفل: ۴۹

زاب اعلی: ۴۹

زاب اوسط: ۴۹

زابلیستان: ۴۳: انظر زاولستان

زابین: ۴۹

زاولستان: ۴۱: ۴۳: ۹۴

زرقان: ۱۶۰: ۱۶۴

زنجبار: ۱۵۴

زند: کتاب: ۴۹: ۵۱: ۶۲: ۱۲۸

زند و یازند: کتاب: ۵۰

زندان باد: ۱۲۷

زیر: ۱۴۴: ۱۴۸

زارویه: ۲۹

زاسانیان: ۸: ۹: ۱۵: ۲۶-۱۹:

۶۰-۱۱۴

زاوره: ۹۷

زاوریه: ۱۴۱

زبیران: ۱۱۹

زبیران: انظر رودبال زبیران

زبیران: ۱۱۵

زبیران: ۶۵

زبیران: ۱۲۴: ۱۶۰: ۱۶۱

رمّ روان: انظر قلعه رمّ روان	ديه ترسان: ۱۶۱
رمّ زوان: ۱۴۷: انظر رمّ الذیوان	ديه خوار: ۱۶۱
رمّ الکاریان: ۱۶۸	ديه شنانا: ۱۶۴
رمّ اللوالجان: ۱۶۸	ديه شیر: ۱۶۴
رنبه: انظر تنگ رنبه: قلعه رنبه	ديه علی: ۱۴۵
رود بشاپور: ۱۴۲: انظر نهر بشاپور	ديه کرم: ۱۶۲
رود شیرین: ۱۴۴: انظر نهر شیرین	ديه گرگ: ۱۶۰
رود کاسرود: ۴۴	ديه گوز: ۱۶۲: ۱۶۰: ۱۴۴: ۱۲۴
رود کُر: انظر کُر	ديه مالک: ۱۵۲: ۱۶۴
رود گرّه: ۱۴۲: انظر نهر جرّه	ديه مورد: ۱۶۱: ۱۲۹
رود مشرقان: ۶۱	ذو قار: ۱۰۵: ۱۰۶
رودان: ۱۲۱: ۱۶۱	رادان (رادان): ۱۶۱: ۱۲۹
رودبال ستجان: ۱۶۴	رامانیان: قومی از شبانکارگان: ۱۶۶
روشن فیروز: ۸۴	راجمرد: ۱۲۶: ۱۲۸: ۱۵۱
روم: ۵۸: ۵۷: ۵۵: ۴۸: ۴۷: ۵: ۶۹	رامفیروز: ۸۴
روم: ۸۸: ۸۵: ۸۲: ۷۸: ۷۵: ۷۱: ۶۹	رامهرمز: ۶۴
روم: ۱۰۴: ۱۰۲: ۱۰۰: ۹۸: ۹۷: ۹۴	راهبان: ۱۴۵
روم: ۱۰۵: ۱۰۴	رستاق الرستاق: ۱۶۲: ۱۴۱
رومیان: ۶۹: ۵۹: ۵۸: ۵۵: ۱۶: ۹	رم: انظر جزيرة رم
روم: ۱۰۵: ۱۰۴: ۱۰۳: ۷۱	رمّ البازنجان: ۱۶۸
رومیّه: ۹۴: ۷۲: ۵۲	رمّ جیلویه: ۱۶۸
رون: ۱۶۰: ۱۲۴: انظر مرغزار رون	رمّ الذیوان: ۱۶۴: ۱۶۸: انظر
رونیز: ۱۴۰	رمّ زوان
روبین دز: ۵۲	
ری: ۱۶۷: ۱۲۰: ۸۴	

دز خرشه: ۱۶۶: انظر قلعه خرشه	خوادان: انظر قلعه خوادان
دز کلات: ۱۴۹	خوار: ۱۲۴: انظر ديه خوار: قلعه
دسکره: ۶۴	خوار
دشت ارزان: ۱۶۲	خوارزم: ۸۰: ۷۹
دشت ارزن: انظر بجزیره دشت ارزن:	خوزستان: ۶۰: ۶۱: ۶۳: ۶۴:
مرغزار دشت ارزن	۶۸: ۶۹: ۷۲: ۱۲۰: ۱۲۱: ۱۴۷:
دشت آورد: ۱۶۰: ۱۶۴	۱۴۹: ۱۵۰: ۱۶۲
دشت باری: ۱۴۳: انظر غنجان	خیره: ۱۲۸: ۱۴۲: ۱۵۹: ۱۶۲
دشت رون: ۱۶۰	
دشت شاه ستون: ۴۵	داذین: ۱۴۷
دمشق: ۵: ۱۴۷	دارابجرد: ۵۵: ۱۱۵: ۱۲۹: ۱۴۱:
دوان: ۱۴۷	۱۵۹: ۱۶۲: ۱۶۵: انظر کوره
دودمان: ۱۴۴	دارابجرد: مرغزار دارابجرد
دورق: ۱۴۶	داربگرد: انظر دارابجرد
دیار بکر: ۶۸	داریان: ۱۶۱
دیبیل: ۸۲	دارین: ۶۹
دیر: ۱۴۸	دامغان: ۱۲۰
دیلم (دیلمان): ۷: ۹۵: ۱۱۷: ۱۱۹:	دباوند: ۲۶: ۲۷: ۲۶:
۱۴۲: ۱۴۴: ۱۴۶: ۱۴۱: ۱۶۴:	دجله: ۹۰
۱۶۶: ۱۶۵	دراکان: ۱۴۱: ۱۶۵
دین دلا: ۶۴: ۱۴۲: انظر بشاپور	درخوید: انظر بجزیره درخوید
دیه باشت: ۱۶۰	دریاء نمکستان: ۱۴۰
دیه بودن: ۱۶۱	دریست: ۱۴۵
دیه بید: ۱۶۱: ۱۶۴	دز ابرج: ۱۵۷
دیه پولند: ۱۶۱	دز اقلید: ۱۵۷

حوض عضدی: ۱۵۶	جندیشاپور: ۶۴: ۶۵: ۶۶: ۶۹
حیره: ۷۴	جور: ۱۱۶: ۱۴۷: انظر فیروزآباد
خابور: ۸۴	جویکان: ۱۴۳: ۱۵۱
خارک: انظر جزیره خارک	جویم ابی احمد: ۱۴۲: ۱۵۵: ۱۵۹:
خبر: ۱۴۴: ۱۵۲: ۱۵۳	۱۶۱: ۱۶۲
خبرز: ۱۲۲: ۱۵۳	جهرم: ۵۴: ۱۱۵: ۱۴۱: ۱۵۷
خبرک: ۱۲۳	جهودان: ۵: ۶: ۱۸: ۴۸: ۵۳
خبس: ۱۴۸: ۱۴۹: انظر حبس	جیعون: ۳۸: ۴۰: ۴۵: ۹۸: ۱۲۰
خجند: ۸۳	جیس: ۵۰: ۷۹
خرّاره: ۱۴۳: ۱۴۴: ۱۶۶	جیلویه: کوه: ۱۴۸
خراسان: ۳۷: ۴۴: ۴۵: ۶۱: ۷۲: ۷۹:	چهار دیه: ۱۴۸
۹۴: ۹۸: ۱۰۲: ۱۰۴: ۱۱۰: ۱۱۲:	
۱۴۷	
خرّقان: ۱۴۳	حبس: ۱۶۲: انظر حبس
خرّمه: ۱۲۹: ۱۶۲: انظر قلعه خرّمه	حبشه: ۸۲: ۹۵: ۹۶
خزر (خزران): ۴۵: ۹۴: ۹۵: ۹۷	حتیزیر: ۱۲۹
خشت: ۱۴۳: ۱۵۲: ۱۶۳	حزّه: ۶۰
خطّ: ۶۱: ۶۸	حسّینان: ۴
خلّار: ۱۴۴: ۱۶۲	حسو: ۱۳۱
خما سبحان: ۱۴۵	حسّینان: ۴
خنافگان: ۱۳۴: انظر خنیفتان	حفرک: ۱۲۶
خنیفتان: ۱۳۴: ۱۵۱: ۱۶۳	حلوان: ۸۴
خوابدان: دیه: ۱۶۲	حبیره: ۵۰: ۵۱
خوابدان: نهر: انظر نهر خوابدان	بنی حنظله: ۶۹
	حورشی: ۱۴۱

پیشدادیان: ۸: ۱۴ - ۹: ۲۹ - ۲۶:	ثکان: دیه: ۱۵۲:
۱۵۶	ثکان: نهر: انظر نهر ثکان
	شود: ۵
نارم: ۱۲۹: ۱۵۹: ۱۶۱: ۱۶۲:	جترویه: ۱۵۲:
تأریخ طبری: ۸	جرجان: ۸۲: ۸۴
نازیان: ۱۱: انظر عرب	جرمق: ۱۶۱:
تبت: ۵۱	جرواءان: ۷۲:
ترك (ترکان): ۴۰: ۴۴: ۴۶: ۵۱: ۵۲:	جره: ۱۱۵: ۱۴۲: ۱۵۱: ۱۶۲:
۷۸: ۸۰: ۹۷: ۹۹: ۱۰۳: ۱۴۲:	جزیرکان: ۱۶۲:
ترکستان: ۹: ۱۴: ۲۴: ۲۴: ۲۷: ۴۱:	جزیره افرزونی: ۱۴۱:
۴۲: ۴۴: ۴۵: ۴۷: ۷۸: ۸۴:	جزیره بلور: ۱۵۰:
۸۵: ۹۴: ۱۰۲: ۱۰۳: ۱۰۹:	جزیره خارك: ۱۵۰:
ترکمان: ۱۴۲	جزیره رم: ۱۵۰:
بنی تغلب: ۶۹	جزیره قیس: ۱۱۴: ۱۴۶: ۱۴۱:
تکریت: ۶۱	جزیره لار: ۱۴۱:
نل عفرقوف: ۴۰: ۴۱	جزیره هنگام: ۱۵۰:
بنی نسیم: ۶۹: ۱۱۴	جلاجان: ۱۴۸: ۱۵۱:
تنگ رنبه: ۱۴۱: ۱۵۹	جلادجان: انظر جلاجان
توچ: ۱۱۴: ۱۴۵: ۱۶۲:	جنابا: ۱۴۹: ۱۵۶: ۱۶۲: ۱۶۴:
نوران: ۱۲: ۸۴	جنبد: ۶۴: انظر جنبد ملغان
توریه: ۴۸: ۵۴	جنبد ملغان: ۱۴۳: ۱۶۰: انظر
تومره بست: ۱۶۴	جنبد: گنبد ملغان
تهامه: ۱۰۶	جنبد بسابور: انظر جنبد بسابور
تیرماهیجان: ۱۲۵: ۱۶۱	
تیرمردان: ۱۴۴: ۱۴۴: ۱۴۵: ۱۶۲:	
تیز: ۱۱۷: ۱۲۰: ۱۷۲:	

بومی شاہ: ۲۷: انظر اصغر	بشاپور: ۱۴۱: ۱۱۶: ۱۱۵: ۶۲:
بہ اردشیر: ۶۰	۱۵۲: ۱۴۵: ۱۴۲
بہقباد: ۸۴	بشاوور: انظر بشاپور
بیت المقدس: ۵: ۶: ۴۸: ۵۲: ۵۴:	بشکان: ۵۴
۱۰۴: ۵۴	بصرہ: ۱۴۷: ۱۲۰: ۱۱۶: ۱۱۴: ۶۹:
بید: انظر ديه بید: مرغزار بید و	۱۵۴: ۱۵۰
مشکان	بغداد: ۱۱۸: ۷۲: ۶۴:
بی شاپور (بیشاپور): انظر بشاپور	بنی بکر بن وایل: ۱۰۶: ۶۹:
بیضا: ۱۲۹-۱۲۸: ۱۴۵: ۱۶۱:	بلاد شاپور: ۱۴۷: ۶۲:
پارس: ۲: ۳: ۴: ۷: ۸: الخ	بلاشانیان: ۱۸
پارسیان: ۴: ۶: ۷: ۸: ۱۱: ۱۲: الخ	بلغ: ۲: ۳: ۴: ۴۵: ۴۸: ۵۰: ۵۱: ۵۴:
پاودست: ۱۶۰: ۱۶۴:	۹۸
پربال: ۱۶۲	بلور: انظر جزيرة بلور
پرگ: ۱۲۹: ۱۴۰: ۱۵۹: ۱۶۱:	بند راجرد: ۱۵۱
۱۶۲	بند عضدی: ۱۵۱: ۱۶۱:
پرواب: ديه: ۱۵۲	بند قصار: ۱۵۲
پرواب: نہر: انظر نہر پرواب	بوان: ۱۲۵: ۷۲: ۱۲۹:
پسا: ۱۱۵: ۱۳۰: ۱۴۴: ۱۴۹: ۱۶۲:	بودن: انظر ديه بودن
انظر فسا	بوستانک: ۱۶۲
پول نکان: ۱۴۸: ۱۵۰:	بوشتکان: ۱۶۳
پول نہروان: ۹۶	بوشکان: ۱۴۵
پونند: انظر ديه پولند	بوشکانات: ۱۳۵: ۱۶۳: انظر قلعة
پہندز: انظر قلعة پہندز	بوشکانات
	بوم پیر: ۱۲۸
	بوم جوان: ۱۲۸

بادغیس: ۹۸	اصطهباناتان: انظر قلعه اصطهباناتان
باز آورد: گنج: ۱۰۴	اصفهان: ۲۹: ۵۸: ۷۲: ۸۴: ۱۱۲:
بازرنک: ۱۴۴: ۱۵۲	۱۱۸: ۱۲۰: ۱۲۱: ۱۲۷: ۱۳۰:
باشت: انظر ديه باشت	۱۴۲: ۱۴۴: ۱۵۶: ۱۶۰: ۱۶۵:
باشت قوطا: ۱۴۴	۱۶۸
باغ: ۱۲۴	افزونی: انظر جزيرة افزونی
بجه: ۱۲۲: ۱۵۴	اقلید: ۱۲۴: ۱۶۰: انظر دز اقلید
بجر اخضر: ۱۵۴	انبار: ۷۲
بجر پارس: ۱۵۴	انبوران: ۱۴۴
بجر محیط: ۱۵۴	انديو: ۶۴
بجرین: ۶۰: ۶۸: ۶۹: ۱۱۴: ۱۱۴:	انطاکیه: ۶۴: ۹۴: ۱۰۲:
۱۲۰	اورد: ۱۲۲: ۱۵۵: انظر دشت اورد:
بجيرة ارزن: ۱۵۴	مرغزار اورد
بجيرة بختیگان: ۱۲۸: ۱۵۲: ۱۵۴:	اهواز: ۶۰: ۶۹:
بجيرة درخويد: ۱۵۴	ایج: ۱۴۱: ۱۶۵:
بجيرة دشت ارزن: ۱۵۴	ایران: ۹: ۱۲: ۱۴: ۴۸: ۴۵: ۵۲:
بجيرة ماهلويه: ۱۵۴	۵۶: ۸۴: ۹۸:
بجيرة مور: ۱۵۴	ایران کرده: ۱۴۸:
بختیگان: انظر بجيرة بختیگان	ایراہستان: ۱۴۴: ۱۴۵: ۱۴۹:
برازہ: نهر: ۱۴۴: ۱۴۷: ۱۵۱:	۱۴۰: ۱۶۰: ۱۶۹:
براق: ۱۲۶	ایگ: ۱۴۱: انظر ايج
برزخ شاپور: ۷۲: انظر عکبرا	ایوان کسری: ۲۱: ۲۶: ۷۲: ۹۷:
بروات: نهر: ۱۵۴	بابل: ۲۸: ۴۴: ۴۸: ۴۰: ۵۴: ۵۸:
بسیرا: ۱۲۵: ۱۵۵	۷۲: ۶۰

فهرست الاماکن والقبائل والکتب وغیرها،

بنی ازد: ۱۱۴	آبادان، انظر قلعتها آبادان
اسپیددز: انظر قلعه اسپیددز	آباد: ۱۲۴:۱۲۹:۱۵۴:۱۶۱: انظر
استاك: ۱۵۸	قلعه آباده
بنی اسرائیل: ۵:۶:۱۸:۴۸:۴۰:۵۴:	آذربایجان: ۴۷:۵۰:۷۹:۸۴:۸۵:
۵۴	۱۰۲:۹۹
اسفیدان: ۱۲۳	آش: ۱۲۹
اسکندریه: ۱۰۴	آمد: ۸۸
اسمعیلیان: قومی از شبانکارگان:	ابرج: ۱۲۵:۱۵۷
۱۶۴ ۱۶۵	ابرقویه: ۱۲۱:۱۲۴:۱۶۴
الاشتر: ۶۳	ابزر: ۱۳۵:۱۵۲
اشقانیان: ۸:۹:۵۹: انظر اشقانیان	ارجان: ۸۴:۱۱۵:۱۲۱:۱۴۸:
اشقانیان: ۱۹-۱۶: انظر اشقانیان	۱۴۹:۱۵۲:۱۶۲
اصطخر: ۲۶:۲۷:۲۸:۴۲:۴۹:۵۰:	ارجمان: ۱۲۴
۵۱:۶۰:۶۹:۱۱۱:۱۱۶:۱۱۷:	اردشیر خوره: ۶۰:۱۱۴:۱۴۷: انظر
۱۲۱:۱۲۸-۱۲۵:۱۴۲:۱۶۰:	کوره اردشیر خوره
۱۶۴: انظر کوره اصطخر: قلعه	اردن: ۶
اصطخر	اردوانیان: ۵۹
اصطخر یار: ۱۵۹: انظر قلعه اصطخر	ارزان: انظر دشت ارزان
اصطهبان: ۱۴۱	ارزن: انظر بحیره دشت ارزن:
اصطهبانات: ۱۶۵	مرغزار دشت ارزن

هرمز بن نرسی بن بهرام : ۲۱: ۶۶

هرمز بن یزدجرد بن بهرام : ۲۲:

۸۲-۸۳

هرمس : ۱۶:

هزاراسب : ۱۲۱:

هواسب : ۱۲:

هوشنگ : انظر هوشنگ

هوشنچ : انظر هوشنگ

هوشنگ پیشداد : ۹ : ۱۰ : ۱۱:

۲۷-۲۸

ابو الهج (?): ۱۶۷:

یافت : ۲۶:

ابن یامین بن یعقوب : ۱۴ : انظر

بن یامین

یحیی بن زکریا : ۶: ۱۸:

یزدانداز بنت انوشروان : ۲۵:

یزدجرد ائیم : ۲۲: انظر یزدجرد بن

بهرام بن شاهور

یزدجرد بن بهرام بن شاهور : ۲۲:

۷۴: ۷۵: ۷۶:

یزدجرد بن بهرام جور : ۲۲: ۸۲:

یزدجرد بن شهریار : ۴: ۲۶: ۱۰۸:

۱۱۲-۱۱۱: ۱۱۴:

یزدجرد گناه کار : ۱۱۰: انظر یزدجرد

بن بهرام بن شاهور

یزدجرد نرم : ۲۲: انظر یزدجرد بن

بهرام جور

یوسانوس : ۷۰: ۷۱:

یوشع بن نون : ۲۸:

یونان : ۱۶:

ورك: خواهر جهشید: ۱۱	نافت: ۱۶
وشتاسب بن طهماسب: ۱۴: ۱۴	نرسه بن بلاش: ۱۷
وشتاسب بن لهراسب: ۱۵: ۲۰:	نرسی اشغانی: ۱۹
۴۸ ۵۲	نرسی بن بهرام بن بهرام بن هرمز:
وشتاسف: انظر وشتاسب	۶۶: ۲۱
وشتاسف بن امیرویه: ۱۶۷	نرسی بن یزدجرد الاثیم: ۷۹: ۸۱:
وهرز بن به آفرید بن ساسان: ۹۵:	۸۲
۹۶	ابو نصر بن باکالبحار: ۱۷۲
ویرک: ۱۲	ابو نصر تیرمردانی: ۱۴۴: ۱۵۸
ویکرت: ۱۰: ۲۷: انظر برد	ابو نصر بن عمران: ۱۱۹
ویونجهاد: ۱۰	ابو نصر بن ابی محمد فزاری: ۱۱۷:
ویونجهان: ۲۴: ۲۹:	۱۱۸
هارون الرشید: ۱۷۰	ابو نصر بن هلاک: ۱۶۶
هامرز: ۱۰۵	نضیره بنت ضیضن: ۶۲
هرثبه بن جعفر البارقی: ۱۱۴	نظام الملك: ۱۴۱: ۱۶۶
هردس: ۱۶	نعمان بن المنذر: ۷۴: ۷۵: ۷۶: ۷۸:
هرقل: ۱۰۴: ۱۰۵	۱۰۰: ۱۰۰
هرمز: ۱۰۲	نبرد بن یحیی: ۱۶۵
هرمز بن انوشروان: ۲۴-۲۴: ۲۵:	نمرود بن بخت النصر: ۵۴
۹۹-۹۸: ۱۰۰: ۱۰۹	نوارک: ۱۱
هرمز بن بلاش: ۱۷	نوبه: ۱۶
هرمز بن حیّان العبدی: ۱۱۴	نوح النبی: ۲: ۲۶
هرمز بن شاپور بن اردشیر: ۲۰:	نوذر: ۱۴: ۱۴
۶۴-۶۴	نوفیل: ۱۶
	وبهزسنگ: ۱۱

محمد بن یحیی : ١٦٥	گیومرث گل شاه : ٢ : ٣ : ٩ : ١٠ : ١١ :
محمد بن یوسف : ١٢٢ : ١٦٩ : ١٧٠	٢٧ - ٢٦ : ٢٨ : ١٢١ : ١٢٥
محمد بن سبکتگین : سلطان : ١١٨	
مریم : بنت قیصر روم : ١٠٢ : ١٠٧	الیانوس : ٧٠ : ٧١
مزدک : ٢٢ : ٨٤ : ٨٥ : ٨٦ : ٨٧ : ٨٨	لهراسب بن فنوخی : ٥ : ١٤ : ١٥ :
٨٩ : ٩٠ : ٩١	٤٨ - ٤٧ : ٥١ : ٥٢ : ٥٣
مسعود : سلطان : ١٦٥	لیطی : ١٦
مسیح : ١٧	
مصمیم : ١٦	مازید : ٢٤
مغیره : ١١٤	مأمون : خلیفه : ١٧٠
المقتدر بالله : ١٧١	مانی : ٢٠ : ٢١ : ٦٢ : ٦٣ : ٦٤ : ٨٩
مها بن نبرد : ١٦٥	ماهک : ١١٦
منذر : ٧٤ : ٧٥ : ٧٦ : ٧٨	ماهویه : ٢٦ : ١١٢
منذر بن النعمان بن المنذر : ٩٧	مایسو بن نوذر : ١٢ : ١٤
ابو منصور : بن باکالجار : ١٦٦	متنی : ١٦٨
١٧٢	مجد الدوله : ١٦٧
منوچهر بن میثغوریار : ٩ : ١٢ : ١٣ :	مجد الملک : ١١٨
١٤ : ٢٨ - ٢٧ : ١٦٤	محمد النبی : ١ : ٢ : ٤ : ٥ : ٧ : ٢٣ : ٢٤ :
منوزا خسرو : ٢٥	٩٦ : ٩٧ : ١٠٤ : ١٠٦ : ١١٢
موسی النبی : ٢٨	ابو محمد : قاضی القضاة : ١١٧ : انظر
مونس : خادم : ١٧١	ابو محمد عبد الله بن احمد
مهاذر جشنس : ١٠٩	محمد الامین : خلیفه : ١٧٠
مهت : ١٦٦	ابو محمد عبد الله بن احمد الفزاری :
میثغوریار : ١٢	١١٧
میشی : ١٠ : ١١ :	محمد بن ملکشاہ : ابو شجاع : ٢
میطون : ١٦	محمد بن مها : ١٦٧

کسری بن قباد بن هرمز: ۲۵	فئوخی: ۱۴
کتابیه: انظر کبابه	فیروز جشنسبده (جشنسده) بن بهرام:
کچمپوبرز: ۱۲	۱۱۰:۲۵
کورك: ۱۲	فیروز دیلمی: ۱۰۶
کی شواسب (شواسف): ۴۷	فیروز بن هرمز: ۱۷
کیابنه: ۴۰:۱۴	فیروز بن یزدجرد بن بهرام: ۲۲:۲۲
کیخسرو بن سیاوش: ۴۱:۴۲:۴۳	۹۴: انظر پیروز بن یزدجرد
۴۴ ۴۷:۴۳	فیلفوس: ۱۶:۵۶
کیرش: ۵۲	فیل گاو: ۱۲
کیش: امیر: ۱۴۶:۱۴۱	ابو القاسم: خان: ۱۴۶
کیناشین: ۱۴	قاسم: خاقان: ۴۴:۹۴:۹۸
کیقباد بن زاب: ۱۴: ۴۰-۲۹	قاوورد: ۱۲۱:۱۴۴:۱۶۶
کیکاوس بن کیابنه: ۱۴:۱۶:۱۸:	قباد بن فیروز (پیروز) بن یزدجرد:
۴۳-۴۰	۲۲: ۸۳: ۸۸: ۸۴: ۹۴: ۱۴۸
کیمنش: ۱۴	قباد بن هرمز: ۱۰۹
گردویه: خواهر بهرام چوین: ۱۰۳:	قتلمش: امیر: ۱۲۷
۱۰۸	قسطنطین: ۶۹:۷۰
گرشاسب بن وثناسب: ۱۲:۱۴:۲۹	قیصر: ۷۵:۱۰۲
گرشاسف: انظر گرشاسب	کابی: آهنگر اصفهانی: ۲۵
گل شاه: ۹:۲۷: انظر گیومرت	کالب بن توفیل: ۴۰
گودرز: ۴۳:۴۴:۴۵:۴۶	کرمانشاه: ۷۳: انظر بهرام بن شاپور
گودرز اشغانی: ۶: انظر جودرز	بن هرمز
گورگاو: ۱۲	کسری: از فرزندان اردشیر بن بابک:
گیو بن جودرز: ۴۱:۴۶	۷۵:۷۷

طهمورث بن ابونجهان (ويونجهان):	علي بن عيسى: وزير: ۱۷۱
۱۰: ۲۹ - ۲۸ - ۶۴: ۱۲۵: ۱۴۲:	عمر بن الخطاب: ۱۱۴: ۱۱۵:
۱۴۵	عميد الدولة: ۱۴۳: ۱۶۷
عبد الله بن عامر بن كرز: ۱۱۶	عويج: ۱۱
عبد الله بن عباس: ۱۱۷	عيص: ۱۶
عبد الله بن عبد المطلب: ۹۶	ابو غانم بن عميد الدولة: ۱۴۳
عبد الله بن ابي نصر بن ابي محمد	غياث الدين: ملك: انظر محمد بن
فزاری: ۱۱۸: ۱۱۹	ملکشاه
عبد الملك بن مروان: ۱۴۲: ۱۷۰	فاردون: ۲۰
عميد بن عويج: ۱۱	فاشن: ۱۴
عتبة بن فرقد السلمي: ۱۱۴	فرار او شنك: ۱۲
عثمان بن ابي العاص ثقفی: ۱۱۴:	فرامرز بن هدا ب: ۱۴۹
۱۱۴: ۱۱۵: ۱۱۶	فرخان: ۱۰۹: انظر شهريراز
عثمان بن عفان: ۱۱۲: ۱۱۵: ۱۱۶	فرخ راز خسرو بن ابرويز: ۲۶: ۱۱۱
عضد الدولة: ۱۱۷: ۱۱۸: ۱۴۲:	فرخ هرمز: ۱۱۰
۱۴۳: ۱۴۵: ۱۴۱: ۱۵۱: ۱۵۶:	فرکور: ۴
۱۶۸: ۱۷۲	فرنگ بنت بهمن بن اسفنديار: ۱۵: ۵۴
ابو العلاء: وزير: ۱۲۱	فروال: ۱۰
علاء حضرمی: ۱۱۴	فرو د بن سیاوش: ۴۴
علك بور: ۱۶۸	فشافشاه: ۲۵
علوان بن عميد: ۱۱	فضلويه بن ابي سعد: ۱۶۷
ابو علي بن الياس: ۱۱۷	فضلويه بن علي بن الحسن بن أيوب:
علي بن الحسن بن أيوب: ۱۶۶	۱۴۱: ۱۴۴: ۱۶۵: ۱۶۶:
علي بن الحسين: ۴	۱۶۷: ۱۷۲
علي بن ابي طالب: ۱۱۶	

شهربراز: ۱۹: ۲۴: ۲۵: ۱۰۴: ۱۰۴:	سیامک: ۱۰: ۱۱:
۱۰۹: ۱۰۵	سیاوش (سیاوش): ۱۴: ۱۶: ۴۱:
شهرک: مرزبان: ۱۱۴: ۱۱۶:	۴۴: ۴۶
شهرویه: ۲۵	سیاهمیل بن بهرست: ۱۵۶: ۱۶۷:
شهریرامان بن اثئبان: ۱۴	سیف ذی یزن: ۹۵:
شیمان بن ابی نصر بن هلاک: ۱۶۶:	سینا: ۵۲:
شیت بن آدم: ۲۶	شابه: خاقان: ۹۸:
شیده بن افراسیاب: ۴۶	شاپور بن اردشیر: ۲۰: ۲۴: ۶۱:
شیرویه بن ابرویز: ۲۴: ۱۰۰: ۱۰۷:	۱۴۱: ۱۴۲: ۱۴۵:
۱۱۱: ۱۰۸	شاپور بن اشکان: ۱۷:
شیرین: ۱۰۷	شاپور المجنود: ۲۰: انظر شاپور بن
صاحب عادل: ۱۲۹: ۱۶۶: ۱۷۲:	اردشیر
صیدقیا: ۵۳	شاپور ذو الاکتاف: ۲۰: ۲۱: ۲۲:
ضحاک: ۱۱: ۲۵: ۲۶: ۲۶: انظر	۲۲: ۲۳-۲۶: انظر شاپور بن هرمز
بیوراسف	بن نرسی
ضیزن: ۶۱: ۶۲:	شاپور بن شاپور بن هرمز: ۲۲: ۷۳:
طالوت: ۵۴	شاپور بن هرمز بن نرسی: ۲۱: انظر
ابو طاهر بن ابی محمد فزاری: ۱۱۷:	شاپور ذو الاکتاف
۱۱۸	شاپور بن یزدجرد الاثیم: ۲۵:
الطبری: محمد بن جریر: ۸	شمر ذو الجناح: ۸۵:
طوس: ۴۴	شمویل: ۴۰:
طهباسب: ۱۲: ۱۴:	شهرآزاد: ۱۵: انظر خمائی بنت بهمن
	بن اسفندیار
	شهریانویه بنت یزدجرد: ۴

زین العابدین: ۴: انظر علی بن الحسین	رستم بن فرخ هرمز: ۱۱۰: ۱۱۱:
	۱۱۲
	رشتن (رشتین): وزیر: ۵۵: ۵۷
ساسان بن بهمن بن اسفندیار: ۱۵:	رکن الدوله خارتگین: ۴: ۲۹: ۱۲۴:
۱۹: ۲۰: ۲۵: ۵۴: ۶۰	۱۶۷: ۱۶۶
ساسان بن فشافشاه: ۲۵	رمی گاو: ۱۲
سانایسب: ۱۴	روشک: بنت دارا بن دارا بن بهمن:
سپیدگاو: ۱۲	۵۶
سرجون: ۱۶	روشک بن فرکور: ۱۲
سرجیس: ۱۰۲	روغ: ۱۴
سطیح: ۹۷	روم: ۱۶
ابو سعد کازرونی: ۱۴۶: ۱۴۷: انظر	رومی: ۱۶
ابو سعد بن محمد	رومیه: ۱۶
ابو سعد بن محمد بن مها: ۱۴۲:	
۱۴۶: ۱۶۷: انظر ابو سعد کازرونی	زاب: ۱۴: انظر زو
سعد وقاص: ۱۱۱: ۱۱۲	زاب زو بن طهماسب: ۱۴: انظر
سگانشاه: ۶۵: انظر بهرام بن بهرام	زو بن طهماسب
بن بهرام بن هرمز	زاب نودکان: ۱۴
سلك بن محمد بن یحیی: ۱۶۵	زادان فرخ: ۱۰۷
سلم بن افریدون: ۱۲: ۲۷	زرافه: عم کبفسرو: ۴۴: ۴۵
سلیمان النبی: ۲: ۴۰: ۵۰: ۱۵۴:	زربابل: ۵۴
۱۵۵	زردشت: ۴۹: ۵۰: ۵۱: ۶۲: ۱۲۸
سوار بن هام العبدی: ۱۱۴	زو بن طهماسب: ۱۴: ۱۴: ۲۹: ۳۸
سهرگاو: ۱۲	ابو زهیر بن ابی محمد فزاری: ۱۱۷:
سیاگاو (سیاه گاو): ۱۲	۱۱۸

دارا بن بهمن بن اسفندیار: ۱۵: ۵۴:

۱۲۹: ۱۳: ۵۵

دارا بن دارا بن بهمن: ۱۵: ۱۶:

۱۹: ۵۶: ۵۷: ۵۵

دانیال: ۶: ۵۴:

داود النبئی: ۵: ۴۰:

دبیرقد: ۲۴: والصحیح دبیرقد

دینکان: ۱۱:

دیوبند: ۱۰: انظر طهبوٹ

دیونجهاد: ۱۰:

دیونجهان: ۲۹:

ذا القرنین: انظر ذو القرنین

ابو ذر بن ابی محمد فزاری: ۱۱۷:

ذوالاذعار بن ابرهه ذی المنار: ۴۲:

ذوالقرنین: ۸: ۱۶: ۵۶: ۵۹: ۱۴۷:

۱۴۲: انظر اسکندر رومی

راء ارمن: ۱۲:

راحب: ۵۴:

راخعم بن سلیمان: ۵۴:

راضی: خلیفه: ۱۱۷:

راهزاد پارسی: ۱۰۵:

رستم بن دستان: ۴۱: ۴۲: ۴۳: ۵۲:

حنص: ۱۱۴:

حکم بن ابی العاص: ۱۱۴: ۱۱۴:

حمزة بن الحسین الاصفهانی: ۸:

حنظلة بن ثعلبه: ۱۰۶:

خاقان ترکستان: ۲۴: ۷۸: ۷۹: ۸۰:

۸۱: ۸۴: ۱۰۲: ۱۰۴:

خراسویه: ۱۶۶:

خرزاسف بن کی شواسف: ۴۷: ۵۱:

۵۲: انظر ارجاسف

خرشه: ۱۵۷:

خرماز بن ارسلان: ۲۴: انظر

خرهان

خرهان بن ارسلان: ۱۰۹: انظر

خرماز

خسرو اشغانی: ۱۸:

خسرو بن ملادان: ۱۸:

خمان: برادر پیران: ۴۶:

خمانی بنت بهمن بن اسفندیار: ۱۵:

۱۹: ۵۵-۵۴:

خبرابخت بنت یزدانداذ: ۲۵:

خوخ: ۱۰:

خوره زاد بن فرخ هرمز: ۱۱۲:

ابن الخیرتین: ۴: انظر علی بن

الحسین

جعفر بن قدامه: ۱۷۰	پیرگاو: ۱۲
جلالزین: ۱۰۶:۱۰۵	پیروز بن یزدجرد بن بهرام جور: ۸۲
جمشید بن ویونجهان: ۱۲:۱۱:۱۰	۸۴: انظر فیروز بن یزدجرد
۲۴ ۲۹:۴۵:۴۶:۶۴:۱۲۵:	پیری (?): ۵۶:۵۵
۱۲۷	پیری اشغانی: ۱۹
جودرز اشغانی کوچک: ۱۹	ناز: ۱۱
جودرز بزرگ بن اشغانان: ۱۹:۱۸:	ناش: فرّاش: ۱۶۵
انظر گودرز اشغانی	ناجارترب: ۲۴
جوهر: ۲۵	نباث ابو کرب بن ملکیکرب: تبع:
جوهرمز: ۵۱:۵۲	۵۰
چاولی: اتابک: ۱۲۸: ۱۴۰: ۱۴۱:	نور بن افریدون: ۱۲: ۱۴: ۴۷:
۱۴۶: ۱۵۱: ۱۵۲: ۱۵۷: ۱۵۸:	تورح: ۱۴
۱۶۷: ۱۶۵	نسار: وزیر: ۶۰
حابی: ۱۴۱	ثورگاو: ۱۲
حام: ۲۶	جابی: ۱۶۶
حجاج بن یوسف: ۴: ۱۴۱: ۱۴۲:	جاحظ: ۴۱
۱۵۷: ۱۶۹: ۱۷۰:	جالوت: ۴۰
حزقیل: ۴۰	جاماسب بن فیروز بن یزدجرد: ۲۴:
ابو الحسن بن ابی محمد فزاری: ۱۱۷:	۸۵: انظر جاماسف بن فیروز
۱۱۸	جاماسب بن لهراسب: ۵۴
حسویه بن سلك: ۱۲۸: ۱۲۹: ۱۴۱:	جاماسف بن فیروز بن یزدجرد: ۲۴:
۱۵۷: ۱۶۵: ۱۶۷:	انظر جاماسب بن فیروز
حسین بن علی بن ابی طالب: ۴	جریر بن عبد الله البجلی: ۱۱۲

بهرام بن شاپور بن هرمز: ۲۲: ۷۳
بهرام شوبین: ۱۹: ۲۴: انظر بهرام

چوبین

بهرام بن منوزا خسرو: ۲۵

بهرام بن هرمز بن شاپور: ۲۰: ۲۱:

۶۳: ۶۵ - ۶۴: ۸۹

بهرام جور بن یزدجرد: ۲۲: ۸۲ - ۷۴

بهم بن اسفندیار: ۱۵: ۱۹: ۲۰:

۵۴ - ۵۲: ۶۰: ۱۳۰

بهم دخت بنت بهم بن اسفندیار:

۱۵: ۵۴

بیان بن محمد بن یحیی: ۱۶۵

بیدرفش: جادو: ۵۱

بیروشنک: ۱۲

بیژن بن گیو بن گودرز: ۴۶

بیشی بن گیومرث: ۲۶

بیفروست: ۱۲

بیل: ۱۲

بیوراسف بن ارونداسف: ۱۱:

۳۵ - ۳۴: انظر ضحاک

پرویز بن هرمز: انظر پرویز بن هرمز

پروین: کشنده سیاوش: ۴۶: والصحیح

گرسیوز

پیران: ۴۱: ۴۴: ۴۶

بلاش بن بهم بن شاپور: ۱۷

بلاش بن فیروز بن هرمز: ۱۷: ۱۸

بلاش بن فیروز (پیروز) بن یزدجرد:

۲۳: ۸۴ - ۸۴

بلاشان بن بلاش بن فیروز: ۱۸

بلت النصر: ۵۳

بلداحی: ۱۵۴

بندویه: ۱۰۰: ۱۰۱: ۱۰۲

بن بامین: ۳۹: انظر ابن یامین

بوران: ۱۰۹: انظر بوران دخت

بوران دخت بنت ابرویز: ۲۵: ۱۱۰:

انظر بوران

بورشسب: ۱۴

بورک: ۱۲

بورگاو: ۱۲

بهرام بن اردشیر بن شاپور بن یزدجرد

الاثیم: ۲۵

بهرام بن بهرام بن بهرام بن هرمز:

۲۱ - ۶۶: ۶۵

بهرام بن بهرام بن هرمز: ۲۱: ۶۵

بهرام چوبین: ۹۸: ۹۹: ۱۰۰:

۱۰۱: ۱۰۲: ۱۰۳: ۱۰۸: انظر

بهرام شوبین

بهرام بن سیاوش: ۱۰۲

بهرام بن شاپور بن اشک: ۱۷

اشقان: ۱۶	اوتكدسب: ۲۴
اشك بن اشكان: ۱۷	اياس بن قيصه: ۱۰۵
اشك بن دارا بن دارا: ۱۶: ۱۷: ۵۸	ابرج بن افريدون: ۱۲: ۲۷
۵۹	ايلاف: ۴۰
اشكان: ۱۷	اينكهد: ۱۰
اشكهند: ۱۰	ابونجهان: ۱۰
اشه: ۱۶	
اشين: مادر كيرش: ۵۲	بابك: ۱۹: ۲۰
اصبعي: ۲۱	باجول: ۱۴۴: ۱۵۸
افراسياب ترك: ۹: ۱۲: ۱۴: ۴۷	بادان: ۱۰۶
۴۸: ۴۹: ۴۱: ۴۲: ۴۴: ۴۵: ۴۶: ۴۷	باكا السجاري: ۱۱۹: ۱۲۱: ۱۲۷: ۱۴۴
۴۷	۱۶۵: ۱۷۲
افريدون بن اثنيان: ۲: ۱۲: ۱۱	باينجور: ۲۴
۱۴: ۲۷: ۲۶: ۱۶۴	بثيادوس: ۱۰۲
الاصفر: ۱۶	بخت النصر: ۵: ۶: ۴۸: ۵۲: ۵۴
البنقن: ۱۶	برازه: مهندس: ۱۴۷: ۱۴۸: ۱۵۱
الپ ارسلان: ۱۲۱: ۱۶۶	برد: برادر هوشهنگ: ۱۰: انظر
البياس بن اليسع: ۴۰	ويكرت
امبرويه مسعودي: ۱۶۷	برد بن حارثة الشكري: ۱۰۵
انطبخن: ۵۸: ۵۹	برموده بن شابه: ۹۸
انكهد: ۱۰	بريط: ۱۶
انوش: ۲۵	بزرجمهر: ۸۹: ۹۱: ۹۲: ۹۷
انوشروان بن قباد: كسري: ۲۴: ۸۵	بسظام: ۱۰۰: ۱۰۱
۸۶: ۸۷: ۹۸: ۸۸: ۱۱۰: ۱۱۲	بسنرخ: ۱۰۹
۱۴۸: ۱۷۰	بظليوس: ۱۶
	بلاش بن اشغانان: ۱۸

فهرست الرجال والنساء

اردشیر بن شیرویه: ۲۴: ۱۰۹-۱۰۸	آدرنسی: ۲۵
اردشیر بن هرمز بن نرسی: ۲۱: ۲۲:	آدم: ابو البشر: ۹: ۲۶: ۸۴: ۸۷
۷۳	آزرمی دخت بنت ابرویز: ۲۵: ۱۱۰
اردوان آخرین: ۱۹: ۵۹	ابراهیم: النبی: ۱۶
اردوان بزرگ اشغانی: ۱۸	ابراهیم بن رزمان: ۱۶۶
اردوان بن بلاشان: ۱۸	ابراهیم بن مها: ۱۴۱: ۱۶۵
ارسطاطالیس: ۵۷: ۵۸	ابرویز بن هرمز بن انوشروان: ۲۴:
ارسلان: ۲۴	۱۰۹: ۹۹- ۱۰۸: ۲۶: ۲۵
ارنک: ۱۲	اثقیان: ۱۱: ۱۲: ۱۴
ارونداسف: ۱۱	احشوارش: ۵۴
ازران: ۱۶	ادریس: النبی: ۱۰
اسپیدگاو: ۱۲	ارتدیح: ۱۴
اسحق بن ابراهیم: ۱۶	ارجاسف: ۵۱: انظر خرزاسف
ابو اسحق شیرازی: ۱۴۶	اردشیر بن بابک: ۲۰- ۱۹: ۵۹:
اسفندیار بن وشتاسف: ۱۵: ۵۱: ۵۲	۶۱- ۶۰: ۷۵: ۸۸: ۱۴۲: ۱۴۷:
اسفور: برادر جمشید: ۲۴	۱۴۸
اسکندر رومی: ۸: ۹: ۱۵: ۱۶: ۱۹:	اردشیر بهمن درازدست: ۵۲: انظر
۵۵: ۵۸- ۵۶: ۶۳: ۱۴۷: انظر	بهمن بن اسفندیار
ذو القرنین	اردشیر بن شاپور بن یزدجرد الاثیم:
اش الحیار: ۱۶	۲۵
اشعری: ابو موسی: ۱۱۴: ۱۱۵: ۱۱۶	

بیشترین از جور و قسمتها کی بریشان می رفت و از آن عهد باز اقطاع پدید آمد کی مالکان املاک باز گذاشتند و اگر نه همیش از آن همه ملک بود و چون نوبت بعضد الدوله رسید چندان عمارت کرد کی آنرا حد نبود از بندها و نواحی ساختن و در عهد او مجموع مال پارس و کرمان و عمان با عشر مشرعه دریا بسیراف و مهربان سه هزار هزار سبصد و چهل و شش هزار دینار،

پارس با عشر مرکبها کی بسیراف بیرون آمد و مهربان دو هزار هزار صد و پنجاه هزار دینار ازین جهت شیراز و گرد فنا خسرو سبصد هزار و شانزده هزار دینار،

۱۰ کرمان و تیز^(۱) و بلوک^(۲) هفتصد و پنجاه هزار دینار،

مواضعه عمان بیرون از فرع صد و سی هزار دینار،

و پارس و این اعمال تا آخر عهد باکالتجار بر حال عمارت بود و چون او گذشته شد فرزندان او بیخ پسر بودند اما ابو نصر کی مهترین فرزندان او بود بزودی گذشته شد^(۳) بعد از پدر و ملک بابو منصور رسید و وزیری

۱۱ بود معروف بصاحب عادل و نظام آن مملکت نگاه میداشت پس

منسدان ملک ابو منصور را بر آن داشتند کی این صاحب را و پسرش را ناگاه بکشت از سرجهالت و کودکی^(۴) کار آن مملکت زیر بالا شد

و بی مدبر ماند پس فضلوپه خروج کرد و ابو منصور را و مادرش را

بگرفت و هلاک کرد چنان کی شرح داده آمدست،^(۵)

و. B adds (۴). و. BP add (۳). ملوک BP (۲). بیور. بیوز B (۱).

کعب (تمت) الکتاب بعون P. What follows in B is illegible. (۵)

در سنه مائتین^(۹) بستند و بعد از آن علی بن عیسی قانونی برین جملت P 84b
بست در عهد المقتدر بالله رضی الله عنه و نسخت آن قدر کی بپارس^(۲)
و کرمان^(۴) تعلق داشت اینست،

مجموع مال پارس و کرمان و عمان بر استیفاه^(۵) معامله سنه^(۶) زر سرخ 90a
دو هزار هزار و سیصد و سی و یک هزار و هشتصد و هشتاد دینار،
(۷) از آن پارس و اعمال آن با معامله سیراف و عشر مرکبها دریا هزار
هزار هشتصد و هشتاد و هفت هزار و پانصد دینار،
(۸) ازین جملت پارس و اعمال آن بیرون از سیراف هزار هزار ششصد
و سی و چهار هزار و^(۹) پانصد دینار،

سیراف با عشر مرکبها دریا دوست و پنجاه و سه هزار دینار،
کرمان و عمان چهار صد^(۱۰) و چهل و چهار هزار و سیصد و هشتاد دینار،
ازین جملت کرمان و اعمال آن بیرون از مال فهل و فهرج و بیرون از
مالی^(۱۱) کی بنام وکیل امرا مفرد^(۱۱) شدست و بیرون از مالی کی در وجه
حرمین نهاده آمدست و مونس خادم تحصیل آن میکند بماند آنچه خاص
دیوان عزیز^(۱۲) است خالصاً سصد هزار و شصت و چهار هزار و سیصد و
هشتاد دینار است،

(۱۲) مواضعه عمان هشتاد هزار دینار^(۱۲)،

در آن روزگار امرا پیشکاران^(۱۴) خلیفه را خواندندی هیچ کس را امیر P 85a
نگفتندی مگر ایشانرا مالکان^(۱۵) املاک^(۱۶) از سر ملکها برفته بودند 90b

بکرمان P (۴) BP om. (۳) P om. (۲) نائن. P ماین B (۱)

بسته BP sine punctis. (۶) استیال P. استیبال B (۵)

اعمالی B (۱۰) هزار BP (۹) B om. (۸) P om. (۷) — (۷)

B om. (۱۳) — (۱۳) P. عسور or عمور P. عور B (۱۲) مفروز P (۱۱)

و ملاق P (۱۶) BP om. (۱۵) پسران P. بسواران B (۱۴)

گذشته باز^(۱) کوفته و رنجورند و مستوجب رحمت و نظر جمیل حقّ تعالی
89b سایه دولت قاهره^(۲) بر دین و اسلام و مسلمانان^(۳) پاینده دارد بمنه و

جوده،

و اما قانون مال پارس، در تواریخ چنین آمده است کی بعهد ملوک
فارس تا روزگار کسری انوشروان مال ولایتها بر قسمت ثلث با ربع و
یا خمس ستندندی بقدر موجود ارتفاع و سیل پارس همان دیگر جاها
بودی اما چون کسری انوشروان قانون خراج همه جهان نهاد خراج
پارس سی و شش هزار هزار درهم بر آمد چنانک سه هزار هزار دینار باشد و
بابتداه عهد اسلام چون پارس بکشادند خود مدتی قتل و غارت [و] گرفت
و^(۴) گیر بود تا آنگاه کی صافی شد و خرابی و خلل کی راه یافته بود
بروزگار تلافی افتاد و بعهد عبد الملک بن مروان چون حجاج بن یوسف
برادرش محمد بن یوسف را بر پارس والی گردانید و شیراز را بنا کرد و
بسیار عمارتها در پارس بکرد^(۵) مجموع معاملات پارس کی^(۶) بیست^(۷) با
عشر کشتیهای دریا سی هزار هزار درم^(۸) و در کتاب خراج کی جعفر بن
قدامه^(۹) کرده است میگوید خراج پارس بعهد هرون الرشید رحمه الله^(۱۰)
دو هزار هزار دینار^(۱۱) بوده است^(۱۱) و چون فتنه محمد الامین و قتل و
افساد افتاد^(۱۲) جمله جراید در غارت ببردند و بسوختند پس چون مأمون
در خلافت متبکّن گشت از نو قانونها ساخت و مجموع مال پارس و
کرمان و عمان دو هزار هزار ششصد هزار دینار کردند مجمل و این قانون

و. BP add. (۴) P om. (۳) P om. (۲) P adds. (۱) BP.

(۷) BP add مؤخر (مؤخر). This and (۶) B بیست. (۵) P om.

(۱۰) B in marg. and P add مقدم (see note ۱۰ below) are probably glosses indicating that the totals of revenue, which precede them in each case, should be transposed.

(۸) The author ought to have written جعفر بن قدامه. (۹) P om.

بر آمد بوده است (۱۱) B. مقدم (۱۰) B in marg. and P add.

افساد which would easily fall out after افتاد (۱۲) I have supplied.

(۱) بیت

وَوَضِعُ النَّدَى فِي مَوْضِعِ السَّيْفِ بِالْعَلَى

P 83b

مُضِرٌّ كَوْضِعِ السَّيْفِ فِي مَوْضِعِ النَّدَى

معنی آنست کی سخاوت بجای شمشیر نهادن همچنان زبان کار باشد کی شمشیر بجای سخاوت نهادن،

- و سپاهیان پارس چون شبانکاره و غیر ایشان مردمانی اند زبونگیر چون امیری یا والی کی بیپارس رود با^(۱) سیاست و هیبت باشد همگان از وی بشکوهند و زبون و مطیع او گردند و چون با سیاست و هیبت داد گسترد^(۲) و دهنده باشد یکبارگی دست ببرد و اگر این امیر یا والی سست‌رگ باشد و خواهد تا آن مردم را بلطف و نیکوئی بدست آرد زبون و پای مال کنند و بروی مستولی گردند و گویند حمّاج بن یوسف چون برادرش^(۳) محمدرا^(۴) بوالی پارس فرستاد در جمله وصیتها کی اورا می کرد چنین گفت انّ النّفس من فحولة الرجال ولا یتمکن من نواصیهم الا بکفّین احدهما مفیض^(۵) الدّم و الآخر فایض^(۶) بالدينار و الدرهم یعنی پارسبان فحلان مردان اند و ایشانرا مستغرتوانی کردن الا بدو کف دست کی يك خون بارد و دیگری زر و سیم و چون محمد بن یوسف چنین کرد دست ببرد و ولایت صافی گردانید اما البته با ایشان لطف و نرمی بکار نیفتد و گفته اند کی اگر دستار شبانکاره سیاست بر داری و باز بوی^(۷) دهی منت بیشتر از آن دارد کی بروی خندان دستاری دیگر بدو دهی همدار از ترس می دهی و بعضی از رعایا آنگا کی در ایراهستان و قهستانها اند ایشانرا همان اولین کی سیاست دارند اما دیگر رعایا آن ولایت دعا گویان دولت قاهره ثبتها الله اند و از روزگار

P 84a

(۱) P نظم. (۲) B om. (۳) B بسترد or لسترد. P بسترد.

(۴) P om. (۵) P مجدرا. (۶) P یفیض. (۷) P om. (۸) B وی.

ذکر کردان پارس، بروزگار کردان پارس پنج رم بوده اند هر يك رم
 صد هزار حومه^(۱) بدین تفصیل^(۲)،
 رم جیلویه^(۳)،
 رم الذیوان^(۴)،
 رم اللوایجان^(۵)،
 رم الکاربان^(۶)،
 رم البازنجان^(۷)،

و چندان شوکت کی لشکر فاسرا بودی ازین کردان بود کی سخت بسیار
 بودند و پارسیان^(۸) و سلاح و چهارپایان و در عهد اسلام همه در جنگها
 کشته شدند و در جهان آواره^(۹) ماندند و هیچ کس از آن کردان نماند
 مگر يك مرد نام او علك بور^(۱۰) و مسلمان شد و نژاد او هنوز مانده است
 و این دیگر کردان کی اکنون پارس اند جماعتی بودند کی عضد الدوله
 ایشانرا از حدود اصفهان آورده بود و نسل ایشان بهاند، اینست
 ماجرای احوال پارس و پارسیان،

۱۰ و اما آنچه استفهام فرموده بودند کسی مردم پارسرا خواری سازد یا
 نیکوی معلوم شد و فرمان اعلاه الله ممتثل^(۱۱) گشت و قاعده پادشاهی در
 89a جهان بر عدل و سیاست و نیکویی نهادست و چنان باید کی هر يك را
 بجای خویش بکار برند و اگر آنجا کی سیاست باید نیکویی کنند^(۱۲) یا
 آنجا کی نیکویی باید سیاست کنند زیان کار باشد و چنانک متنبی^(۱۳)
 ۲۰ گفتست،

(۱) جمومه BP. (۲) See Iṣṭakhri, pp. 98—99. (۳) B جیلویه.
 (۴) B الذیوان. (۵) اللوایجان P. اللوایجان B. (۶) B الکاربان.
 (۷) B البادسحان. P البادیجان. (۸) Corrupt. Read, perhaps, با اسباب.
 (۹) B آواره. (۱۰) P بود. (۱۱) P ممتثل. (۱۲) P کند.
 (۱۳) B مسی. P منشی. The verse occurs in Dieterici's edition of the
Dīwān of Mutanabbī, p. 533.

کرزویان^(۱)، این قوم آند کی ابو سعد ازیشان^(۲) کردندى و چوپانى و شبانى کردندى و مقدم ایشان محمد بن مها بود پدر ابو سعد و فضلوپه اورا بر کشید همچون دیگر شبانکارگان و سپاهی شد و بعد ازین ابو سعد بخدمت عمید الدوله پارس رفت و اورا بلجاج دیگر اصحاب اطراف پارس بر کشید و چون روزگار فتور در آمد مستولی گشت و کازرون و آن اعمال بدست گرفت تا اکنون کی اتابک چاولی اورا بر داشت و ازین کرزویان هیچ معروف نماندست جز این فضلوپه بن ابی سعد و دیگر اتباع اند،

مسعودیان، قومی مجهول اند بی اصل و ایشانرا فضلوپه بر کشید. و قلعه سهاره بدیشان داد و رکن الدوله خمارنگین اقطاعی اندک داده بود. ایشانرا و دو پسررا از آن شاهنشاه ری کی اورا مجد الدوله گفتندی باول عهد جلالی بفیروزآباد فرستاده بودند و آنجا بگه باقطاع بدیشان داده 88b و امیروپه مسعودی کی مقدم ایشان بود این هر دو پسررا بکشت و فیروزآباد بدست گرفت بعد از عهد جلالی و قومی شدند و پس بیشترین اعمال شاپور خوره بدست گرفت^(۳) و قوی شد^(۴) و پس از آن بروزگار ۱۰ ابو سعد کازرون ناخن برد و امیروپه را بکشت بشیخون و پسری داشت و شتاسف نام و بجانب حسوبه پیوست و فیروزآباد بر وی مقرر داشت و چون اتابک چاولی پارس آمد^(۵) همگانرا قمع کرد و از معروفان ایشان سیاه میل ماندست و تنی چند دو از پسران ابو الهج^(۶) و دیگر اتباع اند، P 83a

شکانیان، قومی شبانکاره کوهنشین اند مردمانی باشند منسد رادزن و مقام ۲۰ در قهستان گرم سیر دارند و اکنون ضعیف حال اند و اتابک ایشانرا عاجز گردانیدست و سران ایشان هلاک کرده و برداشته،

(۱) کرزویان P. کرزویان B (۱). (۲) Some word or words have fallen out here. (۳) — (۳) P قومی شدند (۴) و. و BP add (۵) So in both MSS.

رامانیان^(۱)، این قوم قبیلۀ فضلویه بودند و زعیم ایشان پدر فضلویه بود
 نام او علی بن الحسن بن ایوب و همگان شبانی کردند و این فضلویه
 بکار خویش و شبانی مشغول بودی پس فضلویه بخدمت صاحب عادل رفت
 و این صاحب وزیری بود سخت قوی و متبکن و با رأی و تدبیر و صرامت
 و سپاه سالاری بودی جابی^(۲) نام کی صاحب را با او رأی نیکو بود پس
 فضلویه را بلجاج او بر می کشید تا بدان درجت رسید و چون ملک دیلم
 صاحب را بکشت فضلویه خروج کرد و او را بگرفت و بقلعه پهنندز^(۳)
 محبوس کرد و مادر ملک ابو منصور زنی مطریه^(۴) بود خراسویه نام و همانا
 هراگنده می زیست و سبب زوال ملک دیلم نابکاری آن زن بود و فضلویه
 این خراسویه مادر ملک ابو منصور بگرفت^(۵) و در گرواوه گرم کرد بی
 آب^(۶) تا در آنجا هلاک شد و ملک ابو منصور را^(۷) در آن قلعه هلاک
 کرد و پارس بدست گرفت و شبانکارگان را بر کشید و نان پاره و قلاع
 داد و از آن وقت باز مستولی گشتند پس ملک قاوود^(۸) رحمه الله پیارس
 آمد و میان او و فضلویه جنگ قایم شد و از آن سال باز پارس خراب
 شد پس فضلویه بدرگاه سلطان شهید الپ ارسلان قدس الله روحه رفت
 و رایات منصوره را سوی پارس کشید و پارس بضمان بفضلویه دادند و باز
 عاصی شد و بر دز خرشه رفت و نظام الملك رحمه الله^(۹) حصار داد
 او را^(۱۰) تا او بزیر آمد و گرفتار شد و او را بقلعه اصطخر باز داشتند و آن
 قلعه را بدست گرفت تا بدانستند و او را بگرفتند و پوستش پُر گاه کردند
 اکنون ازین رامانیان قومی مانده اند و مقدم ایشان ابراهیم بن زمان
 و مهبت است و این پسر ابو نصر بن هلاک^(۱۱) شبیان نام از ایشان،

(۱) B possibly reads راهانیان. (۲) B جابی. P جائی. (۳) B پهنندز.
 و دکرماوه گرم کردنی آب (۵) — (۵) B. مطویه. P. (۴) B مطریه.
 و او را (۹) B. (۸) P om. (۷) BP قاوود. (۶) B ازوی. (۱۰) P om.
 او را و P.

چون سلطان مسعود باصفهان آمد و ^(۱) ناش ^(۲) فراش را بگماشت و آن روزگاری بود باضطراب این اسمعیلیان ^(۳) در اعمال اصفهان دست درازی می کرده اند و راه میداشتند ناش ^(۴) فراش تاختن آورد و ایشانرا P 81b بفارقتد و خلقی را بکشت و دیگران بگریختند و بکبه و فاروق رفتند و بکچندی آنجا می بودند و پادشاهان پارس دیلم بودند پس ایشانرا رضا نکرند کی آنجا باشند ^(۵) و همه ساله از کوه بکوه می گشتند تا باآخر روزگار باکالیجار برفتند و دارا بچرد بدست گرفتند و دولت دیلم بانجام رسیده بود و دفع ایشان نتوانستند کردن و ایشان بسیار شدند و قومی ^(۶) گشتند و اصل این قوم در آن وقت دو برادر بودند یکی محمد بن یحیی و این محمد پدر سلک بود کی حسویه پسر اوست و دیگر نهرد بن یحیی و این نهرد ^(۷) پدر ما بود کی 87b ۱۰ ابراهیم بن ما پسر اوست و محمد بن یحیی برادر بزرگتر بود و دارا بچرد بچمک او بود و در فترت دیلم این محمد بن یحیی کی جد حسویه بودست پنج نوبت زد و ابن معنی آیین ماند میان ایشان تا اکنون کی اتابک چاولی بر داشت و چون محمد بن یحیی فرمان یافت از وی دو پسر ماند یکی بیان نام و دوم سلک و بیان بچمک آنک پسر بزرگتر بود بجای ۱۰ پدر نشست و عم او نهرد کی جد ابراهیم بن ما بود بیانرا بکشت و دارا بچرد بدست گرفت و در آن وقت فضلویه مستولی بود سلک نزدیک فضلویه رفت و بوی استعانت کرد و مدد آورد تا خون برادر خواهد فضلویه این اعمال کی اکنون حسویه دارد بدو داد ^(۸) ایچ و فستجان اصطهبانات دراکان ^(۹) بعضی از دارا بچرد و چند نواحی دیگر و سلک ۲ پایگاه خویش بچمک گردانید و خصومت میان او و نهردیان قایم گشت و آن خلاف میان بنی اعمام همچنان مانده است،

(۱) P om. (۲) P ناش. (۳) BP add را. (۴) P میباشد.

(۵) P (۶) محمد B. (۷) P adds اینست. (۸) P (۹) داکان.

P 81a و از شیراز تا یزد شصت فرسنگ، منزل اول زرقان شش فرسنگ منزل دوم [پاودست شش فرسنگ و تا اصطخر چهار فرسنگ] (۱) منزل سوم که (۲) شش فرسنگ منزل چهارم کهمنک (۳) چهار فرسنگ منزل پنجم دبه (۴) چهار فرسنگ منزل ششم ابرقوبه دوازده فرسنگ منزل هفتم دبه شیر (۵) پنج فرسنگ منزل هشتم تومره بست (۶) چهار فرسنگ منزل نهم یزد نه فرسنگ (۷) ،

87a احوال شبانکاره و گرد (۸) پارس، بروزگار قدیم شبانکاره را در پارس ذکری نبود کی ایشان قومی بودند کی همیشه ایشان شبانی و هیزم کشی و مزدوری بودی و باخر روزگار دیلم در فنور چون فضلوپه فرا خاست ایشانرا شوکتی پدید آمد و بروزگار زیادت می گشت تا همگان سپاهی و سلاح ور و اقطاع خوار شدند و از جمله ایشان اسمعیلیان اصیل اند و نسب و حال شبانکارگان اینست،

اسمعیلیان، نسب ایشان با بطنی (۹) می رود از فرزندان منوچهر سبط آفریدون کی پادشاه نبودند آن بطن اما از جمله اصفهبدان (۱۰) بودند و در عهد اسلام چون لشکر عرب پارس بگرفتند این قوم را چون دیگر پارسیان قهر کردند و آواره شدند و بشبانی و گوسپندداری افتادند و مقام بضادشوربانان کردند از دشت آورد (۱۱) و آنجا مرغزار و آبست و این اسمعیلیان را چهارپا و گوسپند جمع آمد و نیز قوی تر شدند پس

(۱) Instead of the words within brackets the MSS. have اصطخر
شش فرسنگ. See the note in Mr Le Strange's translation.

بد. P (۴). کهمنک B (۳). کهمنک B (۲).

اکنون فصلی: Here P proceeds: (۷). توفوه بسب P (۶). شیر P (۵).
در شرح حال شبانکاره و کردان یاد کرده شود چنانکه فرمان اعلاه الله
کردان P (۸). بود و کتاب بدان ختم افتد والله هو المعین.

آورد P (۱۱). اسمپهبدان P (۱۰). باطنی P (۹).

منزل اول جزيركان^(۱) چهار فرسنگ منزل دوم دشت ارزان شش فرسنگ منزل سوم كازرون ده فرسنگ منزل چهارم خشت نه فرسنگ منزل پنجم توج هفت فرسنگ منزل ششم ديه مالك چهار فرسنگ منزل 86a هفتم و^(۲) هشتم جنايا ده فرسنگ منزل نهم سينيز^(۳) شش فرسنگ منزل دهم مهربان شش فرسنگ،

و از شيراز تا اعمال سيف سي و نه فرسنگ^(۴)،

منزل اول ماصرم^(۵) هفت فرسنگ منزل دوم رودبال سنجان شش فرسنگ منزل سوم جرّه سه فرسنگ منزل چهارم غندجان^(۶) چهار فرسنگ منزل پنجم رم^(۷) الديوان شش فرسنگ منزل ششم توج شش فرسنگ منزل هفتم سيف هفت فرسنگ،

و از شيراز تا نجيرم شصت و پنج فرسنگ، چهار منزل تا غندجان^(۸) هم برين راه کن ياد کرده آمد^(۹) بيست فرسنگ منزل پنجم بوشتكان هفت فرسنگ منزل ششم بوشكانات پنج فرسنگ منزل هفتم ديه شنانا ده فرسنگ منزل هشتم ماندستان هشت فرسنگ منزل نهم آخر ماندستان هفت فرسنگ منزل دهم نجيرم هشت فرسنگ،

و از شيراز تا سيراف براه فيروزاباد هشتاد و شش فرسنگ، منزل اول 86b كره پنج فرسنگ منزل دوم كوار پنج فرسنگ منزل سوم خنيفقان^(۱۰) پنج فرسنگ منزل چهارم فيروزاباد پنج فرسنگ منزل پنجم صمكاف هشت فرسنگ منزل ششم هيرك^(۱۱) هفت فرسنگ منزل هفتم كارزين پنج فرسنگ منزل هشتم لاغر هشت فرسنگ منزل نهم كران هشت فرسنگ منزل دهم ۲۰ چهار منزل از كران تا سيراف سي فرسنگ،

(۱) P جزيركان. (۲) BP om. (۳) P سينيز. (۴) P adds

رو. P روا (۷). غندجان (۶) BP. مادرم (۵) P. است بدین تفصیل

حسققان (۹) BP. كرده آمد تا غندجان (۸) In P the words

هيرك (۱۰) P.

فرسنگ منزل سوم خرّمه هفت فرسنگ منزل چهارم کک^(۱) شش فرسنگ
منزل پنجم خیره هفت فرسنگ منزل ششم نیریز نه فرسنگ منزل هفتم
قطره^(۲) هفت فرسنگ منزل هشتم مشرعه هفت فرسنگ منزل نهم پربال
پنج فرسنگ منزل دهم و یازدهم مشرعه مهفته^(۳) یازده فرسنگ منزل دوازدهم
برکنار نمکلاخ شیرجان^(۴) ده فرسنگ،

راه برگ و تارم، از شیراز تا آنجا هفتاد^(۵) فرسنگ، منزل اول ماهلویه
شش فرسنگ منزل دوم سروستان نه فرسنگ منزل سوم دبه کرم نه
فرسنگ منزل چهارم پسا پنج فرسنگ منزل پنجم هفت ده و فستجان
هفت فرسنگ منزل ششم تا اول حدود دارابجرد چهار فرسنگ منزل
هفتم دارابجرد شش فرسنگ منزل هشتم رستاق^(۶) الرستاق شش فرسنگ
منزل نهم برگ دوازده فرسنگ منزل دهم تارم ده فرسنگ،

و از شیراز تا سرحدّ خوزستان شصت و دو فرسنگ^(۷) 85b
P 80b

منزل اول جویم پنج فرسنگ منزل دوم خلار پنج فرسنگ منزل سوم
خرّاره پنج فرسنگ منزل چهارم دبه گوز از^(۸) نیرمردان چهار فرسنگ
منزل پنجم کوسجان^(۹) سه فرسنگ منزل ششم نوبنجان سه فرسنگ منزل
هفتم خوابدان چهار فرسنگ منزل هشتم کشن شش فرسنگ منزل نهم
گنبد ملغان پنج فرسنگ منزل دهم صاهه^(۱۰) چهار فرسنگ منزل یازدهم حبس
چهار فرسنگ منزل دوازدهم فرزک^(۱۱) شش فرسنگ منزل سیزدهم ازجان
چهار فرسنگ منزل چهاردهم بوستانک چهار فرسنگ،
و از شیراز تا ساحلیات جنّابا و سینیز^(۱۲) و مهربان شصت و دو
فرسنگ،

سیرجان P (۴). مهفته P (۳). فطره P (۲). کشت P (۱).

از قرار تفصیل است P adds (۷). فرستاق BP (۶). هشتاد BP (۵).

صاهه P (۱۰). کوسجان P. کونجان B (۹). کوزار P. کوزار B (۸).

سینیز P sine punctis. B (۱۲). بزوک P (۱۱).

- منزل پنجم کمهنک^(۱) چهار فرسنگ منزل ششم ديه بيد هشت فرسنگ
 منزل هفتم ديه پولند هفت فرسنگ منزل هشتم سرمق هفت فرسنگ منزل P 80a
 نهم آباده پنج فرسنگ منزل دهم شورستان هفت فرسنگ منزل يازدهم
 بزدخواست هشت فرسنگ ،
- 84b راه سميرم ، از شيراز تا سميرم چهل پنج فرسنگ^(۲) منزل اول از شيراز ۰
 تا جويم پنج فرسنگ منزل دوم بيضا سه فرسنگ منزل سوم طور چهار
 فرسنگ منزل چهارم تير مايجان^(۳) کامفيروز پنج فرسنگ منزل پنجم جرمق
 چهار فرسنگ منزل ششم كورد چهار فرسنگ منزل هفتم كلار پنج
 فرسنگ منزل هشتم ديه ترسان^(۴) هفت فرسنگ منزل نهم سميرم هشت
 فرسنگ ،
- و از شيراز تا كرمان براه جاده سه راهست راه رودان^(۵) ، راه
 شيرجان^(۶) ، ره برگ و نارم ،
- ^(۷) راه رودان^(۷) ، از شيراز تا رودان^(۸) هشتاد و پنج فرسنگ ،
 منزل اول سر بند^(۹) عضدي ده فرسنگ منزل دوم ديه خوار ده فرسنگ
 منزل سوم آباده ده فرسنگ منزل چهارم ديه مورد شش فرسنگ منزل ۱۰
 پنجم صاهه^(۱۰) هفت فرسنگ منزل ششم راذان يازده فرسنگ منزل هفتم
 شهر بابك هفت فرسنگ منزل هشتم مشرعه ابرهيسي هفت فرسنگ منزل
 نهم رودان هفت فرسنگ ،
- ^(۱۱) راه شيرجان^(۱۱) ، ^(۱۱) از شيراز^(۱۱) تا شيرجان^(۱۲) هشتاد فرسنگ ،
 منزل اول ديه بودن^(۱۲) چهار فرسنگ منزل دوم دو ده داريان سه 85a ۲۰

است از قرار تفصيل كه داده آيد P adds (۲) . لههنك BP (۱)

(۳) Defectively pointed in both MSS. (۴) P بوسان . (۵) P دوزان .

(۶) P صاهه . (۷) —(۷) P سميرجان . (۸) B بندي .

(۹) —(۱۰) P om. B راه شيران . (۱۰) —(۱۱) B om. (۱۲) B انجا .

(۱۳) B بودن .

قلعه جنبد مغان ، قلعه است کی بیک تن نگاه توان داشت از محکمی
و هوا معتدل دارد و آب مصنعه و غله در آنجا سالی سه چهار بخارد،
قلاع ایراهستان^(۱)، بیش از آنست کی^(۲) بر توان شهردن کی بهر دیهی
حصاری است اگر بر^(۳) سنگ و اگر سر تل و اگر بر زمین و همه
گرم سیر بقایت^(۴) ،

P 79b, 1.6 مسافتهاء پارس، ابتداء این مسافتهاء از شیراز کرده آمد بحکم آنک
میانه ولایت است از شیراز تا حدود اصفهان راه جاده سه راهست راه
مایین و رون، راه اصطر، راه سهیرم، ازین جملت راه مایین و رون
از شیراز تا یزدخواست کی حد است میان پارس و اصفهان پنجاه و دو
فرسنگ منزل اول از شیراز تا دیه گرگ از نواحی شیرازست شش
فرسنگ منزل دوم سر پول^(۵) رود گرشش فرسنگ منزل سوم مایین
چهار فرسنگ منزل چهارم کوشک شهریار^(۶) از دشت رون^(۷) است^(۸)
شش فرسنگ منزل پنجم دیه باشت^(۹) از دشت آورد است شش فرسنگ
84a منزل ششم کوشک زر از دشت آورد^(۱۰) است هفت فرسنگ منزل
۱۰ هفتم دیه گوز^(۱۱) هفت فرسنگ منزل هشتم یزدخواست ده فرسنگ،
راه اصطر هم از^(۱۲) یزدخواست بیرون آید بر صوب^(۱۳) اقلید و سرق
شست و نه فرسنگ این راه درازترست اما راه زمستانی اینست کی دیگر
راهها ببندد،^(۱۴)

منزل اول از شیراز تا زرقان هفت فرسنگ منزل دوم پاودست^(۱۴) شش
فرسنگ منزل سوم اصطر چهار فرسنگ منزل چهارم که شش فرسنگ

(۱) ایراهیان B. (۲) B om. (۳) P om. (۴) P adds است.
(۵) P پل. (۶) — (۶) P om. (۷) B دوان. (۸) B باشب. P ناشت.
(۹) P آورده. (۱۰) BP کور. (۱۱) B om. (۱۲) B صورت.
(۱۳) P بسته کرد بدین تفصیل (۱۴) In B the first letter is unpointed.

قلعه کارزین^(۱)، قلعه است نچنان محکم کی این دیگر قلاع و گرم سیر سخت است و بر کنار رود نکان نهاده است و آب دزدی کرده اند کی آب قلعه از آنجاست،

قلعه سبیران، قلعه استوار است بنزدیکی جویم ابی احمد و گرم سیر است و آب مصنعه دارد،

قلعه خوادان، قلعه محکم است در نواحی بسیار و هوا آن معتدلست و آب مصنعه دارد،

قلعه خرّمه، قلعه محکم است در میان عارنّها و هوا آن معتدل و آب مصنعه دارد،

قلعه تیر خدای، این قلعه بجزیره^(۲) است و قلعه است سخت عظیم بر کوهی بغایت بلندی و از بهر آن این را تیر خدای خوانند و بر آن جنگ نیست و هوا آن سردسیر است و آب آن از مصنعه است،

قلعه اصطرخ، قلعه است سخت عظیم و از این سبب اینرا اصطرخ یار نام P 78b نهاده اند یعنی یار اصطرخ است و هوا آن معتدلست و آب چشمه و مصنعه دارد،

قلعه پرگ و تارم، قلعه پرگ بزرگست و محکم و بچنگ نتوان شدن^(۳) و قلعه تارم چنان نیست بمحکمی و هوا هر دو گرم است و آب از مصنعه^(۴)،

قلعه رنبه، در تنگ رنبه است و قلعه است سخت استوار و بزرگوار و حکم دارا بجزرد^(۵) آنکس را باشد کی آن قلعه دارد و هوا آن خوش است و آب چشمه و مصنعه^(۶) کرمانیان دارند،

83b, col. 2

(۱) کارزین B. (۲) بخیره P. (۳) شدن BP. (۴) آب مصنعه است P.

(۵) دارا بجزرد B. (۶) آب از چشمه و مصنعه دارد P.

83b نتوان ستدن و آب روان درین دز می گذرد و از کوه بزیر^(۱) می افتد و آب دبه از آنست،

قلعتها آبادان، این قلاع است کی یاد کرده آمد و بروزگار هفتاد و بیش^(۲) قلعه معروف در پارس بود و اناک چاولی جمله بقهر بستد و خراب کرد جزین قلعه چند کی ذکر کرده آمد،

81b, col. 2, 1. 12
P 77b, 1. 10

قلعه اسپید دز، بقدم بوده بود اما از سالها دراز باز خراب شده بود چنانک کسی نشان نتواند داد کی بچه تاریخ آبادان بودست و ابو نصر نیرمدانی پدر باجول^(۳) در روزگار فتور آنرا عمارت کرد و این قلعه است کی گرد بر گرد کوه آن بیست فرسنگ باشد و حصار نتوان دادن

82a, col. 2

۱۰. و جای جنگ خود نیست و کوهی است گرد و سنگ آن سپید و بر سر

قلعه خاکی است نرم سرخ و کشت کنند و باغها انگور و بادام و دیگر

میوها است و چشمه‌ها آب خوش است و در آن گل هر کجا جایی فرو

برند آب دهد و هوای آن سخت خنک است و خوش و غله بسیار دارد

اما عیب این قلعه آنست کی بهردم بسیار نگاه توان داشت و چون

۱۰. پادشاه مستقیم قصد آنجا کند مردم بومی باشند کی آنرا بدزدند^(۴) و میان

این قلعه و نوبخان دو فرسنگ باشد و در زیر این قلعه دزکی است کوچک

محکم استک گویند آنرا و پیرامن این قلعه نخچیر گاهها کوهی است

بسیار و کوشکها نیکو دارد و میدان فراخ دارد،

قلعه سهاره، کوهی است عظیم بچهار فرسنگی فیروزآباد و عمارت این قلعه

مسعودیان کردند و جایی سخت نیکو است و هوا آن سردسیر و آبها

خوش و در میان آبادانها است و خراب نمی توان کردن کی شبانکاره

بدست گیرند و بزرگ جایی است و غله سالها بماند،

۲۰. 82b, col. 2

چاچون P. باجون B (۳). سه P. بس B (۲). بر P. بربر B (۱).

آب دزدی Cf. آنرا for آبرا. Text corrupt. Perhaps we should read below.

است و بحکم آنک مردی است نیک آنرا در دست او رها کرد و از وی نستند و اکنون در دست او مانده است،

قلعه خرشه، بر پنج فرسنگی جهرم نهاده است و این خرشه کی این قلعه را بدو منسوب میکنند عاملی بود اعرابی از قیل برادر حجاج بن یوسف و مالی بدست آورد و این قلعه بساخت و در آنجا رفت و عاصی شد و ازین جهت روا نداشته اند کی هیچ عامل صاحب قلعه باشد چو^(۱) مال غرور در سر مردم آرد و قلعه غروری دیگر و کجا دو غرور در سر مردم شود ناچار فساد^(۲) انگیزد^(۳) و این قلعه خرشه جایی حصین است کی بچنگ نتوان ستدن^(۴) اما گرم سیرست معتدل،

قلعه رم روان، بنزدیک غندیمان^(۵) و آن حدودست قلعه محکم هوا آن ۱۰ 83a گرم سیرست و آب^(۶) از مصنعهها،

قلعه آباده، قلعه استوارست اما چون دیگر قلاع^(۷) است کی کوچک است و هوا آن معتدلست و آب از مصنعه است و بر آن جنگ است، قلعه خوار، حصاری است نه سخت^(۸) محکم هوا آن سردسیر معتدل است و آب آن از چاه است،

قلعه اصطهبانات^(۹)، هم قلعه عظیم است و حسویه را است و چون اتابک چاولی بچنگ حسویه رفت و پس صلح کردند این قلعه را خراب P 79b کرد اکنون آبادان کردست،

دز اقلید، دبه^(۱۰) دزی است نه قلعه،

دز ابرج، کوهی است بالای ابرج کی یک نیبه آن محکم است و یک نیبه ۲۰ محکم نیست چنانک حصار^(۱۱) توان کردن و بستدن اما بتاختن و زودی

شدن BP (۴). انگیزد B (۳). فتنه و فساد P (۲). بر P (۱).

آبش P (۶). عندجان B (۵). P om. (۷)–(۷) P om.

و نه P adds (۸). اصطهبانات P (۹). P om. (۱۰). BP om. (۱۱).

(۱) ذکر قلاع^(۱)

قلعه اصطخر، در جهان هیچ قلعه قدیم تر ازین قلعه نیست و هر احکام P 78b, l. 8

کی صورت بندد آنجا کرده اند و بعهد پیشدادیان آنرا سه گنبدان گفتندی و دو قلعه دیگر را^(۲) کی بنزدیکی آنست^(۳) یکی قلعه [شکسته]^(۴)

و دیگر قلعه [شکوان]^(۴) و این^(۲) هر دو قلعه^(۵) ویران است عضد الدوله 82a

حوضی ساختست آنجا حوض عضدی گویند و چنانست کی درّه بودست

بزرگ کی راه سیل^(۶) آب قلعه بر آن درّه بودی پس عضد الدوله

برمختگری^(۷) روی آن درّه بر آورد مانند سدّی عظیم و اندرون آن

بصهروج و موم^(۸) و روغن و بعد ما کی^(۱۱) کرباس و قیر چند

۱۰ لا بر لا در آن گرفتند و احکامی کردند کی از آن معظم تر نباشد و این

حوض است و^(۱۲) بسط آن يك قفيز کم عسیری^(۱۳) است و عمق آن هفده

پایه است کی چون يك سال هزار مرد از آن آب خورند يك پایه کم P 79a

شود و در میان حوض بیست ستون کرده اند از سنگ و صهروج و بر

سر آن سقف حوض پوشیده و بیرون از آن دیگر حوضها آب و مصنعهها

۱۰ هست و عیب این قلعه آنست کی حصار بلیغ توان داد^(۱۴) و^(۱۵) سردسیر

است مانند هوا اصفهان و کوشکها نیکو و سراپهها خوش و میدان

فراخ دارد،

قلعه بوشکانات، قلعه است محکم و در دست سیاه میل بن بهرست^(۱۶) 82b

(۱) P om. (۱) — (۱) P om. (۲) P om. (۳) — (۳) P om. (۴) Supplied from the article on Ištakhr. See p. ۱۲۶ *supra*. (۵) P om. (۶) BP سبیل. (۷) This seems to be the reading of both MSS. ریخته گری is the form given by the dictionaries. (۸) BP صوم. (۹) BP om. (۱۰) The text is corrupt. B seems to read سبر پروردند (or سبر و بیزوردند). (۱۱) P om. (۱۲) P که. (۱۳) P عسری. Neither reading makes sense. (۱۴) BP دارد. (۱۵) BP om. (۱۶) P بهرست.

عرض ندارد مگر اندکی و گور مادر سلیمان از سنگ کرده اند خانه^(۱)
چهار سو^(۲) هیچ کس در آن خانه نتواند نگریدن کی گویند کی طلسمی
ساخته اند کی هر کی در آن خانه نگرد کور شود^(۳) اما کسی را ندیده
ام کی این آزمایش کند^(۴)،

80b, col. 2,
penult.
P 76b, l. 4
fr. foot
81a, col. 2

مرغزار رون^(۵)، مرغزاری است نیکو اما چون آورد^(۶) نیست و همچنین
سردسیرست و چشمها و دیبها کی بعضی ملکی است و بعضی اقطاعی
و طول این مرغزار هفت فرسنگ در عرض پنج فرسنگ،

مرغزار بید و مشکان، مرغزار نیکو است و ناحیتی است آنجا بسیرا
گویند سردسیر است طول آن هفت فرسنگ در عرض سه فرسنگ،

مرغ^(۷) بهمن^(۸)، بالاہ جویم است از نواحی شیراز و طول آن یک فرسنگ
باشد در عرض یک فرسنگ،

مرغ^(۹) شیدان، مرغزاری است سخت نیکو چنانک مانند آن کم جایی باشد
و پیرامن آن همه عارنهای است و چشمها و آبها روان و بنصل ربیع
میان آن آب گیرد همچون^(۱۰) بجزیره باز بخوشد^(۱۱) و طول آن ده فرسنگ
باشد در عرض ده فرسنگ،

مرغزار کامفیروز، مرغزاری است پاره پاره بر کنار رود گر و بیشه است
و معدن شیر و شیران کامفیروزی سخت شرز و مکابر باشند،

و بیرون ازین مرغزارکها^(۱۲) کوچک باشد اما چیزی نباشد کی ذکری
دارد و پارس سربسر چندانک درها^(۱۳) و قهستانها است جمله گیاه خوار
است و مرغزار کبه^(۱۴) و^(۱۵) سروات از جمله مرغزارها معروف نیست
اما چهارپارا عظیم سود دارد،

(۱) BP خانه خانه. (۲) B appears to read سور. (۳) P om. (۴) B بهمن.
(۵) P آورد. (۶) مرغزارها. (۷) P دریا. (۸) P om. B has بخوشد شده. (۹) P om.
(۱۰) P om. (۱۱) BP om. (۱۲) P om.

بحیره درخوید^(۱)، بحیره کوچک است نهی از آنجا می آید کی بیروات
معروف است،

بحیره مور، بحیره کوچک است میان کازرون و مور جزه و دور آن دو
فرسنگ باشد،

مرغزاره‌ها معروف بیارس،

مرغزار آورد^(۲)، مرغزاری است سخت نیکو سردسیر سراسر^(۳) چشمه‌ها آب

و دیهه‌ها آبادان و دیهه‌ها آنجا چون بجه^(۴) و طمیرجان^(۵) و غیر آن
ملك مردم است خراج آن بیادشاه گذارد و طول این مرغزار ده
فرسنگ در عرض پنج فرسنگ است،

مرغزار سیکان، این مرغزار میان شیراز و کوارست و جایی خوش است
و آبی بزرگ ایستاده است و بیشه است و معدن شیرانست و طول آن
مرغزار پنج فرسنگ باشد در عرض سه فرسنگ،

مرغزار دشت ارزن، این مرغزار کی برکنار بحیره ارزن است و بیشه است
و معدن شیر طول آن ده فرسنگ در عرض يك فرسنگ،

مرغزار دارابجرد مرغزاری کوچک است طول آن سه فرسنگ در عرض
يك فرسنگ،

مرغزار قالی، این مرغزار بر کنار آب پرواب^(۶) افتاده است و جایی سخت
خرم است و بلداحی بدین قالی سرای و باغ نیکو و حوض نیکو ساخته^(۷)

بودست و طول آن سه فرسنگ در عرض يك فرسنگ و گیاه این مرغزار
بزمستان بکار آید و تابستان چهارپایان را زیان دارد،

مرغزار کالان، نزدیکی گور مادر سلیمانست طول آن چهار فرسنگ اما

چشمه‌ها و before P om. (۳) آورده. (۲) زرخوید P (۱)

طمیرجان P (۵) The reading of B is not quite clear. (۴) یم P

مر ساخته P. (۷) B apparently ساخته. (۶) بیروات BP

رودی مبارکست و بیشترین را از نواحی مرو دشت آب دهد و در رود
گرفتند،

ذکر نهرها معروف بزرگ اینست کی یاد کرده آمد و بیرون ازین بسیار
نهرها هست و جویها اما چنین بزرگ نیست ازین جهت یاد کرده نیامد
تا دراز نگردهد،

دریاها، پارس،

بحر پارس، این دریا، پارس طیلسانی است^(۱) از دریا، بزرگ کی آنرا 80b
بحر اخضر خوانند و نیز بحر محیط گویند و بلاد صین و سند و هند و
عمان و عدن و زنجبار و بصره و دیگر اعمال بر ساحل این دریاست و
هر طیلسانی کی ازین دریا در زمین ولایتی آمدست آنرا بدان ولایت
باز خوانند چون دریا، پارس و دریا، عمان و دریا، بصره و مانند این
و ازین جهت این طیلسانرا دریا، پارس میگویند،

80a, col. 2,
1.3 fr. foot
P 77a, l. 7

بحیره دشت ارزن، آب این بحیره شیرین است و چون بارندگی زیادت
باشد این بحیره زیادت بود و چون بارندگی نباشد خشک شود و جز اندکی
نماند و دور آن سه فرسنگ باشد،

۱۰

بحیره بختگان^(۲)، این بحیره است کی در میان عمارتهاست چنانک از
آباد^(۳) و خیر^(۴) و نیریز^(۵) و خبزر^(۶) و آن اعمال بساحل آن بسی مسافتی
نیست و این بحیره نمکلاخ است و دور آن بیست فرسنگ باشد،

بحیره ماهلویه، این بحیره میان شیراز و سروستان است نمکلاخی است و
سیل آب شیراز و نواحی در آنجا می افتد و گرد بر گرد آن دوازده
فرسنگ باشد،

بحیر BP (۴). آباد P (۳). بحیرگان BP (۲). انست B (۱).

Mr Le Strange in his translation writes the name of this place Khayrah.

خبزر P (۶). نیریز B (۵).

نرسد و نواحی سر بند چندانست کی دو سوار بر آن برود و آب در نیافته شد و جویها ساخته اند بر آن و جمله نواحی کربال^(۱) بالابین آب ازین بند می یابد و بند قصار^(۲) بر کربال زیرین ساخته اند و مختل شده بود و انا بک چاولی عمارت آن کرد و این رود گُر در بحیره بختگان^(۳) می افتد،

79a, col. 2 نهر مسن، منبع این رود از میانه قهستان سپهرم و سیخت^(۴) است و در نهر طاب می افتد،

نهر شیرین، منبع این رود شیرین از حدود بازرنگ است و نزدیکی گنبد ملغان بگذرد و چند ناحیت را آب دهد و همچنین ناحیت گنبدرا و بعضی از نواحی ارژان آب دهد و میان سنیز^(۵) و چنابا^(۶) در دریا افتد، ۱۰ 76b, col. 2

نهر بشاپور^(۷)، منبع این نهر از قهستان بشاپور^(۸) است و بشاپور و نواحی آنرا آب دهد و ضیاع خشت را^(۹) و دبه^(۱۰) مالک را آب دهد و میان چنانا و ماندستان در دریا افتد،

نهر ثکان، منبع این رود از دیهی است نام آن جتروه^(۱۱) و این دبه را و ناحیتی را کی معروفست بهاصرم از اعمال شبراز آب دهد و همچنین می رود تا کوار و صمکان و خیر و کارزین و قیر و^(۱۲) ابزر و لاغر و نواحی را آب دهد و بعضی از نواحی سیراف را^(۱۳) آب دهد و آخر همه دیهی است نام آن ثکان و این نهر را بد آن باز خوانند پس میان نجیرم و سیراف در دریا افتد و در پارس هیچ رود ازین پر فایده تر نیست،

نهر پرواب، منبع این نهر از دیهی است کی آنرا پرواب گویند و این ۲. 80a

سجیکان P. سجیکان B (۳). قضا P (۴). و P adds (۱).

خبانا B (۶). سنیز P. سنیز B (۵). سیستخت P. سیستخت B (۴).

جتروه P (۱۰). دهه P (۹). خشت را P (۸). نشاپور P (۷). خبابا P.

قیر و for فروز P (۱۱). را B om. (۱۲).

نهر خوابدان، منبع این رود از جویکان است و نواحی تونجانرا^(۱) آب دهد و پس رو بمجلادجان رود با نهر شیرین آمیخته گردد و در دریا افتد، 79b

نهر جرّه از ماصرم بر خیزد و نخست مسجانرا آب دهد و برود و جرّه و نواحی آنرا آب دهد و بعضی از روستاء غندجان^(۲) پس با نهر بشاپور آمیخته شود و در دریا افتد،

نهر بُرازه^(۳)، این رود برازّه فیروزآباد است و منبع این رود از خنیقان^(۴) است و شهر و نواحی فیروزآباد آب دهد پس با رود ثکان آمیخته شود و در دریا افتد و این نهر ببرازّه حکیم باز خوانند کی آب از فیروزآباد بگشاد،

نهر کُر، منبع این رود کُر از نواحی کلّار است و رودی عاصی است کی هیچ جای را آب ندهد الا جایها کی بند کرده اند تا آب در نیافته است و بر نواحی افتاده و بندها کی برین رود کُر ساخته اند اینست بند راجرد از قدیم باز بودست و نواحی قریّه راجرد آب از آن میخورد و 80a
P 76a
ویران شده بود پس اتابک چاولی آنرا عمارت کرد و فخرستان نام نهاد ۱۰
بند عضدی هم آنست^(۵) کی در جهان مانند آن نیست و صفتش آنست کی این نواحی کربال پیش ازین بند صحرا بود بی آب و عضد الدولة تقدیر کرد کی چون این بند می بساخت آب رود کُر برآن صحرا عظیم میگرفت پس مقدارانرا^(۶) و صانعانرا بیاورد و مالهاء بسیار بذل کرد تا مصرفه‌اء آب بساختند از چپ و راست رود کُر پس شادروانی عظیم کرد از ۲۰
سنگ و صهروج در همیش و پس بند و آنکه این بند بر آورد از معجون صهروج و ریگ ریزه چنانک آهن برآن کار نکند و هرگز آنرا خلی

حنققان B (۴). برازه P (۳). غندجان BP (۲). تونجانرا P (۱).
مقدارانرا B (۶). همدانست P. همدانست B (۵). حنققان P.

سینیزی^(۱) گویند اما داشتی نکند^(۲) و جز خرما نخیزد و روغن چراغ و هوا و آب آن نیکو است،

79a مهربان و ناحیت آن، مهربان شهری است بر کنار دریا چنانک موج

دریا بر کنار شهر می زند و هواء آن گرمی و عنونه و ناخوشی بتر از آن

ریشهر است اما مشرعه دریا است هر کی از پارس براه خوزستان بدریا

رود و آنک از بصره و خوزستان بدریا رود همگانرا راه آنجا باشد

P 75b و کشتیها کی از دریا بر آید برین اعمال رود بمهربان بیرون آید و دخل

آن بیشتر از کشتیها باشد و جز خرما هیچ میوه نباشد و گوسفندان آنجا

بیشتر بز باشد و بزغاله پرورند و همچنانک بصره^(۳) میگویند بزغاله تا

۱۰ هشتاد رطل و صد رطل برسد و بیشتر نیز و بزر و کتان بسیار باشد

چنانک بهمه جای ببرند و جامع و منبر است و آنجا یگانه مردم زیون

باشد،

78b, جزایر کی باین کوره قباد خوره^(۴) رود، جزیره هنگام جزیره خارک

l. 3 fr. foot

جزیره رم جزیره بلور،

P 75a,

l. 5 fr. foot

۱۰ اکنون چون از صفت شهرها و اعمال پارس فراغ افتاد شرح رودها

79a, l. 10

بزرگ و مجیرها و مرغزارها و قلعهها کی بر حال عارست داده آید،

P 75b, l. 4

نهرها بزرگ معروف بیرون از نهرها تفاریق،

نهر طاب، این رود طاب از حدود نواحی سمیرم منبع آنست و می

افزاید تا بدر ارتجان رسد^(۵) و در زیر پول ثکان بگذرد و روستاه

۲۰ ریشهر را آب دهد و بنزدیکی سینیز^(۶) در دریا افتد،

(۱) سنیزی and adds. P. Háfiz Abrú has سنیری B (۱)

(۲) The text, I think, is corrupt. The true reading may be کاشتی نکنند.

(۳) P om.

(۴) B om. P خوزه.

(۵) P بوند.

(۶) سنیز B (۶) سنیز P.

پارس است و خیس بارگاهی بودست و هوا و آب آن و احوال این نواحی همچنانست کی از آن ارژان،

78c,
col. 2, l. 8
P 73a, l. 5

ریشهر شهرکی است بر کنار دریا نزدیک قلعه امیر فرامرز بن هذاب^(۱) هوا آن گرمسیری است بغایت چنانک مردم آنجا بتابستان خصیه در جنت بلوط گیرند و اگر نه ریش شود از تنظیمی کی عرق و گرمی در آن کار کند و پیراهنها بر تن ایشان بیفزاید و دراز گردد و از عنونت هوا و ناخوشی آب^(۲) هیچ کس جز مردم آن ولایت بتابستان آنجا نتواند بودن مگر بر دز^(۳) کلات^(۴) و دیگر فلاع کی امیر فرامرزا^(۵) است و آنجا می باشد و از آنجا جز متاع دریا کی بکشتیها آورند و جز ماهی و^{78b} خرما و کتان ریشهری هیچ نخیزد و مردم آنجا بیشتر تجارت دریا کنند ۱۰ و دریشان^(۶) هیچ قوتی و فضولی نباشد بلك زبون باشند^(۷) سرحد است میان ارژان و خوزستان و مردم آنجا مصلح باشند و بخویشتن مشغول و کوفته روزگار و ظلمهء متواتر و بعضی از نواحی آبادان ترست از شهر^(۸) و نواحی بسیار دارد و جامع و منبر^(۹)،

10
P 75a, l. 7

جنابا^(۱۰) شهرکی است بر کنار دریا و آنرا بهارسی گنجه^(۱۱) خوانند یعنی آب گنده و شهری کی نامش آب گنده باشد صفت ناخوشی و گندگی هست و آب آن بشرح محتاج نشود و هیچ نخیزد از آنجا کی باز توان گفت و چون از مهروبان بسیراف روند راه آنجا باشد،

سینیز^(۱۱) شهرکی است بر کنار دریا و حصارکی دارد و این سینیز^(۱۱) میان مهروبان و جنابا^(۱۲) است و جامه کتان بافند سخت تر و لطیف آنرا ۲۰

در P (۳). آن P (۲). هذاب Hāfız Abrú. هذاب P (۱).
B, col. 2, om. (۷)–(۶). درویشان P (۶). را B om. (۵). کلاب P (۴).
This passage appears to belong to another article. (۸)–(۸) B, col. 1, and P om. (۹) BP سینیز. گنجه P. گنجه B (۱۰). جنابا BP (۱۱).
So B. In P the diacritical points are omitted. (۱۲)

زیر^(۱) و کوه جیلویه، این قهستانی است نواحی بسیار و حومه^(۲) آن زیر^(۳) است و هوا آن سردسیر است و آبها روان بسیار و دیهها داشتست نیکو اما در روزگار فترت و استیلاء ملحدان^(۴) اباد الله سنتهم^(۵) خراب گشت و درختستان میوه است و زیر^(۶) جامع و منبر دارد و نواحی آن بسیرم نزدیک است و نخچیرگاه است،

کوره قباد خوره^(۷) ارّجان، در ابتدا قباد بن فیروز پدر کسری انوشروان^(۸) بنا کرد و شهری بود بزرگ با نواحی بسیار اما بروزگار فتور و استیلاء ملحدان ابادهم الله خراب گشت و هوا آن گرمسیر است و رودی عظیم کی آنرا نهر طاب گویند و منبع آن از حدود بسیرم است آنجا می گذرد زیر^(۹) پول نکان و بیرون از آن دیگر رودها و آبها بسیار است و زمین آنجا بگاه ربعی^(۱۰) نیکو و از همه گونه میوه باشد و درختان خرما و بر خصوص انار ملیسی^(۱۱) باشد^(۱۲) سخت نیکو و مشهورات^(۱۳)،

جلّاجان و نیو و دیر از اعمال ارّجان است و هوا و آب و احوال آن همچنانست کی از ارّجان و بتکرار شرح حاجت نیاید و چهار دیه هم از آن اعمال است،

خس^(۱۴) و فرزک^(۱۵) و هندیمان، این نواحی میان ارّجان و دیگر اعمال

محلّدان B (۴). زیر B (۳). جومه BP (۲). زیر BP (۱).

ابادهم الله. The reading of B is doubtful. P has (۵). مخلصدان P.

و آخر همه کورته کوره قباد خوزه: Here P proceeds: (۷). زیر P (۶). است اعمال و نواحی این کوره اینست که تفصیل داده آید ارّجان الخ.

ملیسی B (۱۱). ربعی P (۱۰). بر P (۹). انوشیروان P (۸).

ملسی. For the terms ملیسی and ملیسی applied to fruits see Dozy, *Suppl.* under ملس. باشند B (۱۲). Here both MSS. are out of order.

و نواحی P adds. ریشهر B repeats a portion of the article on.

مرزک P. فرزک B (۱۵). حبس B (۱۴). بسیار دارد.

سعدرا بر داشت آنجا روی بعمارت نهاد و امیدوارست کی بفرز دولت
 قاهره ثبتها الله تمام گردد، هوا آنجا گرم سیر است معتدل و آب روان
 بسیار دارد و از همه انواع میوها و مشهورات بسیار، و شعب بوان از
 نواحی نوبنجان است و صفت آن چنین است کی درّه عظیم است در میان
 دو کوه طول آن سه فرسنگ و نیم در عرض يك فرسنگ و نیم و هوا ^{77a, col. 2}
 آن سردسیری است کی از آن خوشتر نتواند بودن و جمله دیه بر دپه
 است و رودی بزرگ در میان همی رود چنانک از آن سبکتر و گواراتر
 نباشد و بیرون از آن دیگر چشمه‌ها نیکوست و از سر درّه تا پایان درّه
 طول و عرض همه درختستان میوه است چنانک آفتاب بر زمینی نیفتد و
 میوها باشد نیکو از همه انواع و اگر مردی از اوّل آن درّه تا آخر برود
 آفتاب بروی نیفتد و سال تا سال بر سر آن دو کوه برف باشد و حکما
 گفته‌اند من محاسن الدنيا اربعة غوطه دمشق و سغد خراسان و شعب بوان
 و مرج شیدان معنی آنست کی از آرایشها و نیکوبه‌ها جهان چهار چیزست ^(۱)
 غوطه دمشق و سغد خراسان و شعب بوان و مرغزار شیدان و بیرون ^{77b, col. 2}
 ازین نواحی بسیار دارد هم سهلی و هم جلی هم آبادانست و نیکو و پر
 نعمت و آب‌ها روان و قلعه سپید بر يك فرسنگ نوبنجان است و صفت
 آن در میان قلاع کرده آید و شعب بوان ^(۲) همه قهستان است و بنوبنجان ^(۳)
 نخچیر کوهی باشد بیش از اندازه و مردم نوبنجان متمیز باشند و بصلاح
 نزدیک،

بلاد شاپور میان پارس و خوزستان است ^(۴) نواحی خراب ^(۴) و بروزگار ^{P 73a ۲۰}
 قدیم ^(۵) سخت آباد ^(۵) بودست اما اکنون خراب شدست و گرمسیر معتدلست
 و آب‌ها روان دارد،

چیرست P. خیرست B apparently (۱)

و بوان BP (۲)

نوبنجان BP (۳) P om. (۴) — (۴) (۴) B om.

جولاهگان جامه از بهر دیوان بافند و معتمد دیوان ضبط میکند و بیاعان معتمد باشند کی قیمت عدل بر آن نهند و رقم بر زنند و بغربا^(۱) فروشند و بروزگار متقدم چنان بودی کی بیاعان بارهه کازرونی در بستندی و غربا^(۲) بیامدندی و همچنان در بسته بخریدندی بی آنک بگشادندی از آنک بر بیاعان اعتماد داشتندی و بهر شهر کی بردندی و خط بیاع بدان عرض کردند بسود باز خریدندی ناگشاده چنانک وقت بودی کی خرواری کازرونی^(۳) بده دست برفتی ناگشاده پس چون خیانت در میان آمد و مردم مصلح نماندند آن اعتماد بر خاست و مال دیوانی نقصان گرفت و غربا^(۴) تجارت کازرون^(۵) در باقی نهادند خاصه در عهد امیر ابو سعد^(۶) کی بدسیرتی و ظلم او پوشیده نبود و اگر مشفق باشد کی این ترتیب بداند کردن مال بسیار از آنجا حاصل گردد و بهرون از جامه کازرونی^(۷) و معامله سرای امیر خراج و معاملات باشد کی توفیر آن بعدل و امن بود و در بعضی از این شهرکها کازرون جامع و منبر باشد و مردم آنجا متصرف و عوان باشند و غماز اما خانگهای محتشم است کی همچون حریمی^(۸) است از آن شیخ ابو اسحق شیرازی رحمه الله و مور و شتنگان^(۹) و نواحی معبور از اعمال کازرون است،

نولنجان و شعب^(۱۰) بوان، نولنجان^(۱۱) پیش ازین شهری بود بزرگ و نیکو و در ایام فترت ابو سعد کازرونی^(۱۲) بنوبتها آنرا بفارنید و بکند و بسوخت چنانک تا مسجد جامع بسوخت و سالها چنان شد کی ماوی^(۱۳) شیر و گرگ و دد و دام بود و مردم از آنجا در جهان آواره شدند و خلایقی از ایشان در غربت بردند و چون اتابک چاولی بیارس آمد و ابو

کاسرون B (۴) . کاسرونی B (۳) . غوما P (۲) . بغوما P (۱)

نتعب P (۸) . شتنگان P (۷) . حریمی P (۶) . سعید BP (۵)

ماوای P (۱۱) . کازرون P (۱۰) . نوشان BP (۹)

۷۸a نباشد و جز سنگ آسیا ندارند و معیشت^(۱) ایشان از آن باشد و هفتصد دینار هر سال بدیوان گذارند،

خجایجان و دبه علی دو ناحیت است و حومه^(۲) آن مسجد و منبر دارد و هواء آن سردسیرست و درخت جوز و انار بسیار باشد و عسل و موم فراوان بود و همسایه تیرمردان^(۳) است و نزدیک بیضا و مردم آن سلاح ور باشد و مکاری و نخچیرگاه است،

P 75a

75a,
col. 2
P 71b, l. 6

کازرون و نواحی آن، اصل کازرون نودر و دریست و راهبان^(۴) است بنیاد آن هم طهبورث کرده بوده است و بعد از آن بعهد شاپور بن اردشیر چون عارت کرد^(۵) از مضافات بشاپور بودست هواء آن گرم سیر است مانده بشاور^(۶) و آب آنجا کی خورند همه از چاه خورند هیچ آب روان نیست جز سه کاریز و همه غله ایشان بجنس باشد و اعتماد بر باران دارند و حومه^(۷) کازرون خرابست اما ضیاع آبادان بسیار دارد و سرایهء آنجا نه بر شکل دیگر جایها باشد کی آنجا همه بکوشکها محکم باشد از بیم شبانکارگان کی در آن اعمال باشد و کوشکها ایشان جدا جدا باشد در هم نپیوندند و جامه تیزی کی کنند چوب کتان بیارند و دستها ببندند و آنرا در حوضهء آب اندازند و رها کنند تا بپوسد پس بیرون آورند و گاه^(۸) آن دور کنند و بریسند و آن ریمان کتان را

75b,
col. 2

بآب کاریز راهبان^(۹) شویند و این کاریز راهبان^(۱۰) آب اندک دارد اما آنرا خاصیت اینست کی کتان کی بدان شویند سپید آید و هر کجا دیگر کی شویند البته سپید نشود و این کاریز بجمک دیوان پادشاه باشد و سرای امیررا عادت چنان رفتست کی مایه از دیوان اطلاق کنند تا

P 72a

اهبان (۴) BP om. تیر. (۳) BP. جومه (۲) BP. معیشت (۱) B.
 (۵) BP add. و. (۶) P نشاورور. (۷) BP جومه. (۸) P گان.
 (۹) P راهبان. (۱۰) B رهبان. P رهبان.

77a اما آنجا دشوارتر و درشت‌ترست و هواء آن سردسیر خوش است و جمله
 P 74b نواحی درختستانست و انواع میوها و بر خصوص درختان جوز چندانست
 کی آنرا حدی نباشد و بشیراز و دیگر اعمال جوز از آنجا برند و همچنین
 عسل بسیار باشد و جمله پشته‌ها و^(۱) نشیب^(۲) و افراز آن ولایت بقله
 بکارند بعضی کی پشته‌ها^(۳) و افرازاها باشد بحس باشد و نشیبه‌ها باریاب و
 آب‌ها روان بسیار است و این دبه^(۴) خزاره^(۵) از بهر آن خزاره^(۶) گویند
 کی آبی از کنار این دبه^(۷) در نشیبی عظیم می افتد و آوازی بلند
 میدهد و بتازی بانگ آنرا خریر الهاء گویند و ابو نصر پدر باجول^(۸)
 و دیگر پیوستگان^(۹) ایشان از تیرمردان بوده اند و مردم آن ولایت
 همه سلاح‌ور و شبرور و دزد باشند و نخچیرگاهی است سخت نیکو،

77b صرام و بازرنک^(۱۰) دو ناحیت است میان زیر و سه‌یرم هواء آن سردسیرست
 بغایت و قهستانی آب دشوار و آب‌ها روان سال تا سال برف از کوه‌ها
 آن دور نشود و نخچیر بسیار باشد و منبع رود شیرین از بازرنک است
 و حومه^(۱۱) و ناحیت صرام است و مردم آنجا بیشترین مکاری باشند،
 ۱۰ سیمخت^(۱۲) ناحیتی است سردسیر بغایت و آب‌ها روان و مجاور صرام و
 بازرنکست،

خالار^(۱۳) دبهی بزرگ است کی سنگ آسیا آنجا کنند و بیشترین ولایت
 پارس را سنگ آسیا از آنجا برند کی معتدلست و عجب آنست کی همه پارس
 بسنگ آسیاء این دبه آس کنند و چون ایشانرا غله آس باید کرد بدبهی
 ۲۰ دیگر روند باسیا کردن از بهر آنک آنجا آب روان نیست و چشمه آب
 کوچک دارند چندانک خوردن را باشد و هیچ غله و میوه و دخلی دیگر

(۱) B om. (۲) — (۲) P om. (۳) P دبه. (۴) BP خواره.

(۵) P باحول. (۶) P موشکان. (۷) P بازرنک. (۸) P نازرنک. (۹) BP حومه.

(۱۰) B سیمخت. P سلیمخت. (۱۱) B خالار. (۱۲) P خالار.

آنجا بیشترین سلاح ور باشند و جامع و منبر دارد و مور جرّه هم از اعمال آنست،

غندجان^(۱) بیاری دشت باری^(۲) گویند و شهرکی است هواء آن گرم سیر و آب چاه شور و يك چشمه كوچك است و هیچ آب دیگر ندارد و غله آنجا^(۳) بجنس باشد و جامع و منبر دارد و اهل فضل از آنجا بسیار خیزد و کفشگر و جولاه بسیار بود،

خشت و کارج دو شهرک اند در میان قهستان گرم سیر بغایت و درختان خرما بسیار باشد اما هیچ میوه دیگر نباشد و آب روان دارد اما گرم و ناخوش باشد و غله آنجا بعضی بجنس است و بعضی باریاب و مردم آنجا بیشترین سلاح ور و دزد باشند،

انبوران و باشت قوطا این جایها همه متصل نوبتجان^(۴) است و انبوران^{76b} شهرکی است کی از آنجا چند کس از اهل فضل خاسته اند و هواء آن معتدل است و آب روان دارد، باشت قوطا ناحیتی است در قهستان

سردسیر،

جنید ملغان شهرکی است كوچك و ناحیتی با آن می رود و هواء آن گرم سیر^{۱۰} است و آب روان دارد و میوها باشد و مشبومها و قلعه چند از جمله قلاع^(۵) قلعه^(۶) حصین است معروف و هواء قلعه خنك است چنانك غله نيك دارد و مصنعهاء نيكو باشد از بهر آب و جامع و منبر باشد،

تیرمردان و جویکان، این هر دو جای نواحی است دیههء بزرگ کی هیچ شهر نیست و خزاره^(۷) و دودمان و دیه^(۸) گوز^(۹) از جمله آنست و این نواحی در میان شکستها و نشیب افرازها و خاکین و سنگین بر مثال خرقان

(۱) BP غندجان. (۲) P یاری. (۳) P adds همه in marg.

(۴) P نوبجان. (۵) P om. (۶) B om. (۷) BP خواره. (۸) P دهه.

(۹) BP گوز.

75a بشاور^(۱) بشاپور را چون بتازی نویسند و^(۲) اصل آن بی شاپور^(۳)

است و تخفیف را^(۴) بی^(۵) از آن بیفکنند اند و شاپور نویسند و بناء این

شهر بروزگار قدیم طهبورث کرده بود بوقتی کی در پارس جز اصطر

هیچ شهری نبود و نام آن در آن وقت دین دلا بود و چون ذوالقرنین

بپارس آمد آنرا خراب کرد چنانک پست^(۶) شد پس چون نوبت پادشاهی

بشاپور بن اردشیر رسید آنرا از نو^(۷) بنا کرد و عمارت آن بجای آورد و

نام خویش بر آن نهاده است و هر شهر کی این شاپور کرده است نام

خود بر آن نهاده است چنانک یاد کرده آمدست و این بشاپور^(۸)

شهری است هواء آن گرم سیر است و جهت شمال آن بسته است ازین

جهت بیمارناک و عنف است و آب آن از رودی بزرگ است کی آنرا

رود بشاپور گویند رودی است بزرگ و بحکم آنک برنجزار است آب

آن و خیم باشد و ناگوار اما چندان درختستان میوهاء گوناگون و نخل

خرما و ترنج و نارنج و لیمو^(۹) باشد آنجا کی هیچ قیمت نگیرد و آینده از

آن باز^(۱۰) ندارند و مشهورات چون نیافر و نرگس و بنفشه و یاسمن سخت

بسیار بود و از آنجا ابریشم بسیار خیزد بسبب آنک درخت توت بسیار

باشد و غسل و موم ارزان بود هم آنجا و هم بکازرون و درین سالها از

ظلم ابو سعد خراب شده بود اکنون بفرّ دولت قاهره ثبتها الله عمارت

پذیرد و جامع و منبر دارد و مردم آنجا متمیز باشند،

جرّه بیاری گره گویند شهر کی کوچک است و هواء آن گرم سیر است و

آب آن از رود است کی خود رود گره گویند و منبع این رود از ماصرم

است و ازین شهرک جزر ز^(۱۱) خراجی^(۱۲) و خرما و غله هیچ نخیزد و مردم

تحقیق را B (۴). نیشابور P (۳). P om. (۲). بشاپور P (۱).

نیمو B (۹). نیشاپور P (۸). نوبمی B (۷). بت P (۶). لی P (۵).

حراجی B (۱۲). زر B (۱۱). بار P. تاز B (۱۰).

محکم است در میان بیابان و مردم پیاده‌رو و سلاح‌ور و دزد و خون‌خواره باشند مردی از ایشان کی بره زدن و^(۱) نابکاری رود دو من^(۲) آرد با نان خشک فیت کرده در انبانی کند و در شبانروزی بیست فرسنگ برود و همواره عاصی بودندی از آنچه هیچ لشکر آنجا مقام نتواند کردن الا سه ماه ربیع دیگر بزمستان از بارندگی و بی‌علفی نتواند بودن و^(۱) بتابستان از گرما اما بروزگار دیلم ایشانرا قهر کردند و بطاعت آوردند و ده هزار مرد ازیشان بعهد عضد الدوله در خدمت او بودند بر سهیل سپاهی و مقدم ایشان یکی بود حابی^(۲) نام و بعد از آن عهد دیگر باره عاصی شدند و هیچ کس ایشانرا مالش نتوانست داد مگر انابک چاولی کی آن^(۱) جمله اعمال را مستخلص گردانید بقهر،

746, 10.
col. 2

نجیرم و حورشی^(۵)، نجیرم شهرکی است و حورشی^(۱) دیهلی و جمله از اعمال سیراف است و گرمسیر عظیم است،

هزو و ساویه و دیگر نواحی اعالی است از ساحلیات کی با جزیره قیس رود و بحکم امیر کیش باشد و با گرمسیر زمین کرمان پیوسته است،

جزایر کی باین کوره اردشیر خوره می‌رود، جزیره لار جزیره افزونی ۱۰

جزیره قیس و اصل همه جزایر جزیره قیس است و صفت آن و دیگر P 69b
جزایر در کتاب صفت دریاها کی بنده تألیف کرده است ایراد افتادست و بتکرار حاجت نباید^(۷)،

کوره شاپور خوره، این کوره منسوست بشاپور بن اردشیر بن بابک و P 73b
اصل این کوره بشاپور است و شهرها و اعمال آن^(۸) اینست، ۲۰

(۱) B om. (۲) P دوس for دو من. (۳) P چالی. Hāfız Abrū has جانی. (۴) P از. (۵) P حورشی. (۶) B حوشی. (۷) P نباید. (۸) P adds کوره.

باشد همه انگور و میوه‌های سردسیری باشد و نخچیرگاهی معروفست خصوصاً کوهستان کوبنجان و بدان نزدیکی دریای نمکستان است که هیچ حیوان در آنجا قرار نگیرد و در هر دو جای جامع و منبرست و مردمانش سلاح‌ور و شططی^(۱) باشند،

اعمال سیف، این نواحی است بر کنار دریا همه گرمسیر و بیشترین عرب مقام دارند و آب و هوا آن سخت نا موافق باشد و معروف‌ترین این اعمال^(۲) سیف دو سیف است^(۳) یکی سیف آل ابی زهیر یکی سیف عماره و هیچ جای جامع و منبر نباشد و جز خرما میوه ندارد،

لاغر و کهرجان این نواحی کارزین است و گرمسیرست و هوا و آب ناموافق و درختان خرما و مردمان راه‌زن و درین^(۴) دو جای جامع و منبر نیست،

کران و اعمال ایراهستان، این اعمال ایراهستان و کران^(۵) همه در بیابان است و کران^(۶) از اعمال سیراف است و گرمسیر بغایت چنانکه بتابستان جز مردم آن ولایت آنجا مقام نتوانند کردن از صعوبت گرما و هیچ آب روان نباشد و نه کاریز و همه غلّه ایشان بجنس^(۷) است و جز درخت خرما هیچ میوه ندارد درختستان خرماء ایشان بر روی زمین نباشد که آب نیابد و خشک شود پس باندازه درختان^(۸) خرما گوی^(۹) عظیم هر جای بزمین فرو برده باشند و خرما در آن گوها^(۱۰) نشانده چنانکه جز سر درخت پدید^(۱۱) نباشد تا بزمستان گوها^(۱۲) از آب باران پُر شود و همه ساله درختان^(۱۳) خرما سیراب^(۱۴) باشند و این از نوادرست که گویند کجاست کی درختان خرما در چاه کارند و این ایراهستانست و بهر دیهی حصاری

(۱) P شططی. (۲) — (۲) P om. (۳) B هیچ. (۴) — (۴) P om.

(۵) P بحس. (۶) B درختستان. (۷) P کدوی. (۸) P کودها. (۹) P عظیم.

(۱۰) P پیدا. (۱۱) P در جهان. (۱۲) P سیراف.

درست بغایت خوشی و میوهاء پاکیزه بسیار از همه نوع و آبهاء فراوان و رودهائ روان گوارا و جامع و بیهارستان نیکو ساخته اند و صاحب عادل دار الکتبی ساختست سخت نیکو کی هیچ جایی مانند آن نیست و قلعه سهاره بدان نزدیکی است و مردم فیروزاباد متمیز و بکار آمده باشند و بصلاح موسوم،

صمکان و هیرک، این صمکان شهرکی است خوش و از عجایب دنیا است از بهر آنک در میان این شهر رود می رود و بولی بر آن رود است يك نیمه شهر کی از این جانب رود است بر کوه نهادست و سردسیر است و رز انگور باشد بی اندازه چنانک قیمتی نگیرد و آنرا بعضی عصیر

سازند و بعلاقه کنند و بعضی بدوشاب پزند^(۱) و دیگر بجوشند و بسنگی کنند و سنگی عظیم باشد چنانک یکی را دو یا سه چندان آب بر باید نهادن تا توان خورد و سخت ارزان باشد و دیگر نیسه کی آن جانب رود است گرمسیر است و درختان خرما و ترنج و لیسو^(۲) و مانند این باشد و هیرک دیهی بزرگ است و رباطی محترم آنجا است و در صمکان^(۳) جامع و منبر است و مردم آنجا سلاح ور باشند،

میمند شهرکی است گرمسیر و از همه گونه میوه باشد و انگور از همه بیشتر بود و آب روان دارد و درخت خرما باشد اما آنجا هوا معتدل تر است از دیگر شهر گرمسیری و جامع و منبر دارد،

حتیزیر ناحیتی است همه گرمسیر و درختان خرما و هیچ شهر ندارد و نزدیکی^(۴) ولایت ابراهستانست و مردمانش سلاح ور^(۵) باشند،

سروستان و کوبنجان دو شهرک است میان شیراز و پسا و هواء آن همچون هواء شیراز است و آب روان دارد و باغها کمتر دارد اما آنچه

نزدیک P (۴). ضمان P. صمان B (۳). نیمو B (۲). برند P (۱).
صلاح ور P (۵).

کارکنان^(۱) تا چنان شد کی پاره ماند تا سولاخ^(۲) شود پس اردشیر
 آنجا حاضر شد و حکیم برازه اورا گفت اگر تمام سولاخ کنم آب زور
 آورد و مرا و آنانرا کی با من کار می کنند^(۳) ببرد و زنبیلی عظیم از
 چرم فرمود کردن و برازه^(۴) مهندس^(۵) با کارکنی چند در آنجا نشست^(۶)
 و بدان زنجیرها چنان محکم عظیم بیست و خلائقی را ترتیب کرد تا
 چون سولاخ^(۷) شود آن زنبیل را زود بر کشند^(۸) ایشان شکنها^(۹) کار
 نشستند تا آن پاره کی مانده بود سولاخ^(۱۰) شد و آب نیرو کرد و زنبیل
 با حکیم و با آن جماعت در کشید و چندانک از بالا مردم قوت کردند
 فایده نداشت و آب چنان زور آورد کی آن زنجیرها بگست^(۱۱) و باقی
 آن زنجیرها بر آن کوه هنوز ماندست و چون از آنجا بیفتاد شهر^(۱۲)
 فیروزآباد کی اکنون هست بنا کرد و شکل آن مدورست چنانک دایره
 پرگار باشد و در میان شهر آنجا کی مثلا نقطه پرگار باشد دگه
 انباشته بر آورده است و نام آن ایران گرده و عرب آنرا طربال گویند
 و بر سر آن دگه سایها ساخته و در میان گاه^(۱۳) آن گنبدی عظیم
 بر آورده و آنرا گنبد کیرمان گویند و طول چهار دیوار این گنبد تا زیر
 قبه آن هفتاد و پنج گز است و این دیوارها از سنگ خارا بر آورده
 است و پس قبه عظیم از آجر بر سر آن نهاده و آب از يك فرسنگ از
 سر کوه رانده و بنواره برین سر بالا آورده و دو غدیر است یکی بوم
 پیر گویند و دیگر بوم جوان و بر هر غدیری آتش گاهی کرده است و
 شهری است سخت خوش و تاشا گاد و ننجیر بسیار و هواء آن معتدلست و

P 70a
71b,
col. 272a,
col. 2

(۱) P adds او. (۲) P سوراخ. (۳) P has اند instead of
 کند. (۴) B بیزان. (۵) B مهندس را. (۶) B om.
 (۷) P سوراخ. (۸) B کشید. (۹) P شکنهای. The text is corrupt
 here. (۱۰) B بگشت. (۱۱) B شهر. (۱۲) B میاه گاه. P مباحا.
 The reading in the text is due to Mr Le Strange.

(۱) و بصره (۱) اوگندند (۲) و بر راه (۳) سیراف جز چرم (۴) و زرافه (۵) و اسبابی کی پارسیانرا بکار آید نیاوردند و ازین سبب خراب شد و جامع و منبر دارد و نواحی و اعمال بسیار دارد اما گرم سیر عظیم است و هیچ آب نیست و آب باران خورند الا دوسه چشمه کی هست،

رم (۱) زوان و داذین و دوآن چند نواحی است از اعمال اردشیر خوره و همه گرمسیرست و بعضی کی قهستانست معتدل است و غله بوم و میان کازرون و نوبتجانست،

فیروزاباد بقدم جور گفتندی گل جوری بدانجا منسوبست و بروزگار
70a, col. 2, l. 11 P 69b, l. 2 (۲) کبانیان این شهری بزرگ بود و حصاری عظیم داشت پس چون ذا

القرنین بیارس آمد چندانک کوشید آنرا نتوانست سندن و رودی است ۱۰

آنجا رود بُرازه (۸) گویند بر بلندی است چنانک از سر کوه می آید اسکندر
70b, col. 2 آن رودرا بگردانید و در شهر افگند و لشکر بنشانند تا نگاه میداشتند و

بحکم آنک فیروزاباد در میان اخره نهاده است کی پیرامن آن کوهی گرد برگرد در آمدست چنانک بهر راه کی در آنجا روند بضرورت گریوه

بباید بریدن ازین آب آن شهر غرق شد و آن اخره پر آب بیستاد ۱۰
هیچون دریایی و آب را هیچ منفذ نبود و روزگارا در کشید و آن

همچنان می افزود تا اردشیر بن بابک بیامد و جهان بگرفت و آنجا آمد و مهندسان و حکمرا جمع آورد تا تدبیر گشادن آن آب کند و مهندسی

سخت استاد بود نام او بُرازه تقدیر کرد کی نشیب آن آب بکدام جانب (۹)
تواند بودن و پس زنجیرها قوی سخت (۱۰) بساخت و میخها آهنین هر یکی ۲۰

چند ستونی در آن کوه سخت کرد و کوهرا سولاخ (۱۱) می کردند هم او و هم
71a, col. 2

حرم P (۴). بر راه P (۳). افگندند P (۲). P om. (۱) — (۱)

زمر B (۶). جرمر زرافه. Háfız Abrú has. زرباف. Read, perhaps, (۵)

P om. (۱۰). جوانب P (۹). برارن P. B uncertain. (۸). ذو P (۷)

سوراخ P (۱۱)

باران هیچ آبی دیگر نبود و مصنعه کرده اند کی مردم آب از آن خوردند و هر گاه باران در اوّل زمستان بارد در^(۱) آذر ماه و دی ماه آن سال دخل عظیم باشد و نعمت بسیار پس اگر درین دو ماه باران نیاید و دیگر ماهها پس از آن بسیار باران آید هیچ فایده ندارد و دخل بزیران شود.

سیراف و نواحی آن، سیراف در قدیم شهری بزرگ بودست و آبادان 74a و پُر نعمت و مشرع بوزیها^(۲) و کشتیها و بعهد خلفاء گذشته رضوان الله علیهم در وجه خزانه بودی بسبب آنک عطر و طیب از کافور و عود و سندل و مانند آن دخل آن بودی و مالی بسیار^(۳) از آنجا خاستی و تا ۱۰ آخر روزگار دیلم هم برین جملت بود بعد از آن پدران امیر کیش مستولی شدند و جزیره قیس و دیگر جزایر بدست گرفتند و آن دخل کی سیراف را می بود بریده گشت و بدست ایشان افتاد و رکن الدوله خمارنگین قوت رای و تدبیر آن نداشت کی تلافی این حال کند و با این همه يك دو بار بسیراف رفت تا کشتیها جنگی سازد و جزیره قیس و دیگر جزایر ۱۰ بگیرد و هر بار امیر کیش او را تحفه فرستادی و کسان او را رشوتها دادی تا او را باز گردانیدندی و بعاقبت چنان شد کی یکی بود از جمله خانان^(۴) نام او ابو القاسم و سیراف نیز بدست گرفت و بهر دو سه سال کی 74b لشکری را آنجا فرستادی و رنجها کشیدندی از وی^(۵) چیزی نتوانستندی P 71b شدن و چون حال آنجا برین^(۶) گونه بود و هیچ بازرگانی^(۷) بسیراف ۲۰ کشتی نیارست آورد از بهر ایمنی راه بکرمان^(۸) یا مهربان یا دورق^(۹)

(۱) B دار. P در. (۲) BP بوزیها. *Būzī* or *būzī* is a kind of boat.

بودی از وی B (۵) P حنان. B (۴) حنان. و بسیار B (۳)

و بودی که بر ایشان هیچ دست نیافتندی چون الخ Hāfīz Abrū has :

دورق P (۹) با کرمان B (۸) بازرکاری B (۷) بدین P (۶)

خَلدما^(۱) الله آن راه و غیر آن ایمن است و کس را زهره نیست کی
فسادی کند،

بوشکانات نواحی است همه گرم سیر و درختستان خرما و دشت گاه
شبانکارگان مسعودی است و هیچ شهری نیست بوشکان و شنانان^(۲) از آن
اعمال است،

موهو و هجیان و^(۳) کبرین^(۴) جمله نواحی گرم سیر است مجاور ابراهستان
P 70b, l. 8 73a
و سیف و دربا و هوا و آب گرم و ناخوش است و درختستان خرما
بسیار و هیچ جای جامع و منبر^(۵) نباشد،

کارزین و قیر^(۶) و^(۷) ابرز، کارزین شهرکی نیکو بودست و از بسیاری
ظلم خراب شدست و قیر^(۸) و ابرز دو شهرک است کی با کارزین رود
۱۰ همه گرمسیرست و آب آن از رود نکان خورد و درختستان خرما است
و بکارزین قلعه محکم است و آب دزدکی^(۹) کرده اند کی از رود نکان
آب بقلعه می برند و هرم و کاریان ازین اعمال است،

توج قدیم شهرکی بزرگ بودست مقام عرب را شاید کی گرمسیر عظیم
است و در بیابان افتاده است و اکنون خود خرابست و از آن عرب کی
۱۰ قدیم بودند کس نماند پس عضد الدوله قومی را از عرب شام بیاورد و
آنها بنشانند و اکنون این قدر عرب کی مانده اند از نژاد ایشان اند و آب
P 71a 73b
روان نباشد و جامع و منبر هست،

ماندستان بیابانی است سی فرسنگ در سی فرسنگ و در آن دیهها و
نواحی است مانند ابراهستان و بر ساحل دریا افتاده است و ربی دارد
۲۰ چنانک از يك من تخم هزار من دخل باشد و همه بخس^(۱۰) است و جز آب

کبرین P (۴). شنانا P (۲). خلد BP (۱).
فیروز P. فیروز B (۸). P om. (۷). فیروز BP (۶). منبر بز B (۵).
Mr Le Strange translates this by "a syphon tube," but the word is
probably corrupt. (۹)
P (۱۰) بحس.

الکتب نیکو هست و آن قدر کی آبادان ماندست از حرمت خاندان این قاضی پارس و تیمارداشت او بودست کی بجهد خویش می کوشید از آن^(۱) درویشان و رعیت^(۲) هوی کرد،

کوار شهرکی است سخت خوش خرم و نواحی بسیار دارد و درختستانی عظیم است چنانک میوهارا قیمتی نباشد و همه میوها آنجا بغایت نیکو است خاصه انار کی مانند انار طهرانی است و آبی نیکو و بادام بسیار و بیشترین حواصیح شیراز و آن حدود از آنجا آورند^(۳) و غله بسیار خیزد و کرباس و حصیر و هواء آن سرد و معتدل است و آب آنجا از رود شکان^(۴) است و در آن حدود نخچیر بسیار باشد و جامع و منبر دارد و مردم آنجا جلف و کثیف طبع باشند،

خبر شهوی است بزرگتر از کوار هواء آن معتدل و درست است چنانک از آن لطیف تر در آن طرف^(۵) هوا نیست و آبی خوش گوار و هر میوه کی در سردسیر و گرم سیر باشد^(۶) مانند پسا^(۷) آنجا یابند و ترنج و شمامه و لیسو^(۸) و دیگر شہومات بسیار یابند و غله بوم^(۹) است و قلعه است آنجا سخت محکم اما اتابک آنرا خراب کردست و جامع و منبر دارد و مردم آنجا متمیزتر باشد از آن کوار و نخچیر گاه است هم کوهی و هم دشتی،

خنیققان^(۱۰) دیهی بزرگ است و بر سر راه فیروزآباد است و آنرا بهارس خنایگان خوانند و از آنجا تا فیروزآباد سخت راه دشوار است همه تنگها و کوهستان درشت و لگام گیرها است و آن راه مخوف باشد از پیاده دزد و هواء آن سردسیر است معتدل و منبع رود بُرازه کی رود فیروزآباد است از آنجا است و مردم آنجا کوهی طبع باشد اما درین ایام هابون

(۱) The words from از آن seem to require correction. (۲) رعیت B.

(۳) BP آورد. (۴) P شکان. (۵) اطراف P. (۶) —(۷) P om.

(۷) نیمود B. (۸) و بوم B. (۹) BP خنیققان.

فنا^(۱) خسرو اکنون مزرعتی است کی عبرت آن دو بیست و پنج دینار است و موجود دخلش هانا صد و بیست^(۲) دینار بیشتر نباشد و دیگرها همه برین قیاس است و هوا شیراز سردسیری معتدل است مانند اصفهان و آب بعضی از رود است و بعضی از کاریزها و میوها سخت نیکو باشد^{71a} از همه انواع و مردم آنجا متقی^(۳) و جوانمرد باشند و عضد الدوله آنجا سرایی ساخت و چند باغ سخت نیکو و ابو غانم پسر عمید الدوله چون بر قلعه پهنندز بود خراب کرد و چوب و آهن آن برداشت و بقلعه برد و شیراز بابتدا دیوار محکم نداشت اما چون ابتداء ظهور این دولت قاهره ثبتها الله بود باکالیجار بترسید و سوری استوار گرد بر گرد شهر در کشید و اکنون آثار آن ماندست و چون میان قاوورد و فضلویه^(۴) باخر دولت دیلم خصومت قایم گشت غارتها متواتر بر شیراز و اعمال آن همی رفت تا خراب شد و بعهد کریم جلالی^(۵) سقاها الله^(۵) رکن الدوله داشت و تدبیر کارها ندانستی کردن اما با این همه امنی بود و عمارتی^(۶) میکردند باز بروزگار فتور در سالی دو بار تاختن شبانکاره بودی از^{71b} P 68a يك جانب و تاختن ترك و تركان از دیگر جانب و آنچه یافتندی بغارت بردندی و بر سری مردم را مصادره کردندی تا یکباری مستأصل شدند اکنون امید چنانست کی بفر دولت قاهره ادامها^(۷) الله جبر همه باشد^(۸) و شهری است کی چون آبادان گردد هیچ نظیر^(۹) ندارد و جامع شیراز جایی فاضل است و بیهارستان عضدی هست اما بخلل شده است و دار

(۱) P قبا. (۲) P om. B بس. (۳) P شقی. The reading of B is uncertain. For the piety of the Shirázis cf. *Nuzhat*, 115, 14 foll. Ḥamdu'lláh's description of the town as مكنن اشقيا refers to his own time, more than two centuries after the composition of the *Fárs-náma*, and is introduced by way of contrasting the present character of the inhabitants with their past reputation. (۴) B فضلو. (۵) P om. (۶) P عمارت. (۷) BP ادام. (۸) P بشد. (۹) BP نظر.

میشکانات ناحیتی از نیریز و سبیل آن سبیل نیریز است در همه احوال و بروایتی چنانست کی خیره و نیریز هم از کوره دارابجرد است،

جویم ابی احمد از جمله ایراهستانست اما با این کوره رود و حومه^(۱) است از آن نواحی و گرم سیرست و آب کاریز و چاه باشد و از آنجا خرما و کرباس و غله خیزد و قلعه است آنجا قلعه سمیران گویند و جامع و منبر هست^(۲) آنجا^(۳) و مردم آن جمله ایراهستان سلاح ور باشند و پیاده رو و دزد و راه زن^(۴)،

70a,
col. 2

کوره اردشیر خوره، این کوره اردشیر خوره منسوبست باردشیر بن بابک و مبدأ بعمارت فیروزآباد کردست چنانک شرح داده آید و شهرها ۱۰ و اعمال این کوره اینست،

شیراز و اعمال آن، در روزگار ملوک فرس شیراز ناحیتی بود و حصاری چند بر زمین و بابتداء اسلام همچنان بود تا روزگار عبد الملک بن مروان کی حجاج بن یوسف مدبر کار او بود و برادر خویش محمد بن یوسف را بنیابت خویش بیارس فرستاد و اورا والی آن ولایت گردانید و محمد بن یوسف بناء شیراز اوگند و بسط شیراز چند اصفهان است و میگویند کی بهزار گام شیراز مهتر^(۵) بودست اما اکنون همه ویران است الا محلتی چند دیگر هیچ نماندست و بعهد دیلم چنان بود از آبادانی کی جای سپاهیان در شهر نماند پس عضد الدوله بیرون از شهر جایی ساخت و آنرا گرد فنا^(۶) خسرو نام نهاد و بازاری نیکو در میان ایشان بساخت چنان کی ارتفاع آن از طیارات و غیر آن شانزده هزار دینار بود بدیوان عضدی می رسید و پس چنان خراب شد کی این گرد

۱۰ 70b

(۱) جومه BP. (۲) دارد P. (۳) P om. (۴) P proceeds :

قبا P (۶). بهتر P (۵). سیم از ان کورتها کوره اردشیر خوره است

68b/ col. 2, l. 14 حسو و دراکان و مصّ و رستاق الرستاق، این جمله از نواحی دارا بجرد است و هوا آن گرم سیر است و درختان خرما باشد و آب روان و دیگر میوها باشد و تنگ رنه^(۱) اندرین نواحی است و در میان تنگ قلعه محکم است و ابراهیم بن ما داشت اکنون مردم کرمان دارند،

69a/ col. 2 ایج و فستجان، این ایگ بروزگار متقدم دیهی بود و حسویه آنرا بشهری^(۲) کردست هوا آن معتدل است اما آب نا گوار دارد و میوه P 67a بسیار باشد خاصه انگور و جامع و منبر دارد^(۳) ویشکان شهرکی است مختل و هوا و آب درست دارد اما آبش اندک است،

اصطهبان شهرکی است پر درخت و از هر نوع میوها باشد و آب روان دارد و قلعه است آنجا سخت محکم و بدست حسویه است، ۱۰

69b/ col. 2 جهرم شهرکی است نه بزرگ و نه کوچک و غله بوم است و پنبه بسیار خیزد و برد و کریاس آرند از آنجا و زیلوهاء جهرمی بافند و هوا آنجا گرم سیرست و آب روان و کاریز دارد و قلعه است آنجا [خرشه]^(۴) گویند و استوار است، [و آن مرد]^(۵) کی این قلعه بدو منسوبست^(۵)

۱۰ بکی بودست از عرب بعهد حجاج کی آنرا بساخت و [فضلوئه]^(۶) شبانکاره^(۷) درین قلعه عاصی شده بود کی نظام الملک او را حصار داد و بزیر آورد و اکنون آبادانست،^(۸) چون پارس^(۹) رحمة الله علیهم بود^(۱۰) این جهرم در جمله مواجب ولی عهد نهاده بودند چنانک هر کی ولی عهد شدی جهرم او را بودی،

(۳) B om. (۲) P شهری. (۱) تنک و رینه P. تنک و رینه B (۱)

(۴) BP om. See under خرشه. (۵) P om. (۶) B om. (۷) BP om. (۸) P با سفلیکان (۹) P om. (۱۰) Blank in B. Háfiz Abrú has

و در روزگار ملوک فارس جهرم در جمله مواجب ولی عهد نهاده بودند چنانک هر کی ولی عهد شدی جهرم او را بودی،

P 66b بسرحد کرمانست و هوا آن گرم سیرست چنانک بیشترین خرما و
دوشاب آن جانب ازین دو جای خیزد و دخل همه از خرما و غله باشد
(^۱) نیکو بافند آنجا بدست^(۱) و بهر دو جای جامع و منبرست و کاس و
فرعان^(۲) از آن اعمال است،

۹. پسا، بهمن پدر دارا بنا کردست و شهری است بزرگ چنانک بسط آن
69b چند اصفهان باشد اما مختل است و بیشترین ویران و اعمال و نواحی
بسیار دارد و آبها آن جمله از کاریزهاست و هیچ چشمه و آبی
دیگر نیست و هوا آن معتدلست و درست و جایی سخت خرم و نیکوست
و میوها کی در گرم سیرها و سردسیرها باشد جمله آنجا موجودست چنانک
۱۰. در هر باغی درخت گوز و ترنج و نارنج و انگور و انجیر و مانند این از
میوهاء سردسیری و گرمسیری بهم باشد بسیار و مثل آن جایی دیگر
نیست و قلعه^(۳) دارد محکم و شبانکاره خراب کرده بود باز اتابک چاولی
آبادان کرد^(۴) و کرم و رونیز از اعمال پسا است^(۴)،

کرم و رونیز دو شهرک است در راه پسا هوا آن معتدلست و آب
۱۰. روان و جامع و منبر باشد^(۵) و غله و میوه و بعهده اتابکی چون حادثه
پرگ افتاد^(۶) مگر ایشان بی ادبی کردند پس بغارت داد و خراب شد،
شق رودبال و شق میشانان از اعمال پسا است و گرم سیرست و غله
بوم است و آب کاریز باشد و همه دیهها و ضیاع است هیچ شهر
نیست و مانند این نواحی بسیارست کی ذکر آن یاد کرده نیامده است
۲. تا دراز نشود^(۷) کی همچون دیگرها است،

(۱)—(۱) P om. There is a space left blank in B after بافند. Probably we should read آب روان آنجا بدست. (۲) Mr Le Strange, who supposed the reading of the MSS. to be فرعون و کاس، read کاس فرعون (Trans., p. 312). I take کاس and فرعان as place-names, though apparently neither is mentioned elsewhere in connexion with Fārs. (۳) B om. (۴)—(۴) P om. (۵) P دارد. (۶) اتفاق افتاد. (۷)—(۷) P om.

و آبها روان خوش دارد و جامع و منبر است آنجا و آبادانست و آش و طور از حدود و نواحی بیضا است،

آباده شهرکی است با قلعه استوار و هوا معتدل دارد و آب آن از فیض رود کُر است و نزدیک آن دریاکی^(۱) است و انگور بسیار خیزد و نزدیک^(۲) ولایت حسوبه است و آبادانست،

خرمه شهرکی است خوش و هوا معتدل و آب روان و میوه و غله بسیار و قلعه است آنجا بر کوه سخت استوار معروف بقلعه خرّمه و^(۳) جامع و منبرست،

دیه^(۴) مورد و رادان دودیه است بنزدیک بوان و هوا آن سردسیر است و بدین^(۵) دیه مورد بسیار باشد^(۶)،

کوره دارابجرد، این کوره منسوبست بداراء بزرگ پسر بهمن ابن اسفندیار^(۷)،

دارابجرد، دارا بن بهمن بنا کردست شهری^(۸) مدور چنانک پیرگار کرده اند و حصار محکم در میان شهر و خندق کی بآب معین برده اند و چهار دروازه بدین حصار است و اکنون شهر خرابست و هیچ نماندست 69a ۱۰ جز این دیوار و خندق و هوا آن گرم سیرست و درخت خرما باشد و آب روان بدست و مومیایی از آنجا خیزد از کوهی قطره قطره می چکد و کانی است کی از هفت رنگ نلک^(۹) از آنجا خیزد، پُرگ و تارم دو شهرک اند پُرگ بزرگترست و قلعه دارد محکم و هر دو

(۱) P دریا. (۲) B نزدیک. (۳) P adds در آنجا. (۴) P om.

دویم از ان کورتها. Here P proceeds: خیزد. (۵) P ازین. (۶) P adds

کورت دارابجرد است و این کوره منسوبست الخ (۷) P adds

شهریست. (۸) P شرح ان اینست. (۹) B نلک. P om.

۶۸a کی در آنجا صد مرد باشند و رود گرهم در میان مرودشت می آید و منبع آن از کلار است و در دریا بختگان^(۱) افتد و صفت آن بجای خویش کرده آید کوه نفشت کی کتاب زند کی زردشت آورد آنجا نهاده بود هم بنزدیک اصطخر است،

۶۸a, col. ۱ راجرد ناحیتی است بر کنار رود [کر]^(۲) و بندی بر آب این رود کرده بودند از قدیم باز کی آب این ناحیت میداد و بروزگار فتور خراب شده بود و ناحیت راجرد مختل گشته اکنون اتابک چاولی آن بند را عمارت کرد و ناحیت آبادان شد و آنرا فخرستان نام نهاد و هوا این ناحیت سردسیر معتدلست و غله بوم است و ربیعی عظیم دارد و میوه
۱۰ نباشد،

قطره شهرکی است هوا معتدل دارد و آب روان و غله و میوه نیز باشد و در دست‌گاه حسویه است و معدن آهن است و آبادانست، 68b, col. ۱

خیره و نیریز دو شهرک است و نیریز قلعه دارد و از آنجا انگور^(۳) بسیار خیزد و بیشترین انگور آنجا کشش باشد و هوا معتدل دارد و آب روان و بهر دو جای جامع و منبر باشد و آبادانست نزدیک ولایت حسویه و بخیره قلعه است بر کوه سخت محکم،

کربال بالابین و زیرین سه بند بر رود گر کرده اند و بر آن نواحی ساخته بعضی سردسیر و بعضی گرم‌سیر و غله بوم است، P 66a

۶۸a, col. 2 بیضا شهرکی است کوچک اما نیکوست و تربته آن سپید است و از این جهت آنرا بیضا گویند و مرغزاری است بر در بیضا طول آن ده فرسنگ در عرض ده فرسنگ چنانک مانند ندارد در آن ولایت و نواحی بسیار دارد و میوهها نیکو باشد از هر نوع و هوای آن سردسیر معتدلست

(۱) بحکان. P بحکان. (۲) BP om. (۳) B om.

بر سر این همه ستونها بناها کرده بودست و اثر آن بناها نماندست اما
 کوده‌ها گل بر جای است و مردم روند و آن گل کنند و شویند و در
 میان آن توتیاء هندی یا بند کی داروی چشم را شاید و کس نداند کی آن
 چگونه در میان گل آمیخته شدست و هر کجا صورت جمشید بکنده گری
 کرده اند مردی بودست قوی کشیده ریش و نیکو روی و جعد موی
 و در بعضی جایها^(۱) صورت او کردست و^(۲) چنانست کی روی در
 آفتاب دارد و بیک دست عصایی گرفتست و بیک دست مجمره دارد
 و بخور می سوزد و آفتاب را می پرسند^(۳) و بر بعضی جایها^(۴) صورت او
 کرده است کی بدست چپ گردن شیری یا^(۵) سرگوری یا^(۶) سرون^(۷)
 کرکدنی بدست گرفتست و بدست راست خنجری کشیده و در اشکم
 آن شیر یا کرکدن زده و در آن کوه گرماوه کندست در سنگ خارا
 با حوضها و پیوسته گرم باشد و آبی گرم از دیوار و سقف آن می زاید
 و این دلیست بر آنک چشمه گاه گوگرد بودست و بر سر کوه دخبهاء
 عظیم کردست و عوام آنرا زندان باد می خوانند و این ناحیت مرودشت
 بعضی در میان اصطخر محتهاء شهر بودست و بیشترین بستانهاء سرای^{۱۰}
 جمشید بودست و رود پرواب رودی است معروف کی باصطخر و
 مرودشت آید آبی خوش گوارست و هوا اصطخر سردسیرست معتدل P 65b
 مانند هوا اصفهان و این اصطخر بابتداء اسلام چون بگشادند بیک دو
 بار غدر کردند و پس قتل عظیم رفت چنانک شرح داده آمدست باؤل
 کتاب و خراب شد و بعد از آن باخر عهد با کالیجار وزیر بود و با^{۲۰}
 یکی خلافتی داشت و بستیزه آنکس برفت و امیر قتلش با لشکری
 باورد^(۷) و باقی اصطخر بکنند و بغارتیدند و اکنون اصطخر دیهکی است

بوستید. P بوستند B (۳) P om. (۲) که P adds (۱)
 P om. سرون کوری B (۶) (۵) — (۵) B om. (۵) که P adds (۴)
 برفت P (۷)

بلوك^(۱) آن از حد حفرک تا آخر راجرد بود مسافت چهار فرسنگ در عرض ده فرسنگ و سه قلعه^(۲) یکی قلعه اصطرخ دوم قلعه شکسته سوم قلعه شکنوان در میان شهر نهاده بود^(۳) و آنرا سه گنبدان گفتندی و سرایی کرد آنجا در پایان^(۴) کوهی کی در همه جهان مانند آن نبودست و صفت این سرای آنست کی در پایان^(۴) کوه دگه ساخته است از سنگ خارا سیاه رنگ و این دگه چهار سو است یک جانب در کوه پیوسته است و سه جانب در صحراست و ارتفاع این دگه مقدار سی گز هانا باشد *stair case* و از پیش روی^(۵) دو نردبان بر آن ساختست کی سواران آسان بر آن^(۶) روند و بر سر آن دگه ستونها از سنگ خارا سپید بخرط کرده ۱۰ چنانک از چوب مانند آن بکنده گری و نقاشی نتوان کرد و سخت بلند است آن ستونها ستونی^(۷) بر شکل دیگر و نقش^(۸) دیگر و از جمله آن دو ستون کی در پیش درگاه بودست مربع است و از سنگی سپید *marble* کردست مانند رخام و در همه پارس از آن سنگ هیچ جای نیست و کس نداند کی از کجا آورده اند و جراحت را نیک باشد چنانک پارهاء ۱۰ آن یر میدارند و چون کسی را زخمی آید آنرا بسوهان بزنند و بر جراحت کنند در حال ببندد و عجب در آنست تا آن سنگ را چگونه از *P 65a* جای توان آورد کی هر ستونی را فزون از سی گز گرد بر گرد است در طول چهل گز زیادت چنانک از دو پاره یا سه پاره سنگ در هم ساخته و پس بصورت براق بر آورده صورت براق چنین کردست^(۹) کی رویش ۲۰ بروه آدمیان ماند با ریش و جعد و تاج بر سر نهاده و اندام و چهار دست و پای او همچنان گاو و دنبال او همچون دنب گاو و پس *67b*

نهاده بود. P om. (۳) ساخت. P adds (۲) . ملوک BP (۱)

و ستونی P (۷) . توان P (۶) . و راهیش بروی P (۵) — (۵) . بیابان P (۴)

بر آورده است P (۹) . نقشی BP (۸)

مانند آن شیران نباشد بشرزه ^(۱) و چیرگی ^(۱) و هواء آن سردسیر است
باعتدال و آب از رود است آبی خوشگوار و حومه ^(۲) آن [تیر ما بجان] ^(۳)
است و بیشترین دیهه‌ها آن خرابست،

کمه و فاروق و سیرا ^(۴) شهرکی است و دیهه‌ها بزرگ و نواحی و هواء
آن سردسیرست معتدل و آب‌ها روان خوش دارد و میوها باشد از هر
نوعی و نچیرگاه است و همه آبادانست و بجمومه ^(۵) آن جامع و منبر
است ^(۶)،

صاهه و هراه دو شهرک اند هواء آن معتدل است آب روان اندکست
و از صاهه آهن و پولاد ^(۷) خیزد و تیغها کنند و شمشیرها چاهکی
خوانند و هر دو آبادانست و جامع و منبر دارد،

بوآن و مروست ^(۸)، بوآن شهرکی است با جامع و منبر و مروست با
آن رود و میوه بوم است چنانک درختان آن مانند بیشه است و باعمال
کرمان نزدیک است و هواء آن معتدلست و آب‌ها روان دارد و
آبادانست،

ابرج دیهه بزرگ است در پایان ^(۹) کوهی افتاده و این کوه پناه
ایشانست و سراسر خانها در آن کوه کنده اند و آبی از سر کوه در
می افتد بسیار و آب آن ناحیت از آنست،

اصطخر و مرودشت، اصطخر در ایام ملوک فرس دار الملک ایشان
بودست و باآغاز گیومرث چیزی بنا کرده بود و هر پادشاه کمی می
نشست برآن زیادتی میکرد و طههورث بر خصوص بسیار عارت آن کرد
و چون پادشاهی جهان بجهشید رسید آنرا بشهری عظیم کرد چنانک

(۱)—(۱) P om. (۲) BP جومه. (۳) Supplied from Háfiz Abrú.

(۴) P seems to read لسیرا. See *Trans.*, p. 24, note 4. (۵) P om.

بیبابان (۶) P مرودشت (۷) B بولا (۸) P دارد (۹) P بجمومه آن

۶۵a, col. 2
 ابرقویه ابرقویه شهرکی کوچک است و نواحی دراز و هوا آن معتدلست
 و یاره از هوا یزد خنک تر باشد^(۱) و آب آن هم آب روان باشد^(۱) و هم آب
 کاریز و غله بوم است و میوه بسیار باشد و جایی خوش است و هوا
 و آب درست^(۲) و هیچ جنسی دیگر از آنجا نخیزد و آبادانست و جامع و
 منبر دارد،

۶۵b, col. 2
 اقلید شهرکی کوچک است و حصاری دارد و جامع و منبر دارد و هوا
 آن در سردسیر معتدل است و درست و آب آن خوش است و روان
 و میوه باشد از هر نوعی و غله بوم است و از آنجا جنسی دیگر نخیزد و
 آبادانست،

۱۰ P 64a
 سمرق و ارجان^(۳) شهرکی کوچک است و ناحیتی است و همه احوال آن
 همچنان اقلید است اما زردآلو است آنجا کی در همه جهان مانند آن
 نباشد بشیرینی و نیکویی و زردآلو کشته از آنجا بهمه جایی برند و
 آبادانست،

۱۰
 ۶۶a, col. 2
 رون^(۴) بزرگ و کوچک مرغزاری است طول آن شانزده فرسنگ در
 عرض دو فرسنگ و ناحیتی است درین مرغزار اقطاعی و ملکی و حومه^(۵)
 آن باغ است^(۶) و سردسیر است و آب بدو^(۷) رود از چشمها است و
 هیچ میوه نباشد^(۸) و جز غله نباشد^(۹) و از آنجا تا بگریوه مابین
 بگذرند^(۱۰) راه مخوف^(۱۱) باشد از پیاده دزد بیشترین دیهههه آن
 مختل^(۱۲) است،

۲۰
 کامفیروز ناحیتی است برکنار [رود کُر]^(۱۳) و بیشه عظیم است همه
 درختان بلوط و زعرور و بید و معدن شیران است چنانک هیچ جای

(۱) P om. (۱) P om. (۲) P adds دارد. (۳) P ارجان. (۴) P روان.
 (۵) B جومه. (۶) The following words are illegible in B. (۷) P om.
 (۸) P ندارد. (۹) P om. (۱۰) P بگریوه بگذرند مابین. (۱۱) P مجوف.
 (۱۲) BP محل, but cf. p. ۱۲۸, l. ۷. (۱۳) Supplied from Háfiz Abrú.

آبادانست و دبه گوز^(۱) و آباده و شورستان و بسیار دیهها دیگر ازین ناحیت است،

66a, col. ۱ کورد و کلار^(۲)، کورد شهرکی است و کلار^(۳) دیهی بزرگ و ناحیتی با آن می رود و جمله غله بوم است و هواء آن سردسیر است بغایت و آبها روانست و منبع رود کراز آنجا است و آبادانست،

P 63b اسفیدان و قهستان هم مانند کوردست سردسیر است سخت و آنجا شکفتی است محکم در کوه،

یزد خواست و دبه گوز^(۴) و شورستان و آباده و دیهها کی بر آن صوبست همه سردسیر است و غله بوم^(۵) و هیچ میوه نباشد و آب روان و چشمه باشد الا شورستان کی آب شور بود،

66b, col. ۱ خبرز و سروات، شهرکی است و نواحی بسیار دارد بان و حومه^(۶) آن است^(۷) و هواء آن سردسیرست معتدل و آبها آن روانست و چشمهاست و میوه بسیار باشد از هر نوعی و آبادانست و حومه^(۸) آن جامع و منبر دارد،

۱۰ خبرک و قالی، خبرک دیهی بزرگ است و قالی مرغزاری است و هواء آن سردسیر خوش است و نخیچیرگاه است و آب آن رود آبی خوش گوار و آبادانست و دبه خوار هم آنجاست و آب و هواء آن همچنانست و قلعه^(۹) دارد معروف بقلعه خوار،

مایین^(۱۰) شهرکی است در میان کوهستان افتاده. در زیر گریوه و سر راهست و سردسیر است و آب روان خوش دارد و غله و میوه خیزد نه بسیار و مردم آنجا بیشتر دزد باشند^(۱۱) و عوان^(۱۲)،

و بوم B (۴) کور P (۳) کلارد P (۲) کور P (۱)

کی B (۷) The text appears to be corrupt here. (۶) جومه BP (۵)

و عوان P om. (۱۰) باشد B (۹) نائین P (۸)

کوره جمله پنجاه فرسنگ طول است در پنجاه فرسنگ عرض و حدّ این کوره از یزد تا هزار درخت^(۱) در طول و از قهستان تا نیریز در عرض و شهرها این کوره اینست^(۲)،

یزد و اعمال آن چون میبد و نایین^(۳) و کثه^(۴) و فهرج و غیر آن جمله از پارس است و ابتداء حدّ کوره اصطخر است و آب آن همه از کاریزها باشد و هواء آن معتدل است اما بحکم آنک بر کنار بیابان است میل بگرمی دارد و میوها از همه انواع باشد اما هیچ بیشتر از انار نیست و انار میبد^(۵) نیکوتر است و بنهرج خریزها بود نیکو و شیرین و بزرگ [و هندویانه بدان مرتبه که دو از آن]^(۶) خربزه بر چهار پایی نهند و از آن ناحیت ابریشم خیزد از آنج درخت توت بسیار باشد و جامه‌ها دیبا و مُسطی^(۷) و فرخ^(۸) و مانند این نیکو کنند از آنج همه گوسپندان ایشان بز باشند و پوست آن قوی بود و مردم آن ولایت همه اهل سنت و جماعت اند و سخت پارسا و سدید باشند و نقد ایشان زر امیری گویند کی سه دینار از آن دیناری^(۹) سرخ ارزد، آورد^(۱۰) بزرگ و کوچک، مرغزاری است طول آن سی فرسنگ در عرض سه فرسنگ و ناحیتی است درین مرغزار همه دیبها ملکی و خراجی^(۱۱) بقطع گذارند و حومه آن نواحی بجه است و هوای آن سردسیرست بغایت چنانک درخت و باغ نباشد و در صحرا و کوه همه چشمهاست دیبھی^(۱۲) است ملکی هم از آن ناحیت^(۱۳) و سرحدّ آن نواحی این دیه است و جمله

نایین P (۳). که تفصیل داده آید P adds (۲). هزار و درخت B (۱).
 کثه BP (۴). میبد BP (۵). BP om. B here has a small hole in the paper. The words within brackets have been supplied by Mr Le Strange from Ḥāfiẓ Abrū (India Office MS., fol. 76a, B.M. 86a).
 دیبها P (۹). See *Trans.*, p. 20, note 4. (۸).
 مسطی P (۷).
 آورد P (۱۰). خراج P (۱۱). و دهی P (۱۲). Here B has a blank space. Mr Le Strange (*Trans.*, p. 21) conjectures that کوشک زرد, the name of the village, has fallen out.

و در شکل پارس کی بر زده شدست تأمل^(۱) افتد تحقیق این معنی معلوم P 62b گردد و ارکان پارس اینست،

رکن شمالی مناخم اعمال اصفهان است و سرحدّ میان پارس و اصفهان یزد خواست و^(۲) یزد و ابرقوبه و^(۳) سمیرم،

رکن شرقی مناخم اعمال کرمانست بر صوب^(۴) سیرجان و سرحدّ آن رودانست و این رودان از اعمال پارس بود اما بعهد سلطان شهید الپ ارسلان قدّس الله روحه چون میان پارس و کرمان حدّ می نهادند این رودان با کرمان گذاشت در روزگار قاوورد،

رکن جنوبی بدریاست کی بر حدود کرمانست و سرحدّ آن نواحی هزو و سیف است بر ساحل دریا،

رکن غربی مناخم اعمال خوزستانست بر صوب^(۵) دریاء عمان سرحدّ آن ارّجان است و ارّجان از اعمال پارس است اما چون باکالیجار کناره شد^(۶) عامل آنجا یکی بود وزیر ابو لعلاء نام و با هزار اسپ یکی شد و ارّجان بدو داد و چون هزار اسپ خوزستان ضمان میکرد بابتداء این دولت قاهره ثبتها الله ارّجان در جمله آن اعمال گرفت،

صفت^(۷) کورتهاء پارس، ولایت پارس پنج کورتنست هر کورنی بیادشاهی کی نهاد آن کورت باغاز او کرده است باز خوانده اند برین جملت کوره اصطرّ کوره دارا بجرد کوره اردشیر خوره کوره شاپور خوره کوره^{65a} قباد خوره و هر کورنی ازین پنج کورت چند شهر و نواحی است چنانک یاد کرده آید،

کوره اصطرّ، اصل این کوره اصطرّ است و این اصطرّ اوّل شهری است کی در پارس کرده اند و آنرا گیومرث بنا کردست و بسط این

(۱) B شدست، which has been crossed out, after تأمل. (۲) BP om.

(۳) B om. (۴) BP صورت. (۵) P om. (۶) P در صفت.

P 62a حدّ جیعون تا آب فرات بلاد فرس خواندندی یعنی شهرها پارسیان و از همه جهان خراج و حمل^(۱) آنجا بردندی اما چون اسلام ظاهر گشت و پارس گرفتند آنرا از مضافات^(۲) عراق گردانیدند بحکم آنک لشکر اسلام چون بیامدند مقام بدو جای کردند یکی کوفه و دیگری بصره و ازین هر دو جای ظهور کردند و جهان گرفتند آن ولایت را بنام این شهر باز^(۳) خواندند کی لشکر اسلام از آنجا بیامدند و بگرفتند چنانک لشکر کوفه قهستان و اعمال^(۴) اصفهان و ری تا دامغان و طبرستان بگشادند و آن ولایتها را جمله ماه^(۵) الکوفه گویند در قبالها چنین نویسند و لشکر بصره بحرین و عمان و نیز^(۶) و مکران و کرمان و پارس و خوزستان و دیگر اعمال و دیار عرب کی متصل آنست بگرفتند و آن ولایتها را ماه البصره گویند و در قبالها چنین نویسند و پارس از مضافات^(۷) بصره است بحکم آنک لشکر بصره گشادند و آنرا ماه^(۸) البصره گویند و در قبالها چنین نویسند،

بسط پارس و اعمال آن صد و پنجاه فرسنگ طول است در صد و پنجاه فرسنگ عرض،^{۱۰}

شکل ارکان پارس و شکل ولایت پارس چنان افتادست کی قسمت حدود شرقی و غربی و شمالی و جنوبی بر چهار رکن می افتد نه بر چهار حدّ و مثال آن مربعی است کی هر زاویه از آن یکی از این حدود می رسد برین جمله کی بر حاشیة این ورقه صورت کرده آمدست و فرق میان^(۹) ارکان و حدود آنست کی ارکان چهار زاویه مربع باشد و حدود چهار پهلو مربع باشد و درین مربع کی صورت کرده آمدست^{64b}

شهر باز for شهریار P (۳) . مضافات BP (۲) . دخل P (۱)

مضافات BP (۷) . تبریز P (۶) . مآر P (۵) . جبال P . اعمال و B (۴)

میانه P (۹) . صوافی، perhaps a mistake for مافی P . از ماه B (۸)

دار الملك پدید آمد کی پیارس است اما او رغبتی صادق نبود و باز گشت و بعهد باکالیجار مذهب سبعیان^(۱) ظاهر شده بود چنانک همه دیلمان سبع مذهب بودند چنانک درین وقت آنرا مذهب باطنی گویند و مردی بود باطنی نام او ابو نصر بن عمران کی سری بود از داعیان سبعیان و در P 61b
 میان دیلم قبولی داشت همچنانک پهنمیری و این مرد باکالیجار را گمراه 63b
 کرد و در مذهب سبعی آورد پس قاضی عبد الله کی جد این قاضی پارس بود از غیرت دین و سنت میخواست کی حیلتی سازد تا دفع آن ملعون بکند و از باکالیجار خلوتی خواست و باکالیجار او را حرمتی عظیم داشتی و سخن او را قبول کردی چون با او بخلوت رسید گفت ترا معلومست کی کار ملک نازکی دارد و این ابو نصر بن عمران مستولی گشت و همه لشکر ۱۰
 تو تبع^(۲) او شدند اگر این مرد خواهد کی ملک از تو بگرداند بیک ساعت تواند کردن و همه لشکر تو متابعت او نمایند باکالیجار ازین معنی نیک اندیشناک شد و دانست کی سخن او هزل نباشد قاضی عبد الله را گفت پس تدبیر این کار چیست گفت^(۳) یا کشتن او در سر یا از مملکت دور گردانیدن چنانک هیچ کس نداند باکالیجار صد سوار را از عجمیان خویش ۱۰
 راست کرد و صد غلام ترك و معتهدی را از آن قاضی و آن مرد داعی را درشت بر^(۴) چهار پایی نشانند و بردند تا از آب فرات عبره کردند و حجت بر گرفتند کی اگر او را معاودتی باشد خون او مباح بود و آن مرد بهصر رفت و غرض این شرح آنست تا طریقت و اعتقاد مردم آن ولایت معلوم شود چنانک استعمال فرموده بودند،
 P 62a فصلی در ذکر پارس کی در اسلام بکجا مضاف^(۵) کردند،
 در روزگار ملوک فرس دار الملك و اصل مهالك ایشان بود و از

(۱) شیعیان P (۲) B appears to read متغبه. (۳) B om.

(۴) P بر درشت. (۵) BP مضاف.

و ابو زهیر بکرمان بدهقانان معروف^(۱) و ابو طاهر^(۲) نایب پدر بود در قضاة کرمان و این قاضی محمد بود کی برسولی کرمان بدرگاه اعلی اعلاه الله آمده بود درین سال و ابو الحسن و ابو نصر هر دو همباز بودند در قضاة پارس پس پسر عضد الدوله ابو الحسن را برسولی بغزته فرستاد و چون سلطانی محمود اورا بدید و علم و ورع و نیکو سیرتی او بیازمود^(۳) رها نکرد کی باز گردد و قضاة غزته بدو داد و اکنون نسل او مانده است و قضاة غزته ایشان اند و ماند ابو نصر کی پسر کهن بود و او جدّ اوّل است از آن ابن قاضی پارس و مردی بودست با کمال عقل و وفور علم و فضل و اورا وصلت بود با چندان مرداسیان^(۴) کی رئیسان^(۵) بودند و این ابو نصر قاضی پارس بود و اورا پسری آمد عبد الله نام از دختر مرداسیان پس قضاة^(۶) پارس بهیراث پدر و ریاست آن ولایت بهیراث خاندان مادر بدو رسید و این عبد الله جدّ این قاضی بود کی اکنونست و از آن عهد باز قضا و ریاست پارس همچنان در خاندان ایشان است بحکم ارث و استحقاق و قانون قضاة پارس همچنان نهاده اند کی بیغداد است کی اگر از صد سال باز حجتی نبشته باشند نسیخت آن در روزنامهها مجلس حکم مثبت است و هرگز در خاندان او هیچ از نواب مجلس حکم و ریاست و دبیران و وکیلان یک درم سیم از هیچ کس نستاند و مجد الملک پیارس بوده^(۷) بود با جدّ این بنده کی تقریر پارس می بست بابتداء عهد کریم جلالی رعاه الله و اوّل تلمیذی جدّ بنده کرد در پارس بابتداء جوانی و اوسیرت خاندان قضاة پارس دانسته بود و معاینه دیده پس چون بدین منزلت رسید در شهر سنه اثنی و تسعین توصل بدان کرد کی قضاة اصفهان به برادر این قاضی دادند تا همان عدل و شرع در قضاة

(۱) P adds اورا. (۲) P ظاهر. (۳) P adds بود. (۴) مرداسیان P. (۵) BP ریسیاس. (۶) BP قاضی. (۷) P om.

عليه الصلوة والسلام آمد^(۱) ولایت عراق و پارس جمله بعد الله بن عباس^(۲) رضی الله عنهما سپرد و در آن فور مردم اصطخر دیگر باره سر بر آوردند و غدر کردند عبد الله بن عباس لشکر آنجا کشید و اصطخر بقهر بگشاد و خلایقی بی اندازه بکشت و چون این آوازه بدیگر شهرهء پارس افتاد هیچ کس سر بر نیارست آوردن جمله صافی و مستغفل ماند و هر روز اسلام ایشان زیادت می شد تا همگان بر گذشت روزگار مسلمان شدند و در پارس نا اسلام ظاهر شدست همگان مذهب سنت و جماعت داشته اند و مبتدعان آنجا ثبات نیابند^(۳) و تعصب مذهب گبری ندانند 62b
و بر خصوص تا جد اول از آن این قاضی القضاة ابو محمد کی اکنون P 60b
قاضی شیرازست بیارس افتاد نظام دین و سنت نگاه داشت و قاعده نهاد ۱۰
سخت نیکوکار شرعرا و نسب او چنین است کی بدار المخلافة مقدس مجدها
الله بعهد راضی رضوان الله علیه قاضی بود نام او ابو محمد عبد الله بن احمد بن سلیمان بن ابراهیم بن ابی برده الفزاری کی یگانه جهان بود در علم و ورع و از بنی فزازه بود قبیله است از قبایل عرب و هشتاد پاره تألیف دارد در علم دین و از حضرت خلافة قضاء پارس و کرمان و ۱۰
عمان و یز^(۴) و مکران بدو دادند^(۵) و در آن عصر کرمان بحکم ابو علی بن الیاس بود و از نیکو سیرتی او چنان بود کی چون دیلم بیامد و پارس بگرفتند و بعد از آن کرمان بگرفتند اورا نمکین تمام دادند و هرگز مال نیندوختی و جز بر بهیمة مصری نشستنی و بروزگار عضد الدوله اورا تجربه بسیار کرد و چون دانست کی بی نظیر است حرمتی نهاد اورا سخت ۲۰
بزرگ و این قاضی ابو محمد فزاری پنج پسر داشت ابو ذر و ابو زهیر و ابو طاهر^(۶) و ابو الحسن و ابو نصر و ازین جمله این پنج پسر ابو ذر

(۱) B آمد. The former word has been crossed out. (۲) B adds ظاهر BP (۶). داد BP (۵). تبریز P (۴). نیافتند P (۳). کردند.

و ولایت بصره هنوز بابو موسی اشعری نسپرده و این سال بیست و چهار بود از هجرت و چون خبر این حادثه پیارس افتاد مردم کوره شاپور خواست^(۱) و کازرون و دیگر اعمال^(۲) سر بر آوردند و برادر شهرک را [به] شاپور بردند و عصیان آغازیدند پس لشکر اسلام جنگ کردند و چون دانستند کی بقهر بخواهند^(۳) سند صلح کردند و مالی دیگر خدمت بیت المال کردند و جزیه بر خویشتن گرفتند در سال بیست و پنجم از هجرت پس ابن عثمان عثمان ولایت بصره با ابو موسی اشعری سپرد و فرمود تا پیارس رود 62a و مردم کوره شاپور سوم بار نقض عهد کردند و ابو موسی اشعری و عثمان بن ابی العاص باتفاق رفتند و فتح بشاپور کردند در سال بیست و ششم ۱۰ از هجرت و بعد از آن عثمان بن عثمان^(۴) عبد الله عامر بن کربررا^(۵) والی گردانید پس ابو موسی اشعری پیارس آمد و قصد اصطخر کرد در سال P 60a بیست و هشتم از هجرت و در آن وقت ماهک در اصطخر بود و در میان ایشان^(۶) صلح^(۷) پیوست و عبد الله بن عامر از آنجا باعمال جور رفت و شهر جوررا حصار میداد در میانه خبر رسید کی مردم اصطخر عهد بشکستند و عامل او را بکشند و چندان توقف نبود کی جوررا بستند در سال سیام از هجرت و سوگند خورد کی چندان بکشد از مردم اصطخر کی خون براند باصطخر آمد و بچنگ بستند پس حصار در آن^(۸) و خون همگان مباح گردانید و چندانک می کشتند خون نمی رفت تا آب گرم بر خون می ریختند پس برفت و عدد کشتکان کی نام بردار بودند چهل هزار کشته بود ۲۰ بود بیرون از مجهولان و اوّل خلی و خرابی کی در اصطخر راه یافت آن بود و این فتح در سال سی و دوام^(۹) بود از هجرت، پس حادثه امیر المؤمنین عثمان افتاد و نوبت خلافت بامیر المؤمنین علی

(۱) B است. (۲) P om. from خواست to اعمال. (۳) B نخواهند. (۴) BP کربررا. (۵) B ایستاده. (۶) B نخواهند. (۷) P صلح. (۸) B om. (۹) P دویم.

حصاری دیگر بقر بستند کی آنرا ستوح^(۱) گویند پس عثمان بن ابی العاص در کوره شاپورخوره رفت و اصل این کوره^(۲) بشاپور است و دیگر شهرها چون کازرون و جرّه و نوبندجان^(۳) و غیر آن از اعمال آنست و جنگه‌ها عظیم رفت پس بصلح بستند بعد ما کی^(۴) مردم^(۵) ولایت نعمتی بسیار بدادند و جزیه بخود^(۶) گرفتند سال شانزدهم از هجرت و عثمان بن ابی العاص و ابو موسی اشعری باتفاق برفتند و کوره ارتجانرا بگشادند و این کوره قبادخوره است و دیگر شهرها و اعمال کی با آنست جمله بصلح بستند و مردم ولایت مالی بسیار بدادند و جزیه التزام کردند سال هژدهم^{61b} از هجرت و باتفاق بشیراز رفتند و دیگر اعمال و در آن وقت شیراز ناحیتی بود همه حصارها استوار و هیچ شهری نبود و جمله بصلح بستند و با مردم^{P 59b} آن نواحی شرط کردند کی هرکی آنجا مقام سازد جزیه و خراج میدهد و هرکی خواهد برود و اورا امان باشد نکشند و نه ببندگی برند و این در سال بیستم بود از هجرت پس عثمان بن ابی العاص قصد کوره دارابجرد کرد و پسا^(۷) و جهرم و فستجان^(۸) همه با این کوره^(۹) رود و اصل همه دارابجرد بود^(۱۰) عاقل و زبیرک در حال استقبال کرد عثمان بن ابی العاص را^{۱۰} و نگذاشت کی جنگ و خلاف رود و قرار داد کی از آن کوره جمله دو هزار هزار درم خدمت بیت المال کنند تا ایشانرا امان دهد و هر سال جزیه میدهند و عثمان بن ابی العاص اورا کرامت کرد و مال بستد و برین جمله قرار داد و باز گشتند در سال بیست و^(۱۱) سوم از هجرت و چون ابن^(۱۲) ابی العاص از آن اعمال باز آمد نوبت خلافت با عثمان^{۲۰} بن عفان آمده بود و شکل کارها از حادثه وفات عمر بن الخطاب بگشته

ما کی P om. (۴). یوسدجان P (۳). کوره BP (۲). ستوح P (۱).

نستحان P (۸). بسیا B (۷). بخود B (۶). بهردم P (۵).

کوره B (۹). (۱۰) Some words must have fallen out here.

بن B (۱۲). بیست و BP om. (۱۱).

بنی کاوان^(۱) بستند و اصل ابن جزایر جزیره قیس بود و آنرا پیش از آن جزیره قیس نگفتندی اما چون عرب آنرا بستند بنی عبد قیس نام نهاد و با ولایت پارس رود و چون این جزایر گشاده بودند روی بزمین پارس نهادند و اعمالی کی بر ساحل دریا بود بگشادند و بتوج آمدند و بگرفتند و آنجا مقام کردند و این توج از کوره اردشیرخوره است و در آن عصر والی پارس از قبیل یزدجرد شهرک مرزبان بود و چون شنیده بود و لشکری عظیم جمع آورد تا ریشهر^(۲) برفت بقصد عرب و حکم بن ابی العاص از توج بقصد ایشان بیرون رفت و میان هر دو لشکر جنگ در پیوستند و یکی بود از مقدمان عرب نام او سوار بن هام العبدی و مردی معروف مبارز بود و این سوار با شهرک مرزبان برابر افتاد و نیزه بر سینه شهرک زد و بکشت و در حال کفار هزیمت شدند و ریشهر مسلمانرا مستخلص گشت و چون فتح نامه بعمر بن الخطاب^(۳) رسید شاد شد و شکرگذاری کرد و نامه فرستاد سوی عثمان بن ابی العاص کی مغیره برادرش را یا حفص را بعمان و بحرین رها کنی و خویشتن بیارس روی و همچنین کرد کی فرمان بود و بیامد بتوج و آنجا مقام کرد و پیوسته تاختن باعمال و بلاد پارس میفرستاد و عمر بن الخطاب نامه فرستاد سوی ابو موسی اشعری کی باید کی مدد عثمان بن ابی العاص دهی تا پارس گشاده شود ابو موسی هر وقت از بصره تاختن آوردی باعمال پارس و غزا کردی و بازگشتی و عثمان بن ابی العاص لشکری را کی مقدم ایشان هرمز بن حیان العبدی بود بفرستاد و حصار بستد کی آنرا سینیز^(۴) خوانند و این سینیز^(۵) شهرکی است نزدیک ساحل دریا و کتان بسیار باشد و از آنجا جامه سینیزی^(۶) خیزد و

از شهر P (۲) See Yāqūt II. 79, 20. کاران BP (۱)

لعنه الله P. لعنه الله B (۳) From here onward, I have not recorded either the partly mutilated blessings of B or the maledictions of P. (۴) سینیز B (۵) سینیز P om. (۶) سینیزی B (۷) سینیزی P

و تواریخ عرب و حضرت و ائمهٔ دین^(۱) مبین رضوان الله علیهم در پیوند و بترتیب روزگار و احوال هر قرنی ایراد کند تا این روزگار هایون ادام الله ایامه^(۲) اما دراز گشتی^(۳) پس این کتاب را^(۴) مقصود گردانیده آمد بر ذکر ملوک فرس و شکل پارس و کتابی دیگر می سازد 60b
کی از عهد پیغمبر علیه السّلم و تا این ساعت انساب و تواریخ و آثار و اخلاق^(۵) ائمه رحمة الله علیهم و ملوک تا روزگار این دولت فاهره^(۶) ثبتها الله در آن ایراد کند چنانک پسندیده رأی اعلی اعلاه الله آید بعون الله و حسن توفیقه آمدم با^(۷) حدیث پارس،

P 58b

شرح گشادن مسلمانان پارس را،

آغاز گشایش پارس باوّل اسلام چنان بود کی عمر بن الخطّاب^(۸) عاملی را ۱۰
ببحرین گماشته بود نام او علاه حضرمی و این علاه حضرمی هرثبه بن
جعفر البارقی را^(۹) بفرستاد تا از دیار پارس جزیره بگرفت نام آن جزیره
لار و چون خبر این فتح با عمر بن الخطّاب^(۱۰) رسید خرّم گشت و گفت این
آغاز فتح پارس است و نامه نشست سوی^(۱۱) علاه حضرمی تا عتبه بن فرقد
السلمی را بهدد هرثبه بن جعفر البارقی^(۱۲) فرستاد تا با دیگر اصحاب جزایر ۱۰
جنگ میکردند و بعد از آن دیگر باره عمل بحرین و عمان بعشمن بن ابی
العاص ثقفی داد و این عثمان برادرش حکم^(۱۳) بن^(۱۴) ابی العاص را با لشکر
از عبد قیس و ازد و تمیم و بنی ناجیه^(۱۵) و غیر ایشان بفرستاد و جزایر

اما دراز گشتی (۳) P om. (۲) B om. و حضرات ائمهٔ دین (۱) P

(۶) P om. آفاق و ائمه (۵) Illegible in B. P has (۴) P کتاب.

بر (۷) P. Here B adds, after some words which are illegible, (۸)

لعن الله عنه (۱۰) B adds (۹) BP البارتی را. علیه اللعنة P. الله عنه

(۱۳) BP om. See Tabari i. 2698. الباتی (۱۲) BP. سو (۱۱) B

(۱۴) P ابن. (۱۵) B ناجیه.

انوشروان کی می‌گویند بقدی سخت عظیم بود با جواهر بسیار بر داشت
 و بودیعت بصین^(۱) فرستاد و بسیار تجمل و خزانه و اسباب بر داشت و
 بجناب نهایند رفت و آنجا مقام کرد و میان سعد وقاص و رستم بن
 فرخ هرمز جنگه‌ها عظیم رفت بقادسیه و سر لشکر عرب سعد بود و
 سپاه سالارشان یکی بود نام او جریر بن عبد الله البجلی و بعاقبت رستم
 بن فرخ هرمز کشته شد و برادر این رستم خوره‌زاد بن فرخ هرمز نام
 یزدجرد را با اسباب و تجمل کی داشت باصفهان آورد و از آنجا بکرمان
 برد و از کرمان دیگر باره اورا بخراسان برد و بشهر مرو اصفهدی^(۲)
 بود نام او ماهویه اورا بدان اصفهد سپرد و سجلی بر وی کرد کی ملک را
 بخویشتن پذیرفت و خوره‌زاد^(۳) باز گشت پس اتفاق چنان بود کی
 ملک هیاطله قصد یزدجرد کرد و ماهویه در مال یزدجرد خیانتها کرده
 بود و یزدجرد دانسته و بر ماهویه اظهار کرده و اورا دشنام داده و
 ماهویه ازین استشعار یزدجرد را بکشت و در میان هیاطله رفت با مال
 و تجمل یزدجرد و آن تاج کسری و جواهر بر ملک صین^(۴) بهاند و اکنون
 از آن عهد باز تاج ملوک صین^(۵) آنست و قتل یزدجرد در سال هشتم
 بود از طغیان و عصیان نادین^(۶) ناحق^(۷) عثمان^(۸) و این وقت سال سی
 و یکم بود از هجرت ملک پارسیان زایل^(۹) شد و اسلام قوت گرفت
 و الحمد لله رب العالمین والصلوة علی رسوله محمد وآله اجمعین،

این فصول آنست کی بر طریق اختصار از انساب و تواریخ ملوک فرس
 و آثار و احوال ایشان یاد کرده آمد و از بهر آن شرحی درازتر نداد
 کی غرض ازین کتاب نه اینست و بنده خواست کی این فصول با انساب

هند. P (۴). خوره‌زاد. B. (۳). اسپهدی. P (۲). بچین. P (۱).

لعن الله عنه. B adds (۸). P om. (۷). P om. (۶). چین. P (۵).

زایل که. P (۹). لعنه الله. P

فرخ زاد خسرو بن اپرویزر،

اودر آن حال کی شیرویه برادران را می کشت کوچک بود و ازین سبب خلاص یافت چون بیادشاهی نشست هیچ از آداب و آیین ملک نمی شناخت^(۱) و کامل عقل نبود و چون مدت شش ماه پادشاهی کرد یزدجرد^(۲) از پارس بیاوردند^(۳) و این فرخ زاد با او خواست کی جنگ کند طاقت او نداشت و یزدجرد او را بکشت و پادشاهی بگرفت و آخر ملوک فرس یزدجرد بن شهریار بود چنانک یاد کرده آید بعون الله تعالی^{59b, col. 1} و حسن توفیقہ،

یزدجرد بن شهریار آخر ملوک فرس،

این یزدجرد بن شهریار دایه داشت مهربان و در آن عهد کی شیرویه خویشاوندان را می کشت دایه او او را بگریزانید و باصطخر پارس برد و بزرگان پارس او را بیوروردند و تیمار می داشتند و چون خبز آنجا رفت کی مردم مداین فرخ زاد را بیادشاهی نشانده اند و تدبیر ملک نمیداند کردن پارسیان او را بیاوردند تا بیادشاهی نشانند و جماعتی بتعصب فرخ زاد برخاستند اما هیچ نتوانستند کردن و فرخ زاد کشته شد و ۱۰ ملک بر یزدجرد قرار گرفت و او پانزده سال بود و همه اطراف ممالک بیگانگان فرو گرفته بودند و اسلام قوی گشته و یزدجرد مدت هشت سال بنداین بود و پادشاهی کرد افتان خیزان پس دانست کی آنجا نتواند بود و سعد وقاص بعذیب^(۴) آمد و یزدجرد رستم بن فرخ هرمز را کی از بزرگان بود بقادسیه فرستاد و خود تاج بزرگ از آن کسری

بیامد P. بیاورد B (۳) یزدجرد P (۲) نمی ساخت BP (۱) بعذب P (۴)

بوران دخت بنت کسری،

P 57c

زنی سخت عاقل و عادل و نیکوسیرت بود و چون پادشاه شد يك سال
خارج از مردم بیفکند^(۱) و در میان رعایا طریق عدل گسترد و مدت
ملک او يك سال و چهار ماه بود،

59a,
col. 2فیروز جشنسیده^(۲) بن بهرام،

پدر این فیروز از نژاد یزدجرد گناه کار بود و مادرش از نژاد کسری
انوشروان و او را بیادشاهی بنشانند و مدت شش ماه پادشاهی کرد،

آزرمی دخت بنت ابرویز،

زنی عاقل بود و گویند او را زهر دادند و بروایتی گویند فرخ هرمز کی
۱۰ اصفهید^(۳) خراسان بود و بزرگتر از وی میان فرس نبود کس فرستاد و
او را بزنی خواست آزرمی دخت جواب داد کی عادت نرفتست کی زن
پادشاه شوهر کند اما اگر میخواهی کی مرادی از من برداری باید کی
فلان شب تنها بپایی و این زن امیر حرس را بخواند و گنت فلان شب
قومی را از اعوان^(۴) خویش راست کن و بیاور و در سرای ما پنهان شو
۱۰ تا کسی را کی فرماییم بگیری و همچنان کرد و فرخ هرمز بر وعده رفت و
چون در سرای شد او را بگرفتند و فرمود تا سرش ببریدند و بر سینه او
نهادند و در میدان بینداختند و سه روز همچنان بود پس پسر این
فرخ هرمز نام او رستم لشکرها جمع آورد و بیامد بکینه توختن^(۵) و این
زن را هلاک کرد،

59b,
col. 2

(۱) P برداشت. (۲) BP جشنسیده. See *Sasaniden*, p. 393, note 1,
and p. 396. (۳) P اصفهید. (۴) P اهل. (۵) P خواستن

مِهَادَر جُشَنَس^(۱) و اگرچه او طفل نبود^(۲) این اتابک نظام کار نگاه می داشت اما او را سهوی افتاد کی کس سوی شهر براز^(۳) نفرستاد و با او 586, col. 2 مشورت نکرد و او را خشم آمد و لشکر جمع کرد و بطیسون آمد کی اردشیر را آنجا می پروریدند و بحیلت شهر بگرفت و اردشیر را بکشت و خود بپادشاهی بنشست، و مدت ملک اردشیر يك سال و شش ماه بود،

شهر براز^(۴) و نام او فرخان بود

خارجی بود نه از اهل بیت ملک و چون اردشیر را بکشت و بر تخت نشست عالتی بر وی پیدا گشت کی يك لحظه اشکم او باز نایستادی و پنهان از مردم طشتی در زیر او نهاده بودند و پس بوران دختر کسری اپرویز دو کس را بر وی گماشت از بزرگان یکی بسفرج^(۵) نام و برادرش ۱۰ خلقی را با خویشتن یار کردند و ناگاه او را زخم زدند و بکشند،

کسری خرهان^(۶) بن ارسلان

این کسری پادشاه زاده بود و در آن وقت دیگری حاضر بود او را بپادشاهی نشانند و مدت يك سال و پنج ماه پادشاهی کرد و کناره شد و نسب این کسری خرهان^(۷) در باب انساب اول کتاب یاد کرده آمده ۱۰ است،

کسری قباد بن هرمز

از فرزندان هرمز بن کسری انوشروان بود و پرورش بترکستان یافته بود و او را باتفاق بنشانند اما بیش از سه ماه پادشاهی نکرد،

59a,
col. 1

(۱) مهاد جشش B. P. مهاد حمس. Cf. Tabari I. 1061, 15.

(۲) BP بود. (۳) شهر براز. (۴) P بسفرج. See Sasaniden,

p. 389. (۵) B جرهار. P خرماز. See Sasaniden, p. 292, note 2.

(۶) B خرهار. P خرماز.

و گردیده^(۱) خواهر بهرام چوبین کی زن او بود هر دورا بهداین نشانده بود در دار الملک، و آخر استقامت امور پادشاهی دولت فرس روزگار ابرویز بود و بعد از آن در اضطراب و فترت افتاد و هیچ نظام نگرفت و بهر چند ماه پادشاهی بودی و بعد از وی آفتها پدید آمد چون وبا و طاعون و قحط و مانند این والعیاذ بالله، مدت شش سال و نیم تا روزگار بزدجرد بن شهریار آخر ملوک فرس برین جمله یاد کرده آمد،

ذکر ملوک کی بعد از ابرویز بودند در فتور،

شیرویه بن ابرویز،

چون پدر را کشته بود هفده تن دیگر را از برادران و برادر^(۲) زادگان بکشت همه بشجاعت و هنرمندی افزونتر از وی بعضی برای وزیران و بعضی باستبداد^(۳) خویش، پس بیمار شد و شومی آن ناپاکی او را در یافت و علت طاعون پدید آمد و بیشترین بزرگان و لشکر فرس بدان هلاک شدند و شیرویه هم بدان علت بهرد و قومی گفته اند کی پدرش چون دانست کی او را بخواهند گرفت زهر در خنبره زرین کرد و مهر بر نهاد و بر آنجا نبشت کی دارویی کی جماع را سود دارد^(۴) پس شیرویه آنرا بیافت و بخورد و فرمان یافت اما روایت اول درست تر است، و بعد از پدر هشت ماه زیست،

586,
col. I
P 566

اردشیر بن شیرویه،

هفده ساله بود چون پدرش گذشته شد اما چون از اهل بیت ملک دیگری نبود او را بنشانند بطیسیون^(۵)، و اتابک او یکی بود نام او

(۱) P کردویه.

(۲) B om. و برادر.

(۳) P باستعداد.

(۴) P دهد. (۵) P om.

تاریخ آن شب نگاه داشتند و بعد از مدتی خبر قتل ابرويز رسید و آن قوم همه مسلمان گشتند، و سبب قتل ابرويز آن بود که پیوسته بدخویی کردی و بزرگانرا هیبتی نهادهی و کاره‌اء بزرگ خرد داشتی و بکمترین گناهی عفتوبت عظیم کردی و هیچ رحم نیاوردی و چندانک بابتدای عهد طریق عدل می سپرد بعاقبت سیرت بگردانید و ظلم و مصادرها و ناواجبات می کرد و همه چشمرا مستشعر و نفور میداشت و جز جمع مال کردن هیچ همتی نداشت از واجب و ناواجب، و از جمله بی رحمتی و سخت دلی او یکی آن بود که زادن فرخرا که امیر حرس او بود پرسید که عدد محبوسان چند است و فرمود که همه را ببايد کشتن سی و شش هزار تن بر آمد همه معروفان و بزرگان و پادشاهزادگان و سپاهیان و عرب و متصرفان^{۱۰} و رعایا و مانند این و روا نداشت چنین خلاقرا کشتن و ازین سبب دمدمه در میان لشکر افتاد و اصحاب اطراف کی از درگاه او باز گشتند هر يك باستوار گردانیدن ولایت خویش مشغول شدند که هیچکس بر جان خویش ایمن نبود و با بزرگان فرس و وزیران او در سر مواطاة کردند و شیرویه را بر پدر بیرون آوردند^(۱) و او امتناع می کرد گفتند اگر تو نکمی ما^{۱۰} دیگررا بیارم و ترا نیز نگذارم پس با ایشان متفق گشت و ابرويزرا P 56a گرفتند و روزی چند پیغامها مهات ایشان متردد بود و شرح آن دراز شود و بزرگان رضا ندادند تا آنگاه کی اورا بزه کان هلاک کردند، هم 58a دشمنان و بدخواهان اسلام و دولت قاهره را عاقبت چنان باد، و از آثار او در عمارت دنیا هیچ نیست جز قصر شیرین و آنجا کی صفة شبدیز^{۲۰} گویند بالاى قرمیسین جایها ساخته بود تا بکنار رود بزرگ از سرباستانها و باغها بتابستان مقام ساختی و بزمستان بقصر شیرین و بدین هر دو جای جز شیرین با او نبودى و مریم دختر قیصر روم کی مادر شیرویه بود

(۱) B آورد.

۵۷a کشته شد و جلابزین کی دوم مقدم پاریسیان بود با حنظله بن ثعلبه از قبیله بکر بن وابل بهبازرت بیرون رفت و هم کشته شد و از آن لشکر پاریسیان اندک مایه خلاص یافتند دیگر همه کشته و اسیر ماندند ، و از جمله معجزات پیغمبر صلی الله علیه وسلم آنست کی آنروز کی این جنگ رفت بدو قار و عرب ظفر یافتند پیغمبر علیه وآله السلم در مکه گفت : *الْيَوْمَ اتَّصَفَتِ الْعَرَبُ مِنَ الْعَجْمِ* یعنی امروز عرب داد از (۱) عجم بستند و تاریخ آن روز نگاه داشتند و بعد از مدتی این خبر رسید از آنج میان مکه و این ذو قار مسافتی دور است اما پیغمبر علیه السلم همان روز خبر داد کی آنجا این حال رفته بود ، و بعد از ملک اپرویز پیغمبر علیه السلم هجرت کرد از مکه بهدینه و پیش از آن چون پیغمبر علیه السلم ظهور کلی کرده بود و قوت گرفته اسلام و مسلمانان در سال سی و هفتم از ملک اپرویز پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم نامه بدو نبشت و او را باسلام دعوت کرد اپرویز خشم گرفت بر فرستاده پیغمبر علیه السلم و نامه بدرید گفت چرا نام خویش پیشتر از نام من نبشت و چون فرستاده با نزدیک پیغمبر علیه السلم آمد و از آن حال خبر داد پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم گفت مرق الله ملکه کہا مرق کتابی یعنی خدای ملک او را بر اندازد چنانک نامه من پاره کرد و آن دعا مستجاب گشت و اپرویز نامه نبشت ببادان کی عامل او بود یمن کی رسول فرست بدین مرد کی *P 55b* بتهامه است و تهامه اعمال مکه است و او را بگوی تا باز دین خویش رود پس اگر نشود او را نزدیک من فرستی بادان چند مرد معروف را از اساوره (۲) نزدیک پیغمبر علیه السلم فرستاد و در جمله ایشان فیروز دیلمی بود و این پیغام بر رسول علیه السلم گذارد پیغمبر علیه السلم جواب داد کی اپرویز را دوش کشتند شما این سخن از بهر کی میگوید ،

(۱) داد از for دادن BP (۱) . (۲) ساوره BP (۲) .

مستشعر بود و ولایت نگاه داشت و بچنگ رومیان برفت و پرویز راهزاد پارسی را کی از جمله بزرگان بود با دوازده هزار مرد بچنگ هرقل فرستاد و راهزاد چون شکل کار بدید نامه نبشت با پرویز کی لشکر روم بسیار اند و بدین قدر لشکر تدبیر ایشان نتوان کرد، پرویز از آنجا کی ستیزگاری و بدخویی 56b اورا^(۱) بود نبشت کی باید کی تو با این لشکر کی با تو اند تن فرا قتل . دهید یا ظفر برید یا همرا بکشند کی هر کی باز گردد من اورا هلاک کم، راهزاد و آن لشکر از بیم پرویز بمصاف رومیان رفتند و جهادی عظیم کردند تا جمله کشته شدند و چون این حال با پرویز رسید بتلافی حال مشغول نگشت بلک نامها بتهدد سوی شهربراز و دیگر حشم نبشت کی شما سستی کردید و قصد کرد تا شهربراز را بکشند پس شهربراز از بیم خویش با هرقل یکی شد^(۲) و اتفاق بستند کی اگر پرویز حرکت کند هر دو بدفع او مشغول باشند و آن طرف بخلل شد^(۳) بعد از آنک حیلتها و خدیعتها کرد کی شرح آن دراز است در تلافی آن، و همچنین از بهر اثارات و ودایع نعمن بن المنذر کی اورا بکشت ایاس بن قیصره را بفرستاد بی شیبان و آنرا از ایشان باز خواست ایشان امتناع کردند و گفتند ما ۱۰ امانت همسایه خویش نسپارم پس ایاس بن قیصره کس فرستاد و از پرویز مدد خواست و او هامرز^(۴) و جلابزین را^(۵) با لشکر بسیار و پیلان جنگی بهدد او فرستاد و عرب جمع شدند بجایگاهی کی آنرا ذو قار^(۶) گویند و P 55a این ذو قار آبی است از آن عرب و هر دو لشکر بر سر این آب رسیدند و جنگی-صعب رفت میان ایشان^(۷) و هامرز کی مقدم لشکر پارسیان بود با ۲۰ یکی از عرب برابر شد نام او برد بن حارثة الشکری و بر دست این عرب

صامرز P (۴) . شد تا BP (۳) . شدند BP (۲) . ابرویز B (۱) .

حلابزین را P . حلابزین را B (۵) . See *Sasaniden*, p. 335, note 2.

دو وقار BP (۶) . See *ibid.*, p. 335 and p. 289, note 1. (۷) BP om.

پسر بروم فرستاد و این شهربراز لشکر روم را قهر کرد و چندانک کوشید تا این پسر را قبول کنند تا او باز گردد و تعرض دیار روم نرساند البتّه قبول نکردند و آن پادشاه را نیز کی نشانده بودند خلع کردند و دیگری را نشانند نام او هرقل و این شهربراز او را حصار سخت داد چنانک از خویشتن نومید شد و خزانها را در چهار کشتی بزرگ نهاد تا با اسکندریّه 56a برند اتفاقا باد مخالف بر خاست و آن کشتیها را بکنار لشکرگاه شهربراز افکند و چون کشتیها را بگرفتند مالها بی اندازه و خزاین دیدند و شاد شدند و از آنجا بر چهار پایان نهادند و نزدیک ابرویز فرستادند و شرح حال نبشتند کی چگونه بود او بدان شاد گشت و آنرا گنج باذآورد نام نهاد، و شهربراز از حصار دادن قسطنطینیّه ملول شد و تدبیر^(۱) گشاد آن نبود بر خاست و قصد بیت المقدس کرد و بستد و از آنجا سوی مصر رفت و بگرفت و همچنان با اسکندریّه رفت و بگشاد و این ولایتها همه در حکم رومیان بود و شهربراز جمله بقهر و مکر بگرفت و از آن وقت باز از دست ایشان برفت و شهربراز کلیدها این شهرها با غنیمتها ۱۰ و مالها بی اندازه با ابرویز فرستاد و این همه در سال بیست و هشتم^(۲) بود از ملک او و درین سال پیغمبر صلوات الله علیه را^(۳) وحی آمد و بعد از آن بقدرت ایزد تعالی آن فرّ و اقبال ابرویز و پارسیان نقصان گرفت و مترجع گشت و نیز بهر کجا رفتند و هن بر ایشان بود و از جمله خذلان ایشان آن بود کی بعد ما^(۴) کی شهربراز^(۵) هرقل را^(۶) زیور و ۲۰ P 54b ضعیف کرده بود^(۷) شبی عبادت می کرد و از خدای عزّ و جلّ نصرت میخواست در خواب دید کی او را گفتند کی دولت پارسیان مترجع شد باید کی خروج کی هرقل برگ ساخت و خروج کرد و شهربراز از ابرویز

(۱) و در تدبیر P (۲) سیمر P (۳) B om. را (۴) P om.

(۵) P شهربراز را (۶) BP om. (۷) BP بودند.

و روزی^(۱) تا کار خویش راست کرد و لشکر برادر را کی آنجا بودند بر داشت
 با مال و خزانه و از ترکستان ناگاه بیامد و چون خاقان خبر یافت دوازده P 53b
 هزار مرد را دنبال ایشان بفرستاد و در رسیدند و میان ایشان جنگی عظیم
 رفت و خواهر بهرام سلاح پوشیده جنگ کرد و مقدم لشکر ترک را بیوگند
 و ایشان هزیمت رفتند و اینان بخراسان آمدند و نامه فرستادند سوی
 ابرویز بشرح حال و زینهار خواستند ابرویز ایشانرا زینهار داد و
 بخدمت پیوستند و در حق ایشان کرامتها فرمود و خواهر بهرام را زن کرد
 نام وی گردویه^(۲) بود، و کسری ابرویز بدرجی رسید در بزرگواری و 55b
 جباری و فرماندهی کی ملکی را^(۳) مانند آن^(۴) نبود و از جمله اسباب و
 تجمل او دوازده هزار کینزک در سراها او بودند از سُرَبه یا^(۵) مطربه یا^(۶)
 خدمتگار و اسپان گزیده کی هر جای بر طویلها و آخرها بسته بودند، بوقتی کی
 عرض دادی میگویند هشتاد هزار سر بر آمد و نهصد و پنجاه پیل جنگی
 داشت و همه جهات بگرفت و گردنانشرا^(۷) با^(۸) طاعت آورد و سیاست او
 چندان بود کی گناهی نه از کبایر حوالت بنعم بن الهندر کردند کی ملک
 عرب بود و لشکر فرستاد تا ناگاه او را در میان بادیه بگرفتند و بیاوردند ۱۰
 و او را در پای پیل انداخت و مال او و خان و مان و چهار پایان او را
 تاراج داد و فرزندان او و از آن عرب^(۹) همچون بردگان می فروختند، و تا
 ملك الروم زنده بود میان ابرویز و^(۱۰) از آن^(۱۱) او پیوسته مکاتبات رفتی و تخنها
 بیکدیگر فرستادندی پس اتفاق افتاد کی رومیان بر آن قیصر خروج کردند
 و او را بکشتند و پسرش بگریخت و بنزدیک ابرویز آمد او را کرامتها ۲
 فرمود و شهر بزاز^(۱۲) کی از خویشان ابرویز بود با لشکری بسیار بهمد این P 54a

تأخیر می کرد. و روزی چند P (۱) seem to have fallen out. (۲) This is the name of Bahrám's brother. His sister's name is كُرْدِيَّه (Gurdiyya). See Tabarí i. 998, 1. (۳) P ملکی. (۴) B او. (۵) B تا. P با. (۶) B گردنانشرا. P گردان را. (۷) B و. (۸) P عرب او. (۹) P om. (۱۰) BP شهر بزاز.

مکر او خبر دادند بهرام اورا نیارست کشتن کی خویشان و اهل بیت بسیار داشت و اورا محبوس گردانید و بهرام بهداین آمد و بر^(۱) تخت پادشاهی نشست و بندویه را بزرگی سپرد و نام او بهرام بن سیاوش و بندویه این بهرام بن سیاوش را سر بگردانید و متفق شدند کی ناگاه بهرام چوبین را بکشند ازین^(۲) حال خبر یافت و بهرام بن سیاوش را بکشت و بندویه در آن هزارهز بچست و بجانب آذربیتجان گریخت، و اما اپرویز چون سلامت برفت بانطاکیه رفت و آنجا مقام کرد و کسان بقیصر روم فرستاد و از وی مدد خواست قیصر روم اجابت کرد و مالهاء بسیار فرستاد و دخترش مریم نام را بزنی باپرویز داد و برادر خویشتن را بنیادوس^(۳) 55a

۱۰ نام با شست هزار مرد جنگی بهمد او فرستاد و سپاهسالاری بود کی بهبارزی اورا با هزار مرد برابر^(۴) نهاده بودند و مدبر کار^(۵) آن لشکر یکی بود^(۶) نام او سرحیس^(۷) و قرار داد باپرویز کی چون کار او نظام گیرد خراج کی پدراناش خواستندی او نخواهد، و براه آذربیتجان بیامند و بندویه با چند بزرگان دیگر بوی پیوستند با چهل هزار مرد و از پارس و عراق و خراسان لشکرها پیوستن گرفتند و بهرام آمد و میان هر دو جانب جنگهء عظیم رفت و باخر ظفر اپرویز را بود و بهرام بجانب خراسان گریخت و آنجا ثبات نیافت و بترکستان رفت و آنجا مقام کرد، و چون اپرویز در پادشاهی متمکن گشت مردی بود داهی جلد هرمز نام و این را در سر نزدیک خاقان فرستاد با جواهر و تحفهء بسیار تا یکی را بفرمود تا آنگاه بهرام چوبین را بکشت و هرمز متنگر باز گشت و چون آن حال معلوم خاقان شد غمناک گشت و زن را رها کرد و خواست تا خواهر بهرام چوبین را زن کند این خواهر اورا جوابی خوش داد و روزی

بسیادوش P. بتیادوش B (۳). بهرام ازین P (۲). B om. (۱)

Tabari I. 999, 15: بشیادوس. Cf. *Sasaniden*, p. 284, note 1. (4) B om.

سرحیس P. سرحیش B (۷). او بود B (۶). کان BP (۵).

گرفتند و نیک رانند و چون فرو آمدند تا آسایش دهند و پنداشتند کی^(۱) این شدند گرد لشکر بهرام پدید آمد، در حال بندویه ابرویز را گنت جامه و ساز خویش مرا ده و تو با این سواری چند و با بسطام کی خویشاوند او بود نیک برانید کی من این لشکر را از شما باز دارم و اینجا کی رسیده بودند دیری بود استوار بندویه در آن دیر رفت با جامه و زینت پادشاهی و^(۲) در آن عهد هیچکس نیارستی داشتن و همگان پنداشتند کی او ابرویز است و فرمود تا در دیر بیستند و بر بام دیر رفت، و لشکر چون در رسیدند او را دیدند بر بام دیر با زینت پادشاهی همگان پیرامن دیر در آمدند و آواز داد کی من ابرویزم و دانید کی اینجا P 526
 گریزگاهی نیست باید کی مرا امروز و امشب مهلت دهید تا عبادت کنم و فردا بیرون آمم، لشکر گفتند روا باشد و با چنو^(۳) پادشاهی این مضایقت نباید کردن خاصه کی ازین دیر هیچ مفری نیست، و همگان 546
 گرد بر گرد دیر فرو آمدند و همه شب نگاه میداشتند چون بامداد شد دیگر باره بندویه با آن زینت پادشاهی بر بام دیر آمد و آواز داد کی بخدای از شما خوشنود باد چنانک دی و دوش آرم من داشتید^(۴) اکنون ۱۰
 اگر خواهید کی حق نعمت خاندان من گذارده باشید امروز تا آخر روز مرا مهلت دهید تا توبه نام بکنم و عبادت بجای آورم و بیش ازین مهلت نخواهم، لشکر بان اجابت کردند و همه روز نگاه میداشتند و خبر بهرام رسیده بود کی ابرویز را در دیری پیچیده اند و او خرم گشته بود و بر اثر لشکر آمد و چون آنروز باخر رسید بندویه بیرون آمد بنزدیک لشکر ۲۰
 و گفت من بندویه ام و ابرویز دی بامداد رفت و من حيله کردم کی جامه و زینت او پوشیدم تا شما را اینجا بدارم و او میانه کند، لشکر او را گرفتند هم بر آن شکل و نزدیک بهرام چوبین بردند و او را از حیلت و

(۱) B om.

(۲) P که.

(۳) P جنود.

(۴) BP نداشتید.

از اهل علم و حکمت ترتیب کنی کی هر روز بنوبت آیند و ندیبی من
کنند، ابرویز ندیمان ترتیب^(۱) کرد اما از بهر آنک بهرام نزدیک رسیده
بود بانتقام کشیدن مشغول نتوانست گشتن و کوچ کرد تا آب نهروان
و از آن جانب بهرام چوبین فرو آمد و لشکرگاه زد و چند روز میان
ایشان رسول می آمد و می رفت و قصه و ماجرای حال ایشان دراز است،
بعاقبت ابرویز دانست کی طافت او ندارد کس بپدرش هرمز فرستاد
و حال باز نمود و مشورت کرد کی چه تدبیر کند هرمز جواب فرستاد
کی زنان و ائصال را در حصنی محکم بنشان و خویشان پناه بملك الروم
بر و از وی مدد خواه، ابرویز این عزم درست گردانید و او را دو
خال بودند یکی بندویه^(۲) نام بود و دیگر بسطام نام و از جمله آنان
بودند کی هرمز را گرفته بودند و کور کرده و از وی می ترسیدند و
اندیشه کردند کی نباید کی چون ابرویز بروم برود هرمز بلجاج او^(۳)
بهرام را بیاورد و ملك بدو سپارد و کار از دست برود، و هر دو تن
این سخن باتفاق با ابرویز بگفتند و او را پیش بردند کی صلاح در آنست
کی هرمز را بکشد ابرویز هیچ جواب نداد دانستند کی خاموشی او رضاء
آنست^(۴) و هر دو آن^(۵) برفتند و هرمز را بزه کمان بگشتند و اوّل پادشاهی
کی بگشتن پدر رضا داد ابرویز بود^(۶) تا لاجرم بهکافات آن او نیز
بدست پسرش شیرویه کشته شد، آمدیم با سرقصه، و چون این هر دو
کس باز آمدند از کشتن هرمز ابرویز زنان و ثقل را گسیل کرده بود و
بمعکبی نشانده و خود با بندویه^(۷) و بسطام کی هر دو خویش او بودند
با جماعتی اندک سوار مجرد بیک اسپ فرات عبره^(۸) کردند و راه نیابان بر

(۱) B om.

(۲) BP بیدویه. See *Sasaniden*, p. 273, note 1.

(۳) بلجاج اینجا باو.

(۴) P موجب رضا است.

(۵) P آنها.

(۶) B om.

(۷) BP بیدویه.

(۸) P عبور.

مالها و غنیمتها بی اندازه نزدیک هرمز فرستاد و او را محمدها فرمود و بعد از آن خواست کی^(۱) بهرام چوبین در بلاد ترك رود و بهرام^(۲) صواب نمی دید پس هرمز در حق بهرام سخنان درشت گفت و چون این خبر بهرام رسید و طبع هرمز در قتالی شناخت از آن ننور گشت و بزرگان را گفت این مرد تخم همگان بخواهد بریدن ما را تدبیر خویش باید کرد و همگان با او متفق شدند کی او پادشاه باشد تا آنگاه کی پرویز بن هرمز رسد^(۳) و چون هرمز این خبر بشنید دلتنگ شد و هیچ حیلت نتوانست کردن و ابرویز هم از پدر بگریخت و با آذربایجان رفت و با مرزبانان آنجا هم اتفاق شد و مقام کرد، هرمز اصفهید بزرگ را بجنگ بهرام چوبین فرستاد و بهرام او را اول بشکست و چون این خبر ببزرگان پارس رسید و از هرمز بستوه آمده بودند دست بر آوردند و او را بگرفتند و کشتن او روا نداشتند اما چشمه اش بسوختند^(۴) و محبوس گردانیدند، و مدت ملک او یازده سال و چهار ماه بود،

P 51b
• 53b

کسری ابرویز بن هرمز بن انوشروان

۱۰ و چون این خبر با پرویز رسید از آذربایجان بتعجیل بهداین آمد با آن لشکر کی داشت و بر تخت نشست و بر تخت تاج بر سر نهاد و برفت و پدر را بدید و از وی عذر خواست و گفت گریختن من نه از سر عصبان بود اما ترسیدم کی بدخویان^(۵) ترا صورتی نمایند و در حق فرزند خویش بزه گار شوی اکنون چون حالی چنین بدید آمد بدار الملک آدمم تا چه فرمایی، هرمز از وی خوشنود شد و عذر وی قبول کرد و گفت باید ۲۰ کی آنانک مرا بدین حال کردند کینه من از ایشان بتوزی^(۶) و قومی را

بکنندند P (۴) رسند BP (۳) هرمز P (۲) P om. (۱)
بخواهی P (۶) بدکویان P (۵)

دخترانرا جز با کسانی کی از اهل بیت ایشان بودند مواصلت نکردندی، و خراج از همه جهان بفرس آوردندی و هرگز از فرس خراج بهیچ جای نبرده اند، بلاد هند از لب جیعون بود تا شطّ فرات و پارس دار الملک اصلی بود و بلخ و مداین هم بر آن قاعده دار الملک اصلی بودی و خزاین و ذخایر آنجا داشتندی و مایه لشکر ایران از آنجا خاستی،

کسری هرمز بن انوشروان،

این هرمز از دختر قاقم خاقان آمده بود و در علم و عدل و هنرمندی پیدر افتدا می نمود و رعایا را نیکو داشتی اما بزرگانرا و مردم اصیلرا نتوانستی دید و پیوسته بزرگانرا می کشتی و مردم فرومایه را بر می کشیدی ۱۰ چنانک در مدّت پادشاهی سیزده هزار کس را از بزرگان کشته بود پس همگان از وی بترسیدند و دشمنان او را از اطراف جهان بر می آغایند - تا از همه جوانب خروج کردند، و از جمله ایشان خاقان شابه^(۱) قصد خراسان کرد و نامه نبشت سوی هرمز کی من عزم روم دارم و راه من بر ولایت تو باشد باید کی پولهارا عمارت کنی و برگ بسازی و چون این P 51a
53a سخن بشنید از جای برفت و بهرام چوبین کی اسفهلار لشکر او بود ۱۰ ترتیب کرد با لشکری تمام تا روی به پیکار خاقان نهاد و نام او شابه بود و بتعجیل عظیم براند چنانک شابه آنگاه خبر یافت کی بهرام بیادغیس رسیده بود و بهرام رسولانرا فرستاد و نرم و درشت پیغامها داد و میان ایشان رسول می آمد و می شد و لشکر هر دو جانب بر می نشستند ۲۰ و چالش مستی می کردند تا یکروز بهرام متنکروار فرصت نگاه داشت و چوبه تیر بر سینه شابه زد و او را بکشت و لشکر او را بغارتید، و پسر این شابه برموده^(۲) نام بیامد با لشکری عظیم بهرام او را بکشت و

(۱) Cf. *Sasaniden*, p. 269, note 1.

(۲) BP رمود. Cf. *Tabari* I.

ایوان کسری در افتاد و دریا ساوه خشک شد و چند نوادر پدید آمد، انوشروان از آن سخت متفکر شد و یکی بود نام او سطح^(۱) کاهن کنی هرچه از وی پرسیدندی بزجر بگفتی، کسری او را بخواند و این احوال با او بگفت و پرسید کنی چتواند بودن سطح گفت این دلیلست بر ولادت^(۲) پیغمبر عربی علیه السلام و همه آتشکده‌ها را امت او بکشد و ملک از خاندان پارسیان ببرند، و گفت افتادن این کنگرها چیست گفت بعد هر یکی از آن فرزندی از آن شاه پادشاهی کند پس بر خیزد، انوشروان با همه دلتنگی خرسند شد گفت چندین بطن بروزگار دراز بر خیزد و فرمود تا منذر بن النعمان بن المنذر را ملکی عرب دادند و نواختها کرد و گفت تتبع می^(۳) کن تا این کیست کنی میگویند پیغمبر خواهد بود، و در جمله^(۴) آیین بارگاه انوشروان آن بود کنی از دست راست تخت او کرسی زر نهاده بود و از دست چپ و پس همچنین کرسیهای زر نهاده بود و ازین سه کرسی یکی جای ملک صین بودی و دیگر جای ملک روم بودی و سه دیگر جای ملک خزر^(۵) بودی کنی چون بارگاه او آمدندی برین کرسیها نشستندی و همه ساله این سه کرسی نهاده بودی^(۶) بر نداشتندی و جز این سه کس^(۷) دیگر بر آن نیارستی نشستن و در پیش تخت کرسی زر بودی کنی بزرجمهر P 50b بر آن نشستی و فروتر از آن کرسی موبدموبدان بودی و زیرتر از آن^(۸) 52b چند کرسی از بهر مرزبانان و بزرگان و جای هر يك بترتیب معین بودی کنی هیچکس منازعت دیگری نتوانستی کرد و چون کسری بر یکی خشم گرفتی کرسی او از آن ایوان بر داشتندی، و عادت ملوک فرس و آکاسره آن^(۹) بودی کنی از همه ملوک اطراف چون صین و روم و ترك و هند دختران ستندندی و پیوند ساختندی و هرگز هیچ دختر را بدیشان ندادندی

من. BP (۳) . ولایت B (۲) . سطح. P . سطح B (۱)

بودندی P (۵) . (هیطله) هنطله P (۴)

ساسان بن بهمن^(۱) و پول نهروان کی وکلاء سرای عزیزا اجلهم الله است^(۱) بعراق این وهزر بن به آفرید کرده است، و چون کشتیها رفتند دو کشتی در دریا غرق شد و شش کشتی ماند و چون بکنار یمن رسیدند وهزر جمله ذخیره و غلّت کی مانده بود بدریا افکند و کشتیها را آتش زد و مردم را گفت معلومست کی اگر باز کشتیمی کسری مارا زنده نماندی اکنون یا ظفر مارا باشد یا بشمشیر کشته شویم و تعیبه کردند و هر یکی از ایشان پادشاهزاده بود کی بهردانگی مثل نداشت و همه پوشیده بودند و پُر سلاح و روی بروی^(۲) نهادند و حبشه را شکستند و شمشیر در ایشان بستند و اهل یمن دست بر آوردند و یک تن را از حبشیان زنده نگذاشتند و آن لشکر دیگر کی بر راه حبشه رفته بودند پیش از^(۳) این وهن کی در یمن بر حبشیان افتاده بود رفتند و حبشه گرفتند و مستولی گشتند، و چون یمن و حبشه بگرفت قصد عدن کرد و آنرا بگرفت و در میان دو کوه بر کنار دریا در آب شهر کی ساخت بنیاد آن از سنگ و ارزیز و عمودهای آهن و اکنون مشرعه عدن آن شهر است، و در آثار او کتابی تصنیف کرده اند و او را خود تصنیفات و وصایا است کی تأمل آن سخت مفید باشد، و مدت ملک او چهل و هفت سال و هفت ماه بود و چون بیست سال از ملک او گذشته بود عبد الله بن عبد المطلب پدر پیغمبر ما صلوات الله علیه^(۴) را ولادت بود و چون چهل و یک سال از ملک او گذشته بود مصطفی را صلوات الله علیه^(۴) ولادت بود و آن روز کی ولادت پیغمبر علیه السلم بود آتش همه آتش کدها برد و دوازده کنگره از

(۱) — (۱) P om. The words from پول و وکلاء are almost illegible and have been restored by conjecture. Of the name of the town called پول نهروان (= Jisr-i-Nahrawán) only the letters... نهر... یو... can be deciphered. (۲) B بر. (۳) BP om. پیش از. The sentence, as it stands in the MSS., is ungrammatical. (۴) B om. را.

کرد و همه دربندهارا عمارت کردند فرمود و مردم بسیار نشانند و آن
 اعمال و ولایتها را چون شروان^(۱) و شکئی و دیگر اعمال بنان پاره بدیشان
 داد تا آن ثغر مضبوط ماند و نواء ملک خزر بستند کی بدرگاه او آید،^{51a}
 و چون ضبط اطراف مالک کرده بود بفرمود تا بهمه سرحدها دزها و
 حصنها ساختند و لشکرها را ترتیب کردند تا ثغور نگاه میداشتند و عمارت
 راهها را مسلمانان و پولها^(۲) و مانند این خیرات بسیار کرد و سیف ذی یزن
 ملک یمن بدرگاه او آمد بشکایت حبشه و نبود کی سی هزار مرد دریا
 عبره^(۳) کردند و بلاد یمن فرو گرفتند و زنان را رسوا کردند و قتلها را بی
 اندازه رفت، انوشروان اندیشه کرد و گفت کی دین اهل یمن دین ما نیست
 تا نصرت ایشان دهیم اما چون استعانت بها نمودند^(۴) اگر یاری ندهیم
 نام و ننگ باشد و اگر لشکری فرستیم و آنجا هلاک شوند نیک نیاید، پس
 رأی زد کی محبوسان را کی روی رها کردن ایشان نبود از فرزندان ملوک
 و سپاهیان همه را برگ و سلاح دهد تا آنجا روند اگر ظفر یابند خود
 همانجا باشند و اگر کشته شوند خود ایشان رهائی یابند، و فرمود تا باز
 داشتگان را بیرون آوردند هشتصد مرد بودند همه از فرزندان ساسانیان
 و دیگر نژاد ملوک کی ایشان را محبوس میداشت و ایشان را ترتیب و ساز و
 سلاح تمام داد و سیف ذی یزن او را گفت ای ملک الملوک بدین قدر
 مردم با ایشان چه توان کرد، انوشروان جوات داد کی بسیار هیزم را^{P 49b}
 اندک مایه آتش تمام بود و بفرمود تا هشت پاره کشتی راست کردند و این
 مردم را با سلاح و ذخیره در نشانند و از راه حبشه هزار مرد دیلم را^{۲۰}
 با^(۵) پانصد مرد تیرانداز در کشتیها نشانند و بجانب حبشه فرستاد و آن^{51b}
 قوم زندانیان کی نامزد یمن بودند مقدمی ایشان و هرز بن به آفرید بن^(۶)

(۱) شیروان P.

(۲) پلها P.

(۳) عبور P.

(۴) B om.

(۵) B om.

(۶) BP om.

ترتیب فارغ گشت بدمتی نزدیک آنگاه روی باطرف نهاد و آغاز بغزو روم کرد و قسطنطینیّه بگشاد و مَلک الروم را بگرفت پس آزاد کرد و باز جای نشاند، بعد ما کی^(۱) خزاین او بر داشت و نو او بستد با او قرار داد کی در سه سال دو بار بخدمت درگاه کسری آید، و چون از روم باز گشت قصد انطاکیه کرد و بگرفت و انطاکیه خوش آمد او را و بفرمود تا شکل انطاکیه بر زدند و قومی را از اهل انطاکیه با خویشتن آورد^(۲) و شهری بر مثال آن در پهلوی مداین بنا کرد و مردم انطاکیه را کی^(۳) بیاورده بود^(۴) در آن شهر نشاند و آنرا رومیّه نام کرد، و بعد از آن بچانب خراسان و ما وراء النهر رفت و ولایتیهای کی در عهد پدرش قباد از دست رفته بود چون زاولستان و طخارستان و بلاد سند^(۵) و دیگر اعمال باز دست آورد، و در عهد او^(۶) خاقانی بود سخت مستولی او را فاقم خاقان گفتندی و میان ایشان باغاز خلاف و خصومت روی نبود پس انوشروان صلاح در آن دید کی با او صلح کرد و دختر او را بخواست و قرار دادند کی ماوراء النهر با فرغانه انوشروان را باشد بسبب پیوندی و از آن جانب فرغانه هرچه ترکستان است خاقانرا باشد، و چون این مصاهره^(۷) کرده بودند باتفاق روی بهیاطله نهادند و ایشانرا قمع کردند و کینه فیروز از ایشان بتوخند^(۸)، و چون از آنجا باز گشت قصد هند کرد و غنیمتهای بسیار آورد و مواضعه بر ملک هند نهاد پس قصد صین کرد و ملک صین بی جنگ پیش آمدند و مالهای بسیار آورد و مواضعه بر خویشتن گرفت و قرار داد کی بدرگاه او آید بهداین، و چون باز گشت معلوم کردند کی خزر مستولی شده اند و هیچکس دفع ایشان نمی تواند کردن، کسری آنجا رفت و نکابتی عظیم در خزر رسانید و ایشانرا قهر

(۱) P om. ما کی. (۲) B آوردند. (۳) BP om. (۴) P و بیاورد.

(۵) P هند. (۶) B om. (۷) P مصالح. (۸) P بخواستند.

و دریا بنده تر باشند، و صاحب خبر و برید بسر خویش منصبی بزرگ
 داشتی و مردی بودی اصیل فاضل صاحب قلم و معرفت تام و نایبان
 داشتی در همه ممالک و بریدگان و مسرعان بسیار تا از همه جوانب
 آنچه رفتی و تازه گشتی معلوم او می گردانیدندی و بر حسب آن تدبیر
 کارها می کردی، و بفرمود تا جز مردم اصیل صاحب معرفت را هیچ عمل
 نفرمودندی و منع کرد هیچ بی اصل یا بازاری یا حاشیه زاده^(۱) دبیری
 آموزد و شرح آیینها^(۲) و ترتیبهاء او دراز است، و در کار خراج نظر
 کرد و آنرا سخت بی ترتیب دید و پیش از وی چنان^(۳) بود کی از جایی
 سه يك موجود خراج بودی و از جایی پنج يك و همچنین تا شش يك
 رسد و رعایا ازین سبب رنجور بودند پس او بقانونی واجب باز آورد
 502 ۱۰ باتفاق وزیر و دیگر بزرگان و بر جهان برین جملت کی یاد کرده آمد
 خراج نهاد،

کشتهاء غله بوم، از يك گری^(۴) زمین خراج يك درم سیم نفره،

زمین رز بوم، از يك گری^(۴) زمین خراج هشت درم،

10 درخت خرما پارس، از هر چهار درخت خراج يك درم،

خرما وقل^(۵)، از هر شش درخت خراج يك درم،

درخت زیتون، از هر شش درخت خراج يك درم،

و جزیه سرها از کسانی کی جزیه گذار بودندی از طبقات رعایا بر سه
 نوع ستندندی هر سال توانگران دوازده درم و میانتر هشت درم و کمتر

P 486 ۲۰ چهار درم و بهر سال یکبار ستندندی، و چون برین طریق قانون خراج

بنهاد بر استمرار تخفیفی تام در حق رعایا پیدا گشت و جهان روی
 باآبادانی نهاد و باتفاق جهانیان او را عادل لقب نهادند، و چون ازین

کزی P (۴) پنهان P (۳) آیتها BP (۲) زاده P om. (۱)
 خرما وقل B (۵)

میگفتی و راه^(۱) وجوه مصالح باز می نمودی و نایب مال و معاملات نگاه داشتی و این هر سه مردمان اصیل عاقل فاضل زبان دان سدید^(۲) بودندی، و گویند انوشروان روزی گفت وزیر مانند همباز ملکست و در پادشاهی و مال و مملکت او محکم و متصرف و دست و زبان وزیر این سه تن باشد و حزم درین است کی از کارهائ او غافل نباشد و نیز بدین قاعده هیچکس غمز و^(۳) دروغ بر وزیر نتواند کردن و پادشاهرا بیهوده دل مشغول داشتن کی غمز کی کسی نبشتی او ازین گاشتگان بپرسیدی در سر اگر دانستندی خود بگفتندی و اگر نه تتبع کردندی و راست و دروغ آن بنمودندی، و چند بار کی بزرجمهر را بگرفت و باز داشت از آن بود کی چون وقتی غروری در سر او شدی یا خیانتی اندیشیدی این کسان در سر باز نمودندی و اورا پیش از آنک اندیشه او خلی آورد کی در نتوان یافت باز داشتی و بسبب آنک بی دل بود دیگر باره رها کردی، و بزرجمهر اصیل بود و از خانه دان ملک و اندیشمندی انوشروان از وی بیشتر ازین جهت بودی، و در همه معانی ترتیبها نیکو فرمود و موبد موبدانرا بر قضا و مظالم گاشت و مردی بود کی در عصر او اصیل تر و عالم تر و متدین تر از وی نبود و گذشته^(۴) از وزیر هیچکس مانند او حرمت نداشت، و هر یک از اصحاب دیوان او صدری بود با اصل و حسب و علم چنانک بالای آن کس نبود و بر خصوص درگاه و منشی و حاجب تنوق^(۵) هر چه نامتر کرد تا بیدارترین و زیرکترین و زبان دان تر و عاقلتر از همگان بودندی، و گفت حاجب زبان پادشاه است با نزدیکان و حاضران و کاتب زبان پادشاه است با دوران و غایبان و این دو کس باید کی از همه مردان جهان کاملتر و عاقلتر

کذشت B (۴) om. B (۳) شدید P (۲) . و راه for B (۱)

سوق P (۵)

بر آهیختند و در آن زندیقان بستند و جمله را هلاک کردند و هم در آن
 روز هرکی در ممالک کسری بودند از آن سگان گرفتار آمدند و آنرا^{48b}
 کسی کشتنی بود فرمود تا کشتند و هرکی باز داشتنی بود فرمود تا حبس
 کردند و آنکس کی بجای آن بود کی توبه قبول شایست کردن کردند و
 جهان از ایشان صافی ماند و مالهاء ایشان و خزاین مزدک و کراع
 و اتباع جمع آورد و فرمود تا هرچه بظلم یا بطریق اباحت از مردمان
 ستهه بودند با ایشان دادند و املاک مردمان کی غضب کرده بود جمله
 با ارباب دادند و هر مال و کراع و ملک کی آنرا خداوندی پدید
 نبودی بر درویشان و مستحقان و مصالح ثغور قسمت و بخش کرد و یک
 دینار از آن اثارات بخزانة خویش نگذاشت و بهیچ سپاهی نداد الا^{۱۰}
 کی همه در خیرات صرف کرد و زنان مردمان کی مرد بیگانه بر طریق
 اباحت داشته بودند و فرزندان آورده هرکی رغبت کرد زنرا با او داد
 و فرزندرا بدان کس داد کی بدو بیشتر شبه داشت، و چون از کار
 مزدک لعین و اتباع او فارغ گشت در ممالک و لشکر خویش نظر کرد،
 و با همه بزرگی و حکمت بزرجمهر کی وزیر او بود انوشروان ترتیب^{۱۰}
 وزارت او چنان کرد کی دبیر بزرجمهر و نایب نزدیک کسری آمدشد
 توانستی کرد و ما این نایب را وکیل در^(۱) خوانیم و بیپهلوی ایرانمازغر^(۲)
 گفتندی و نیابت وزیر دارد، و هر سه گماشته کسری انوشروان بودندی
 در خدمت وزیر او بزرجمهر و وزیر بذات خود ازین سه کس هیچ^{49a}
 یکی را نتوانستی گماشت، و غرض انوشروان آن بود تا دبیر هر نامه کی
 بجوانب بزرگ و اطراف نبستی و خواندندی نکت آن در سر معلوم^{P 47b}
 انوشروان می کرد و وکیل در^(۲) از آنچه رفتی از نیک و بد برآستی مشافهه

The correct reading is uncertain: possibly
 وکلیدر B (۱). وکلیدر P. وکلیدر B (۱). وکلیدر P. وکلیدر B (۲).
 وکلیدر B (۳). ایرانمازغر P. ایرانمازغر B (۲). وکلیدر B (۳).
 وکلیدر P.

يك را بمنصبی و شغلی گمارم و نسختی طبقات سپاهی و رعیت کی در بیعت
 تو اند تا هر کس را مبرّتی و نظری و نیکویی فرمام، مزدك دو نسخت
 برین جمله کرد چنانک افزون از صد و پنجاه هزار مرد بر آمدند، پس P 466
 انوشروان اورا گفت مهرجان نزدك آمدست و می خواهم کی هرکی از 48a
 داعیان و سرانگان و معروفان اتباع تو اند جمله را بخوانی تا این مهرجان
 بدیدار ایشان کنم و همه را بر هر کارها و شغلها گمارم، مزدك نامها
 نیست تا همگان روی بهداین نهادند و انوشروان با لشکر خویش قاعده
 نهاده بود کی روز مهرجان خوانی عظیم خواهم نهاد و مزدك و اتباع اورا
 اوّل بر خوان نشانم و من بر سر مزدك بیستم و سلاح برهنه در دست
 گیرم و شما همگان باید کی در زیر جامه سلاح پوشیده دارید^(۱) پنهان
 و چون من مزدك را بکشم باوّل زخم کی زخم شما شمشیر در نهید و
 همگان را بر آن خوان پاره کنید و همگان برین اتفاق همدست شدند
 و فرمانها نیست بهمه شهرها و ممالک و در میان هر فرمانی نسختی از
 اتباع مزدك نهاد و فرستاد تا روز مهرجانرا آن جماعت را بگیرند و
 محبوس کنند، و چون مهرجان در آمد فرمود تا بر شطّ دجله خوانی ۱۰
 عظیم نهادند و مزدك را در بالش نشاند و خود بر سر او ایستاد و دو
 هزار مرد از داعیان و مقدّمان و اتباع مزدکی بر آن خوان نشستند و صد
 مرد سلاح در زیر جامه پوشیده پیرامن انوشروان مرتّب بودند تا اورا
 نگاه دارند و دیگر لشکرها دورویه پیرامن مزدکیان کی بر خوان نشسته
 بودند در گرفتند و انوشروان تبرزینی در دست داشت و بعضی گویند ۲۰
 ناچخی، و اوّل کسی کی تبرزین و ناچخ ساخت او بود و از پهر این
 کار ساخت تا مزدك را بدآن زخم کند کی شمشیر نمیتوانست داشت،
 و انوشروان بیک زخم سر مزدك در کنارش اوگند^(۲) و لشکر شمشیرها

بیفکنند P (۲) در آئید P (۱)

گفت مدار دولت بر دین است و تا از کار دین فارغ نیفتند بهیچ کار دیگر التفات نتوان کردن و لشکرا باید^(۱) کی در دین اعتقاد شبهتی نبود، و مدبران را حاضر کرد بحضور بزرجمهر کی وزیر او بود و ایشانرا گفت بدانید کی این مزدک ملك می طلبد و پدرم از کار^{P 46a} او غافل بود و مثل او همان مانی زندیق است کی جد ما بهرام بن هرمز او را بکشت تا فتنه او از عالم فرد نشست اکنون تدبیر این مرد می باید کرد شا چه صواب می بینید، همگان گفتند ما بنده ایم و این اندیشه کی کرده دلیست بر ثبات ملك، انوشروان گفت این مرد تبع^{47b} بسیار و شوکت تام دارد و او را جز بمکر هلاک نتوان کردن و اگر نه این کار بر ما دراز شود اکنون این سر نهفته دارید تا ما تدبیر کار کنیم، و برین برخاستند و انوشروان مزدکرا پیغام داد کی مارا معلومست کی تو بر حقی پدر ما متابعت تو بواجب می کرد اکنون باید کی بر عادت نزدیک ما می آبی و طریق راست معلوم ما می گردانی و منزلت خویش نزدیک ما هرچه معبوتر دانی، مزدک نزدیک او آمد و انوشروان او را کرامتها فرمود بیش از حد و خویشتر را چنان در کفنه^{۱۰} او نهاد کی این مزدک پنداشت کی انوشروانرا صید کرد و مدتی با او هم برین جمله می بود چنانک جهانیاں انوشروانرا در زبان گرفته بودند از آنچه باطن حال نمیدانستند و هرکجا یکی بود از دعا و اتباع مزدک سر بر آوردند و آشکارا دعوت می کردند انوشروان بدانست کی آن سگ زندیقی را وثوقی حاصل گشت يك روز او را گفت بدانك من ازین^{۲۰} چشم و خدمتگاران و عال و نواب خویش سیر آمدم و می خواهم کی بجای هرکی از ایشان یکی را از شما بگامم اکنون سختی نویس بذکر اعیان و سپاهیان و متصرفان و معروفان کی از تبع تو اند تا ایشان هر

(۱) BP om.

فرزند هیچ کس^(۱) مرا از سرّ این کار خبر نداد و اگر کسی سخنی گفتمی
 P 45b پنداشتم از بهر غرضی یا حسدی می‌گوید اکنون تدبیر این کار چیست ؛
 انوشروان گفت اکنون خداوند پیگاری در پیش دارد و وجه کار آنست
 کی اعتقاد نخست با خدای عزّ وجلّ نیکو گردانی و در دل کئی^(۲) کئی
 • چون پیروز آیی این بدعت بر داری، قباد برین جملت نیت کرد در سرّ
 و بجانب روم رفت و ببرکات این اعتقاد لشکر رومرا بشکست و غنیمت‌ها
 وافر یافت و فتح آمد کرد^(۳) کئی باستواری آن شهری^(۴) نباشد^(۵)، و چون باز
 گشت از آن سفر ملک اختیار خویش بنرزندش انوشروان سپرد و او را
 47a گفت من نیت کئی کردم بقول تو وفا کردم و برکات آن دیدم اکنون تو
 ۱۰ سزاوارتری بملک و تدبیر مزدک و غیر او کردن کئی من بعبادت یزدانی
 و عذر گذشته مشغول خواهم شدن، و مدت ملک قباد اثنان خیزان چهل
 و سه سال بود تا این وقت کئی بکسری انوشروان سپرد،

کسری انوشروان عادل،

و چون پادشاهی بر کسری انوشروان عادل قرار گرفت عهود اردشهر بن
 ۱۰ بابلک پیش نهاد و وصیت‌ها او را کئی در آن عهود است کار بست و
 هرکجا کتابی بود از حکمتها و سیاست میخواند و آنچه او را اختیار آمد
 از آن بر می‌گزید و کار می بست و قاعده نهاد در آیین پادشاهی و
 لشکردهاری و عدل میان جهانیان کئی مانند آن هیچکس از ملوک فرس ننهاده
 بود، و شرح مآثر و مناقب او دراز است و بر آن کتابی معروف
 ۲۰ هست^(۶) اما درین کتاب اندک مایه از اصول آن گفته آید^(۷)، بابتدا

فتح آمد و نیت کرد BP (۳) . قصد کئی P (۲) . B om. (۱)

شهر BP (۴) . Cf. Yāqūt i. 66, 13 and G. le Strange, *Eastern*

اند BP (۷) . معروفست P . مفرهست B (۶)

اول مرا چگونه بشناختی از میانه همگان کی مانند من بودند انوشروان بر پای خاست و سجده برد و گفت خداوند جاوید زیاد آفناست و آفناست در میان ستارگان پوشیده نماند و دیگر آنک هر کی از آن جماعت نظر کردم منش خویش را بالای او دیدم و چون در خداوند نگریدم شکوهی P 45a در چشمم و مهری در دلم آمد و بشناختم قباد هزار بار خرّم تر گشت و .
 اورا نواختها فرمود و انوشروان فرصت یافت پدر را گفت بقا باد شهریار را بنده سوالی دارد اگر دستوری باشد تا پیرسد قباد دستوری داد^(۱) انوشروان گفت خداوند از بهر چه آنروز فرمود تا آزمایش کنند کی بنده خداوند را نیک شناسد یا نه قباد گفت کی من نزدیک مادرت هفته بیشتر مقام نکرده بودم و این احتیاط واجب آمد نگاهداشت نسل را خصوصاً نژاد پادشاهی ۱۰
 انوشروان جواب داد کی بذهب مزدک نسل نگاه نمی باید داشت کی 46b هر کی باشد از هر کی باشد می شاید این سخن بر دل قباد همچنان کارگر آمد کی تیر کی بر نشانه زنند و ساعتی نیک فرو شد پس گفت هانا مزدک در حق عوام چنین می گوید انوشروان جواب داد کی در شرع میان خاص و عام و پادشاه و رعیت فرقی نیست کی همگان در آن یکسانند و بذهب ۱۰
 این زندیق هم^(۲) یکسان باشد اما خداوند را معلوم نیست کی این مرد طالب ملک است و خلایق را تبع خویش کرد از آنچه تا هزار نداشت باشد یک توانگر تواند بود و چون میگوید بنی آدم یکسان اند و مال باید کی یکسان دارند اگر مزدک خزانه تو تاراج زند منع نتوانی کردن چون متابع رأی او شدی و اگر در حجرهای تو آبد و دست در حرم تو کشد باز نتوانی داشتن ۲۰
 کی تو هم یکی از فرزندان آدمی و این کتاب کوچک نیست و پادشاهی برد و ترا از بزدان بر آورد اگر این کار را در نیابی، قباد در یافت کی چنانست کی انوشروان می گوید و پشیمانی بسیار خورد و اورا گفت ای

(۱) B om. (۲) P همه.

اوگدند چنانک هیچ بالش و دست و صدر نبود، چند کسرا جمع آورد کی همگان هم شکل و هم زاد و هم صورت قباد بودند چنانک تمیزی نشایستی کردن و قباد و آن جماعت بر آن بساط همچون حلقه گرد بنشستند چنانک میان ایشان تناوتی نبود و فرمود تا هیچکس انوشروان را نکوید کی قباد کدامست^(۱) و این جماعت را^(۲) فرمود کی چون او در آید هیچکس از جای خود نخنبد و سپرغمی بانوشروان دادند و گفتند در باغ رو پدر را بین و خدمت کن و این اسپرغم در دست او نه، انوشروان در باغ رفت و گرد جماعت در نگرید و روی پدرش قباد آورد و زمین بوس کرد و ادب خدمت بجای آورد و بدو زانو بایستاد و سپرغم پیش پدر داشت قباد آن سپرغم بستد و او را در کنار گرفت و بیوسید و نواخت فرمود ۱۰ P 44b و یک هفته آیین بستند و نشاط و خرّمی کردند و علما و حکامرا بخواند و انوشروانرا امتحان کردند و او را در فنون علم منجّر و یگانه دیدند و بهر هنر کی او را می آزمودند بی همتا بود و در سواری و انواع سلاح کار فرمودن و میدان و شکارگاه چنان یافت کی هیچکس بگردد او نپرسید و ۱۰ انوشروانرا کرامتها فرمود و بر کشید و خزانه و ولایت و لشکر داد و 46a مادرش را بر همه حجرها^(۳) محکم و مقدم گردانید، و انوشروان حکایت مزدک لعنه الله و بدمذهبی او شنیده بود و آنرا بغایت منکر میداشت و قباد با آن همه رنج کی^(۴) کشیده بود همچنان بر اعتقاد مزدکی بود و انوشروان میخواست کی فرصتی یابد تا پدر را از آن منع کند و بسبب آنک ۲۰ پدرش طبع سپاهیان داشت و عالم و زیرک نبود چون انوشروان دید کی او در جوال مزدک رفته بود بر فور هیچ نمیتوانست گفتن تا گستاخ تر شود، و روزی قباد خوش نشسته بود و انوشیروان نزدیک او از علوم اوایل سخن می گفت و پدر را خوش می آمد قباد از انوشروان پرسید کی روز

(۱) B om. (۲) P حرّمها. (۳) B om. (۴) در کجاست P (۱).

بشورید^(۱) و از اطراف دست بر آوردند و بزرگان فرس جمع شدند و قباد را بگرفتند و محبوس کردند و پادشاهی برادرش جاماسب دادند و مزدک بگريخت، باذربیحان رفت و اتباع او لعنهم الله بر وی جمع شدند و شوکتی عظیم داشت چنانکه قصد او نتوانستند کرد و خواهری از آن قباد توصل بدان کرد بجهانتها کی او را از حبس بجهانید و روی بترکستان نهاد تا از آنجا مدد آورد و در راه کی میرفت دختری را از آن اصفهیدی^(۲) بخواست و روزی چند کی آنجا بود این دختر را میداشت پس چون بخواست رفتن فرمود کی اگر این دختر بار گرفتست و پسری آورد او را انوشیروان نام نهید و رفت و مدتی در آن سفر ماند تا مدد آورد و برادرش را قهر کرد و بزرگان فرس را استمالت نمود، و در میانه این اضطرابها عرب دست بر آورده بودند و پس بسیار اعمال بدست گرفته^(۳) و یکی از ملوک P 44a یمن کی او را شمر ذو الجناح گفتند خروج کرده بود^(۴) تا ما وراء النهر گرفته و غارتها کرده و از آنجا بصین رفته و قصه آن دراز است، و از جانب روم همچنین دست درازیا کرده بودند و قباد شوکت دفع عرب نداشت با ایشان صلح کرد و نان پاره داد ایشان را و عزم غزاه روم ۱۰ کرد، درین میانه پدر زنش آمد و انوشیروان را با مادرش آورد و در آن 45b وقت نزدیکی بالغ شدن انوشیروان بود چون قباد را خیر آمدن پسرش انوشیروان دادند خرم گشت اما خواست تا تجربت کند کی این پسر از وی هست یا نه فرمود تا مادرش را و پسرا بکوشکی فرود آوردند تا آن روز و آن شب بیاسودند و روز دیگر فرمود تا در میان باغی بساطی ۲۵

و شمر: B proceeds (۳) . اسپهبدان P (۲) . بشوریدند P (۱)

که او را شمر P . ذو الجناح گفتند کی از ملوک یمن خروج کرده بودند BP (۴) . ذو الجناح گفتند که از ملوک یمن خروج کرده

و بعد از چهار سال او را مدد داد و چون بنیشاپور رسید خبر مرگ
بلاش یافت و بیامد و پیادشاهی نشست،

قباد بن فیروز،

و چون قباد پیادشاهی نشست سیرتهای نیکو نهاد و عمارتهای بسیار فرمود
و آثار او این شهرها است که در اصل او بنا کرده است،
اَرَجَان و نواحی آن، قباد خوره^(۱) از اعمال پارس و شرح آن داده آید،
ساحلیات کی هم مضافست بقباد خوره^(۱)، حلوان کی سرحد عراقست،
بهقباد بالاین و میانه و زیرین از اعمال عراق، شهرآباد کواد^(۲) میان
جرجان و آن شهر، چند ناحیت از طبرستان، خابور از دریاه موصل،
۱۰ و ملکی داشت بنظام و رونق، پس قضاء ایزدی چنان بود که در عهد
او مزدک زندیق پدید آمد و اباحت پدید آورد و آنرا مذهب عدل نام
نهادند و عبادت ایزدی عزّ ذکره از مردم بر داشت و گفت این بنی آدم
همه از یک پدر و از یک مادر اند و مال جهان میان ایشان میراث است
P 436
اما بفضل قوّت و ظلم قومی بر میدارند و دیگرانرا محروم میگذارند و من
۱۰ آمدم تا بواجب باز آرم و ازین گونه بدعتی نهاد و زنان مردمرا و فرزندان
45a ایشانرا مباح کرد بر یکدیگر، و بحکم آنک مردم جهان بیشترین درویش
بودند و نداشتند و در عبادت کاهل او را^(۲) تبع بسیار جمع شد و قبادرا
بفریفت و گمراه کرد و پس دست در کشید بقوّت قباد و از مال و ملک
می ستد و بناداشتن میداد و زنانرا رسوا میکرد و بدست رنود باز میداد،
۲۰ چون حال برین جمله بود از شومی این طریقت بد جهان بر قباد

و او را BP (۳) . شهرآباد و کواد P (۲) . خوزه P (۱)

پیروز از وی بگریخت بنزدیک ملك هیاطله رفت و معلوم ایشان کرد کی ملك او را میرسد و هرمز بغصب دارد و از ایشان مدد خواست و پیامد و هرمز را بگرفت بعد ما کی^(۱) اندک مایه روزگار^(۲) پادشاهی کرده بود و^(۳) پیروز پادشاهی نشست،

پیروز بن یزدجرد نرم،

و این پیروز مردی دین دار پارسا بود و در اوّل عهد او قحطی پدید آمد و مدت هفت سال برداشت و در آن هفت سال خراج به مردم رها کرد و بسیار مالها دیگر بذل کرد تا مردم سلامت یافتند پس خدای عزّ و جلّ رحمت کرد و آن قحطرا زایل گردانید^(۴)، و از آثار او کی در عارتهاء جهان نمودست این شهرها کردست،

فیروزرام^(۵) از اعمال ری، روشن فیروز از جرجان،

P 43a رام فیروز از بلاد هند، دیوار شهرستان اصفهان،

شاد فیروز^(۶) از آذربایجان، دیوار پنجاه فرسنگ بختجد

میان حدّ ایران و توران،

و سرگذشت او بسیار است و درین کتاب بیش ازین تطویل نتوان کردن، ۱۰ 44b و مدت ملك او در استقامت چهار سال بود و هلاک او و لشکر او در جنگ بود بهر کی^(۷) ساخته بودند،

بلاش بن پیروز،

و پیروز را دو پسر ماند یکی این بلاش و دوم قباد و چون بلاش پادشاهی نشست قباد از وی بگریخت و بترکستان رفت و از خاقان مدد خواست ۲.

(۱) B om. (۲) که P (۳) روزکاری که P (۴) بعد از P (۵) که بمکر P (۶) Cf. *Sasaniden*, p. 123, note 3. (۷) فیروزورام BP (۸)

مملکت خویش رها کرد و گفت نصیب رعایا ازین غنیمت این باشد و یکپندی بمقرّ عزّ مقام کرد تا بیاسودند و لشکرها جمع آمدند و روی بیلاذ هند نهادند و ملک هند معروفانرا در میان داشت و صلح کردند و دختررا بزنی بهرام داد و دیبل و مکران بهرام داد و بهرام با مالها بسیار باز گشت پیروز و با کام و از آن سال باز دیبل و مکران با اعمال کرمان میروند کی ملک هند هر دو اعمالرا بهرام داد تا باز گشت و قصد ولایت او نکرد، و بعد از آن بهرام بجانب یمن و حبشه رفت و برادرش نرسی را بجانب روم فرستاد و بهدتی نزدیک^(۱) هر دو مظفر و با کام دل و غنیمت بی اندازه باز آمدند و خراج بر روم و بر یمن نهادند و بتاشا و شکار مشغول گشتند، پس قضاء ایزدی چنان بود کی بهرام روزی در نخبیرگاه از دنبال خرگوری میدوانید و در پاره زمین شوره آبی تنگ ایستاده بود اسپش در آنجا افتاد و فرو شد و چندانک بیشتر نیرو میگرد فروتر میرفت تا ناپدید شد، و ملک او را مدت بیست و سه سال بود،

یزدجرد بن بهرام جور،

۱۰ 44a و این یزدجرد را کی پسر بهرام بود از بهر آن یزدجرد نرم گفتندی بر چندانک در یزدجرد جدش درشتی و بدخویی بود در وی لطف بود و خوش خویی و روزگاری داشت با راحت و آسانی و سپاهی و رعیت از وی خوشنود و قواعد ملک او مصون و محفوظ و هیچ اثری نداشت کی از آن باز توان گفت و مدت ملک او هزده سال و پنج ماه بود،

هرمز بن یزدجرد نرم،

چون این یزدجرد کناره شد از وی دو پسر ماند یکی این هرمز کی کهنتر بود و یکی دیگر پیروز کی بزرگتر بود و هرمز ملک بدست گرفت بقهر

(۱) P om.

لشکر شراب و نشاط مشغول اند و چون حجاب شب روشنی روز را پوشانید^{43a} همگان سلاح در پوشیدند، بر آسوده نشستند و توکل بر خدای عز و جل کردند^(۱) و آخر شب بلشکرگاه خاقان رسیدند و بر همان ترتیب ایستادند و بهرام آن دو یست مرد آهسته راند تا بدر سراپرده خاقان رسید و خویشتن با پنجاه مرد فرود آمدند و بی آوازه جَلَبَه^(۲) روی بسراپرده آوردند و هر کرا پیش می آمد از پاسبان و پرده دار و خادمان می زدند و می کشتند تا در اندرون رفتند و خاقان مست خفته بود بهرام بدست خویش سرش ببرید و بیرون آورد و بر پشت بارگی خویش نشست و سر او را بر نیزه کرد و فرمود تا بانگ بر آوردند و طبل بازاها فرو کوفتند و نام بهرام گور بردند و آتش در نوبتی^(۳) خاقان زدند و دیگران چون این آوازه^{۱۰} شنیدند از چهار سو بانگ بر زدند و طبلهای باز^(۴) فرو کوفتند و اضطراب در آن لشکرگاه افتاد و پسران خاقان روی بسراپرده پدر آوردند کی ندانستند کی چه افتاده است و همه را دست گیر کردند و ایشان بهم بر آمدند و شمشیر در یکدیگر نهادند هر کی سوی سراپرده می شتافت بهرام و P 42a آن قوم کی با او بودند آن کسان را می کشتند و هر کی از لشکرگاه میگریخت آن هر چهار گروه کی ایستاده بودند ایشان را می کشتند و می گرفتند چنانکه چون روز شد جوی خون رانده بودند و در آن لشکرگاه هیچکس نمانده بود الا گریخته یا کشته یا اسیر یا خسته و چندان مال و غنیمت بر داشت کی آنرا حد و اندازه نبود و بشارت نامها بیهه اطراف کرد و برادرش نرسی را^{43b} و لشکرها را خواندند^(۵) و چون در رسیدند همگان زمین بوسیدند و روی در^{۲۰} خاک مالیدند و بر وی ثناها کردند و او همگان را نیکو گفت و بناوخت و از آن غنیمتها جمله را نصیبی^(۶) فرمود و بشکر این موجب يك ساله خراج

طبلها و نواز B (۴). سراپرده P (۳). غلبه BP (۲). BP om. (۱)

نصیب P. نصیبیت B (۶). بخواند P (۵). طبلها P

در هوا ستوه شدی و چندان مدت کی توقف میکرد بانتظار^(۱) بهارگاه^(۲) بود تا^(۳) در بیابان آب و گیاه بود، و خاقان چندانک تقص و تجسس میکرد هیچکس نام و نشان بهرام نمی دادند و او ایمن و فارغ دل شد و بهرام چون در بیابان خوارزم آمد فرمود تا همگان جامها بر شکل 42b
 ترکان پوشیدند و همچون باد میراند تا میان او و لشکر خاقان يك منزل ماند و هرکی ایشانرا میدید خود این گمان نمی برد و شکل ایشان از آن ترکان پیدا نبود بجامه^(۴) و مانند این و نیز عدد ایشان اندک بود و بهرام آنروز بر سر چشمه فرو آمد و بیاسودند و اسپانرا گردانیدند و جاسوس فرستاد و آن روز همه روز^(۵) بترتیب کار مشغول گشت و آن بزرگانرا گفت ۱۰
 بدانید کی من از بهر آن شما کی پیران و مقدمان اید بر گردیم. کی دانستم کی از شما خیانت نیاید و جانرا بزنید و مارا هیچ شکار^(۶) بهتر ازین نباشد کی تا جهان ماند از آن باز گویند باید کی نام و ننگ را و زن و فرزندرا بکشید کی می بینید کی بچه جای گرفتار آمده ایم، و لشکررا پنج بخش کرد هر بخشی دوست مرد و از آن پادشاهزادگان کی با او ۱۰
 بودند هر قومی را سری کرد و يك بخش خویشتنرا جدا کرد و ترتیب فرمود کی او بتن خویش با دوست مرد گزیده بر سلاح براند^(۷) و خاقانرا P 41b
 فرو گیرد و این^(۸) چهار بخش هر قومی بر گوشه بیستند و چون از سرافرده خاقان فغان بر آید ایشان از چهار گوشه نعره زنند و بهرام گور ای منصور نعره زنند و طلبها فرو کوبند و از جای خویش نجنبند الا آنک ۲۰
 ترکانرا کی از لشکرگاه بیرون می آیند بهزیمت ایشانرا می کشند، چون آن^(۹) ترتیب فرمود جاسوسان باز رسیدند و خبر دادند کی خاقان و جمله

(۱) B بانتظار. P om. (۲) یا بهارگاه. P (۳) یا. P (۴) B adds two illegible words, of which the first is probably و and the second looks like حیر. (۵) P om. (۶) بییکار. P (۷) براند. P (۸) B (۹) B جواب for چون آن. P چه همه را.

آسانست و کار بجای رسید کی بزرگان پارسیان در سر ملاطفها بخاقان میفرستادند از ترس خویش و امان میخواستند پس درین میانه بهرام هفت کس از پادشاهزادگان کی از نخبه او بودند و بهردانگی معروف اختیار کرد و سیصد مرد را از اصفهبدان و بزرگان و تمامت هزار مرد مبارز بر گزید و برادرش نرسی را بنیابت خویش در مملکت بگذاشت بر سر لشکر و گفت من باذربجان میروم تا یکچندی زیارت آتشگاه بکنم و از آنجا باریمنه روم تا صید کنم و چون باز گردم تدبیر کار خاقان کنم شما فرمان برادرم نرسی برید و البته هیچ حرکت مکنید و ساخته می باشید تا 42a رسیدن من و برین قاعده بر صوب آذربجان رفت و خیر بخاقان رسید کی بهرام بگریخت و پارسیان متواتر ملاطفها بخاقان روانه کردند کی او از میان ما رفت و ما بچکم تویمم باید کی آهسته می آیی تا مردم را از تو استنعاری نباشد، خاقان خرم گشت و حزم اختیار فرو گذاشت و روی باعمال خراسان آورد و بهرام هفته زیارت آتشکده کرد و فرمود تا اسپ گلهها آوردند و اسپان^(۱) نیک اختیار کرد بهانه شکار و راز دل خویش با هیچکس ازین جماعت نگفت و از جیس^(۲) کوچ کرد بر صوب ۱۰ ارمینیه و این قوم را کی اختیار کرده بود با او بودند گفت بشکاری میروم کی هیچکس از شما ندیدست باید کی چندانک میرانم جمله با من میرانید و بر آن صوب کی من میروم میروید و از من هیچ باز مهرسید، P 41a و چون دو روزه راه رفت عنان بر صوب کوه قبی^(۳) تافت، روی بصوب بیابان خوارزم داد و لشکرا فرمود تا بهر گله کی میرسیدند از اسپ گلهها ۲۰ بهرام می راندند و در پیش او می کشیدند و هرکرا اسپ مانده می شد اسپ رها میکرد و عوض از گله می گرفت و برین سان تاخنی برد کی مرغ

(۱) اسباب BP. (۲) حبش B. See *Sasaniden*, p. 100, note 1. (۳) قفق BP.

جای بر خاست يك گرز بفتوت بر تارك سرش زد چنانك از آن زخم
 P 40a سست شد پس گلوش بگرفت و سرش بر سر آن شیر دیگر که کشته شده
 بود میزد تا بهرد و برفت و تاج بر داشت و مردم از آن حال در تعجب
 ماندند و بر وی آفرین کردند و گفتند این است پادشاهی براسی^(۱) و
 همگان تسلیم کردند و کسری پشت پای بهرام بیوسید و گفتم سزای تاج
 و تخت تویی و من نه باختیار آدمم باید کی مرا زینهار دهی تا بعد ازین
 بندگی کنم، اورا زینهار فرمود و بناوخت و خدمت خاص فرمود و بهرام
 بر تخت پادشاهی نشست و جمله بزرگان فرس و عرب در پیش او بخدمت
 بایستادند و او خطبه کرد و سپاس گذاری کرد خدای را عزّ و جلّ و خیرات
 ۱۰ بسیار پذیرفت و بزرگانرا نواخت فرمود و جمله پاریسیان منذررا بشفاعت
 آوردند کی این خطا کی بر ما رفت بیخشید و عفو کنید و بهرام شفاعت
 وی قبول کرد و هفته بنشاط مشغول شدند، و درین وقت کی این ماجرا
 41b رفت بهرام بیست ساله بود، و منذررا خلعتها فاخر داد ملك^(۲) عرب
 بوی ارزانی داشت و زیادت انعام و ایجاب فرمود و باز گردانید^(۳) و
 ۱۰ پسرش نعمن را همچنین خلعتها فرمود، و چون پادشاهی بر وی فرار گرفت
 سر در نشاط و شراب و کنیزك بازی و تنعم نهاد و از اطراف ملوك طمع
 در ولایت او کردند از تركستان و روم و لشکر او پیوسته فریاد میکردند
 و رعیت می نالیدند کی از چهار سو دشمنان سر بر آوردند و نو در
 عشرت سر فرو بردی و از جمله اصحاب اطراف خاقان کی ملك ترك بود
 ۲۰ P 40b با دویست و پنجاه هزار مرد خروج کرده بود و قصد ولایت او کرده و
 پاریسیان از وی سخت ترسناك بودند و هرگاه رجوع بهرام کردند و
 شکایتی نمودندی ایشانرا تسکین دادی و گفتمی مترسید کی تدبیر این کار

(۱) P پادشاهی راستی. (۲) BP ملكی. (۳) BP كشت, but
 in B گردانید is written above.

این روم از پادشاهی و ملک بیزار شدم^(۱) و خدای عزّ وجلّ و جانها
 پاکیزه را برین عهد گواه گرفتم، بزرگان فرس چون این سخن از وی P 39b
 شنیدند شاد شدند و دعاها گفتند پس میان ایشان گفت و گوی خاست
 و قوی کی هوای کسری میخواستند گفتند ما بر پادشاهی او بیعت کردیم
 بچه عذر^(۲) فسخ کنیم^(۲)، دیگران کی هوای بهرام می کردند گفتند صاحب
 حق اوست و داشتن و متابعت او کردن^(۲) لازم است^(۲)، چون سخن دراز
 کشید بهرام گفت مرا نمی باید کی بدین سبب میان شما گفت و گوی
 رود این ملک میراث منست و امروز دیگری دارد مارا هر دو بهم رها
 کنید تا بکوشیم هر کی بهتر آید و چیره شود ملک آنکس را بود یا اگر نه
 تاج و زینت پادشاهی میان دو شیر گرسنه بیاید نهاد تا هر کی از میان
 آن دو شیر بر دارد پادشاهی او را باشد، مردم دانستند کی کسری و ده
 چون وی طاقت نبرد بهرام ندارد^(۳)، قرار بدان افتاد کی تاج میان دو
 شیر بنهند و دو شیر شزرها آوردند و گرسنه بستند و تاج در میان هر
 دو شیر نهادند با دیگر زینت پادشاهی و شیران را فراخ بستند و کسری را
 حاضر کردند و بهرام کسری را گفت پیشتر رو تاج بر دار تا این پادشاهی
 بر تو درست گردد کسری گفت تو بدعوی آمده و بیان ترا باید نبود تا
 پادشاهی ترا مسلم شود، چون دانست کی کسری زهره ندارد کی پیش رود
 بهرام پیش خرامید و گریزی در دست گرفت موبدموبدان او را گفت ما
 از خون تو بیزاریم بدین خطر کی بر خویشتن میکنی، جواب داد کی
 همچنین است و چون نزدیکتر رسید شیری از آن دو گانه روی بدو نهاد بهرام
 چابکی کرد و بر پشت آن شیر نشست و بهر دو پهلوهاش بنشرد و لخت بر
 سرش میزد تا کشته شد پس روی بدان شیر دیگر نهاد و چون شیر از

نداند B (۴) B om. (۳) — (۳) B om. (۲) — (۲) P om. (۱) شورم P. نیاورد P.

۴۰a و اورا نزدیک بهرام فرستاد چون رسول بهرام را بدید بدان قد و قامت

و بها و ارج دانست کی پارسیان خطا کردند کی پادشاهی بدیگر دادند (۱)

رسول پیغام گذارد و (۲) بهرام جواب این قدر داد کی ملک حق و

میراث منست و لا بد طلب آن خواهم کرد باید تو کی رسولی بروی و

سخن مندر بشنوی، رسول با نزدیک مندر آمد مندر گفت سخن آنست کی P 39a

او میگوید و من بنده اوام و آن کنم کی فرماید، رسول گفت کی من

صلاح در آن می بینم کی بهرام بسرحد بیاید تا بزرگان فرس اورا ببینند

و سخن او بشنوند کی بهمه حال با او دهند، همگان اتفاق برین بستند

و مندر با سی هزار سوار دیگر در خدمت بهرام آمد و چون رسول باز

گشت بزرگان فرس را از حال او خبر داد و ایشان نیز بسرحد آمدند و در

میانہ هر دو لشکر نوبتی زدند و کرسی زر مرصع بجواهر بنهادند و بهرام بر

آن کرسی نشست و بزرگان فرس حاضر آمدند و چون اورا دیدند با

چنان بها و منظر و ارج و مندر بر دست راست او ایستاده بود و نعمین

بر دست چپ همگان سجده بردند و خدمت کردند و هس سخن آغازیدند

۱۰ و شکایت پدرش بزدجرد برداشتند و قتلہاء ناحق کی او کرده بود و

مالہاء ناواجب از مردم سنده و ازین گونه بر شہرند و گفتند از (۳) این

رنج ما دست در دیگری زدیم، پس بهرام گفت هرچه میگوید همه

همچنانست و علم الله کی طریقتہاء اورا سخت منکر بودم و از بدخوبی او

بود (۴) کی من از صحبت او (۴) ملاذ (۵) جسمم اکنون از خدای عزوجل و از

۲۰ ۴۰b شما می پذیرم کی هر رنج کی از وی بردید (۶) براحت بدل گردانم و سپاہیان را

ایجاب و انعام زیادت کنم و پیرانرا حرمت دارم و جوانانرا قربت (۷) دم

و عارت دنیا کنم و رعایارا بعدل و تخفیف مخصوص دارم و اگر بخلاف

چون رسول البخ P. الا انه کی رسول البخ B app. has دادند (۱)

(۲) P om. (۳) B om. (۴) — (۴) P om. (۵) BP قالب.

(۶) B برد or بود. (۷) P مزیت.

مرتب گردانید، و چون پنج شش ساله شد مندر را گفت از بهر من
 معلّمان آور تا مارا علم آموزند مندر گفت تو هنوز ضعیفی و طاقت
 آموختن نداری جواب داد کی تو نپیدانی کی من پادشاهزاده ام و آرایش^{39b}
 پادشاه علم و هنر باشد، مندر را این سخن از وی سخت پسندیده آمد
 و معلّمان و حکیمانرا بر سر او^(۱) آورد^(۲) تا او را تعلیم میکردند^(۲) و علم
 بسیار حاصل کرد و چون مجدّد آن رسید کی سواری تواند کردن و سلاح
 برداشتن او را سواری و نیزه ناختن و نیز انداختن آموخت چنانک نبرده
 جهان گشت در انواع هنر، پس مندر او را نزدیک پدرش آورد تا او را
 بدان هنرمندی بدید و پدرش بس التفاتی بدو نکرد و فرمود کی باید
 P 38b کی خدمت خاصّ کند بهرام یکجندی نبود و آن بدخویی و بدسیرتی از
 آن پدر دید دلش از آن بگرفت، و برادر قیصر روم نزدیک پدرش
 آمده بود بطلب صلح بهرام گور از برادر قیصر در خواست تا دستوری
 خواهد کی بهرام باز نزدیک مندر رود دستوری یافت و نزدیک مندر
 رفت و آنجا می بود تا پدرش کناره شد و چون یزدجرد گذشته شد
 لشکر و رعیت خود از وی بستوه آمده بودند و گفتند پسر او در میان^{۱۰}
 عرب پرورده است و آداب فرس نداند و دیگری را نام او کسری از
 فرزندان اردشیر بابک پادشاهی نشانند، و چون ابن خیر بهرام رسید
 مندر را گفت نام و ننگ این کار با تو افتاد مندر گفت من بنده
 ام و ایستاده ام میان بسته بهره فرمایی و در حال پسرش نعمن را با ده
 هزار سوار نامزد کرد تا محدود طیسبون و آن اعمال کی سرحدّ فرس^{۲۰}
 بود رفتند و دست بغارت و قتل بردند و بزرگان فرس رسولی بمندر
 فرستادند تا پسر را باز گرداند مندر رسول را گفت آمدن تو نزدیک
 من چه فایده دهد و من بنده ام فرمان بردار برو و با خداوند سخن گوی

(۱) B om. (۲)—(۲) P om.

یزدجرد بن بہرام معروف بائیم،

39a (1) معنی ائیم گناہ کار باشد (1) اورا یزدجرد گناہکار گفتندی از آنج
 معیوب و بداندیش و بداندرون و خونخوار بود و زعر و بدخوی و اہل
 علم را دشمن داشتی و بدانش خویش مغرور بودی و پیوستہ بر کسی
 بہانہ جستی تا مال او می ستدی و خاندانہاہ بزرگ را استیصال کردی
 و با این ہمہ عیبہا بخیل بودی و مردم از وی دُر رنجی عظیم بود،
 اتفاق چنان بود کی یک روز بر کوشکی نشستہ بود و اسپ نیکو از
 صحرا در آمد و زیر کوشک او بایستاد و اسپ بود کی (2) مانند آن ہیچکس
 ندیدہ بود بنیکویی و یزدجرد سخت خرم گشت و چندانک کوشیدند تا
 P 38a اورا بگیرند فرمان ہیچکس نبرد و یزدجرد از حرص فرو آمد تا اسپ را
 بگیرد چون اسپ اورا دید نزدیک او آمد و بیستاد و یزدجرد اورا
 بگرفت و زین خواست و بدست خویش آن اسپ را زین کرد و چون
 بیمار دُنب (3) رسید آن اسپ جنتہ بر سینہ او زد و اورا بر جای بکشت
 و اسپ ناپدید شد و گفتند این اسپ فرشتہ بود کی خدای عز و جل
 بصورت اسپ گماشت کی ظلم اورا از سر جہانیان بر داشت، و مدت
 او بیست و پنج ماہ و بیست روز بود،

بہرام گور بن یزدجرد ائیم،

این بہرام گور چون دوسالہ شد پدرش اورا بہنذر سپرد کی در آن وقت
 امیر عرب بود تا اورا بہرورد سجایی کی آنرا حیرہ گویند و آب و ہوا
 ۲۰ درست دارد و بفرمود تا اورا سواری آموزد و بہنر بر آورد و منذر
 اورا تربیت نیکو میکرد و پسرش نَعْمَن بن المنذر را در خدمت او

(1) — (۱) P om. (۲) B om. (۳) P ذنب.

در بلاد سند و هند، فرشاپور^(۱)، چند شهری دیگر، و آثار او بسیار است
اما آن قدر که معتبر است یاد کرده آمد، و مدت ملک او هفتاد و دو
سال بود،

اردشیر برادر شاپور،

چون شاپور ذو الاکتاف وفات یافت پسرش شاپور بن شاپور کوچک
بود برادرش اردشیرزا وصی گردانید و این اردشیر ظالم و بدخو و خونخوار P 37b
و چند معروف را بکشت و سیرت بد نهاد و چون چهار سال پادشاهی
کرده بود او را خلع کردند و شاپور را بنشانند،

شاپور بن شاپور،

و چون این پسر پادشاهی بنشست سپاهی و رعیت شاد شدند و سیرتی نیکو
سپرد و بعد از پنج سال و نیم از ملک او در فسطاطی نشسته بود و بر
سر او افتاد و فرمان یافت و قومی گفته اند که خوبشان او اطناب آن
ببریدند و بر سر او افتاد و گذشته شد،

بهرام بن شاهور ذی الاکتاف،

و بعد از وی برادرش بهرام پادشاهی نشست و او را از بهر آن کرمانشاه
گفتندی که بروزگار پدرش و برادرش کرمان او داشت و مردی بود
بجویشتن مشغول و هرگز بتدبیری مشغول نگشتی و قصه بر نخواندی و
بهظالم نشستی و چون فرمان یافت همه نامه‌ها اطراف دیدند که بدو
رسید و ملک او یازده سال بود،

فرشاورد P. فرشاور B (۱)

بسیار سیرت‌ها نیکو و آثار بدیع داشتست و شرح آن دراز است و از جمله سیرت‌ها او آنست بهر مهم کی او را پیش آمدی بتن خویش روی بکفایت آن نهادی تا لاجرم پیروز آمدی و همت وی همه ساله مصروف بودی بگشایش جهان تا همه جهان را بگرفت و سخن هیتچکس کی غرض‌آمیز بودی قبول نکردی، و او را اصحاب اخبار نهانی بودندی مردمانی مردم‌زاده با دانش و فضل و راست‌گوی و با هر یک استظهاری کرده بودی تا آنچه نیابند جز از سر راستی ننایند و مقصود او آن بودی تا احوال مملکت بر وی پوشیده نماند و اگر کسی حالی ناید بخلاف راستی او غور آن داند^(۱)، و در علم درجه عالی داشت و در عدل چنان بود کی در حق کمتر کسی بر فرزند خویش ابقا نکردی و مشیر و ندیم و مؤنس او کسانی بودندی کی هم بعقل و هم بفضل و ذکا و زبان‌دانی و آداب نفس آراسته بودندی، و از آثار او در عمارت جهان آنست کی این شهرها و بندها و پولها^(۲) کی یاد کرده آید او بنا کرده است،

در بابل و عراق، عکبرا^(۳) از بخداد و آنرا برزخ شاپور گفتندی، مداین، رومیّه، انبار و آنرا فیروزشاپور گفتندی، طبسبون و آنرا مدینه شاپور گفتندی، ایوان کسری، کرخ،

در خوزستان، شوش، شادروان شوستر،

در اصفهان، بوان^(۴)، جزوان^(۵) و آنجا آتشگاهی کرد،

38b در سیستان، چند شهر،

۲۰ در خراسان، نیشاپور^(۶)،

عکیر. P. عکیر B (۳) پلها P (۲) تواند کرد P (۱)

(۴) BP ایوان, and so Hamza ۰۳, ۴, but see Yáqút I. 753, 21 foll.

(۵) BP جزوان. Hamza ۰۳, ۲. حروان. See Yáqút II. 65, 13. In P the names of these two villages are transposed. (۶) نیشاپور B (۱)

خلفی را از آن او عرب بکشت و للیانوس شهری از آن شاپور بستند از سواد عراق طیسبون^(۱) نام و بدینه شاپور معروفست و بسیار خزاین و مالها از آن شاپور برداشت و شاپور با میانه مملکت آمد و لشکرها P 366 جهان بر وی جمع شدند و رجعت کرد و طیسبون از للیانوس باز ستد بی آنک مصافی رود^(۲) اما او خود باز گشت و بیارس^(۳) نشست، و پس رسولان میان شاپور و للیانوس آمد شد می کردند تا صلحی بندند و 376 للیانوس در خیمه نشسته بود و سخن رسولان می شنید ناگاه چوبه تیر بر سینه او آمد و کس ندانست کی انداخت و للیانوس در حال جان سپرد و هزیمت در آن لشکر افتاد و شاپور معتقدانرا فرستاد و آن اسفهلار را کئی او را از حال جاسوس خبر داده بود هدیه فرستاد ۱۰ و پیغام بلشکر روم داد اگر با او بیعت کنید و ملک شما باشد من قصد شما نکنم تا سلامت باز ولایت خویش روید و اگر نه یک کودک را امان ندم، همگان بیعت کردند با یوسانوس و شاپور او را مسلم داشت، بعد مال و خزانه^(۴) و اسباب للیانوس بستد و وظائف^(۵) بسیار بر رومیان نهاد و عرب در جهان آواره شدند و چندانک ازیشان یافتند ۱۰ بکشتند، و چون یوسانوس باز می گشت با او قرار داد کی هر خرابی کی در ولایت شاپور کرده بودند غرامت کشید و نصیبین بعوض طیسبون کی خراب کرده بودند بشاپور سپرد و سلامت باز روم رسید و ثمرت آن جوانمردی کی با شاپور کرده بود بیافت، و این یوسانوس چون باز با قسطنطینیّه رسید کیش نرسایی نازه گردانید بحکم آنک ترسا بود و ۲۰ کلیسیاها را از نو عمارت کرد و از آن وقت باز کیش نرسایی در دیار روم بهاندست و بهر وقت در عمارتها و طلسمات قسطنطینیّه زیادت می کردند تا بدین درجت رسیدست کی اکنون است، و اما شاپور

مالی خزانه B (۴). بارس B (۳). برد B (۲). طیسبون BP (۱). مواضع P. مواضعه B (۵).

گیری چه ایشان خلقی بسیار اند و تبع تو شوند و نیز چون از بهر دین شمشیر نزد مگر چیره شوی^(۱)، قسطنطین قول ایشان قبول کرد و دین ترسائی بپذیرفت و از آن سبب قوت گرفت و قسطنطین به بنا کرد و ترسایان بسیار شدند و بعد از آن دست هیتچکس بمملکت او نرسید، و چون او گذشته شد یکی از یونانیان بیرون آمد للیانوس نام و دین ترسائی باطل کرد و کلیسیاهایی^(۲) کی قسطنطین ساخته بود خراب کرد و عرب کی از شاپور رմیده بودندن خلایقی بی اندازه بدو پیوستند و خروج کرد بر قصد ولایت فرس، و شاپور ازین جهت دل مشغول گشت و با لشکری بسرحد ولایت شد و از آنجا با سواری چند مجهول وار رفت تا شکل کار و لشکر بیند و جاسوسانرا باز بهر گوشه فرستاد و خویشان جائی توقف کرد تا جاسوسان باز رسند، اتفاقا جاسوسی را از آن او بگرفتند و جاسوس از بیم جان گفت مرا مکشید تا شاپور را بشما نام کی او با عددی اندک بدین نزدیکی است و گفته اند للیانوس چون این بشنید نخواست کی پادشاهی چون شاپور بدست عرب گرفتار شود و در سر معتبدانرا دوانید و شاپور را خبر داد کی حال چکونه است تا او از آنجا بگریخت و با لشکرگاه خود رفت، و بروایتی دیگر چنان گفته اند کی للیانوس را اسفهلاری بود نام او یوسانوس^(۳) و این اسفهلار کس بدان جایگه فرستاد کی جاسوس نشان داده بود و شاپور را خبر داد تا بگریخت و این روایت درست تر^(۴) است، و در آن دو سه روز هر دو لشکر بهم رسیدند و لشکر للیانوس سخت بسیار و بی اندازه بود و عرب از کینه کی در دل داشتند نیک کوشیدند تا شاپور را هزیمت کردند و

See BP یوسانوس (۳). کلیسیاهان BP (۲). شو B (۱). *Sasaniden*, p. 60, note 4. After یوسانوس B has the words دیگر چنان, which seem to have been inadvertently transferred from the line above. معتبرتر P (۴).

و ایشانرا بسرحد بیابانها و جزایر بنشانند کی جز عرب مقام نتوانست کرد،
و ذکر آن عرب کی زینهار یافتند و در بیابانها مقام گرفتند اینست،

بنی تغلبرا بدارین^(۱) و خط کی از اعمال بحرین است بنشانند،

جماعتی را از بنی بکر بن وایل بیابانها و جزایر و سرحدہاء کرمان کی
بجانب عمان^(۲) و دریاء ہند می کشد^(۳) بنشانند،

P 35b .

جماعتی از بنی عبد قیس و تمیمرا بیابانہاء ہجر و بیمامہ و آن نواحی
بنشانند،

بنی حنظلہ را بیابانہاء کی میان اہواز و بصرہ بود تا دریا بنشانند، اکنون
آن بیابانہاء اینست کی بصرہ و اعمال آن کردہ اند،

- ۱۰ 36b و چون این کار بکرد ہمہ جوانب دیگر از وی بیندیشیدند و ملک او
مستقیم گشت و باز پارس و^(۲) خوزستان^(۳) آمد چہ^(۴) مقام او باصطخر
پارس بود و جندی شاپور خوزستان پس مداین بساخت و ایوان کسری بنا
کرد و دار الملک با آنجا برد تا دفع فساد عرب میکرد، و در آن وقت
کی از پیگار عرب فارغ شد و با مفرّ عزّ خویش آمد برگ ساخت
و لشکرها سوی روم کشید و در آن عہد ملک روم یکی بود نام او^{۱۰}
قسطنطین کی قسطنطنیہ^(۵) او بنا کرد و شاپور اورا عاجز گردانید و
مالہاء بسیار از وی بستند و خراج بر وی نهاد و باز گشت و در آن
عہد رومیان بر مذهب یونانیان بودند و هنوز ترسا نشدہ بودند و دین
نصرانی نگرفته و چون شاپور وہنی چنان بر قسطنطین ملک الروم
افکند آب و رونق او برفت و از دیگر جوانب روم بر وی خروج^{۲۰}
کردند و کار او ضعیف گشت پس وزیر و مشیران اورا گفتند کار تو
از حد گذشت اگر میخواهی کی ترا قوتی حاصل آید باید کی دین نصرانی

(۱) B وازین . P . Cf. Tabari i. 839, 12 seq.

قسطنطنیہ . P (۵) . و P (۴) . P om. (۳) — (۲) . عمان است P (۲) — (۲)

برین سان سه هزار مرد مبارز جریده با خود بر نشانند چنانک یک هزار سوار مقدمان و معروفان لشکر بودند پوشیده و یک هزار سوار مبارز سلاح خویشان و از آن این مقدمان داشتند و یک هزار سوار مردانه هر یکی دو جنبیت می کشیدند و تاختن برد تا بعرب رسید کی سرحداه پارس و خوزستان داشتند و این مقدمان را گفت دانید کی من شمارا از بهر چرا بر گزیدم و آوردم گفتند فرمان شاه راست گفت از بهر آنک شما معروفان و توانگرانید و از غارت کردن ننگ دارید و نام و ننگ را در پیش من باوّل پیگار بنایید اکنون باید کی جز مرد کشتن و گرفتن هیچ کار نکنید P 35a

و البته سوی غنیمت ننگرید، همگان گفتند فرمان برداریم و این سخن در ایشان تأثیری عظیم کرد و تا عرب خبر یافتند سواران پوشیده^(۱) و شمشیرها کشیده دیدند و هیچکس از آن عرب خلاص نیافتند الا همه یا کشته یا گرفتار شدند و از بسیاری کی بکشتند ملال گرفتند پس مرد را می آوردی و هر دو کتف او بهم میکشیدی و سولاخ^(۲) میکردی و حلقه در هر دو سولاخ کتف او میکشیدی، و آنک گویند کتف ایشان بیرون می آورد ۱۰

مستبعد است چه هرکرا کتف از وی جدا کنند نه هانا بزید، و او را از بهر این نو الاکتاف گفتندی، و چون سرحد پارس و خوزستان از ایشان خالی کرد کشتیها خواست و هم با آن قدر لشکر دریا عبره^(۳) کرد و جزایر از ایشان بستند و بمجزیره خط بیرون آمد کی نیزهای خطی از آنجا آرند و از آنجا بحرین رفت و همچنین میرفت و عرب می کشت تا بمجر ۲۰

و یامه رسید و جاهها و مصنعهاء آب ایشانرا می انباشت و عنان سوی دیار^(۴) بکر^(۵) و بلاد شام نافت و جمله عرب را آواره^(۶) کرد الا جماعتی کی بزینهار پیش خدمت او آمدند و ایشانرا قبول کرد و از همگان نوا سند

دیگر BP (۴). عبور P (۳). سوراخ P (۲). سلاح پوشیده P (۱).

هلاک P (۶). P om. بکرو B (۵).

مقام شما دراز کشید اکنون هرکی میتواند بودن می^(۱) باشد و هرکی نتواند بودن و صبر کردن باز گردد و بوطن خویش رود، وزیران این سخن عظیم بیسندیدند و گفتند بدین تهاون کی بریشان کرد و بی نیازی کی ازیشان نمود همگان بصورت ملازمت کنند و در آن خدمت جدا نایند، پس بزرگان لشکر را جمع کرد و وزیران را گفت مرا تا این غایت از نارفتن بجهاد مفسدان عذر آن بود کی بزاد کوچک بودم و قوت سلاح بر داشتن و جنگ کردن نداشتم اکنون بجد بلوغ رسیدم و عذری نماند وقت رنج کشیدن و جهان گشادن و قمع مفسدان آمد چه کوشش پاسبان دولت است و تا رنج نکشند آسانی نیابند و آغاز بجهاد عرب خواهم کردن کی بها نزدیکترند و فساد ایشان بیشتر است، همگان بر وی ثنا گفتند و آفرین کردند و گفتند ما بندگان و فرمان بردارانیم و هرچه شاهنشاه فرماید آن کنیم و همانا چنان صوابتر کی بندگان را بیگار فرستد و خود P 34b در مملکت و مقر عز خویش میباشد، جواب داد کی مثل پادشاه مثل سراسر است و مثل لشکر مثل تن و همچنانک تن بی سر بکار نباید لشکر بی پادشاه کار را پیش نتواند برد و این مهم کی من پیش میگیرم لشکرها را 35b با خویشتن نخواهم بردن جز اندکی و بنه و تجمل پادشاهی بر نخواهم داشت تا عرب کی محل ایشان محل سگان باشد صورت نبندند کی بیگار ایشان میروم بل بر سیل منخچیر بر خواهم نشست باید کی فردا بمیدان آیند^(۲) تا آنرا کی خواهم با خویشتن ببرم، روز دیگر بمیدان باستاندند و یک هزار سوار مردان معروف همه اصفهیدان و سراهنگان و سر لشکر جدا کرد و ۲۰ گفت باید کی شما هر یک مردی را از خویشان خویش اختیار کنید کی سلاح داری بیاید بشرط آنک مردانه باشد و یک مرد کی جنیبت کند و هم مردانه باشد و دیگران از خیل و حشم اینجا پیش وزیران باشند، و

(۱) کی گاف را جیم گردانند^(۱)، و این بهرام سوم هیچ توفیقی نیافتست نا از وی اثری ماندی و ملک او سیزده سال و نیم بود و مقام بجنیدیسابور داشت در پادشاهی،

نرسی بن بهرام بن بهرام بن هرمز،

• او سیرتی نیکو و خوب داشت و در روزگار او مردم در امن و راحت بودند و از وی اثری معروف نماند و مدت ملک او هفت سال و نیم بود و مقام بجنیدیسابور داشت^(۲) در پادشاهی^(۳)،

هرمز بن نرسی بن بهرام^(۴) بن بهرام بن هرمز^(۴)،

این هرمز بن نرسی پادشاهی درشت و بدخوی بود اما با این حال عدل دوست داشتی و با رعایا طریق خوب سپردی و چون او را وفات آمد هیچ فرزند نداشت اما یک زن از جمله زنان او آستن بود پس لشکر و رعیت باتفاق تاج بالای سر این زن بیستند و فرمان بردار او گشتند تا بار P 34a بنهاد و شاپور را بیاورد،

شاپور ذو الاکتاف،

۱۰ 35a او را از بهر آن شاپور ذو الاکتاف گفتندی کی چون طفل بود از همه اطراف مفسدان دست بر آورده بودند و بر خصوص عرب دست‌درازی بیشتر میکردند و چون بحد بلوغ رسید وزیران او نامها کی از لشکرها آمده بود از سرحدات ممالک او بر وی عرض کردند و نوشته بودند کی مقام ما درین ثغور دراز کشید و متغلبان دست‌درازی از حد ببردند و بطاقت رسیدیم، شاپور وزیرانرا فرمود کی جواب نویسد کی مارا معلوم شد کی

(۱)—(۱) P om. (۲)—(۲) P om. (۳)—(۳) P om.

چنانک تا ببردن از آنجا بیرون نیاید و اگر توبه نکند اورا بعبرتی باید کشت کی جهانیانرا بدآن اعتبار باشد، پس بهرام مانی را گفت ازین هر دو یکی اختیار کن، قتل اختیار کرد و توبه نکرد^(۱)، آنگاه بهرام بفرمود تا پوست او بیرون کردند و بکاه بیاگندند و اول کسی کی پوست او پُر گاه کردند مانی زندیق بود و ازین جهت هرکی سر ملحدان و مقدم زندیقان باشد پوست او پُر گاه کنند، و چون اورا هلاک کرد اتباع اورا جمع کرد، هر آنک از داعیان و سران ایشان بودند آنانرا کی توبه میکردند حبس مخّلدی فرمود و آنانرا کی توبه نمی کردند و بر آن ضلالت P 33^b اصرار مینمودند بر دار میکرد و دیگرانرا کی غور زندقه نمیدانستند از سپاهیان و عوام هرکی توبه میکرد بفرمود تا رها میکردند و آنانرا کی توبه ۱۰ نمیکردند می کشتند^(۲) و آن مادّت بریده شد الاّ از ولایت صین کی هنوز 34^b مانده است، خدای عزّ و جلّ همه مخالفان دین و دولت را هلاک کند بمنّه، و مدّت ملک او سه سال و سه ماه بود،

بهرام بن بهرام بن هرمز،

و بعد از وی پسرش بهرام بن بهرام بپادشاهی نشست و سیرت نیکو ۱۰ سپرد و سپاهی و رعایارا نیکو داشت و در عهد او هیچ اثری^(۳) تازه نشد کی درین مختصر یاد توان کرد و مدّت ملک او هفده سال بود و بچندیسابور نشستی،

بهرام بن بهرام بن بهرام بن هرمز،

اورا از بهر آن سگانشاه گفتندی کی بعهد پدرش ولایت سیستان اورا ۲ بود و سیستانرا اصل سگستانست و ازین بتازی سیستان نویسند

بفرمود تا آنانرا کی توبه نمی کردند می B has (۲) کرد B (۱) کشتند رها می کردند (۳) Suppl. in marg. B. P om.

آورد و از جمله آثار او^(۱) رامهرمز خوزستان و دسکوه^(۲) کی در راه بغداد است و دیوار آن بر جایست او بنا کرد،

بهرام بن هرمز بن شاپور،

و چون بهرام باز جای پدر نشست از آنجا کی عصبیت او بود در کیش
 . حیلتهاء^(۳) تمام کرد^(۲) تا مانی زندیق را بدست آورد، قومی را از اتباع او
 کی در زندان بودند رها کرد و بنواخت و در سر ایشانرا گفت مرا
 معلومست کی مانی بر حق است اکنون شمارا ببايد رفت و استمالت او
 کردن تا نزدیک من آید و من او را تقویت دهم و کیش او را آشکارا
 گردانم، این قوم رفتند و مانی را برین جمله گفتند و او پیامد و بهرام
 او را کرامت فرمود و یک چندی سخن او میشنود تا او را گستاخ کرد و
 داعیان و اتباع او را بشناخت پس علمارا جمع گرد آورد در سر و ایشانرا
 گفت من این سگ زندیق را بدست آوردم و اتباع او را بشناختم و
 میخواهم کی همرا بر دارم تا این فتنه و فساد فرو نشیند اما در عدل و
 پادشاهی نیست بی الزام حجة کسی را کشتن اکنون شما فردا بامداد با او
 مناظره کنید و او را مقهور گردانید تا من او را سیاست کنم، علما بر این
 اتفاق رفتند و بهرام مر مانی را خواند و گفت فردا علما حاضر خواهند
 آمدن باید کی ساخته باشی مناظره ایشانرا، چون باز گشت در سر
 موکل بر وی گماشت و روز دیگر علمارا و او را بهم بنشانند و مناظره
 کردند و مانی مقهور شد و پرده از روی کار و مخرفه او برخاست و رسوا
 شد چه باطل کجا پای حق دارد، پس از علما فتوی پرسید کی با او چه
 باید کرد گفتند اگر اقرار آورد این مذهب کی آوردست باطلست و از
 آن توبه کند قتل از وی بر خیزد اما زندان مخلد او را واجب آید

(۱) B om. (۲) P دستکوه. (۳) B om.—(۳)

طریق اباحت پدید آورد و تا عهد بهرام بن هرمز بن شاپور آنجا بنهاند، و نامی حکایت او در وصف روزگار بهرام کرده آید تا کتاب از ترتیب نیفتد، و اما آثار شاپور در عمارت جهان بسیار است و این شهرها او کرده است،

بی شاپور^(۱) از اعمال پارس، این بیشاپور^(۲) در اول طهورث کرده بود .
 پیش از جمشید و آنرا دین دلا گفتندی پس اسکندر رومی آنرا خراب P 32b
 کرد و این شاپور بن اردشیر آنرا بحالت عمارت باز آورد و بی شاپور^(۱)
 نام نهاد اکنون بشاپور^(۲) میخوانند، بلاد شاپور در همسایگی جُند^(۴)، نواحی
 است از اعمال پارس کی بسرحد خوزستان پیوسته است،^(۵) شاپور خواست
 خوزستان، این شاپورخواست پهلوه الا شترست^(۵)، جندی شاپور خوزستان، 33b
 اصل نام این^(۷) اندیوشاپور است و اندیو پهلوی نام انطاکیه است
 یعنی این شهرک انطاکیه شاپور است و عرب لفظ آن گردانیده اند و
 جندی شاپور نویسند، شادشاپور از میسان، و بروایتی گفته اند شادروان
 شوشتر او بست اما درست تر آنست کی شاپور ذو الاکتاف بست،
 و مدت ملک او سی و یک سال و نیم بود، ۱۰

هرمز بن شاپور بن اردشیر،

و بعد از وی فرزند او هرمز بهادشاهی نشست و مانند جدش بود بحیال
 و ارج و قوت و عدل و علم و در جمع زندیقان مبالغت نمود اما مانی را
 بدست نتوانست آورد چه در اجل فسحت^(۷) نیافت و بیش از دو سال
 پادشاهی نکرد، و اندر آن مدت کی زیست بسیار آثار خوب پیدا ۲۰

نشاپور BP (۳) . نیشاپور BP (۲) . نیشاپور P . نی شاپور B (۱)

این نام P (۶) . P om. (۵) — (۵) . چند P . جند B (۴)

فتحت P (۷)

شاپور باز آمد قصد او کرد و مدتی حصار او میداد و قلعه او نمی
 شایست شدن و این ضیزن دختری داشت نظیره نام شاپور را بدید و بر
 وی عاشق شد و در سر پیغام داد بشاپور کی اگر عهد کنی مرا بخوای
 عیب و عوار این دز ترا بنام تا بستانی، شاپور برین جملت عهد بست
 و دختر راه گشادن آن بدو نمود و قلعه بستد و ضیزن را و هر کی در
 آن قلعه بودند بکشت و این دخترا بیاورد و زن کرد و سخت پاکیزه
 و با جمال بود و گویند یکشب با شاپور بهم در جامه خواب خفته بود
 می‌نالید شاپور پرسید کی از چه می‌نالی این دختر گنت در زیر پهلوی
 من چیزی است کی مرا رنج میرساند چون بدیدند ورق موری بر پهلوی
 او سخت شده بود و آنرا مجروح کرده و خون روان شده شاپور از آن
 در تعجب ماند و او را گنت پدرت ترا چه غذا میداد کی چنین نازک
 بر آمده دختر گنت مرا مغز استخوان و مسکه و انگین مصفی بغذا دادی
 و شراب مروق بجای آب شاپور گنت پس چون تو بیدر نشایستی^(۱)
 کی ترا برین سان پرورید بدیگری چگونه شای^(۲) فرمود تا گیسوهای او را
 در دنبال اسب توسن بستند تا می‌دوید و او را پاره پاره گردانید،
 و در روزگار او مانی زندیق پدید آمد و طریق زندقه پدید آورد، و
 اشتقاق زندقه از کتاب زند است کی زردشت آورده بود و بلفظ پهلوی
 معنی زندقه آنست کی نقیض زند یعنی بخلاف کتاب زند همچنانک
 ملحدان ابادم الله نقیض قرآن میکنند و تفسیر آن میگردانند و آنرا تاویل
 میگویند تا مردم را می‌فریبند و کسانی را کی بعقل ضعیف باشند و غور
 سخن ندانند و از علم مایه ندارند گمراه میکنند، و چون مانی پدید آمد
 و اول کسی کی زندقه نهاد او بود و فتنه در عالم پیدا گشت و شاپور
 کسان بر گماشت تا او را بگیرند بگریخت و بولایت صین رفت و آنجا

(۱) حق پدر شناسی P (۲) حق شناسی P

خط خوانند و نیزه خطی از آنجا خیزد و این جمله او بنا کردست، و ندیمان او جمله حکما و اهل فضل بودندی و در هفته دوروز بمجلس انس نشستی يك روز بیارگاه بزرگ با بزرگان دولت شراب خوردی و هرکس را نواختی در خور او بفرمودی^(۱) و يك روز در^(۲) خلوت با حکیمان^(۳) و فاضلان کی ندیم او بودندی شراب خوردی و از ایشان فایده گرفتی و سراسر مجلساء او سخن جد رفتی و هرگز بهزل مشغول نگشتی و باقی روزها هفته بتدبیر ملك و گشادن جهان و قمع دشمنان مشغول بودی، و^(۴) همت او در دشمن شکنی و^(۵) لذتها بر خویشتن حرام داشتی تا از آنگاه کی آن مهم کفایت شدی، و مآثر بسیار داشت و آبهاء^(۶) خوزستان او P 31b قسمت کرد و رود مشرقان او حفر کرد و در جهان عمارتہاء بسیار^{۱۰} فرمود، و مدت ملك او از ابتدا کی پیارس خروج کرد تا آخر عهد سی و دو سال^(۷) بود و ازین جملت پادشاهی باستقامت بعد از بر داشتن ملوک طوایف مدت چهارده سال کرد،

شاپور بن اردشیر،

32b

و چون فرزند او شاپور بجای پدر نشست در عدل و احسان و آبادانی^{۱۰} جهان طریق پدر سپرد و همچون پدر دانا و حکیم بود و علم دوست و شجاع و سخنی، و از سرگذشت او یکی آنست کی امیری بودست از امرای عرب ضیزن نام از قبیلۀ بنی قضاغه و خلفی بسیار بر وی جمع شده بود و در کوهها کی بجدود تکریت است قلعه داشت محکم و در وقتی کی شاپور بخراسان بود بی ادبیاها و دست درازیاها کرد پس چون^{۲۰}

و هر کس را بجای خود نواختی P has بفرمودندی B (۱)
 Instead of these words P has (۴) — (۴) بحکیمان B (۳) با B (۲)
 وقسم ایضا میاه : ۰ ۴۸ Hamza Cf. بها BP (۵) و در دفع دشمن
 ماه BP (۶) وادی خوزستان

اردشیر بن بابک،

پارس خروج کرد و انتها بساسان بن بهمن کرد کی گفته آمده است کی بعد از بهمن زاهد گشت، و این اردشیر سخت عاقل و شجاع و مردانه بود، وزیری داشت نام او تسار^(۱) و پیش از آن از جمله حکیمان بوده^(۲) بود و این وزیر با رأی صایب و مکر و حیلۀ بسیار بود و اردشیر همه کارها برای و تدبیر او کردی، و چون پارس خروج کرد اصطر بدست گرفت و لشکرها را نواخت کرد و بر تخت نشست و تاج بر سر نهاد و جهانیان از ظلم ملوک الطوائف بستوه آمده بودند و همگان هوای او خواستند، و نخست پارس را صافی کرد و همه صاحب طرفان را بر داشت ۱۰ و لشکرها بی اندازه جمع کرد و از آنجا پیامد و همه ملوک طوائف را قهر کرد و بکشت چنانک هشتاد پادشاه گردن کش هلاک کرده بود و جهان سر 32a بسر مستخلص^(۳) گردانید و قاعدهایی نهاد در عدل و سیاست و حفظ نظام ملک کی پیش از آن کس ننهاده بود و شرح آن چندانست کی کتابی بسر خویش است^(۴) و پادشاهان از خواندن آن استفادت کنند و ۱۰ تبرک افزایند، و اورا عهد و وصایا است کی نستهاء آن موجود است، و از آثار او آنست کی پیارس یک کوره ساختست آنرا اردشیرخوره گویند و فیروزآباد از جمله آنست و چند پاره شهر و نواحی و در اعمال عراق و بابل چند جایگاه ساختست و همه را بنام خویش باز خوانده است و به^(۵) اردشیر کی دار الملک کرمانست او بنا کرد و اهواز و ۲ خوزستان و شهری است حزه^(۶) نام از موصل و شهری ببحرین کی آنرا

(1) Apparently a corruption of *برسام*. Tabarī i. 816, 12 has *برسام*.

(۲) P om. (۳) P *متخلص*. (۴) Instead of *است* بسر خویش است

P has *مفصل آید*. (۵) B بر. P om. (۶) BP *حزه*. Cf. Tabarī

i. 820, 12.

اشک بن دارا بن دارا،

در نسب این اشک میان نسابت خلاف است چنانک در باب انساب یاد کرده آمده است و بعد از ذو^(۱) القرنین بیرون آمد و پیغام فرستاد بر جمله ملوک الطوائف کی ما همه از یک خانه ایم و مارا با شما هیچ خلافتی نیست و هرکی ولایتی دارد اوراست اما معلوم شما باشد کی این رومیان با خاندان ما چه کردند اکنون من بدان قناعت کردم کی این قدر ولایت کی خاندان موروث منست از دست انطیغین و رومیان بیرون آرم با شما عهد بندم کی قصد شما و ولایت شما^(۲) نکم و از شما پیگار و خراج نخواهم و بدان قانع باشم کی حرمت من نگاهدارید و یاری دهید تا این خصانرا بردارم، و همگانرا این سخن موافق آمد و برین قاعده عهد بستند و اورا مدد دادند و انطیغین لشکر بسیار داشت و از هر دو جانب حرکت کردند و باعمال موصل بهم رسیدند و ایزد تعالی اشک را ظفر داد و رومیانرا بشکست و خلائق بی اندازه را بکشت و انطیغین کشته شد و آن ولایت اشک را صافی ماند و با دیگر ملوک طوائف بساخت و قصد هیچکس نکرد و همگان اورا معظّم داشتندی و مقدم دانستندی و نامه و سخن اورا^{31b} ۱۰ حرمت نهادندی بحکم^(۳) آنک از نژاد پادشاه بزرگ بود و میانه مملکت او داشت، و این قاعده اشغانیان و اردوانیان و میان ملوک طوائف تا آخر عهد ایشان مستمر بود و اگرچه طاعت کلی نمی داشتند از مطابقت و موافقت ایشان عدول ننمودندی تا آنگاه کی اردشیر بابک بیرون آمد و همه را قهر کرد، و این اشغانیان و اردوانیانرا آثاری نبودست کی از آن باز توان گفت، و آخر ایشان اردوان بود کی اردشیر اورا بکشت و دختر اورا بزن کرد،

و حکم^(۳) B om. (۲) B om. (۱) B ذا.

ارسطاطالیس جواب نبشت کی نامه تو خواندم در معنی مردان فرس کی نبشته بودی و هلاک کردن ایشان بسبب استشعاری کی ترا می باشد در شرط نیست تباہ کردن صورتها و آفریدها در شرع و در حکمت محظورست و اگر تو ایشانرا هلاک کنی آن تریه و هوای بابل و فرس امثال ایشانرا تولید کند و میان روم و فرس خون و کینه در افتد و صورت نیندد کی تا تو پادشاهی بر تو دستی یابند و داشتن ایشان در میان لشکر خود خلل آورد اما باید کی هر کسی را بطرفی بگاری و هیچ یکی را بر دیگری فضیله نهدی تا بیکدیگر مشغول شوند و همگان طاعت تو دارند، اسکندر هم چنین کرد اما بدین ترتیب کی کرد نایبان رومی را بر همگان مستولی داشت و خود برفت و بلاد هند بگرفت و بدیار صین رفت و بصلح باز گشت ۱۰ و قصه‌ها آن دراز است، و دوازده شهر بنا کرد باعمال یونان و مصر و قومی گفته اند کی شهرستان هراة و اصفهان و مرو هم اسکندر بنا کرد، و مدت عمر اوسی و شش سال بود ازین^(۱) جملت پادشاهی جهان سیزده سال و چند ماه بکرد و فرمان یافت، و قومی گفته اند کی^(۲) بشهرزور گذشته شد و قومی گفته اند^(۳) بابل و از وی پسری ماند و ملک بر وی عرض کردند و قبول نکرد و بزهد و علم مشغول گشت و ناپدید شد، و قومی گفته اند خود هیچ فرزند نداشت و اسکندر چون ملوک طوایف را ترتیب کرد بابل^(۴) و پارس و قهستان خاص را باز گرفت و بملکی از خویشان خود سپرد انطیخن نام، و چون اسکندر فرمان یافت اشک بن دارا بیرون آمد و با ملوک الطوایف هم اتفاق و هم عهد شد و این انطیخن را و بقیه رومیان را از بلاد فرس بر داشت چنانک بعد از اسکندر سه چهار سال نمانده بود،

(۱) B از. (۲) P om. (۳) BP و بابل. (۴)

و با حکمت و رأی صایب و مردانگی و خدایرا عزّ ذکره طاعت نیکو داشتی و میان جهانیان طریق عدل سپردی و همه جهان بگرفت و آثار او بیش از آنست کی درین مختصر توان نبشت و چون ازین کتاب غرض ذکر ملوک فرس است و ماجرای احوال ایشان از قصّه اسکندر آنقدر یاد کرده کی تعلق بامور فرس دارد، و موجب آمدن اسکندر بفرس سه چیز بود یکی آنک دارا بن دارا پیغامها درشت بدو فرستاده بود و 307 گفته کی باید خراج فرستی همچنانک دیگر ملوک روم تا این غایت داده اند و اگر نه پیام و رومرا بستانم و اسکندرا این پیغام سخت آمد، دوم آنک وزیر پدرش رشتین ازین دارا مستشعر بود و اسکندرا دلیر گردانید و بر عیب و عوار دارا بن دارا اطلاع داد، سوم آنک این 10 دارا زعیر بود و ظالم و وزیر او بدسیرت و بدرأی و همه لشکر و رعیت از وی نفور و ناخشنود، پس اسکندر بدین سبب بیامد و دست برد و چون از کار دارا فارغ شد شهرها حصین و قلعهها بیشترین بهمکر و دستان ستد و از جمله حیلتها کی کردی در گشادن شهرها آن بودی کی مردمان P 296 مجبور را پیش از رفتن او آنجا فرستادی و مبلغها زر نقد بدیشان دادی 10 تا در آن شهر غله و دیگر اسباب خریدندی و بزبان آوردندی بآب و آتش و در چاهها ریختن چنانک کس ندانستی تا بسجاره ماندندی^(۱) و شهر زود بستندی^(۲) و مانند این بسیار بود، و چون ذیاب فرس بگشاد پادشاهان و پادشاهزادگانرا بگرفت و نامه سوی معلّم و استاد ارسطاطالیس نبشت کی این فتح کی مرا برآمد از اتفاق نیک بود و تأیید آسمانی و از نفرت لشکر ۲ دارا و اکنون این پادشاهزادگانرا کی گرفته ام مردانی اند سخت مردانه و ارجمند و دانا و ازیشان میترسم کی وقتی خروج کنند و در کار من وهنی افکنند و میخوانم کی همگانرا بکشم تا تخم ایشان بریده شود، 306

بستدند P (۲) . تا بیامدند P . تا بجامدکی B (۱)

خویش برادر سیری داد و مردی بی معرفت و ظالم بود و دارا بن دارا بدخو بودی و این وزیر او در حق سپاهی و رعیت بد رأی کردی تا چند کس از معروفان لشکر خویش بکشت و از اعیان مصادره سند و همگان از وی ملول شدند، چون اسکندر رومی بیامد بیشترین امان خواستند و بدو پیوستند و با این همه يك سال میان ایشان جنگ قائم بود او را احصار میداد تا بعد از آن دو مرد همدانی متفق شدند و در میان جنگ حربه مہان هر دو شانه دارا فرو بردند و در لشکر اسکندر گریختند و در حال اسکندر بیامد و سر دارا بر زانوی خویش نهاد و سوگند خورد کی من این نفرمودم و قتل تو نمیخواستم چه مقصود من آن بود تا ترا زنده بدست آرم و پس منت بر تو نهم و بجای خویش باز فرستم اکنون حاجت خواه، دارا گفت سه حاجت دارم یکی آنک این هر دو کشته مرا باز کنی دوم آنک دخترم روشک بزنی کنی و نیکو داری سوم آنک بر خاندان و تخمه ما جز آزادگان فرس را ولی نگردانی، اسکندر در حال بفرمود تا آن هر دو مرد را برابر دارا بر دار کردند و بیاویختند و دارا هنوز زنده بود و دخترش بخواست و چون دارا گذشته شد او را برسم پادشاهان فرس دفن کرد و تعزیت داشت و پس پادشاهی ایران بر وی قرار گرفت^(۱)

اسکندر ذو القرنین،

اسکندر لقبی است همچون قیصر یا کسری و معنی آن ملک است و ذو القرنین را معنی اینست کی خداوند دو قرن و این هر دو قرن یکی مشرق است و دیگر مغرب، و نام او بروایتی فیلتوس بود و نسب او در باب انساب یاد کرده آمده است، و پادشاهی بود سخت داهی و فیلسوف

(۱) B adds و ذا القرنین (۲) B adds.

نیوگند^(۱) و لشکری گران را بروم فرستاد و رومیان را قهر کرد و دیگر ملوک اطراف متفاد او شدند و سی سال پادشاهی کرد،

داراء بزرگ بن بهمن،

چون پادشاهی بدو رسید ترتیبها نیکو کرد و عدل گسترد و همه ملوک متفاد او بودند، و دیوان برید بابتدا او نهاد و بهمه ممالک اصحاب اخبار را 29a گماشت و هرکجا صاحب خبر گماشته^(۲) بود و جز مردم داناء عاقل را نگماشتی کی بعقل اعتماد بودندی و با فضل و معرفت، و وزیری داشت عاقل با رأی و تدبیر رشتن^(۳) نام و شهر داربگرد^(۴) از پارس دارا بگرد^(۵) و خندقی گرد بر گرد آن ساختست کی آب آن میزاید و قعر آن پدید نیست، و مدت ملک او دوازده سال بود،

دارا بن دارا بن بهمن،

و چون دارای بزرگ گذشته شد ملک برین پسرش قرار گرفت، و این دارا بن دارا با وزیر پدرش رشتن کینور بود بسبب آنک P 28b کودکی همزاد او بود بیری^(۶) نام و سخت دوست داشت او را و این بیری با وزیر پدرش بد بودی و قصد او می کرد پس وزیر بیری را ۱۰ زهر داد و بکشت و دارا بن دارا از آن حال خبر یافت و آن کینه در دل گرفت و وزیر پدرش از وی نفور شد و مستشعر و در باطن با اسکندر رومی یکی شد و او را بعث کرد بر قصد دارا بن دارا و سبب و هن کار دارا تخلیط آن وزیر بود و دارا بن دارا وزارت

(۱) Cf. Tabari i. 692, 16. داشته B (۲) . برداشت P (۳)

(۴) Here B adds دارابگرد instead of the usual (۵) .

(۶) Cf. Tabari i. 693, 1. و شکل است (۱)

و شرع کار بندی و بنی اسرائیل را نیکو داری و باز بیت المقدس فرستی و بیت المقدس را آبادان گردانی و او همچنین کرد و این توفیق یافت و نام آن کتاب کورش^(۱) است، و مادر بهمن از فرزندان طلوت پیغمبر علیه السلام بودست و دختری از نژاد راخیم بن سلیم علیه السلام زن او بود راحب^(۲) نام و برادرش زربابل را^(۳) مدتی ملک کنعان و بنی اسرائیل داده بود تا آنگاه کی گذشته شد، و شهر فسا^(۴) از پارس^(۵) و شهری کی آنرا بشکان گویند^(۶) و جهرم و آن اعمال بهمن بنا کرد، و مدت ملک او صد و دوازده سال بود و چون گذشته شد از وی پنج فرزند ماند دو^(۷) پسر یکی ساسان دیگر دارا و سه دختر یکی خمانی^(۸) دیگر فرنگ سه دیگر بهمن دخت، اما ساسان با آنک عاقل و عالم و مردانه بود رغبت بیادشاهی نکرد و طریق زهد سپرد و در کوه رفت، و دازا طفل بود شیرخواره پس پادشاهی بر خمانی^(۹) کی دختر بزرگتر بود قرار گرفت، و قومی گفته اند دارا پسر خمانی^(۱۰) بود از پدرش بهمن و چون او را وفات آمد دارا هنوز نژاده بود و مادرش پادشاهی میراند تا او بزرگ شد و روایت اول درست تر است،

خمانی بنت بهمن،

و این خمانی زنی عاقل با رأی و حزم بوده است و مقام بلخ داشت، و روایت درست آنست کی بکر بود و تا بهردن شوهر نکرد و بکر مرد و در مدت ملک طریق عدل سپرد، بعضی از خراج و رسوم از مردم

(۱) کورس P (۱). (۲) راحت BP. See Tabari I. 687, 16 foll

و شهرکی B (۵) — (۵) نسا BP. (۴) درباتک را P. درباتک را B (۳) که آنرا بشکان گویند P. است بوسکان in marg. with

(۶) B و دو P (۷). (۸) همای P (۷).

شده بود و زعیمی کی جهودانرا بود آن رسول را بکشت پس بهمن بخت
 النصر را فرستاد تا انتقام کشید و آن زعیم را و خلقی را بکشت، و یکی
 بود سینا نام او را بر ایشان گماشت و لقب او صدقیا داد و چون بخت
 النصر ببابل آمد آن صدقیا آنجا^(۱) بیت المقدس خلاف او کرد و
 عصیان نمود پس بخت النصر باز گشت و صدقیارا بگرفت و بیت
 المقدس بغارتید و پسری را کی از آن صدقیا بود بنوا داشت و^(۲) کور^(۳) 28a
 کرد و پس بکشت و جهودان را از بیت المقدس آواره گردانید و هیکل
 بکند و بعد از آن چهل سال بزیست، و چون بخت النصر گذشته شد
 پسری داشت نمرود نام یکجندی بجای پدر بنشست و بعد از او پسری
 داشت بلت النصر نام همچنین منصب پدر داشت اما کار ندانستند
 کردن^(۴) و بهمن او را عزل فرمود و بجای او کیرش را^(۵) بگماشت و تمکین
 داد و فرمود تا بنی اسرائیل را نیکو دارد و ایشانرا باز جای خویش فرستد P 27b
 و هرکرا بنی اسرائیل اختیار کنند بر ایشان گمارد ایشان دانیال را علیه السلم
 اختیار کردند^(۶) و این کیرش را نسب اینست^(۷)، کیرش بن اخشوارش^(۸)
 بن کیرش بن جاماسب بن لهراسب، و مادر این کیرش دختر یکی بود ۱۰
 از انبیاء بنی اسرائیل نام این مادر او اشین گفتندی و برادر مادرش
 او را توریة آموخته بود و سخت دانا و عاقل بود و بیت المقدس را
 آبادان کرد بفرمان بهمن و هرچه از مال و چهارپایان و اسباب بنی
 اسرائیل در خزانه و در دست کسان بخت النصر و در خزانه بهمن
 مانده بود با ایشان داد، و بعضی از اهل تواریح گفته اند کی در کتابی ۲۰
 از آن پیغمبر بنی اسرائیل یافته اند کی ایزد عزّ وجلّ وحی فرستاد
 بهمن کی من ترا برگزیدم و مسیحی گردانیدم باید کی ختنه کنی خویشتن را

(۱) P در. (۲) B om. (۳) P om. (۴) BP کیرش را، but
 both MSS. have کیرش a few lines afterwards. (۵) — (۶) P om.

(۷) Tabarī I. 653 has اخشوارش or اخشویرش.

کرد او در کوه طمیدر پنهان شد و کوهی حصین است نتوانست^(۱) او را بدست آوردن^(۱) و باز گشت و وشتاسف پشیمان شد بر گرفتن و باز داشتن اسفندیار و او را بیرون آورد و بناخت و تاج بر سر او نهاد و فرمود تا بچنگ خرزاسف رود و انتقام کشد، و چون خرزاسف شنید کی لشکر ایران آمدند ایشانرا بُنی نمی نهاد و لشکر ترك با جوهرمز و اندریمان^(۲) بزرگ بیرون آمدند بچنگ، اسفندیار مضاف ایشان بشکست و درفش کایان باز ستد و پدر او را نوید داده بود که چون آن فتح بکند پادشاهی بدو دهد، چون باز آمد دیگر باره او را فرمود تا برود بعوض لهراسب خرزاسف را بکشد و جوهرمز و اندریمانرا^(۲) بعوض دیگران باز کشد، اسفندیار رفت و روین دز بستد و هرچه بدو فرموده بود بکرد و غنیمت‌ها بسیار آورد چنانک قصه آن معروفست و بتکرار حاجت نیاید و چون باز آمد دیگر باره او را بپیکار رستم دستان فرستاد چنانک معلومست و P 27a آنجا کشته شد، پس وشتاسف با آنک دیگر پسر از صلب خویش داشت بسبب دلتنگی از بهر اسفندیار پادشاهی بهمن بن اسفندیار داد،

بهمن بن اسفندیار،

۱۰

و بهمن بن اسفندیار سخت کرم و نیکوسیرت بود و او را اردشیر بهمن درازدست گفتندی از آنچه بسیار ولایتها بگرفت و برفت و سیستان بغارتید و شهر رستم بکند و خراب کرد بکینه آنچه با پدرش کرده بودند^(۳) و پدرش و برادرش را بکشت و تاختن برومیّه کرد با لشکره‌ها بی اندازه و خراج بر ایشان نهاد، و بخت النصر اصفهبد عراق و شام بود از قبل او همچنانک از قبل پدرش و جدش، و رسولی از آن بهمن بیت المقدس

(۱) — (۱) Illegible in B. (۲) B اردرمان. (۳) B اردرمانرا.
 بود P (۴) اردرمانرا P

صین تاختن برد و لشکر صین را بشکست^(۱) و غنیمتی عظیم از آن ولایت برداشت و باز گشت و مدت رفتن و مقام کردن او بصین و آنجا باز گشتن هفت سال بود و چون باز گشت دوازده هزار مرد از عرب و حمیر بولایت تبت رها کرد و اکنون مردم آن ولایت از نژاد عرب اند و شکل و عادت و رسوم عرب دارند، و میان وشناسف و ارجاسف ملك ترك^۰ مهادهنه رفته بود و چون زردشت پیامد وشناسف را فرمود کی آن صلح نقض کن و او را بکیش مجوسی خوان اگر اجابت کند و الا با او جنگ کن همچنین کرد و نامه درشت نبشت بخزاسف^(۲) و او جوابی درشت باز فرستاد و از هر دو جانب جنگ آغازیدند و اسفندیار در آن جنگ آثار خوب نبود و بیدرفش جادورا از بزرگان ترك بهبازرت بگشت و خزاسف ۱۰ 27a
 هزیمت شد و وشناسف پیروز^(۳) باز^(۴) بلخ آمد پس بدگویان در حق اسفندیار بدگویی کردند و نمودند کی او طلب پادشاهی میکند تا او ازین سبب بر پسر متغیر شد و یکجندی او را بچوانب میفرستاد بچنگاه^(۵) سخت و مظفر باز می آمد و اندیشه پدر زیادت میشد و بعاقبت او را بقلعه^۰ P 26b
 اصطر محبوس کرد و خویشتن پیارس بر کوه نفشت^(۶) رفت کی یاد کرده آمد ۱۰
 و بخواندن کتاب زند و تأمل آن و عبادت کردن مشغول گشت و لهراسب پدرش را بلخ رها کرد و خزاین و اموال بزنان سپرد و لهراسب پیر و خرف شده بود و تدبیر هیچ کاری نمیدانست کردن و چون این خبر بازجاسف رسید شاد شد و فرصت نگاهداشت و قصد بلخ کرد و جوهر مژرا بهقدمه فرستاد و بلخ بگرفت و لهراسب را بگشت و آتشکدها را خراب کرد ۲۰
 و آتش پرستان را بگشت و دو دختر از آن وشناسف ببرد و وشناسف را طلب

(۱) B بگشت. (۲) خزاسف and ارجاسف are different forms of the same name. Cf. Justi, *Iranisches Namenbuch*, under Arejādaspa.

(۳) B بیرون. P بیرون. (۴) P om. (۵) P و بختکهای.

(۶) P نقشت.

گویند کی همه صورتها و کنده‌گری‌ها از سنگ خارا کرده اند و آثار
عجیب اندر آن نموده و این کتاب زند و پازند آنجا نهاده بود، و
گبران میگویند بعد از آن کتاب زند را باز نیافتند گفتند بر آسمان
بردند، و اول آتشکده کی ساخت بلخ و دوم آتشکده باذربایجان
بجیس^(۱) و سوم آتشکده اصطخر پارس، پس هم در آن تاریخ فرمود
تا همه جایها آتشگاهها^(۲) ساختند و دین گبرگی کی زردشت آورد قبول
کردند، و در روزگار او در یمن تبع پیدا شد و ملک یمن و کنعان
بدست گرفتند و این تبع آنست کی در قرآن ذکر او هست و چند تبع
بوده اند بعضی پیش از عهد سلیمان النبی علیه السلام و بعضی بعد از عهد
او و نسب ایشان یاد کرده آید تا معلوم شود و این تبع ایشانرا چون
لقبی^(۳) است نه نام و نسب ایشان اینست، تبع تبان ابو کرب بن ملک کرب
تبع بن زید بن عمرو بن ذی الازعار تبع بن ابرهه ذی^(۴) المنار بن رایش
بن قیس بن صیفی بن سبا، و از جمله این جماعت هیچکس مستولی تر
ازین تبع نبوده است و گفته اند کی ازین جانب تا آذربایجان و در
موصل تاختن آورد و هر لشکر را کی پیش او رفت بشکست و قتل
بسیار کرد و غنیمتها بی اندازه بر داشت و همه ملوک جهان از وی
بشکوهیدند و گویند ملک هند از بهر او تخنها فرستاده بود و در جمله
آن حریر صیفی و مشک بود او را آن خوش آمد و پیش از آن ندیده بود
و از رسول پرسید کی این از کجا آورند گفت از صین پس وصف ولایت
و خوشی و نعمت آنجا باز گفت این تبع گفت کی والله آن ولایت را
غزا کنم و لشکرها عظیم از عرب و یمن و حمیر جمع آورد و بولایت

(۱) بجیس B. P. om. Jis, or Shiz, was actually in the Jibál province near the borders of Adharbayján. Concerning the fire-temple there, see G. le Strange, *Eastern Caliphate*, p. 224. (۲) آتشکدها P. (۳) لغتی P.

(۴) بن ذی BP.

ایران‌نازغر^(۱) خواندندی و بعد از او موبدان دیوان انشا و زمام بوی^(۲)، و پیش از وی نامها کی نوشتندی از دیگر پادشاهان پیشینه مختصر بودی او فرمود تا نامه‌ها دراز نویسند و بشرح و بسط، و صاحب دیوان انشارا دبیرقد^(۳) خواندی و این دبیرقد عاقلترین و ذکی‌ترین و بیدار دل‌تر از همگان بودی از آنچ دبیر زبان پادشاه است و مصالح ملک بقلم او مضبوط شود، و دو دیوان دیگر نهاده اند یکی دیوان خراج و دیگر دیوان نفقات هرچه دخل بودی بدیوان خراج اثبات و ضبط کردند و هرچه خرج بودی و مواجب لشکرها و حواشی و دیگر اخراجات بدیوان نفقات رجوع بودی و دبیری معروف مرتب بودی در^(۴) درگاه کی مرتب‌ه‌ا مردم نگاهداشتی از فرزندان نا اصفهبدان تا سراهنگان تا حاجبان ۱۰
 نا خواجگان تا طبقات حشم و حواشی و افناء^(۵) مردم مرتبه هریک 26a
 از ایشان در نشستن و ایستادن نگاه داشتی و جای هر کس در خدمت بارگاه و دیوان و سرای ضبط کردی تا هیچکس از اندازه خویش نگذشتی و چون در مرتبه خلافی یا شبهتی بودی رجوع بدان دبیر کردندی تا از جریده خویش بنمودی، و مانند این آیین وشتاسف نهاد، 10 P 25b
 و زردشت حکیم در عهد وشتاسف آمد^(۶) و کیش گبرگی آورد و پیش از آن کیش صابیان داشتند و چون زردشت بیامد^(۷) وشتاسف او را بابتدا قبول نکرد و بعد از آن او را قبول کرد و کتاب زند آورده بود همه حکمت بر دوازده^(۸) هزار^(۹) پوست گاو دباغت کرده نبشته بود بر و وشتاسف آنرا قبول کرد، و باصطخر پارس کوهی است کوه نقش^(۱۰) ۲۰

ایران اندرزغر (۱) P. This word may be a corruption of ایران‌نازغر. Cf. *Sasaniden*, p. 462, note 3. (۲) The text of this passage appears to be corrupt. (۳) The correct form is دبیرقد = dapirpat. Cf. *Sasaniden*, p. 444. (۴) BP om. (۵) P اقتاب. (۶) — (۶) P om. (۷) B آورد. P. آورد. (۸) B بر. P om. Cf. Ṭabari i. 676, 3. (۹) P نقشت.

و از آثار او آنست کی اوّل کسی کی سرای پرده ساخت او بود و دیوان لشکر نهاد کی ما آنرا دیوان عرض خوانیم و تخت زرین مرصع بجواهر ساخت و شهر بلخ را دیوار کشید و عمارتها کرد و مقام او بیشتر آنجا بود و همه جهان را عمارت کرد و اساوره و دستینه‌ها زر در دست راست کرد بر سیل اکرام و همتی بلند داشت و ملوک جهان را چنان مستخر گردانید کی از روم و صین و هند خراج بدومی فرستادند، و بخت النصر بن گیو بن گودرز اصفهید او بود از عراق تا روم و اصل نام بخت النصر بخت نرسی^(۱) است و مردی بودست با رای و داهی و مردانه و او بود کی قصد بیت المقدس کرد و جهودان را مستأصل گردانید بسبب آنک پیغمبری را بکشتند و این قصه در اوّل این کتاب یاد کرده است ۱۰ 25b و بتکرار حاجت نیاید، و غنیمته‌ها بی اندازه آورد بنزدیک لهراسب، و چون مدت صد و بیست سال از ملک لهراسب گذشته بود و ضعف پیری در وی راه یافته پادشاهی در حیوة خویش پسرش وشتاسف سپرد و خود منزوی گشت والله اعلم،

وشتاسف بن لهراسب،

۱۰ P 25a

و چون وشتاسف پادشاه گشت هم سهرت پدر سپرد در عدل و نیکویی با جمله مردم، و از آثار وی آنست کی شهر بیضا از پارس او کرد و ترتیب و قاعده دیوانها او نهاد بر شکلی کی پیش از آن نبوده بود^(۲)، اوّلآ آیین آورد کی مرجع همه کارها با وزیر باشد از دخل و خرج و حلّ و عقد و وزیرا بزرگ فرمای خواندندی و وزیرا نایبی معتبد بودی کی بهر سخنی و مهتی او را نزدیک ملک فرستادی و این نایب را

(۱) Tabari i. 645, 14 reads بخترشه or بختروسه. (۲) P om.

بی حد و انداز را کشید و میان ایشان جنگی در پیوست کی هرگز مانند آن کس نشان نداشت و بعاقبت ظفر کینسرو را بود و افراسیاب هزیمت شد و بعد از آن باذر بیجان گرفتار آمد و کینسرو او را بکشت و خون پدر باز خواست،

و بعد از افراسیاب برادرش کی شواسب باز جای او نشست و مدتی • پادشاهی راند ولیکن از حد خویش پای بیرون نهاد و چون او کناره شد پسرش خزراسف بن کی شواسف پادشاهی ترکستان بنشست و هر پادشاهی کی ترکستان را بود بعد از آن از نژاد خزراسف بودست، و پاریسیان چنین گفته اند کی کینسرو پیغمبری بود و ظفر یافتن وی بر 25a افراسیاب از قوت پیغمبری بود و اگر نه^(۱) افراسیاب را با چندان ۱۰ لشکر و عدت و مکر و حیلت کی قهر توانستی کرد و چون افراسیاب را بکشت و دل را از وی شنا داد بزرگان لشکر را جمع کرد و گنت من از کار جهان سیر آمدم و بیزدان پرستی مشغول خواهم شدن، همگان بگریستند و زاری کردند تا مگر این عزم باطل گرداند فایده نداشت P 24b چون نومید شدند گفتند پس اگر چنین است یکی را نصب کن کی بر سر ما ۱۰ باشد لهراسب ایستاده بود اشارت بدو کرد و گفت او خویش و خاصه و وصی منست باید کی گوش بفرمان او دارید و بعد از آن هیچ کس کینسرو را باز ندید نه زنده و نه مرده و مدت ملک او^(۲) شست سال بود والله اعلم^(۳)،

۲۰

لهراسب بن فنوخی^(۴)،

چون لهراسب بنشست همگان^(۵) بهوجب وصیت کینسرو متابعت او نبودند و طاعت داشتند، و او سیرتی سپرد سخت پسندیده و قاعده‌ها نیکو نهاد،

(۱) B om. (۲) B om. (۳) P العالم. (۴) B صوحی.
و همگان (۵) B. فنوخی P

معروفست و آغاز به پیران^(۱) کرد کی سالار و مقدم ترک بود و گودرز
 اورا به مبارزت بکشت و برادر اورا خمان نام بیژن بن گیو بن گودرز
 به مبارزت بکشت و مانند ایشان بسیار کشته شدند و پروین را کی کشته
 سیاوش بود بگرفتند و عدد کشتگان بیش از حد بود و کیخسرو فرا رسید
 و گودرز فرمود تا هر کس کشتگان را زیر علم خویش کشد و اسیرانرا
 زیر علم بدارند تا کیخسرو همگان را ببیند و همچنین کردند و چون کیخسرو
 در رسید معرکه گاه دید با چندان کشتگان و اسیران و غنیمت‌ها بی
 اندازه شادمانه شد و بزیر علم گودرز پیران را^(۲) کشته یافت شکرگذاری
 کرد و اورا بنکوهید و زیر علم گیو پروین را دید کشته سیاوش خدای را
 ۱۰ عز ذکره سجدۀ شکر برد کی اورا زنده یافت و فرمود تا اندامهای او بند
 246 بند می بریدند تا هلاک شد، پس در خیمه بارگاه بنشست و عیش را بر
 دست راست بنشانند و گودرز را نواختها کرد و اورا وزارت داد و در
 آن عهد وزیر را بزرگ فرمای گفتندی و هیچ منزلت از آن بزرگتر نبود
 و هر کس را از آن مقدمان و سراهنگان^(۳) نیکوییها کرد و گفت، و بعد از
 ۱۰ آن خبر یافت کی لشکرها کی سه راه رفته بودند تنگ در رسیدند و
 افراسیاب از جای خویش بیامد و پرسی داشت شیده نام بر مقدمه
 P 24a فرستاد با لشکری بی کرانه و کیخسرو و لشکر او با ساز و عدت تمام روی
 بدیشان نهادند و چون هر دو لشکر بهم رسیدند کیخسرو بترسید از بسیاری
 لشکر دشمن و چهار روز میان ایشان جنگ قام بود و بعاقبت ظفر کیخسرو
 ۲۰ یافت و شیده بهزیمت شد و کیخسرو در دنبال شیده می ناخت تا اورا
 در یافت و عبودی بر سر او زد و بر جای بکشت و لشکر اورا بیشترین
 بکشتند یا اسیر بردند و مالهارا تاراج کردند، و چون افراسیاب ازین
 حال خبر یافت بقتل فرزند سوگوار شد و بتن خویش آمد و لشکرها

سرهنگان P (۳) . سیرانرا P . پیران را B (۲) . سیران P . پیران B (۱)

شدند و ترکان دست بردند و خلقی را بکشتند و هفتاد پسر از آن گودرز در آن جنگ کشته شدند و زرافه با بقیهٔ هزبیتیان بنزدیک کیخسرو آمدند و چند روز نان و آب نخورد ازین غم و گودرز ازین حال خبر یافت و چون نزدیک کیخسرو آمد شکایت از زرافه کرد کی^(۱) گناه اورا بود کی علم بر سر کوه برد تا لشکر دل شکسته شدند و فرزندان^{۱۰} من ازین جهت بهزیمت بیامدند^(۲) تا کشته شدند، کیخسرو اورا دلگرمی داد و گفت حق خدمت تو بر ما واجبست و اینک خزانه و لشکر ما بحکم تو کردم تا از افراسیاب انتقام کشی، گودرز زمین بوس کرد و گفت^(۳) فرزندان من کی کشته شدند همه فداء شاه اند و من بندهٔ تو بقوت و پادشاهی تو کینه از افراسیاب بتوزم^(۴) و کیخسرو فرمانها فرستاد تا همه لشکرها ایران بدشت شاهستون از اعمال بلخ جمع آیند بیبغادی^(۵) معلوم و چون جمع شدند لشکرا عرض داد و ترتیبا کرد و گودرز را^{24a} با سه تن از مقدمان و اصفهیدان^(۶) لشکر^(۷) خواند و ایشانرا گفت من لشکرها را از چهار جانب خواهم فرستاد تا از راه خشک و راه آب ترکستانرا فرو گیرد و سر همه اصفهیدان^(۸) گودرز را گردانید و درفش کایانرا بدو سپرد و بیش از آن هرگز بهیچ اصفهید نسپرده بودند و یک اصفهید را با لشکری گران از صوب صین فرستاد و دیگری را از صوب خزران و سه دیگر را^(۹) با سی هزار مرد از راهی کی باآخر حدود جیحون P 236 بود و گودرز را با بقیهٔ فرزندان او با لشکرها بی اندازه بر راه خراسان بفرستاد و خویشان با خاصگیان و لشکرها بر اثر گودرز می رفت و چون^{۲۰} گودرز بلشکر افراسیاب رسید جنگهای عظیم رفت چنانک قصهٔ آن

(۱) B om. (۲) B از. (۳) BP نیامدند. (۴) B om.
 (۵) P بخواهم. (۶) B و بیبغادی. (۷) P اسپهبدان. (۸) BP لشکرا
 (۹) P سه نفر دیگر را (۱۰) P اسپهبدان، and so throughout.

کیخسرو بن سیاوش،

و چون کیخسرو بر تخت پادشاهی بنشست و تاج بسر نهاد خطبه گفت
 نیکو و لشکرها را امید زیادت نیکویی داد و رعایا را بعدل و احسان
 نوید داد پس گفت از افراسیاب ترك كینه پدر خواهیم توخت^(۱) باید
 کی همگان ساخته باشید، و نامه باصفهان بگودرز^(۲) نبشت و گودرز
 اصفهید^(۳) خراسان بود و فرمود تا لشکرا عرض دهد و پسری را با چند
 برادر و با سی هزار مرد بطوس سپارد تا بپیکار رود، و او همچنین
 کرد زرافه را^(۴) کی عم کیخسرو بود با طوس بهم فرستاد و فرمود کی قصد
 افراسیاب کند و بوقت فرستادن طوس او را وصیت کرد کی برادری از
 آن ما فرود نام بفلان ناحیت است باید کی در^(۵) آنجا بگذری و قصد او
 نکنی، چنان بود کی راه لشکر بدان شهر افتاد کی فرود بود و جنگ
 آغاز شد و فرود بن سیاوش کی در آنجا بود کشته شد، و این فرود در
 آنوقت کی سیاوش بسرحد ترکستان رفته بود بجنگ افراسیاب و پس صلح
 کرد از زنی ترك آمده بود از بزرگ زادگان آن اطراف، و چون خبر
 ۱۰ قتل او بکیخسرو رسید غمناک شد و نامه نبشت بعش زرافه کی مقدم
 لشکر تو باشی و ترتیب ایشان نگاه داری و طوس را بند و غل بر نهی
 و نزدیک ما فرستی، او همچنین کرد و طوس را فرستاد و خویشتن با
 لشکر بهم رود کاسرود عبر^(۶) کردند و روی بترکستان نهادند و افراسیاب
 برادرانرا با لشکری بسیار بفرستاد و بیران در جمله ایشان بود و هر
 دو لشکر درم آمیختند و در جنگ آویختند و چون جنگ سخت شد زرافه
 سستی کرد و با علم بهم بر سر کوه شد و ازین سبب لشکر دل شکسته

خواست P. بوخت B (۱)

نامه بگودرز اصفهانی P (۲)

اسپهد P (۳)

فرزانه را P (۴)

از P (۵)

عبره B (۶)

و چون کیکاوس با مقرّ عزّ خویش رسید رستم را در مقابلت این خدمت
از بندگی آزاد کرد و سیستان و زابلستان بوی داد از آنچه عادت چنان ^{P 22a}
بودی در روزگار ملوک فرس کی همه سپاه سالاران و سراهنگان^(۱) و
طبقات لشکر را همچون بندگان درم خریده داشتندی و هگان را گوشوار
بندگی در گوشها کرده بودندی پیر و جوان و خرد و بزرگ و چون در
پیش پادشاه رفتندی عادت چنان بودی کی هر یکی کمر بالا جامه
بستندی و آنرا کمر بندگی خواندندی و هیچکس زهره نداشتی کی بی گوشوار
و کمر بندگی در نزدیک پادشاه رفتی و رسم نبودی کی در مجلس پادشاه
هیچ کس بنشستی البته نزد^(۲) ملک دست در کمر زده بیستاندندی، و چون
رستم این خدمت پسندیده بکرد کیکاوس اورا آزاد کرد و گوشوار و کمر
بندگی از گوش و میان او دور گردانید و تشریفهای نیکو داد و نواختها
فرمود، و نسخه آزادنامه و عهد کی از بهر رستم نوشت اینست،
بنام یزدان دادار روزی دهنده^(۳)، این آزادنامه کیکاوس بن کیتباد
فرمود مرستم بن دستان را کی من ترا از بندگی آزاد کردم و مملکت
سیستان و زاولستان ترا دادم باید کی ببندگی هیچکس اقرار نیآوری و
این ولایت کی ترا دادم بمملکت نگاه داری و بر تخت نشینی از سیم
زراندود و ولایت^(۴) کی ترا دادم مال^(۵) خویش و کلاهی زربقت بعوض ^{23a}
تاج بر سر میداری^(۶) چون در ولایت خود باشی^(۷) تا جهانیان بدانند
کی ثمرت خدمت و وفاداری چگونه شیرین بود و حق شناسی ما بندگان را
بر چه جملت باشد، و رستم را گسیل کرد و فرمود تا بر سرحد ترکستان
رود با لشکرها بسیار و فرصت نگاه دارد تا چون پسر گودرز کینسرو
و مادرش را بیاورد ایشانرا حمایت کند و رستم برفت و همچنین سپرد ^{P 22b}
و چون کینسرو بیامد کیکاوس پادشاهی بدو سپرد،

(۱) سرهنگان. P. سرآمدگان B (۱)

(۲) B om.

(۳) P om.

(۴) در ولایت B (۴)

(۵) B om.

(۶) — (۷) P om.

بفرستاد تا تخلص حال کيخسرو و مادرش را بدست آورد و از ترکستان بگریزند و رستم دستان با لشکری عظیم بر سرحد بود پیش باز رفت و ایشانرا بیاورد و افراسیاب لشکرها را فرستاد بر اثر ایشان اما رستم دفع کرد و ایشانرا بکشت و کيخسرو و مادرش را بیاوردند و شادمانه شد و نشاطها و خرمیها کردند و کيخسرو بالغ شده بود و با ورج و جمال و دانش و رای و مردمی تمام بود و پیش از آوردن کيخسرو سرگذشت کیکاوس آن بود که چون در ملک متمکن شد سر در عشرت و شراب‌خواری و خلوتها ساختن فرو برد و بکام و شهوت راندن مشغول شد و سیاست و تدبیر ملک فرو گذاشت و از همه اطراف خوارج سر ۱۰ بر آوردند و مستولی شدند و کار بدان رسید که همه ساله او را بچنگ ایشان مشغول بایست بود و یک دفعه دست او را بودی و یک دفعه ایشانرا تا بعاقبت قصد^(۱) یمن کرد بحکم آنک ذو‌الاذعار بن ابرهه ذی^(۲) المنار که در آن عهد ملک یمن بود دست درازیها میکرد و کیکاوس خواست تا او را مالش دهد و چون بحدود یمن رسید ذو ۱۰ الاذعار با لشکرهای بسیار پیش باز رفت و کیکاوس را بگرفت و لشکر او را بغارتید و شکستی عظیم بر ایشان آورد و قتل بسیار کرد و کیکاوس را در چاهی محبوس کرد و سنگی بزرگ بر سر آنتجاه نهاد و مدتی بماند تا رستم دستان لشکرها جمع کرد و بیمن رفت و کیکاوس را بقهر 226 از ایشان بستند بقول تواریخیان فرس، و اما تواریخیان عرب گفته اند ۲۰ کی چون رستم با لشکرها آنجا رفت ذو‌الاذعار با لشکر خویش بیرون آمد و هر دو لشکر برابر یکدیگر فرود آمدند و پیرامن لشکرگاهها خندقها ساختند تا یکپندی بر آمد و هر دو لشکر ستوه شدند پس صلح کردند و کیکاوس را باز دادند بشرط آنک بعد از آن قصد یمن نکنند

بن ذو P. بن ذی B (۲). بقصد B (۱).

عَفْرُقُوفِسْت و قومی گفته اند کی آن بنارا از بهر آن کرد تا آنجا^(۱) بر
 تخت نشیند کی چهار عقاب آنرا برداشتند و بر هوا بردند بعضی^(۲) گویند
 که^(۳) بنظاره آسمان میروند و این محالست چه دیوانگانرا مانند این صورت^{21b}
 نبیند کی هیچکس از اهل این دنیی طاقت آن ندارد کی از مکان هوا
 بگذرد اما این تل عفرقوف او کرده است و آنرا صرح گویند و عرب
 هرکجا کی بلندی باشد آنرا صرح گویند، و این کیکاوس را پسری آمد
 سخت نیکو و با ورج و نام او سیاوش و او را برستم سپرد تا او را بیورود
 و رستم او را بزاولستان برد و آنجا تربیت کرد و ادبها آموخت و سخت
 رشید و هنرمند بیرون آمد و چون بالغ گشت او را نزدیک پدرش کیکاوس
 آورد و بیدیدار او سخت خرم گشت از آنچه بر هنر بود و ورجمند^(۴) ،
 و کیکاوس زنی داشت بیک روایت گفته اند دختر ملکی بود از ملوک یمن
 و بروایتی دیگر گفته اند دختر افراسیاب بود و کیکاوس این زن را
 سخت دوست داشت و گویند جادو بوده است و این زن چون سیاوش را
 بدید بر وی عاشق شد و حال بدان انجامید کی سیاوش بترکستان افتاد
 از ترس پدر و آنجا کشته شد چنانک قصه آن مشهور است و تکرار^{۱۰}
 آن دراز گردد، و دختر افراسیاب از سیاوش آستن بود و چون
 سیاوش را بکشت این دختر را هلاک خواست کردن و پیران کی از جمله
 بزرگان ترک بود نگذاشت کی دختر را هلاک کند و او را برکشتن سیاوش
 ملامت کرد و گفت این دختر را بمن سپار تا چون بار نهد اگر پسر
 باشد پسرا بکشم و اگر دختر آید باری بزه گار نشوی هم چنین او را بدو^{۲۰}
 سپرد و دختر افراسیاب پسری آورد کیغسرو نام و پیران او را می پرورد،^{22a}
 و کیکاوس چون خیر حادثه سیاوش شنید جزع بسیار کرد و گفت
 سیاوش روحانی را من کشتم نه افراسیاب و گیو بن جودرزرا^(۴) مجهول وار

(۱) از آنجا B (۱)

(۲) — (۲) B om.

(۳) P ازجمند (۳)

(۴) جودر اصفهانی را P (۴) In B اصفهانی is supplied under the line.

حدود و کورن‌ها کرد و يك عشر بر غلها نهاد تا در وجه لشکر کنند و
 عمارت دوست بود و عادل، و میان او و ترك بسیار جنگ رفت اما
 هیچ ظفر بر ایرانیان نیافتند و مقام بیشترین بر کنار جیحون و آبادانیها
 بودی کی نزدیک جیحون است باعمال بلخ از بهر دفع ترك، و در عهد
 او کالب بن توفیل^(۱) بود بر سر بنی اسرائیل و بعد از کالب حزقیل
 بود کی خدای عز و جل در شأن امت او میگوید، اَلَمْ نَرَّ اِلَى الَّذِيْنَ
 خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اَلُوْفٌ حَذَرَ اَلْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمْ اَللّٰهُ مَوْتُوا ثُمَّ
 اَحْيَاهُمْ، و بعد از حزقیل الیاس بن الیسع کی از جمله انبیا است و بعد
 از الیاس ایلاف بود و بعد از وی شمویل بود، پس خروج جالوت و
 دستبرد داود بر او چنانک در قرآن است و^(۲) پادشاه شدن داود پیغمبر
 علیه السلام بر کعبانیان و کرامت نبوت یافتن و این همه در عهد کیتباد بود،
 و مدت ملک کیتباد صد و بیست سال بود و بعد از آن داود علیه
 السلام نبوت کرد^(۳) و ملک بسلیمن صلوات الله علیه بداد چنانک در
 قرآن یاد کرده است^(۴) اما ملک پاریسان کشیدند بقول اصحاب تواریخ
 کی روایت کرده اند والله اعلم و موافق سلیمان بودند^(۵) مدت زندگانی
 سلیمان علیه السلام^(۶)،

کیکاوس بن کیابنه^(۷) بن کیتباد،

و بعد از کیتباد نبیره او کیکاوس بن کیابنه^(۷) بن کیتباد پادشاهی بگرفت
 و مقام ببلخ کرد از بهر دفع ترك و هیچ کس را کی بدشمنی شناخت زنده
 نگذاشت و در زمین بابل بنایی عظیم بلند فرمود و آن بنا تل

(۱) This is a corruption of یوفته. (۲) Qur'an, ii. 244. (۳) BP om.

(۴) B om. (۵) P کرده آمده است. (۶) — (۶) P om. (۷) P کیابنه.

پیشدادیان، افراسیاب، زو بن طهماسب، گرشاسف بن وشتاسف، ۴۹

جمله مردم فرو نهاد تا به عمارت مشغول شدند و جهان آبادان و پُر
خیر و نعمت گشت، و از آثار او آنست کی در عراق دو نهر آورد
کی آنرا زابین خوانند و معنی زاب آنست کی زو آب^(۱) یعنی کی زو
آوردست^(۱) اما از پهر تخفیف را واو^(۲) بیفکنده اند^(۲)، و برین هر دو آب
سه طسوج ساخت یکی زاب اعلی گویند و دیگر زاب اوسط و سوم زاب
اسفل، و درختها میوه و انواع ریاحین را از قهستان بانجا نقل کرد چه
P 20a افراسیاب بیخ همه بیریده^(۳) بود، و اوّل کسی او بود کی انواع دیگرها و
خوردنیها فرمود گوناگون و سخت عادل و نیکوسیرت بود، و گرشاسب در
روزگار وی با او یار و همباز بود قومی گفته اند فرزند او بود و او را
عزیز داشتی بیش از حد فرزند وی و قومی گفته اند شریک او بود و قومی
گفته اند کی نبیره او بود،

گرشاسف بن وشتاسف،^(۴)

مادر گرشاسب دختر بن^(۵) یامین بن یعقوب علیه السلام بود^(۵)، و چون
زو بن طهماسب کناره شد گرشاسف بیادشاهی نشست و سیرت پسندیده
سپرد و آخر ملوک پیشدادیان او بود و هیچ اثری نداشت کی از آن باز
توان گفت، پس پادشاهی بکیانیان افتاد،

طبقه دوم از ملوک فرس کیانیان بوده اند،

کیتقباد بن زاب،

اوّل کیانیان کیتقباد بودست و نسب او یاد کرده آمدست در باب انساب
و سیرتی داشت سخت نیکو، و از آثار وی آنست کی در ولایتها قسمت

زا و او بیا گویند P (۳). از پهر تخفیف زا و او B (۲). P om. (۱) — (۱) (۱).
ابن P (۴). Suppl. in B. (۵) — (۵) (۵). بپرده B (۴).

افراسیاب را دست در وی نهیرسید مردم را در میان داشتند تا صلح کردند
 بر آن قاعده کی هرچه از آن سوء جیعون است افراسیاب را باشد و
 ازین سوء جیعون منوچهر را و درین قاعده صلح بستند و افراسیاب باز
 گشت اما با آنک این هدنه ساخته بودند پیوسته در حدود اطراف ولایت P 19b
 منازعت میرفت، و موسی پیغمبر علیه السلام در عهد منوچهر بود و از
 مصر بیرون آمد و بنی اسرائیل را در بیابان تبه برد و چهل سال در آن
 بیابان بهماند و توریة آنجا نبشت و یوشع بن نون کی خلیفه موسی علیهما
 السلام بود ایشانرا از بیابان بیرون آورد بفلسطین و با جباران حرب
 کرد و شهر از ایشان بستد، و مدت ملک منوچهر صد و بیست سال
 بود و چون گذشته شد^(۱) افراسیاب بیامد و جهان بگرفت،

افراسیاب ترک

افراسیاب عمر دراز و ملک بسیار داشت اما مملکت ایران بعد از
 منوچهر دوازده سال داشت بتغلب و چندانک توانست در عراق و بابل
 و قهستان خرابی میکرد از درختان بریدن و کاربزه انباشتن و چشمه‌ها
 آب را کور گردانیدن و دزها و دیوارها و شهرها کندن چنانک قحطی
 عظیم پدید آمد و مردم در رنج تمام بودند تا زو بن طهماسب پدید
 آمد از نژاد منوچهر و افراسیاب را بتاخت و بر اثر او میرفت تا از آب
 جیعون بگذشت،

زو بن طهماسب

و این زو بن طهماسب ملک بگرفت و هر خرابی کی افراسیاب کرده بود
 تلافی کرد و شهرها و دزها کی او ویران کرده بود آبادان گردانید و
 چشمها و رودها را کی انباشته بود پاک کرد و هفت سال خراج از

(۱) B om.

بجه این هر دو مرکب باشد^(۱) از سختی خر و سبکی اسپ و چنان آمد کی گفت، و اورا سه پسر آمدند یکی سلم و دوم تور و سوم ایرج، روم و مغرب بسلم داد و ترکستان و صین بتور داد و میانه جهان یعنی عراق و خراسان با^(۲) هندوستان بایرج داد و از هر سه پسر ایرج را دوست تر داشتی، پس تور و سلم بهم متفق شدند و ایرج را بکشند چنانکه قصه آن معروفست و بعد از مدتی دراز منوچهر از تراز ایرج پدید آمد و کینه جد بخواست از سلم و تور و ملک بر وی قرار گرفت و مدت ملک P 19a افریدون پانصد سال بود،

منوچهر بن میسنوریار،

نسب او در باب انساب یاد کرده آمدست و سیرت او در عدل و علم ۱۰ همچون سیرت افریدون بود و همه صحبت با دانایان^(۳) کردی و ایشان را نیکو داشتی، و آثار او آنست کی اول کسی که باغ ساخت او بود و ریاحین گوناگون کی بر کوهسارها و دشتها رسته بود جمع کرد و بکشت و فرمود تا چهار دیوار گرد آن در کشیدند و آنرا بوستان نام کرد یعنی معدن بویها^(۴)، و دهقانی او پدید آورد و فرمود تا هر دهی را رعیتی باشد ۱۰ و هر شهری را رئیسی باشد کی بر رعایا فرمان دهد و همگان متابعت او نمایند، و خندق شهرها او آغاز کرد و آلت شهر جنگ او ساخت^(۴) و آب فرات بزرگ منوچهر بعراق آورد و حفر آن نهر کرد و هر نهری بزرگ 20a کی از فرات بر داشته اند همه منوچهر حفر کردست و ساخته و این از آثار اوست، و بعد از چند سال از ملک او افراسیاب خروج کرد ۲۰ بکینه خواستن تور و سلم از منوچهر و با لشکری عظیم بیامد چنانکه منوچهر با او مصافقت توانست کرد و بطبرستان رفت از بهر محکمی و چون

(۱) P تا. (۲) دانان B. (۳) لونها P. (۴) Perhaps we should read آب شهر خنک او ساخت.

افریدون بن اثقیان^(۱)،

نسب افریدون کی بچند پدر با جمشید میرود در باب انساب یاد کرده آمدست، و شکل او چنان بودست کی هیچکس از ملوک فرس بقدّ و قامت و قوّت و ورج و فرّ او نبود و در تاریخی درست نبشته اند کی بالاہ او بقدّ نہ نیزه بود^(۲) بلندی چنانک هر نیزه سه باع باشد^(۳) و پهناء بر و سینہ او مقدار چهار نیزه بود میان او بقدّ دو نیزه بود و پهنای سرین او بقدّ سه نیزه بود و از پیشانی او نوری میتافت کی نزدیک بود بنور ماهتاب و سلاح او گریزی بود سیاه رنگ گاوسار و سخت عالم و فاضل و عادل بود P 186

۱۰ و اوّل کسی کی علم طبّ نهاد وی بود و در فلسفه و علم نجوم دستی تمام داشت و اهل فضل را حرمتی تمام داشتی و جز از اهل فضل ندیم و ہمیشین او نبودی، و از آن کی ضحاک را بگرفت و بند بر نهاد و در کوه دباوند محبوس کرد و بر تخت پادشاهی بنشست فرمود^(۴) تا آنروز را جشنی سازند و مهرجان آنروز ساختند و پس آیین گشت کی هر سال آنروز مهرجان می داشتند و آن عادت بهماندست و مستمرّ شده و پس سیرتی نهاد در عدل و انصاف کی از آن پسندیده تر نباشد و هرچه بظلم از مردم سنده بودند فرمود تا باز دادند چندانک یافتند و ضیاعها و زمینها کی ضحاک بظلم از مردم سنده بود فرمود تا هرچه خداوندان یا وارثان یافتند با ایشان دادند و هرچه خداوند آن ملک بر جای نبود بر درویشان وقف کرد و در روزگار او بسیار خیرات آغاز شد، و از آثار او آنست کی از نباتهاہ دشتی و گیاههاہ کوهی داروها استخراج کرد کی مردم را و دیگر حیوانات را بکار آید و افسونهاہ کی مردم کنند بر دردها و بیماریها و غیر آن او نهاد و اوّل کسی کی خررا بر مادیان جهانید تا استر زاد او بود^(۵) و گفت

(۱) P om. — (۲) BP فرمود. (۳) P om. — (۴) B اثقیان. (۵)

آموزم پدر را بکش ضحاک پدر خویش را بتقرّب دیو بکشت و سخت ظالم و بدسیرت بود و خونهای بسیار بناحق ریختی و باژها او نهاد در همه جهان و پیوسته بنسق و فساد و شراب خواری مشغول بودی با زنان و مطربان و بر هر دو دوش^(۱) دو سلعه بود معنی سلعه گوشت فضله باشد بر اندام آدمی و هرگاه خواستی آنرا بچینانیدی همچنانک دست چنبا نید و از بهر تهویل را بهردم چنان نبودی کی دو مار است اما اصلی نداشت چه دو فضله بود و گویند کی آن هر دو سلعه چون روزگار بیامد بیفزود و درد خاست و پیوسته مرهمها بر می نهادند و سکون و آسایش آنگاه یافتی P 18a

کی مغز سر آدمی بر آن نهادندی مانند طلا و چون این ظلم و قتل جوانان بدین سبب مستمر گشت کابی آهنگری اصفهانی از بهر آنک دو پسر از آن او کشته بود خروج کرد و پوست کی آهنگران دارند بر سر چوبی کرد و افغان کرد و آشکارا بیانگ بلند ضحاک را دشنام داد و از ظلم او فریاد میکرد^(۲) و غوغا با او بهم بر خاستند و عالیشان دست با او یکی کردند و روی بسرایهای ضحاک نهاد و ضحاک بگریخت و سرای و حجرها از وی خالی ماند، و مردمان^(۳) کابی^(۴) آهنگرا گفتند بیادشاهی 19a ۱۰

بنشین گفت من سزاه پادشاهی نیستم اما یکی را از فرزندان جمشید طلب باید کردن و بیادشاهی نشانندن، و افریدون از بیم ضحاک گریخته بود و پنهان شده، مردم رفتند و او را بدست آوردند و بیادشاهی نشانندن و ضحاک را گرفت و بند کرد و کابی^(۴) آهنگرا از جمله سپاهسالاران گردانید و آن پوست پاره را بجواهر بیاراست و بنال گرفت و درفش کابیان نام نهاد و علامت او بود در همه جنگها،

مردمانی B (۳) . میخواهد B (۲) . طرف سر او P . سر B (۱) .
 گاهه P (۴)

بدین برادر او جمع شدند و قصد جمشید کرد و جمشید از پیش او بگریخت
و مدت‌ها میان ایشان جنگ قائم بود و بر یکدیگر ظفر نمی یافتند و جمشید
صد سال دیگر پادشاهی کرد اما کارش افتان و خیزان بود، پس بیوراسف کی
اورا ضحاک خوانند^(۱) و مذهب صابئان او نهادست^(۱) خروج کرد و روی
بجنگ جمشید آورد جمشید بگریخت و ضحاک اورا طلب کنان بر پی او
میرفت تا اورا بنزدیک دریاء صین در یافت و بگرفت و باره بدو نیم کرد و
در دریاء صین انداخت، و بروایتی گفته اند کی اورا باسخوان ماهی بدو نیم
کرد، ایزد تعالی همه دشمنان دین و دولت قاهره را^(۲) هلاک کناد و خداوند
عالم را از دین‌داری و نیکواعتقادی و دانش و عدل کی بدان آراسته است
۱۰. P 176 برخورداری دهد چه مایه^(۳) همه هنرها دین‌داری است و علما گفته اند کی
ملك کی بدین آراسته باشد و بعدل پایدار بود از آن خاندان ملك زایل
نگردد الا کی والعباد بالله در دین خللی راه یابد یا ظلم کند و این طریقت
کی خداوند عالم اعز الله انصاره می سپرد در تصرف دین و قمع کفار و
۱86 ملحدان ابادم الله دلیل است بر آنک این ملك و دولت قاهره تا قیام
۱۰. الساعة پاینده خواهد بود الله تعالی زیادت کناد،

بیوراسف بن اروناسف،

نسب بیوراسف در باب انساب یاد کرده آمدست و اینک گویند ضحاک
اصل آن اژدهاق^(۴) است و بلغة عرب الناظ همیگردد^(۵) ازین جهت ضحاک
گویند و از بهر آن اورا اژدهاق^(۴) گفتندی کی او جادو بود و بباب
۲۰ پرورش یافته بود و جادویی بآموخته و روزی خویشان را بر صورت
اژدهائی بنمود و گفته اند کی بابتدا کی جادویی می^(۶) آموخت پدرش
منع می کرد پس دیوی کی معلّم او بود گفت اگر خواهی کی ترا جادویی

مائدة P. مایده B (۳). قاهره B (۲). P om. (۱) — (۱).
(۴) اژدهاق BP. (۵) P om. (۶) B om.

نام نهاد و از آن سال باز نوروز آیین شد و آن روز هرمز^(۱) از ماه فروردین بود و در آن روز بسیار خیرات فرمود و يك هفته متواتر بنشاط و خرمی مشغول بودند و بعد از آن يك شبانروز در عبادت‌گاه رفت و یزدانرا عزّ ذکره پرستش و شکر گذارد و زاری نمود و حاجت^(۲) خواست کی در روزگار او همه آفات^(۳) از قحط و وبا و بیماریها و رنجها از جهان بر دارد الهام یافت کی تا جمشید در طاعت و یزدان‌پرستی اعتقاد و نیت درست دارد این دعا باجابت مقرون باشد و سیصد سال بتیامی ششصد و شانزده سال از ملك او جهان همچون عروسی آراسته و همه آفتیاء آسمانی و زمینی از جهان بر خاسته و هیچکس در آن سیصد سال از هیچ رنجی و دردی و بیماری خبر نداشت و جهانیان همه ایمن و ساکن بودند و در خیر و نعمت نازان و چون سیصد سال برین سان گذشت بعد از آن سیصد و شانزده سال کی بابتدا یاد کرده آمد جمشیدرا بطر نعمت گرفت P 17a و شیطان در وی راه یافت و دولت بر گشته او را بر آن داشت کی نیت 18a با خدای عزّ و جلّ بگردانید و جمله مردمان و دیوان را جمع گرد آورد و ایشانرا گفت معلوم شماست کی مدت سیصد سال باشد تا رنج و درد و آفتها از شما بر داشته ام و این بحول و قوت و کنش^(۴) منست و من دادار و پروردگار شما ام باید کی مرا پرستید و معبود خویش مرا دانید چون این سخن بگفت هیچکس جواب نداد و هم در آن روز فرّ و بهاء او برفت و فرشتگان کی بفرمان ایزدی عزّ ذکره کار او نگاه میداشتند از وی جدا شدند و دمدمه در جهان افتاد کی جمشید دعوی خدایی میکند و همگان از وی نفور شدند و عزیزتها کی دیوانرا بدان بسته بود گشاده شد، اول کسی کی بر وی خروج کرد برادرش بود اسنور^(۵) نام و لشکرها

کَش (۴) B. افاق (۳) B. بحاجت (۲) B. P om. (۱)

اسنور (۵) B. کیش P.

صهروج و مس و رو و ارزیز و سرب و آبگینه از معدنهای آن بیرون آوردن و انواع عطر و طیب بدست آوردن و جواهر از میان سنگ و از دریا استخراج کردن^(۱)، و آغاز بناها، عظیم ساختن کرد و گرامه و بابتدا او ساخت و زرورق کی بنگارگری بکار برند او فرمود و رنگهای گوناگون آمیخت از بهر تزیین دیوارهای سراها و اول کسی کی نقاشی و صورت‌گری فرمود او بود، و اصطرخ پارس را دار الملک ساخت و آنرا شهری عظیم گردانید چنانکه طول آن دوازده فرسنگ در عرض ده فرسنگ است^(۲) و آنجا سرای عظیم بنا کرد از سنگ خارا کی صفت آن بعد ازین در جمله صفتها، اصطرخ یاد کرده شود، و سه قلعه ساخت در میان شهر و آنرا سه گنبدان نام نهاد یکی قلعه اصطرخ و دوم قلعه شکسته و سوم قلعه شکنوان، بر قلعه اصطرخ خزانه داشتی و بر شکسته فرآش‌خانه و اسباب آن و بر شکنوان زرآدخانه چنانکه به مدت شصت^(۳) و شش سال^(۴) دیگر نامت سبید و شانزده سال^(۵) ازین همه فارغ شده بود، پس فرمود تا جمله ملوک و اصحاب اطراف و مردم جهان باصطرخ حاضر شوند چه جمشید در سرای نو بر تخت خواهد نشستن و جشن ساختن و همه‌گان برین میعاد آنجا حاضر شدند و طالع نگاه داشت و آن ساعت کی شمس بدرجه اعتدال ربیعی رسید وقت سال گردش در آن سرای بخت نشست و تاج بر سر نهاد و همه بزرگان جهان در پیش او بایستادند و جمشید گفت بر سیل خطبه کی ایزد تعالی ورج و بهاء ما تام گردانید و تأیید ارزانی داشت و در مقابله این نعمتها بر خویشان واجب گردانیدم کی با رعایا عدل و نیکویی فرماییم، چون این سخنان بگفت همگان او را دعای خیر گفتند و شادیها^(۶) کردند و آن روز جشن ساخت و نوروز

(۱) B کردند. (۲) B om. (۳) P ششصد. (۴) — (۴) P om.

(۵) B شارها. Perhaps نثارها.

آمدیم باز بر^(۱) حدیث اول، و بعضی هم ازین طبقه اول فرمود تا دبیری و حساب آموختند تا ترتیب ملک و ضبط مال و معاملات بدیشان بگردد^(۲) از 16b آنچه بزرگترین آلتی نگاهداشت ترتیب ملک را بدور و نزدیک دبیر حاذق هشیار دل است کی هیچ از سود و زیان و مصالح ملک بر وی پوشیده نماند و در ذکا و فطنت بدرجتی باشد کی چون پادشاه ادنی اشارتی کند او مقصود پادشاه تا پایان در یابد و آنرا بعبارتی شیرین سلس نا^(۳) متکلف ادا کند پنداری کی در اندرون دل پادشاه می نگرد^(۴) و از هر علمی شمه دارد و هر دبیر کی ذکا و دریابندگی و خرد او برین جمله باشد جز معلمی را نشاید اگرچه با فضل و دانش و لغت بسیار باشد و ازین جهت در روزگار خلفاء اسلام قدس الله ارواحهم کسانی را کی بهشابه ۱۰ جاحظ و اصمعی و مانند ایشان بودند معلمی فرمودند با چندان ادب لغت کی داشتند و دبیری فرمودند چه آداب و رسوم دبیری دیگر است و از آن لغه دیگر، و سیل دبیر حساب همین است، و طبقه دوم مردمانی را کی در ایشان شجاعت و قوت و مردانگی شناخت فرمود تا ادب سلاح آموختند و جنگ را بشناختند و گفت ملکی کی بدین ۱۰ درجه رسید از خصم خالی نباشد و دفع خصم جز بهردان جنگی نتوان کرد، و طبقه سوم بعضی را پیشه‌وری فرمود چون نانوا و بقال و قصاب و بنا و P 16a دیگر پیشها که در جهانست و بعضی را کشاورزی و بزرگری فرمود و مانند آن، و طبقه چهارم را بانواع خدمتها موسوم گردانید چون حواشی از فراش و خربنده و دربان و دیگر اتباع، و چون ازین ترتیب فارغ شد ۲۰ صد سال تمامت دویست^(۵) و پنجاه سال بتدبیر کار دیوان و شیاطین مشغول 17a بود تا هنگامی مسخر خویش گردانید و قهر کرد و ایشانرا بکارهای سخت گماشت تا بدان مشغول شدند مانند سنگ از کوه بریدن و گچ و آهک و

و دویست B (۵). بود است P (۴). با BP (۳). بگرد B (۲). B om. (۱)

و بها باشد و ازین جملت آفتاب را خرشید گویند، و این جمشید بر صفتی بود از جمال و ورج و بها کی هیچکس از ملوک فرس مانند او نبود و چندان قوت داشت کی هرچه را از سیاع چون شیر و غیر آن بگرفتی تنها بکشتی و باز^(۱) 16a علم و عقل و رای او بدرجه کمال بود، و مدت ملک او هفصد و شانزده سال بود، مدتی آثاری نمودی کی پیش از روزگار او مانند آن نبوده بود^(۲) و شرح بعضی از آن داده آید، بابتداء ملک او مدت پنجاه سال سلاحها گوناگون میساخت بعضی از آهن و پولاد^(۳) پوشیدنی و از بهر زخم و پولاد^(۴) او بیرون آورد و شمشیر او ساخت و آلتها حرف و دست‌افرازه‌ها صناعت او پدید آورد، و بعد از آن در پنجاه سال دیگر ۱۰ نامی صد سال را ابریشم و قز و کتان رشتن و بافتن و رنگ کردن آن استخراج کرد و از آن تجمه‌ها ساخت پوشیدنی و فرش و غیر آن، و در پنجاه سال دیگر^(۵) نامت صد و پنجاه سال^(۶) بترتیب دادت مردم و تمییز ایشان از یکدیگر مشغول گشت و جمله مردم جهانرا بم چهار طبقه قسمت کرد و هر طبقه را بکاری موسوم گردانید،

۱۰ طبقه اول کسانی کی بلطافت و خردمندی و ذکا و معرفت^(۷) موسوم بودند^(۸) بعضی را^(۹) فرمود تا^(۱۰) علم دین آموزند تا حدود ملت خویش بدیشان نگاه دارد و بعضی را فرمود تا حکمت آموزند تا در صلاح دنیاوی بدیشان رجوع کنند و برای^(۱۱) روشن ایشان مناظم ملک را مضبوط دارند از آنچه مصالح ملک بحکمت نگاه توان داشت همچنانک مصالح دینی بعلم نگاه داشته شود و مدبر ملک P 15b

۲۰ باید کی عقل او بدانش آراسته باشد و دانش او بعقل استوار باشد و چون در یکی ازین هر دو نقصان آید تدبیر او صواب نباشد و سخن درین دراز است اگر سخن از سخن دان پرسند شفا تواند داد اما غرض ازین کتاب نه این است

که P (۴) — (۴) (۳) — (۳) P om. (۲) P om. بار BP (۱)

B om. (۶) — (۶) B om. (۵) — (۵) B om. تمامی صد و پنجاه سال بود

بر رای B (۷)

اصفهان همچنین دو بناء قدیم است کی از آثار اوست یکی مهرین کی امروز ناحیتی را بدان باز میخوانند، دوم سارویه و اکنون اصفهانیان آنرا هفت هلكه گویند کی بناء آن در میان شهرستان اصفهان مانده است و در میان آبی است شیرین و خوش کی هیچ کس نداند کی منبع آن از کجا است و رکن الدوله خمارتگین سر آن بنا را بکند و بر آن کوشکی ساخت، و در روزگار طهمورث بت پرستی آغاز شد و سبب آن بود کی وبائی عظیم 156 پدید آمد پس هرکی را عزیزی کناره میشد صورتی میساخت مانند او تا بنیدار او خرسند میگشت پس این معنی عادت و مستمر شد و فرزندان کی آنرا از مادر و پدر میدیدند بروزگار آنرا همچون سستی داشتندی و چنان شد کی بتانرا پرستش گرفتند و گفتند کی ایشان شفیعان ما اند بخدای عزوجل و این معنی بیلاد هند بیشتر بود، و همچنین پارسیان گفته اند کی آغاز روزه داشتن هم از روزگار او بود، و سبب آن بود کی در آن ایام قحطی سخت عظیم بود پس کسانی کی منعتر بودند درویشانرا میداشتند و از دو بار غذا و طعام خوردن^(۱) یا^(۲) یکبار کردند و یکبار^(۳) بدرویشان دادند و این مانند عبادتی بود پس چون پیغمبران مرسل علیهم السلام 10 بیامدند آنرا فرض کردند بفرمان ایزدی عز ذکره و از بهر تخفیف بندگانرا سال بسال بفرمودند و بروزی چند شهر در هر ملتی تعیین افتاد، و سی سال پادشاهی همه جهان کرد و در پادشاهی کناره شد و نسل نداشت و پادشاهی برادرش رسید،

جمشید بن ویونجهان^(۴)،

جمشید بیک روایت برادر طهمورث بودست و بروایتی دیگر برادرزاده او P 15a بودست و پدرش را دیونجهان^(۵) گفتندی^(۶) پسر ویونجهان^(۷) و معنی شید نور

یونجهان B (۴) . یکباروا P (۳) . P om. (۲) . خوردن را P (۱) .
 P om. (۶) — (۷) . ویونجهان P (۵) .

اختراع کرد و عبادت‌گاهها ساخت و مردم را خدای پرستی آموخت و
 بر راه نیکوکاری داشت و از ناشایست و فساد منع کرد و دزدان
 و مفسدان را بیابانها و کوهسارها راند و از میان مردم دور کرد و در P 14a
 همه جهان بگشت و بعضی از آیین و رسوم پادشاهی نهاد و بر تخت
 نشستن و تاج بر سر نهادن آیین آورد و مدتی بیلاذ هند مقام کرد و پس
 چون باز گشت باعمال عراق رفت و زمین و آب و هوای آنجا بیسندید و
 شهر بابل بنا کرد و روی بدیار شام و مغرب نهاد و شهر سوس را بنا کرد 15a
 کی خز سوسی از آنجا خیزد و در جهان قدیمتر ازین چهار شهر نیست،
 دو شهر گیومرث بنا کرد دباوند^(۱) اصطخر، دو شهر هوشنگ بنا کرد
 ۱۰ بابل سوس، و هوشنگ در پادشاهی فرمان حق یافت و بعد از وی ملک
 بطهورث رسید، پس از آنک چهل سال پادشاهی همه جهان اورا
 صافی بود،

طهورث بن ویونجهان،

اورا طهورث زیناوند گفتندی و زیناوند لقب او بود یعنی^(۱) تمام سلاح^(۲)
 ۱۰ و نسب او با هوشنگ در باب اول روشن کرده آمده است، و پادشاهی
 بود با علم و عدل و در روزگار او هیچ کس بقوت او نبود و طاعت
 ایزدی عز ذکره نیکو داشتی و در داد گستری و مراعات اهل صلاح و
 قمع مفسدان سیرت جدش هوشنگ سپردی^(۲)، و آثار او آنست کی اول
 کسی او بود کی خط هاری نهاد و زینت پادشاهان^(۳) ساخت از اسپان بر
 ۲۰ نشستن و بارها بر چهارپایان نهادن و اشکرها از بهر ننجیر بدست آوردن
 و از پشم و موی جامه و فرش ساختن و کهنذ مرو او بنا کردست و در P 14b

و دائره اهل علم: P adds (۳) P om. (۲) — (۲) P om. دماوند (۱)
 و فضلرا نیکو حرمت میداشتی و در رعایت جانب ایشان دقیقه فرو
 پادشاهی (۴) P گذاشت نمودی.

کی اوّل کسی کی از آدمیان پادشاه شد اوست و عمر او هزار سال بود اما همه عمر براست کردن احوال جهان و ترتیب جهانیان مشغول بود تا پس همگان منقاد او شدند و پادشاهی او را باخر عمر مسلم شد و چهل سال پادشاهی کرد، و هوشهنگ کی چهارم بطن بود از فرزندان او ولی عهد P 137 گردانید و بهرگ خویش کناره شد در میان پادشاهی، و او را پارسیان گل شاه خوانند یعنی پادشاه بزرگ،

هوشهنگ پیشداد،

و بعد از گیومرث هوشهنگ پادشاه شد و در اصطخر پارس بر وی بیعت^(۱) پادشاهی کردند و اصطخر را بومی شاه نام نهادند یعنی مقام گاه شاه و بلغت 146 بادی زمین را که مقام گاه اصلی باشد بوم خوانند، پادشاهی از گیومرث بدو رسید عمر او بدراز^(۲) کشیده بود و چند بطن از فرزندان و اسباط او تناسل کرده، و اوّل کسی او بود کی میان آدمیان داوری و حکم نهاد و داد و عدل گسترد و انصاف مظلومان از ظالمان ستد و بدین سبب او را پیشداد لقب نهادند، و بسیار کس از علماء پارسیان گفته کی هوشهنگ و برادرش ویکرت دو پیغمبر بودند کی حق تعالی ایشان را ۱۰ باهل آن زمانه فرستاده بود، و آثار او آنست کی اوّل کسی او بود کی آهن از سنگ بدر آورد و از آن آلات ساخت و دست ابراز درودگری و درخت فرمود بریدن و از چوب آن بنا ساختن و بعضی از سلاح از چوب و آهن ساخت و فرمود تا گاو و گوسفند و دیگر حیوانات را گوشتی کنند و از گوشت آن خورند و سیاع و ددگان را و دیگر حیوانات ۲۰ درنده و گزنده را کشند و کشاورزی و عمارت زمینها و تقدیر آبها و ورزیدن غلها و ثمرها پدید آورد، این همه آنست کی بابتدا او

عمر او مداراز B (۲) لغت P (۱)

۴۰- فرخ زاد خسرو بن ابرویز شش ماه،

پسر ابرویز بود اما عقلی و تدبیری نداشت و یزدجرد بن شهریار با او جنگ کرد و او را بکشت و ملک یزدجرد را صافی و مسلم گشت و اسلام قوت تام گرفته بود، P 13a

۴۱ یزدجرد بن شهریار بن ابرویز بیست سال،

آخر ملوک فرس بود و این بیست سال پادشاهی افتنان خیزان میراند و چون غلبه اسلام دید مسلمان خواست شد اما مهلت نیافت و بر دست ماهویه مرزبان مرو^(۱) کشته شد و نسل ملوک فرس بریده گشت، اکنون چون از ذکر انساب و تواریخ فرس فراغ افتاد از احوال و آثار هر یکی فصلی مختصر یاد کرده آید، 14a

طَبَقَةُ اَوَّلِ پِيشدادیان^(۲)،

گیومرث گلشاه^(۳) اَوَّلِ ملوک فرس^(۴)،

اَوَّلِ پادشاهی است کی ملک جهان یکسره داشته است و پارسیان گفته اند کی دار الملک او اصطخر بودست و دیگر اصحاب تواریخ گفته اند کی مقام او بدباوند^(۵) بودست و بقول ایشان بعد^(۶) از آن اصطخر بنا کرد و دار الملک ساخت، و گبران^(۷) دعوی میکنند کی این گیومرث آدم بودست علیه السلم و فرزند او کی مسلمانان شیت بن آدم خوانند گبران او را یشی^(۸) بن گیومرث خوانند، و بعضی از اهل تواریخ میگویند گیومرث بعد از نوح علیه السلم بودست و نسب او چنین میگویند، حام بن یافث بن نوح علیه السلام، و در نسب او خلاف است میان ایشان اما اتفاق است

از ملوک فرس که آنها پیشدادیان کویند P (۲). مرزبانی مر BP (۱).
 بودست بقول ایشان و بعد BP (۵). بدمآوند P (۴). P om. (۳)-(۳).
 (میشی) مشی (۷) Tabari i. 154, 3 has. کبرکان BP (۶).

بن انوش بن ساسان بن فشافشاه^(۱) بن جوهر شهریار فارس بن ساسان بن بهمن الملک،
136

۲۶- کسری بن قباد بن هرمز سه ماه،

این کسری از فرزندان هرمز بن انوش پروان بودست و در ملک مجالی و فسختی^(۲) نیافت و زود محق شد،

۲۷- بوران دخت بنت اپرویز یک سال و چهار ماه،

این دختر اپرویز است [خواهر] شهرویه^(۳) از مادر و پدر، و چون شهربراز خروج کرد اورا بزنی خواست و بوران اجابت کرد از بهر مکر و پس اورا بکشت و پادشاهی بگرفت و خراج از مردم برداشت و سیرت نیکو سپرد و کناره شد،

۲۸- فیروز جشننده^(۴) بن بهرام شش ماه،

این فیروززا نسب اینست، فیروز جشننده بن بهرام بن منوزا^(۵) خسرو بن آدرنزی بن بهرام بن اردشیر بن شاپور بن یزدجرد الاثیم، و مادرش خمراخت^(۶) بنت یزدانداز^(۷) بنت انوشروان^(۸) بودست و اورا بکشتند،

۲۹- آزری دخت بنت اپرویز شش ماه،

زنی عاقله بکار آمده بودست و ملک بر وی قرار گرفت اما اورا زهر دادند و هلاک شد، و بروایتی دیگر اورا بکشتند^(۹) چنانک شرح داده آید بعد ازین،

(۱) This appears to be a mistake for شهرویه. (۲) P om. (۳) BP نسختی. (۴) This appears to be a mistake for شهرویه. (۵) B جشننده. Cf. Tabari i. 1064, 16; Sasaniden, 393. (۶) P منوزا. (۷) B خمراخت. P خمراخت. Tabari i. 1066, 8 has صهاربخت; cf. Sasaniden, 396, where Nöldeke reads چهاربخت. (۸) B یزدانداز. P بردانداز. Cf. Sasaniden, 396. (۹) P ابن. (۱۰) P om. (۱۱) BP بکشت.

کرد بیش از اندازه چنانک بزرگان دولت او از آن نفور شدند و این^{13a}
 شرح بجای خویش داده آید، و مادر او دختر خاقان قاقم بود خاقان
 ترکستان بهرام شوین^(۱) خروج کرد بر هرمز و یک دو سال نام پادشاهی
 بر وی بود پس مقهور شد، بعد از هرمز بن انوشیروان

۲۲—کسری اپرویز بن هرمز بن انوشیروان سی و هشت سال،

احوال کسری اپرویز و آثار او مشهور است و بعد ازین شرح از آن
 داده شود^(۲) در این کتاب، و عاقبت او معلوم است که چگونه بود،
 پیغمبر ما علیه السلام^(۳) در روزگار وی وحی آمد و او را دعوت کرد
 او نامه پیغمبر بدرید و پیغمبر بر وی دعای بد^(۴) کرد یعنی چنانک نامه
 ۱۰ من بدرید ملک او را نیست کن^(۵) و این دعا اجابت یافت،

۲۳—شیره بن اپرویز هشت ماه،

بر پدر خروج کرد و او را بکشت و سال بسر نبرد،

۲۴—اردشیر بن شیره یک سال و شش ماه،

سالی و شش ماه پادشاهی کرد پس یکی خروج کرد نام او شهربراز^(۶) و ملک
 بگرفت اما بقائی نکرد، شهربراز را در این جمله نیاوردیم چه خارجی بود،^{۱۰ P 126}

۲۵—کسری خرماز بن ارسلان یک سال و پنج ماه،

این خرماز از خاندان ملک بودست اما نه ازین بطن^(۷) که یاد کرده
 آمدست و نسب او بدین جملت یافته آمد، خرماز بن ارسلان بن باینجور^(۸)
 بن مازبد بن نسور^(۹) بن دبیرقد^(۱۰) بن اونکدسب بن ویوفهان بن تانجاترب^(۱۱)

(۱) BP سومین. (۲) P آید، which is written above in B.
 (۳) B om. را. (۴) بذرب. P بذرب. (۵) P om. (۶) B شهربراز.
 P شهربراز. (۷) P شاهانی. (۸) P یانجور. Cf. Tabarī III. 1435,
 note f. (۹) P سمور. (۱۰) P دبیرقد. The correct form is دبیرقد.
 Cf. Sasaniden, 444. (۱۱) P تانجاترب.

۱۷- بلاش بن فیروز بن یزدجرد چهار سال،

چون فیروز گذشته شد از وی دو پسر ماند یکی این بلاش و دیگر قباد و میان ایشان منازعت میرفت پس بلاش چیره شد و پادشاهی بگرفت قباد نزدیک خاقان ترکستان رفت و از وی مدد خواست خاقان هدیه‌های بسیار بدو داد با او لشکر گران فرستاد تا این بلاش را قهر کرد،

۱۸- قباد بن فیروز بن یزدجرد چهل سال،

این قباد پدر^(۱) کسری انوشیروان است و مزدک خواردین^(۲) لعنه الله در روزگار او پدید آمد و او را همراه کرد و طریقت اباحت نهاد و از شومی این طریقت جهان بر قباد بشورید و او را خلع کردند و برادرش را بجای P 12a او نشانند تا دیگر باره بیامد و پادشاهی بگرفت و این قصه بعد ازین یاد کرده آید،

۱۹- جاماسف برادر قباد سه سال،

چون لشکر قباد او را خلع کردند بسبب مزدک این جاماسف برادرش را بجای او نشانند و این جاماسف^(۳) حکیم بود،

۲۰- کسری انوشیروان بن قباد چهل هفت سال و هفت ماه،

پیغمبر ما علیه السلام^(۴) در روزگار او ولادت بوده است، این کسری انوشیروان عادل است کی احوال و آثار او پوشیده نیست و بعضی از آن در این کتاب یاد کرده آید مختصر^(۵)،

۲۱- کسری هرمز بن انوشیروان یازده سال و چهار ماه

ولی عهد پدر بود و همچونین سیرت پسندیده داشت اما در عدل مبالغتها ۲۰

۱. جاماسف B (۳). خورد P. خورد بن B (۲). پسر P. پسر B (۱).

درین مختصر یاد کرده آید P (۵). را B om. (۴).

۱۱- شاپور بن شاپور بن هرمز پنج سال و چهار ماه،

این شاپور پسر شاپور ذو الاکتاف است چون عم او اردشیر کی^(۱) جای پدرش گرفته بود نماند^(۲) او بجای پدر خویش بنشست،

۱۲- بهرام بن شاپور بن هرمز یازده سال،

این بهرام پسر شاپور ذو الاکتاف است و برادر آن شاپور دوم و چون برادرش گذشته شد و از وی هیچ پسر نماند این برادر ملک بگرفت و در خاندان او بماند،

۱۳- یزدجرد بن بهرام بن شاپور بیست و یک سال و پنج ماه،

ولی عهد پدر بود اما مردی ظالم بدخوی درازدست بود و از این جهت او را یزدجرد ائیم خواندندی^(۳) یعنی بزه گار^(۴)،

۱۴- بهرام جور بن یزدجرد بیست و سه سال،

این بهرام جور پرورش بعرب^(۵) یافت و قصه حال او بعد ازین کرده آید^(۶) و سخت مردانه و نکو سیرت بود،

۱۵- یزدجرد بن بهرام جور هژده سال^(۷) و پنج ماه^(۸)،

ولی عهد پدر بود و سیرت او داشت و او را یزدجرد نرم گفتندی از آنچ سلیم بود،

۱۶- فیروز بن یزدجرد بن بهرام چهار سال،

ولی عهد پدر بود و برادرش هرمز بر وی خروج کرد پس مغلوب شد،

(۱) BP om. (۲) P om. (۳)—(۴) P om. (۵) P بعرب.

(۶) B om. (۷)—(۸) P om.

۵- بهرام بن بهرام بن هرمز هفده سال،

ولی عهد پدر بود و طریقت پسندیده داشت و عادل و دانا بود،

۶- بهرام بن بهرام بن هرمز سیزده سال و چهار ماه،

این بهرام ولی عهد پدر بود و سه بطن از ایشان فرزندانرا بهرام نام کردند و بحکم نیکوسیرتی بهرام بن هرمز و دین داری و علم و عدل او و توفیقی که یافته بود در قمع مانی زندیق و اصحاب او،

۷- نرسی بن بهرام بن بهرام بن هرمز هفت سال و نیم،

این نرسی برادر بهرام سومین است و چون بهرام سوم کناره شد و فرزندی نداشت پادشاهی برادرش نرسی رسید و در فرزندان او بهمانند تا آخر عمر ایشان،

۸- هرمز بن نرسی بن بهرام هفت سال و پنج ماه،

ولی عهد پدر بود و سیرت او داشت،

۹- شاپور بن هرمز بن نرسی هفتاد و دو سال،

این شاپور ذو الاکتاف است و چون پدرش کناره شد در شکم مادر بود و تاج بر شکم مادرش نهادند و سخت پسندیده و نیکوسیرت و با رأی و تدبیر و مردانگی بود و ایوان کسری و مداین او بنا کرد و بسبب استیلای عرب دار الملک بهمداین آورد تا دفع عرب میکرد،

۱۰- اردشیر بن هرمز بن نرسی چهار سال،

چون شاپور ذو الاکتاف کناره شد این برادرش اردشیر جای او بگرفت و مدت چهار سال پادشاهی راند بعد از آن پسر شاپور ذو الاکتاف جای پدر بگرفت و مستولی گشت،

ازین فرزندان ساسان هیچ کس پدید نبود^(۱) نا آنگاه کی اردشیر بن بابک بیرون آمد و گفت من از نژاد ساسان ام و ملوک طوایف را بر داشت و نسب او برین جمله یافته شد، اردشیر بن بابک بن ساسان بن بابک بن ساسان بن باهمن بن اسفندیار بن وشتاسف،

۲- شاپور بن اردشیر سی و یک سال و نیم،

پسر اردشیر بن بابک است و ولی عهد او بود و او را شاپور الجنود گفتندی از آنچ لشکردار بود و شاپور ذو الاکتاف بعد از وی بودست، و مانی زندیقی در روزگار او پدید آمد و فتنه پدید آورد و سر همه زندیقان و اول ایشان او بود پس بگریخت و بصین^(۲) رفت مدت حیات او دو^(۳) سال بود،

۳- هرمز بن شاپور بن اردشیر،

پسر شاپور بن اردشیر است و ولی عهد او بود و این هرمز در روزگار ۱۱۶ خوش^(۴) یگانگی^(۵) بود بقوت و نیرو و دل آوری چنانک او را دل آور سخت زور گفتندی و در قمع زندیقان و اتباع مانی دستها داشت،

۴- بهرام بن هرمز بن شاپور سه سال و سه ماه،

ولی عهد پدر بود و دانا و عاقل بود و در روزگار او مانی بن پتل^(۶) نزدیک او آمد و این مانی شاگرد فاردون^(۷) بود و پس طریقت زندقه آورد و این بهرام او را بخویشتن راه داد تا او را و همه یاران و اصحاب او را بشناخت و آنگاه جمله را هلاک کرد،

(۱) The word is almost obliterated. P om. (۲) بیچین P. (۳) ده P. (۴) یگانگی P. (۵) یگانگی P. (۶) The original reading here must have been پتک = Pātak (cf. Justi, *Iranisches Namenbuch*, under Māni). *Fihrist*, 327, 30: فتق. (۷) فاردون. Mas'ūdī, *Murūj*, ii. 167, 4: قاردون. Cf. Fluegel, *Mānī*, p. 141.

۱۷- پیری اشغانی بیست سال،

پسر جودرز بزرگ است،

۱۸- جودرز اشغانی کوچک ده^(۱) سال،

پسر پیری است،

۱۹- نرسی اشغانی یازده سال،

پسر جودرز کوچک است،

۲۰- اردوان آخرین سی و یک سال،

آخر اشغانیان است کی بر دست اردشیر بن بابک هلاک شد،

طبقه چهارم از ملوک فرس و ایشانرا ساسانیان گویند،

نامها و عدد ایشان، آنانک پادشاه شدند سی یک پادشاه بیرون از ۱۰ بهرام شومین^(۲) و شهربراز^(۳) کی هر دو خارجی بودند^(۴) و ثبات نیافتند، مدت ملک ایشان چهار صد بیست نه سال پنج ماه و بیست روز،

۱- اردشیر بن بابک چهارده سال و دو ماه پادشاهی^(۵) همه جهان کرد،

P 106^{11a}

چهل و چهار سال و ده ماه پادشاهی^(۶) کرد اما مدت سی سال در جنگ ملوک طوایف بود تا همگنانرا بر داشت و جهان اورا صافی شد و مدت^(۷) ۱۰ چهارده سال پادشاهی همه جهان کرد،^(۸) اردشیر از فرزندان ساسان بن بهمن بن اسفندیار است و این ساسان زاهد شده بود بعد از بهمن و در کوه رفته^(۹) و پادشاهی با خمانی^(۱۰) دختر بهمن گذاشته، و بعد از آن چون اسکندر رومی دارا بن دارارا قمع کرد و ملوک طوایف پدید آمدند

Cf. شهربزار P. شهربراز B (۳). سومین BP (۲). بیست P (۱).
 Tabari I. 1002, 13. بود B (۴). P om. (۵)-(۵). B om. (۶)-(۶).
 و دو گروه رفته B (۷). همای P (۸).

۱۰- خسرو بن ملادان چهل سال،

پسر عمّ بلاش بودست و مملکت او بگرفت و میداشت تا پسر بلاش
بزرگ شد و خسرو بگذشت و او جای پدر بگرفت،

۱۱- بلاشان بیست و چهار سال،

بلاشان پسر بلاش بن فیروز است،

۱۲- اردوان بن بلاشان سیزده سال،

نسب او با پدر میرود،

۱۳- اردوان بزرگ اشغانی بیست و سه سال،

این اشغانیان پسر کیکاوس اند و میان ایشان و بلاشانیان فرقی نیست
۱۰ چه از يك خانه دانند،

۱۴- خسرو اشغانی پانزده سال،

برادر اردوان اشغانی است،

۱۵- بلاش بن اشغانان دوازده سال،

۱۰۶

هم برادر ایشانست،

۱۶- جودرز بزرگ بن اشغانان سی سال،

۱۰

این جودرز بزرگ بن اشغانان آنست کی چون جهودان بنی اسرائیل
یحیی بن زکریّا علیه السلام بکشتند تقدیر ایزدی چنان بود کی این جودرز
اشغانی را بر ایشان گماشت تا همگانرا بکشت و زن و فرزند ایشان بغارت
ببرد و بعد از آن نبوت از بنی اسرائیل منقطع شد و ذلّ و خواری بدیشان

۲۰ افتاد،

۲- اشك بن اشكان بیست سال،

پسر اشك اولست،

۳- شاپور بن اشكان شصت سال،

برادر او است و پسر اشك^(۱) و مسیح علیه السلام در اواخر عهد او آمد
بفلسطین،

۴- بهرام بن شاپور یازده سال،

پسر شاپور بن اشكانست،

۵- بلاش بن بهرام یازده سال،

نسب او با پدر می‌رود،

10a ۱۰

۶- هرمز بن بلاش نوزده سال،

نسب او با پدر می‌رود،

۷- نرسه بن بلاش چهل سال،

نسب او با پدر می‌رود،

۸- فیروز بن هرمز هفده سال،

پسر هرمز بن بلاش است، چون هرمز بن^(۲) بلاش کشته شد فیروز پسرش ۱۰
کودک بود و برادرش نرسه پادشاهی بگرفت، چون نرسه گذشته شد P 10a
فیروز باز جای پدر نشست،

۹- بلاش بن فیروز دوازده سال،

پسر فیروز بن هرمز است،

(۱) B را اشك.

(۲) B om.

رومی کی ذو القرنین بود بیامد و دارا کشته شد^(۱) و ملک اورا صافی گشت و مدت پادشاهی ذو القرنین و رومیان هفده سال بود و چند ماه، ازین جماعت اسکندر رومی وهو ذو القرنین سیزده سال و چند ماه، نسب او در تواریخ و انساب اینست، فیلقوس^(۲) بن مصریم بن هرمس بن هردس بن میطون بن رومی بن لیطی^(۳) بن یونان بن نافث^(۴) بن نوبه^(۵) بن سرجون^(۶) بن رومیه بن بریط بن نوفیل بن روم بن الاصر بن البقن^(۷) بن عیص بن اسحق بن ابراهیم النبی علیه السلام، و اسکندر لقب است نه نام بروایتی،

جماعتی از ملوک رومی قریب چهار سال،

این جماعت را ذکر می و نسبی معلوم نبودست اما ایشانرا بلقب بطلیبوس گفتندی،

طبقة سوم از ملوک فرس اشکانیان بودند^(۸)،

مدت ملک ایشان چهار صد بیست نه سال^(۹)، نامها و عدد ایشان، در نام و عدد ایشان میان^(۱۰) تواریخیان و نسابت خلاف بسیار است اما آنچه نزدیکتر است بدرستی اینست کی یاد کرده آمد و عدد ایشان بیست پادشاه،

۱- اشک بن دارا^(۱۰) بن دارا^(۱۱) ده سال،

بروایتی چنین است کی اشک پسر دارا بن دارا بودست و متواری گشت در عهد اسکندر پس خروج کرد و فهستانرا بدست گرفت اما دیگر در حکم ملوک الطوایف بود ولیکن او بر همگان فضیلت داشت از بهر بزرگی اصل، و بروایتی دیگر چنین است، اشک بن اشه بن ازران بن اشقان بن اش الحیار بن سیاوش بن کیکاوس،

(۱) P دارارا کشت (۱). (۲) Cf. Tabarí 1. 700, 13 foll. (۳) P لطی. (۴) P نافث. Tabarí یافت. (۵) P نوبه. (۶) Tabarí ثوبه. (۷) Tabarí الیفز. (۸) In P these words follow (۸) — (۸). (۹) B om. (۱۰) — (۱۰) P om. (۱۱) l. ۱۴. و عدد ایشان بیست پادشاه

۵- وشناسب بن لهراسب صد و بیست سال،

نسب او با پدرش است،

۶- بهمن بن اسفندیار بن وشناسف صد و دوازده سال،

چون اسفندیار کشته شد وشناسف پادشاهی بفرزند او داد بهمن و از صلب P 9a
خویش دیگر پسر داشت اما از سوز دل بکشتن اسفندیار پادشاهی بهمن
داد و بهمن را پنج فرزند بهمانند از جمله ایشان دو پسر یکی ساسان و
دیگری دارا و سه دختر خمانی^(۱) فرنگ بهمن دخت، و چون بهمن گذشته
شد ساسان زاهد گشت و عبادت مشغول شد در کوه و دارا کوچک بود
پس بیعت بر دختر بزرگتر کردند خمانی^(۱) و چون او گذشته شد دارا بزرگ
شده بود پادشاهی بنشست، و طبقه سوم از ملوک فرس کی ایشان را ۱۰
ساسانیان گویند از نسل این ساسانیانند^(۲) کی زاهد شدند،

۷- خمانی^(۱) بنت بهمن بن اسفندیار سی سال، 9a

نسب او و حال او یاد کرده آمد و بروایتی چنانست کی این خمانی^(۱) مانند
لقبی^(۲) است اما نام او شهرزاد بودست،

۸- دارا^(۴) بن بهمن بن^(۵) اسفندیار دوازده سال، ۱۰

اورا دارا بزرگتر گویند و نسب و حال او یاد کرده آمد،

۹- دارا بن دارا بن بهمن چهارده سال،

نسب او با پدر میرود و این دارا آنست کی بعهد اسکندر رومی کشته شد
و آخر کیانیان او بود، بعد از آن دو طبقه که یاد کرده آمد اسکندر

دارا بن P (۴) لغتی BP (۳) ساسانند P (۲) همای P (۱)
اسفندیار بن بهمن (۵) B om.

زو بن طهاسب بودست و بعضی گویند^(۱) برادرزاده زو بودست و نسب بدین روایت دوم چنین است گرشاسب بن^(۱) وشتاسب بن طهاسب اما کی در حال زندگانی زو چند سال پادشاهی کرد قومی^(۲) میگویند زو بهراد خویش پادشاهی باو گذاشت و قومی میگویند او را با خویشتن همباز کرد و مادر گرشاسب نیره ابن یامین بن یعقوب پیغمبر علیه السلم است^(۳)،

طبقة دوم از ملوک فرس و ایشانرا کیانیان خوانند،

نامها و عدد ایشان نه پادشاه مدت ملک ایشان هفصد سی هشت سال،

۱- کقباد بن زاب صد بیست سال،

نسب او بموجب آنچه در تواریخ یافته آمد اینست، کقباد بن زاب
۱۰ نودکان از فرزندان مایسو بن نودر بن منوچهر،

۲- کیکاوس بن کنایه صد پنجاه سال،

86 کیکاوس پسرزاده کقباد بوده است و چون نسب کقباد یاد کرده آمد
نسب او همانست،

۳- کیخسرو بن سیاوش بن کیکاوس شست سال،

۱۰ نسب او همانست که یاد کرده آمد^(۴) کیخسرو بن سیاوش بن کیکاوس بن
کنایه بن کقباد^(۴)،

۴- لهراسب بن فنوخی^(۵) بن کیمش^(۶) صد بیست سال،

لهراسب از^(۷) سوم بطن است از فرزندان برادر کیکاوس و نسب او این
است، لهراسب بن فنوخی بن کیمش بن کیفاشین^(۸) بن کیابنه^(۹) بن کقباد،

(۱) B om. (۲) B قومی. (۳) B om. (۴) — (۴) P om.
(۵) So P. B has فنوخی or فوخی. Cf. Tabarí i. 645, 8. *Sasaniden*,
p. 2, note 2. (۶) B کیمش. P کیمش. (۷) P om. (۸) So
Tabarí. B کسار. P کسار. (۹) BP کیابیه. Cf. Tabarí i. 534, 1.

۸- شهریرامان بن اثئیان شست سال،

نسب او اینست، شهریرامان بن اثئیان مایسو بن نوذر بن منوچهر، و بعد از وی نسل این شهریرامان منقطع شد و پادشاهی بینی عم او افتاد چنانکه یاد کرده آید و در بعضی از تواریخ خود ذکر این شهریرامان نیست چه بعد از منوچهر میگویند افراسیاب بیامد، والله أعلم وأحكم،

۹- افراسیاب دوازده سال،

نسب او بهوجب آنچه در تواریخ و انساب یافته آمد اینست، افراسیاب بن فاشن^(۱) بن راء ارمن بن بورك بن ساناسب^(۲) بن بورشسب^(۳) بن تورج بن تور بن افریدون، و پدران او بر ترکستان گماشته و پادشاه بودند و او پرورش بترکستان یافت و آنجا سالهای دراز پادشاه بود تا بروزگار کبخسرو اما این دوازده سال بر ایران مستولی بود،

۱۰- زاب زو^(۴) بن طهاسب سی سال،

پارسیان او را زو میگویند و این درست ترست اما در بعضی از تواریخ عرب زاب نبشته اند و آثاری کی او کرده است بعد ازین گفته آید، و نسب او اینست، زو بن طهاسب بن کجهورز بن هواسب بن ارتدیخ^(۵) P 8b ۱۰ بن روع بن مایسو^(۶) بن نوذر بن منوچهر بهوجب تواریخ و کتب انساب پارسیان^(۷)،

۱۱- گرشاسب بن وشتاسب^(۸) بیست سال،

مهان نسابت در نسب او [خلافی است] بعضی میگویند این گرشاسب پسر

تورشسب P (۳). سازیاب P (۲). فاش P (۱). Cf. Tabarī 1. 434, 12.
 کنیت BP (۷). مایسون P (۶). ارتدیخ P (۵). زاب زو B (۴).
 وشتاسف P (۸). ایشان پارسیان.

پیرگاو^(۱) بن اثنیان فیل‌گاو بن اثنیان تورگاو^(۲) بن اثنیان بورگاو بن
 اثنیان گورگاو بن اثنیان سباگاو بن اثنیان اسپدگاو بن اثنیان سهرگاو^(۳)
 بن اثنیان رمی‌گاو بن اثنیان بیفروست بن حمشید الهلك، اثنیان لقبی^(۴)
 است همچون کئی بزرانش^(۵) از بهر فال^(۶)، و اوّل خروج بر گاو نشست تا
 پادشاهی بروی مقرر شد، و دیگر نامها بر^(۷) حکم آنک شبانی میکردند
 سپیدگاو و سیاه‌گاو و سهرگاو^(۸) یعنی سرخ‌گاو و مانده این نهادند و از
 این جهت چون افریدون بیرون آمد سلاح او گرز بود یعنی سلاح
 چوپانان چوب باشد چون عصا و مانند آن و سر گرز او گاوسار بود
 بهشال نامها،

۷- منوچهر بن میشخوریار^(۸) صد و بیست سال،

پدر منوچهر میشخوریار نام بود یعنی همیشه آفتاب‌یار^(۹) و^(۱۰) خور آفتاب
 باشد^(۱۰) و افریدون تا عهد منوچهر زنده بود و این شرح داده شود، و
 P 8a نسب منوچهر اینست منوچهر بن میشخوریار بن ویرک بن ارنک بن پیروشنک^(۱۱)
 بن بیل بن فراروشنک بن روشنک بن فرکور بن کورک بن ایرج بن
 افریدون، و همه پادشاهان ایران و توران از نسل منوچهر بودند باتفاق
 جمله نسابت و اصحاب تواریخ، و از فرزندان افریدون پادشاهی در نژاد
 ایرج بهمانند، و اوّل کسی کی از آن نژاد او پادشاهی یافت و کین ایرج
 خواست منوچهر بود و افراسیاب از فرزندان تور بود^(۱۲) و از نژاد تور و
 سلم هیچ کس پادشاه نشد بقول بیشترین از اصحاب تواریخ بجز افراسیاب،

لغتی BP (۴). شهرکاو B (۳). شورکاو B (۲). پیرکاو P (۱).
 P om. Instead of بزرانش something like بردندش seems to
 be required. (۵) BP حکم (۶). و حکم (۷). شهرکاو B (۲). و
 omits the next three words. (۸) See Tabarī 1. 430, 6. (۹) P یار آفتاب بوده.
 (۱۰) P om. (۱۰) P om. (۱۱) Tabarī سروشنک. (۱۲) B om.

۵- بیوراسف بن ارونداسف هزار سال،

این بیوراسف ضحاک است و ضحاک در لفظ عربی چنین آمدست و اصل آن ازدهاق است و شرح این حال بعد از این داده شود، و در نسب او خلاف است میان نسابه و بعضی میگویند از نسابه کی اصل^(۱) او از یمن^(۱) بودست و نسب او ضحاک بن علوان بن عبید بن عویج الیمنی است و از خواهر جمشید زاده بود و جمشید او را بنیابت خود یمن گذاشته بود، و نسابه پارسیان نسب او چنین گفته اند بیوراسف بن ارونداسف بن دینکان بن وبهرسنگ^(۲) بن ناز بن نوارک بن سیامک بن میشی^(۲) بن گیومرث، و این ناز که از جمله اجداد اوست پدر جمله عرب است و چون پدر عرب بود اصل همه عرب با او میرود و این سبب است که عرب را تازیان خوانند یعنی ۱۰ فرزندان ناز هرچه عجم اند با هوشهنگ میروند و عرب با این ناز میرود P 7b و در همه روایتها ضحاک خواهرزاده جمشید بودست و نام مادرش ورك 7a بود خواهر جمشید،

۶- افریدون بن اثقیان^(۴) پانصد سال،

نسب افریدون بدین نسبت کی یاد کرده آمد بیشترین نسابه و اصحاب ۱۰ نوارنج در نیافته اند الا کسانی کی متبجر اند درین علم و بحث شافی کرده و استخراج این نسب او از کتب درست کرده اند، و نسب او از بهر آن هرکس درست نداند کی بعد از جمشید فرزندان او بگریختند و در میان شبانان گاو و گوسفند می بودند مدت هزار سال کی پادشاهی ضحاک را بود تا افریدون بیرون آمد و نسب او بدرستی اینست، افریدون بن اثقیان^(۵) ۲.

(۱) Pom. (۱) — (۱) و نوزسنگ P (۲). Cf. Tabari i. 202, 10—11; 203, 3.

اثقیان B (۵). انقیان P. انقیان B (۴). بیشی P (۳).

P leaves the third letter unpointed. See Justi, *Iranisches Namenbuch*, under Athbhya.

هوشنگ بن فروال بن سیامک بن ^(۱) میثی بن گیورث ^(۱) و قومی از اصحاب تواریح گفته‌اند هوشنگ پدر خنوخ بودست و خنوخ نام ادریس است علیه السلام و قومی دیگر گفته‌اند هوشنگ برادری داشت برد نام و این برد پدر خنوخ بود یعنی ادریس علیه السلم و روایت دوم درست‌تر است و این برد را ^(۲) و بکرت ^(۲) خوانند،

۳- طهورث بن ابونجهان ^(۴) سی سال،

نسب او بدو روایت نبشته‌اند بعضی گفته‌اند طهورث بن ابونجهان ^(۴) بن اینکهد بن هوشنگ و بعضی گفته‌اند طهورث بن ابونجهان ^(۴) بن اینکهد بن اینکهد بن اشکهد ^(۵) بن هوشنگ چنانک بروایت اول بسه پدر با P 7a
 ۱۰ هوشنگ می رود و بروایت دوم بنجم پدر او هوشنگ است اما موافقت بر آنک ولی عهد هوشنگ بود و هوشنگ چندان بزیست کی در عهد 6b
 او چهل سال پادشاهی همه جهان کرد و طهورث پیش از آنک شاه شد همه ^(۷) در جنگ متمرّدان و دیوان بود و او را دیوبند ^(۷) گفتندی،

۴- جمشید برادر طهورث همد و شانزده سال،

۱۰ نسب جمشید همچون نسب طهورث است و پدر هر دو ابونجهان ^(۸) بودست و بتکرار ذکر نسب او حاجت نیست، و قومی از اصحاب تواریح میگویند جمشید برادر طهورث نبودست چه برادرزاده او بودست و پدرش را دیونجهاد ^(۹) بن ابونجهاد گفتندی،

یکرت P. ویکرت B app. (۳) برادر او را P (۲) P om. (۱) — (۱) Cf. Hamza, p. ۲۹, l. ۱۴. (۴) BP ابونجهان. The correct form of the name is ویونجهان (Ṭabari i. 174, 18). Cf. Justi, *Iranisches Namenbuch*, under Wīwanhā and Ayanhād. (۵) P اشکهد. (۶) همیشه P (۶) ابوهیجان B app. (۸) B app. and so B in marg. دیوبند کسری P (۷) ابونجهان P. (۹) Ṭabari i. 179, 11 has ویونجهان.

اسکندر رومی بوده‌اند اشغانیان و ساسانیان ، و هر^(۱) چهار طبقه از نژاد گیومرث اند و عدد همگان با اسکندر رومی بهم بی^(۲) رومیان کی بعد از^(۳) اسکندر بودند^(۴) هفتاد و دو پادشاه ، و مدت ملک ایشان با روزگار اسکندر بهم و رومیان کی پس از وی پادشاه بودند چهار هزار صد هشتاد یک سال چند ماه بدین تفصیل ،

طبقه اول از ملوک فرس و این طبقه را پیشدادیان گویند ،

نامها و عدد ایشان با نام افراسیاب کی در میانه عاریتی است زیرا که از P 6b ترکستان بر خاسته است مدتی که خروج کرده بود پس از منوچهر یازده پادشاه ، مدت ملک ایشان با دوازده سال کی افراسیاب خروج کرده بود و ایران گرفته و این شرح بعد از این داده آید در باب حکایت فرس دو ۱۰ هزار پانصد شصت و هشت سال ،

6a ۱- گیومرث گل‌شاه چهل سال ،

گل‌شاه اول کسی کی پادشاهی جهان کرد و آیین پادشاهی و فرمان‌دهی بجهان آورد او بود و گبران او را آدم علیه السلم میگویند اما دیگران تسلیم نمیکنند لیکن در آنک پادشاه اول بودست خلافتی نیست و عمر او هزار سال بودست و ۱۰ او را گل‌شاه گفتندی یعنی پادشاه بزرگ اما پادشاهی جهان با آیین چهل سال کرد ،

۲- هوشنج^(۵) پیشداد چهل سال ،

اصل این نام هوشهنگ^(۱) است اما چون بتازی نویسند گاف جم گردانند و نسب او بدو سه روایت گویند اما روایت درست اینست ، ۲۰

هوشنج P (۵) B om. (۴) B om. (۳) بی P (۲) در B (۱) هوشنج P (۶)

خالد الله ایامها نبشته شود و این ترتیب بر طریقی نگاه داشته آید کی هیچ کس از مصنفان تواریخ بدین مختصری و روشنی نکرده اند و این از اقبال مجلس اعلیٰ مقدس سلطانی ظاهر الله جلاله است نه از دانش بنده چه این P 6a
 املا سعادت همت اعلیٰ زبیت علوًا برین بنده میکند و اگر نه اندازه
 دانش بنده چیست خدای عزّ وجلّ این بنده را از سعادت خدمت و شرف
 ملاحظت اشرف سلطانی زاده الله شرقاً نصیبی ارزانی دارد تا نیک بختی او
 تمام شود، و چون ازین فصل فراغ افتد وصف پارس و کورتهها و شهرها و
 آب و هوا آن و شکلها آن کرده آید بعون الله تعالیٰ،

ذکر ملوک فرس و انساب و تواریخ ایشان،

۱۰ فرس جمع فارس و معنی فرس پارسایانست و بتازی چنین نویسند
 (۱) و پارسی را فارسی نویسند (۱) روایت است از اصحاب تواریخ چون حمزة
 بن الحسین الاصفهانی کی مردی محقق بودست و از دیگران کی بر شمردن
 نام ایشان دراز گردد و از علما و تواریخیان فرس و عرب کی بمحلّ
 56 اعتماد بوده اند و در کتاب مذیل تواریخ محمد بن جریر الطبری با ایشان
 ۱۰ در معنی موافقتست و بنده آنرا تأمل کردست و اتفاقست کی جمله ملوک
 فرس چهار طبقه بوده اند،

۱ پیشدادیان،

۲- کیانیان،

۳ اشغانیان،

۴ ساسانیان،

و دو طبقه ازین جملت پیش از اسکندر رومی بوده اند کی اورا ذو
 القرنین خواندندی پیشدادیان و کیانیان، و دو طبقه دیگر بعد از

گماشتیم با نیرو و بطش سخت تا ایشانرا عقوبت کردند و دیار ایشان بگرفتند و در آیه دوم نویدی دهد کی مسلمانان قوم را قهر کنند و بکشند و دیار ایشان بگیرند تا آنگاه کی مسلمان شوند پس درین میانه فرق میان عز اسلام و ذلّ جهودی پدید آمد کی تا بچه اندازه است همیشه این عز پاینده باد و در قرآن يك لفظ پارسی است و این از غرایب است و مسئلههای مشکل کی امتحان کنند فضلا بدان و این لفظ در سوره آلم تر کیف است آنجا کی میگوید جلّ من قائل ترمیههم بمجاره من سجیل^(۱) P 5b سجیل را^(۲) دو سه معنی است گویند مفسران یکی آنست کی سنگی سخت و دیگر کی سنگی از گل پخته مانند آجر و روایت درست^(۳) اینست کی سجیل یعنی سنگ و گل بهم آمیخته و در لفظ عرب هر چه پیاری گاف باشد جیم گویند چنانک ۱۰ زنگی را زنجی گویند و زنگ را زنج گویند و بنگ را بنج گویند و سنگ را سخ گویند و برین قیاس این لفظ سجیل در قرآن آمدست و تقدیر بر آن چنین است سخ جل یعنی سنگ و گل و پیغمبر ما صلوات الله و سلامه علیه بسیار لفظ پارسی دانستی^(۴) و چند لفظ گفته است کی معروفست و در ستایش 5a پارسیان خبر ماثورست از پیغمبر علیه السلام لو كان هذا العلم معلقا ۱۰ بالثریا لئاله رجال من فارس یعنی اگر این علم از ثریا آویخته بودی مردانی از پارس بیافتندی، اکنون بحکم آنک تا ترتیب سخن منتظم شود نخست فصلی از ذکر ملوک فرس و انساب^(۵) و تواریخ ایشان و آثار کی هر یکی از ایشان نموده است یاد کرده آید مختصر چنانک در آن خوشنودی نباشد، و استخراج این فصل از میان تواریخ درست معتمد کرده آمدست چنانک از ۲۰ ابتداء ملك ایشان تا آخر آن ذکر هر یکی مختصر کرده آید و باز اندکی از تواریخ اسلامیان و آخر روزگار دیلم تا بروزگار این دولت قاهره

غریب B adds (۳) سجیل BP om. (۲) Qur'án, cv. 4. (۱) فرمودی P (۴) انتساب B (۵)

آنانک از بیت المقدس بگریختند بمصر افتادند او نامه نبشت بملك مصر
کی جماعتی از بندگان من آنجا گریخته اند و باید کی ایشانرا باز فرستی
ملك مصر جواب نبشت کی ایشان بندگان تو نیستند کی آزاد و آزادزاده
اند بخت النصر بدین ستیزه برفت و مصر بستند و آن ملك را با لشکر او
بکشت و همچونین^(۱) نا باخر دیار مغرب بگرفت و فلسطین بگشاد و غنیمتهاء
عظیم آورد و در جمله نوان کی از فلسطین و اُردُن^(۲) آورد دانیال
علیه السلام بود اما کودك بود و این قضیه درازست و این قدر از آن
گفته شد تا معلوم شود کی این آیت در شأن این قصه آمده است و
P 5a بروایتی دیگر چنانست کی در عهد ملوک طوایف بنی اسرائیل یحیی بن زکریا
علیه السلام بکشتند و ایزد تعالی تقدیر کرد بر^(۳) بنی اسرائیل گذرز اشغانی^(۴)

برفت و بیت المقدس از جهودان بستند و ایشانرا هرچ مرد بود بکشت و
زن و کودکانرا برده^(۵) بیاورد و جهودانرا استیصال کرد و^(۶) بعد از
قتل یحیی بن زکریا^(۷) در^(۸) جای دیگر میگوید جلت قدرته سَدَعُونَ^(۹)
إِلَى قَوْمٍ أُولَى بَأْسٍ شَدِيدٍ تَفَاتَلُونَهُمْ أَوْ يُسَلِّبُونَ این خطاب با مسلمانان
۱۰ 4b کردست یعنی کی شمارا بچنگ قومی خوانند کی خداوندان نیرو و بطش سخت
اند تا با ایشان جنگ کنید و ایشانرا میکشید تا آنگاه کی مسلمان شوند
این قوم کی اشارت بدیشان است کی^(۱۰) پارسیان اند و در این دو آیه
نکته است سخت نیکو چنانک کم منسری در یابد و این نکته دلیل است بر
آنک هیچ عزى^(۱۱) و قوتى بلاء عزى^(۱۲) و قوت اسلام نیست و هیچ مذلتی چون
۲۰ مذلت جهودی نیست و شرح این نکته آنست کی در آیه اول خبر دادست
کی چون جهودان نبی خویشرا بکشتند بندگانرا بر ایشان یعنی پارسیان

(۱) P همچنین. (۲) اردوان P. (۳) هر or مر B. (۴) B گذرز. (۵) P بیروسی.
استعانی. (۶) P om. (۷) After B leaves half a line blank and proceeds: و یکی دیگر
میگوید. (۸) P و در. (۹) Qur'an, xlvi. 16. (۱۰) P om.
(۱۱) P عزمی. (۱۲) P عزم.

فصلی در صفت پارس و بعضی از احوال آن و مردم آن، ۵

ملك پارسیان بر عدل نهاده بودست و سیرت ایشان داد و دهش بوده و هر کی از ایشان فرزند را ولی عهد کردی اورا وصیت برین جملت کردی لا ملك الا بالعسكر ولا عسكر الا بالمال ولا مال الا بالعبارة ولا عبارة الا بالعدل و این را از زبان بهلوی با زبان تازی نقل کرده اند یعنی پادشاهی نتوان کرد الا بلسکر و لشکر نتوان داشت الا بهمال و مال نخیزد. الا از عمارت و عمارت نباشد الا بعدل، و پیغمبر را علیه السلم پرسیدند کی چرا همه قرون چون عاد و ثمود و مانند ایشان زود هلاک شدند و ملك پارسیان دراز کشید با آنک آتش پرست بودند پیغمبر صلی الله علیه وسلم گفت لانهم عمرؤا فی البلاد و عدلوا فی العباد یعنی از بهر آنک آبادانی در جهان و داد گسترند میان بندگان خدای عز و جل، و در قرآن دو جای ذکر پارسیانست کی ایشانرا بقوت و مردانگی ستودست یجاء عز من قائل بَعَثْنَا^(۱) عَلَیْكُمْ عِبَادًا لَنَا اُولِیْ بَأْسٍ شَدِیْدٍ یعنی بفرستادیم بر شما بندگانی از آن ما کی خداوندان نیرو و بطش سخت بودند این خطاب با جهودانست کی در عهد لهراسب بودند لهراسب چون بخت P 4b النصر را اسپهبدی^(۲) عراق داد^(۳) نا باآخر روم واقصی مغرب و بخت النصر ۱۰ تا دمشق بیامد و مقدسی را فرستاد ببیت المقدس و پادشاه آنجا کی از فرزندان داود علیه السلم بود پیغمبری بود در میان بنی اسرائیل^(۴) هدیه 4a ساخت و از ایشان نوا سند و باز گشت چون آن مقدم بطبریّه رسید بنو اسرائیل^(۲) دست بر آوردند و آن نبی را بکشتند و این خبر بخت النصر بشنید و باز گشت و نامه نبشت بدان مقدم کی نوان بنی اسرائیل^(۲) کی ۲۰ سنده جمله بکش و هبناجا بطبریّه مقام ساز تا ما رسیم و بخت النصر ببیت المقدس راند و بزور بستد و هر مرد جنگی را کی بودند جمله را بکشت و زنان و فرزندان ایشان را ببردگی ببرد و مالها را ایشانرا جمله تاراج زد و

(۱) Qur'ân, xvii. 5.

(۲) — (۳) P om.

(۴) P اسرائیل.

می‌پیوندد تا هر چه بر اندیشه میهن گذارد و بر لفظ و قلم عالی رود
 بتوفیق و سداد مقرون باشد و بصدق و صواب موصول، برو^(۱) ایزد عز
 اسمه این کرامت پاینده دارد و زیادت گرداناد و تا جهان باشد جهان
 و جهانیا نرا از سایه و وَرَج این دولت قاهره خالی مگرداناد و چشم بندگان
 و نیک خواهان بدین روزگار فرخنده روشن دارد ابرامه، فصلی در صفت
 پارس^(۲) و بعضی از احوال آن و مردم آن، ولایت پارس منسوبست به پارس^(۳)
 و این پارس منسوبست بپهلوی^(۴) و پهلوی^(۵) بدین پهلوی و پارس ولایتی است
 سخت نیکو چنانک هم سهل است و هم جبل و هم بر و هم بحر و باز
 هر چه در سردسیرها و گرمسیرها باشد جمله در پارس یابند چنانک بعهد
 حجاج بن یوسف یکی را از حکماء عرب آنجا فرستاد تا احوال آن ولایت
 بداند و معلوم او گرداند چون حکیم بنزدیک حجاج باز رسید در جمله
 صفات پارس کی ذکر^(۶) میکرد گفت جبال و رجال و فیها من کل بلد
 یعنی کوهها است و مردانند و مانند هر شهری کی در جهانست آنجا شهری
 هست و همیشه مردم پارس را احرار الفارس نوشتندی یعنی آزادگان پارس
 و پیغمبر علیه السلام گفتست انّ الله خیرتین من خلقه من العرب قریش
 و من العجم^(۷) فارس یعنی کی خدای را دو گروه گزین اند از جمله خلق
 او از عرب قریش و از عجم پارس و پارسیانرا قریش العجم گویند یعنی در
 عجم شرف ایشان همچنانست کی شرف قریش در مہاب عرب و علی بن
 الحسین را کرم الله وجهه کی معروفست بزین العابدین ابن‌الخیرتین گویند یعنی
 پسر دو گزیده بحکم آنک پدرش حسین بن علی رضوان الله علیهما بود
 و مادرش شهربانویه بنت یزدجرد الفارسی و فخر حسینیان بر حسینیان^(۸)
 ازینست کی جدّه ایشان شهربانویه بودست و کریم الطرفین اند و قاعده

(۱) بر BP. (۲) Here B has پ, not ب. (۳) B om. (۴) P پهلوی.
 (۵) B بپلود. (۶) B om. (۷) BP والعجم. (۸) B حسینیان.

بزرگ است از مهالك محروسه حباها الله و همواره دار الملك و سریر گاه ملوك فرس بوده است روشن^(۱) گردانیده آید و نهاد و شکل آن و سیر^(۲) ملوك پیشینگان و عادات حشم^(۳) و رعیت آن و چگونگی آب و هوا و شمار هر بقعی از آن معلوم کند و عبرت^(۴) آن معاملات بر قانون قدیم و قانونی کی اکنون معتبر است معین شود نا علم اشرف سلطانی زید شرفاً بدان .
 احاطت^(۵) یابد فرمائے اَعْلَاهُ^(۶) الله مطاع و ممثل گشت بحکم^(۷) آنک P 3a
 بنده را تربیة پارس بودست اگرچه بلخی نژادست و تقدیر معاملات و قانون آن بابتداء این دولت قاهره ثبتها الله چون رکن الدوله خمارتگین را پیارس فرستاد جد بنده بسته است و استیفاء آن ولایت و سپاهی و رعیت بر بنده پوشیده نماندست و این مجموعه را بحسب حال تألیف کرد بر طریق اختصار ۱۰
 و ایجاز، و با آنک بنده آن احوال شناخته است و نیز انساب و تواریخ ملوك و پادشاهان از عهد گیومرث تا آخر وقت بتحقیق دانسته و اخبار ایشان چنانک بر آن اعتماد باشد خوانده و درین مجموعه فصلی مختصر افزود اما یعلم الله کی گشایش طبع و قریحه بنده اندرین تألیف و نگاه داشت ترتیب آن از آن درخواست لطیف و املاء شافی بود کی خداوند عالم خلد ۱۰
 الله ملکه در آن فرمان عالی بخط شریف زاده الله شرفاً فرموده بود چه صورت نه بندد که هیچ حکیمی چندان نکت پُر معنی در پرسیدن حال ولایتی ایراد تواند کردن یا مانند آن دقایق چنان مختصر و خوب نگاه داند داشتن و دانایان گفته اند همچنانکی در نظم طبع شاعر از معانی مبدوح گشاید اما این طبع کاتب از^(۸) املا و درخواست مخدوم گشاید اما این ۲۰
 تأیید آسمانی و فرّ یزدانی و عنایت ربّانی است کی مددهاء نور آن بنفس 3a
 شریف و خرد روشن^(۹) و خاطر^(۱) اعلی سلطانی شاهنشاهی ضاعف الله انواره

غیرت BP (۴) . جسم B (۳) . سر BP (۲) . که روشن P (۱) .
 و بحکم BP (۷) . اعلی P (۶) . احاطت B (۵) .
 کاتبان P om. (۹) .

خليفة الله غياث الدنيا والدين ناصر الاسلام والمسلمين محيي الدولة
 القاهرة الباهرة ابو^(۱) شجاع محمد بن ملكشاه قسيم امير المؤمنين را ادام الله
 ايامه ونشر في الخافقين اعلامه وانفذ شرقاً وغرباً وبعداً وقرباً اوامره
 واحكامه ارزاني داشتست كى با^(۲) ملك روى زمين كى بارث و استخفاق
 يافتست و رايه عدل و سياست كى در عالم افراشتست و آفتاب جود و
 احسان او كى او بر خاص و عام نافتست اهتزازى دارد در اكساب علوم
 و معرفت احوال و اشكال و نهاد عالم كى باعث آن جز شرف نفس و كمال
 عقل نيست و اين فضيلتى است كى تا بنياد جهانست جزوى معدود را از
 P 26 پادشاهان قاهر كى ذو القرنين شدند و از ملوك فرس و اكاسره كى نام بردار
 ۱۰ بودند هيچ پادشاه ديگر را مانند آن نبوده است در جهان، مآثر خداوند
 عالم خلد الله ملكه بر آن^(۳) ايشان روشن و پيدااست از آنچه آن پادشاهان
 يا آفتاب پرست بوده اند يا ملتى ضعيف داشته و خداوند عالم اعز الله
 انصاره هنرهای ملوكانه و مناقب پادشاهانه را بدین متين و اعتقاد پاكيژه
 بياراسته است و رونق قوت گرفته و اصل همه هنرها و مایه جمله منتبتها
 ۱۰ دین است انشاء الله تعالى عبر و ملك و دولت خداوند عالم^(۴) همچون عبر
 نوح و ملك سليمان و دولت افریدون كناد و جهانرا سر بسر مستخر فرمان عالی
 او گرداناد و چشم بد و دست نوایب زمانه ازین دولت قاهره روزگار
 همایون مصروف و دور داراد بمنه وسعة رحمته لمحمد والطاهرين^(۵) من آله
 وعترته، سبب تألیف این كتاب بفرخندگی، چون مقتضى رأى اعلى سلطان
 شاهنشاهی لا زال من العلو بمزید چنان بود كه پارس^(۶) كى^(۷) طرفى

(۱) Illegible in B. P has میر. (۲) P om. (۳) P رای.

(۴) P دولت خداوند را خداوند عالم همچون الخ. In B the remainder of this folio is considerably damaged. (۵) The words لمحمد

وطاهرين are illegible in B. P reads من عترته الطاهرين and omits the words which follow والطاهرين in the text. (۶) P فارس.

(۷) P om.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ^(۱) وَبِهِ نَسْتَعِينُ ^(۱)،

سپاس و آفرین مر خدای را که بدایع صنع او را غایت نیست و هستی او را
 بدایت و نهایت نیست آفریننده زمین و زمان و صانع کون و مکان و بر
 گزیننده آدمیان بر انواع حیوان بدانچ ایشانرا ارزانی داشت از فضیلت
 نطق و بیان تا چشم خرد در آفریدها نگرد و بر هستی آفریدگار گواهی
 دهد، رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ^(۲) و
 درود خدای باد بر محمد عربی و رسول قرشی که خاتم انبیا و بهترین
 اصفیا و راه‌نمای خلق بطریق هدی و شناعت‌خواه امت بروز جزا است
 و برگزیدگان آل و اصحاب او، ذکر ستایش خداوند عالم سلطان معظم
 غیاث الدنیا و الدین اعزّ الله انصاره، و چون ایزد ^(۳) شخصی شریف را از
 جمله بندگان خویش اختیار کند و زمام ملک و پادشاهی در قضا او
 نهد و جهانداری و جهانبانی او را دهد بزرگترین عنایتی کی در حق آن
 پادشاه بر خصوص و در باره عالمیان بر عموم فرماید آن باشد کی همت
 آن پادشاه ^(۴) روزگار را بعلم و عدل مایل دارد از آنچه همه هنرها در
 ضمن این هر دو فضیلت است و چون هنرهای پادشاه بدین هر دو فضیلت
 آراسته باشد آن جزئی بود از اجزاء نبوت که حقّ تعالی او را بکرامت
 آن مخصوص گردانید و عالمیان در کنف عدل و رأفت و پناه احسان و
 عاطفت آسوده گشتند و او سعادت دو جهانی بیابد و این مزیت و کرامت
 ایزد تعالی خداوند عالم سلطان معظم شاهنشاه اعظم مولی الامم مالک
 رقاب العرب و العجم جلال دین الله سلطان ارض الله ظهیر عباد الله معین

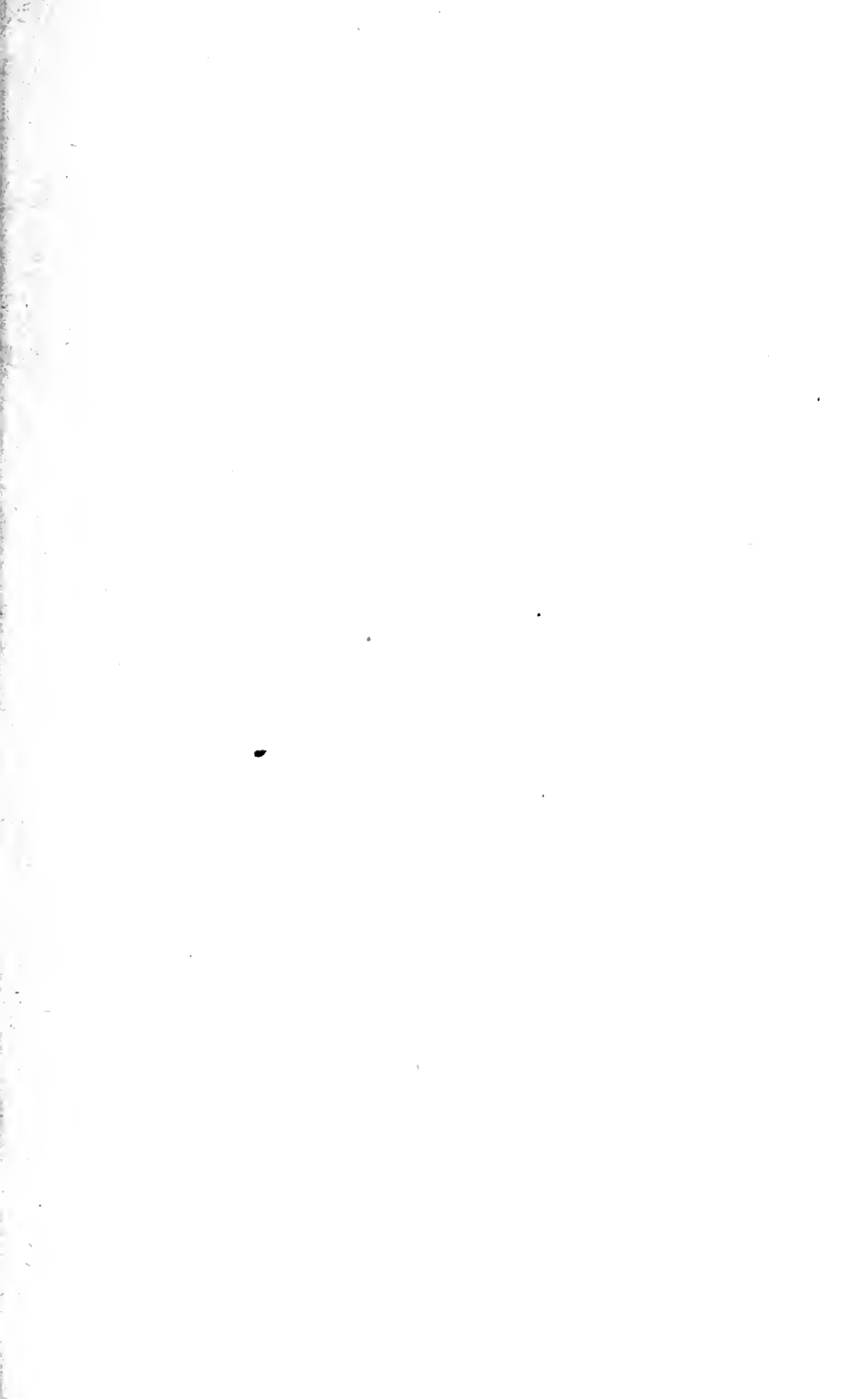
(۱) — (۱) P om. (۲) *Qur'án*, iii. 188. (۳) P adds عزوجلّ.

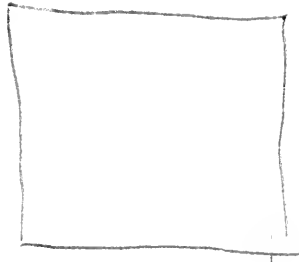
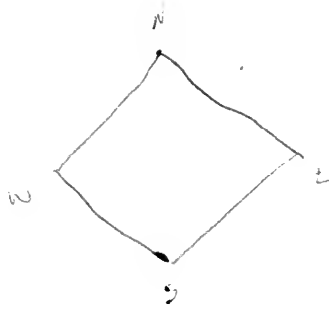
(۴) The remainder of f. 16 is, for the most part, wanting in B and has been supplied from P.

کتاب
فارس نامه
نالیف
ابن البلخی

بسعی و اهتمام و تصحیح
گای لیسنرانیج و رینولد آئن نیکلسون

در مطبعه دار الفنون کبیریح بطبع رسید
سنه ۱۲۲۹ هجری مطابق سنه ۱۹۲۱ مسیحی

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DS
224
F3F3
1921

Fārs nāmah
The Fārsnāma of Ibnu'l-
Balkhī.

